DIGESTORVM, SEV Pandectarum,

PARS SECVNDA:

QVÆ DE IVDICIIS EST.

★

LVGDVNI,
Apud Gulielmũ Rouillium.
1581.

PARS SECVNDA, DE IVDICIIS, SEPTEM LIBRIS HOS TITVLOS COMPLECTITVR

* * *

Primo, qui totius corporis V. est, sex titulos.

Secundo, qui VI. est, tres titulos.

Tertio, qui VII. *est, nouem titulos.*

Quarto, qui VIII. *est, sex titulos.*

Quinto, qui IX. est, quatuor titulos.

Sexto, qui X. est, alios quatuor titulos.

Septimo & vltimo, qui XI. est, octo titulos.

ciendis, & de interrogatoriis actionibus ſublatis.

II. De quibus rebus ad eundem iudicem eatur.

III. De ſeruo corrupto.

IIII. De fugitiuis.

V. De aleatoribus.

VI. Si menſor falſum modum dixerit.

VII. De religioſis, & ſumptibus funerum, & vt funus ducere liceat.

VIII. De mortuo inferendo, & ſepulchro ædificando.

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM
PARS SECVNDA.
LIBER QVINTVS.

DE IVDICIIS * ET VBI QVISQVE AGERE VEL CONVENIRI DEBEAT.

Eius qui habet iurisdictionem & tribunal, potest iurisd. prorogari. Bart.

VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

Si se subiiciant aliqui iurisdictioni, & consentiant, inter consentientes cuiusuis iudicis qui tribunali praeest vel aliã iurisdictionẽ habet, est iurisdictio. Consentire quid.

* Iudicia cur inuenta, Cicer. pro Cecinna. Vide Aristot. 5. Polit. c. 16 Iudicium, quasi iuridiciũ. Cassiodorus li. 11. ca. 9.

II. IDEM libro tertio ad Edictum.

Consensisse autem videntur qui sciant se non esse subiectos iurisdictioni eius, &

eum consentiant. Ceterũ si putent eius iurisdictionẽ esse, non erit eius iurisdictio: error enim litigatorum, [*] *vt Iulianus quoq; libro primo digestorum scribit, non habet consensum. aut si putauerunt alium esse pratorẽ pro alio, æquè error non dedit iurisdictionem: aut si cum restitisset quiuis ex litigatoribus viribus præturæ copulsus est, nulla iurisdictio est.* ¶ *Conuenire* 1 *autem verùm inter priuatos sufficit, an vèro etiam ipsius prætoris cõsensus necessarius est? lex Iulia* [*] *iudiciorũ ait,* QVO MINVS INTER PRIVATOS CONVENIAT. *sufficit ergo priuatorũ consensus. Proinde si priuati consentiant, prætor autẽ ignoret consentire, &* || *putat suam iurisdictionẽ, an legi satisfactum sit videndum est. & puto posse defendi eius esse iurisdictionẽ.* ¶ *Si & iudex ad tem-* 2 *pus datus & omnes litigatores consentiant, nisi specialiter principali iussione prorogatio fuerit inhibita, possunt tempora intra quæ iussus est litem dirimere prorogari.*

[*] l. 15. sup. de iurisdict.

[*] l. 9. & 41. sup. de recept. Lata fuit à Iulio Cæsare. cut. in Iulio.

|| putet

Qui habeant ius reuocandi domum.

¶ *Legatis in eo quod ante legationem contra-* 3 *xerunt, item his qui testimonij causa euocati sunt, vel si quid iudicandi causa arcessiti sunt, vel in prouinciã destinati, reuocandi domum suam ius datur. Eo* [*] *quoq; qui ipse prouocauit non imponitur necessitas intra tẽpora prouocationis*

[*] cc l. 1. inf. cũ qui appell. in prouin. defend.

cationis exercendæ, Romæ, vel alio loco vbi prouocatio exercetur, aliis pulsantibus respondere: nam Celsus huic etiam domus reuocationẽ dandam ait: quoniam ob aliam causam venerit. hæc Celsi sententia & rationabilis est. Nã & Diuus Pius Plautio Celsiano rescripsit, eũ qui tutelæ reddendæ causa Romam erat à se euocatus, alterius tutelæ causa cuius causa nõ erat euocatus, non debere cõpelli iudicium suscipere. Idẽ Claudio Flauiano rescripsit, minorem vigintiquinq; annis qui desideRAt in integrum restitui aduersus Asinianum qui alterius negotij causa venerat, non esse Romæ audiendum.

4 ¶ Omnes autem isti domum reuocant, si non ibi cõtraxerunt vbi conueniuntur. Ceterum si contraxerunt ibi, reuocandi ius nõ habent: exceptis legatis, qui licet ibi contraxerunt, dummodo ante legationem contraxerunt, non compelluntur se Romæ, defendere quãdiu legationis causa hic demorantur. quod & Iulianus scribit, & Diuus Pius rescripsit. Planè si perfecta legatione subsistant, conueniendos eos Diuus Pius rescripsit.

5 ¶ Item si extra prouinciã suam contraxerunt, licet non in Italia, quæstionis est an Romæ cõueniri possint. & Marcellus, in eo solo, priuilegio eos vti domus reuocandi, quòd in ciuitate sua vel certè intra prouinciã contraxerunt. quod est verum. Sed & si agant, compelluntur se aduersus

omnes defendere. Non tamen si iniuriā suam persequantur vel furtum vel damnum quod nunc passi sunt. alioquin vt & Iulianus elegāter ait, aut impune contumeliis & damnis adficientur, aut erit in potestate cuiusq; pulsando eos subicere ipsos iurisdictioni dum se vindicant. ¶ *Sed si dubitetur vtrum in ea quis* 6 *causa sit vt domum reuocare possit necne, ipse prætor debet causa cognita statuere. Quòd si constiterit in ea eum esse causa vt domū reuocet, debebit cauere in iudicio sisti, statuente prætore in quē diem promittat. Sed vtrum nuda cautione an satisdato, Marcellus dubitat. mihi videtur sola pmissione. quod & Mela scribit. alioquin compelletur iudiciū accipere, quàm[a] inuenire eos qui satis pro eo dent.* ¶ *In omni-* 7 *bus*[b] *autem in quibus protelatur admonitio, hoc procedere sine temporali dāno creditorum oportet.* ¶ *His datur multæ dicendæ ius, quibus* 8 *publicè iudicium est, & non aliis: nisi hoc specialiter eis permissum est.*

[a] Græcismus. Augu st. lib. 2. emen. c. 8.

[b] Videtur quibusdā hæc verba esse Triboniani. nec satis firmo argumento vtuntur.

[c] Sic Flor. Sunt qui putent legendum fraudationis, ex l. 5. de rebus autor. iudic. possid.

Contra eum qui habet ecceptionem declinatoriam, non potest interponi secundum decretum. Bart.

III. IDEM libro quarto ad Edictum.

NON *videtur frustrandæ actionis*[c] *causa latitare qui præsens suscipere iudicium non compellitur*

IIII.

IIII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

LIS nulla nobis esse potest cum eo quem in potestate habemus, nisi ex castrensi peculio.

V. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

SI quis ex aliena iurisdictione ad pretorem vocetur, debet venire, vt & Pōponius & Vindius scripserūt, pretoris est enim æstimare an sua sit iurisdictio. vocati autē, nō contēnere auctoritatē pretoris, nā & legati ceteríq; qui reuocandi domū ius habēt, in ea sunt causa vt in ius vocati veniāt, priuilegia sua allegaturi.

cc. In criminali. C. de iurisd.

VI. IDEM libro sexto ad Edictum.

*CAecus * iudicandi officio fungitur.*

* Pars l. 1. sup. de postuland.

Priuilegium fori superueniens pendente iudicio, non eximit quem à iurisdictione. Bart.

VII. IDEM libro septimo ad Edictum.

SI quis posteaquam in ius vocatus est, miles vel alterius fori esse cœperit, in ea causa ius reuocandi forum non habebit, quasi præuētus.

cc. l. eum qui. inf. de constitut. pecun.

VIII. GAIVS libro secundo ad Edictum prouinciale.

SI quis in legatione constituerit quod ante legationem debuerit, nō cogi eum ibi iudicium pati vbi constituerit.

VIIII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

*INsulæ * Italiæ pars Italiæ sunt: & cuiusque prouinciæ.*

* De quibus Mela lib. 2. c. 7.

X. IDEM

X. IDEM libro decimo ad dictum.

DEstitisse * *is* * *videtur non qui distulit, sed qui liti renunciauit in totum. desistere enim est de negotio abstinere quod calumnandi animo instituerat. Planè si quis cognita rei veritate suum negotiū deseruerit, nolens in lite improba perseuerare, quam calumniæ causa non instituerat, is destitisse non videtur.*

c. l. 7. C. Qui accus. non poss.

Euanescit quid, cum ad eum casum deducitur à quo incipere non potest.

XI. IDEM libro duodecimo ad Edictum.

SI à me fuerit adrogatus qui mecum erat litem contestatus, vel cum quo ego, solui iudicium Marcellus libro tertio digestorum scribit: quoniam nec ab initio inter nos potuit consistere.

Quod quibusdam prohib tur, cæteris videtur esse permissum. Bart.

XII. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

CVM prætor vnum ex pluribus iudicare vetat, ceteris id cōmittere videtur. ¶ 1 *Iudicem dare possunt quibus hoc lege vel constitutione vel senatusconsulto coceditur. Lege, sicut proconsuli. is quoq; cui mandata est iurisdictio, iudicē dare potest: vt sunt legati proconsulū. item hi quibus id more concessum est proter vim imperij: sicut præfectus vrbi, cetérique*

2 riq; Romæ magistratus. ¶ Non autem omnes iudices dari possunt ab his qui iudicis dādi ius habent: quidam enim lege impediuntur ne iudices sint, quidam natura, quidam moribus. Natura, vt surdus, mutus, & perpetuò furiosus, & impubes: quia iudicio carent. Lege impeditur, qui senatu motus est. Moribus, feminæ* & serui: non quia non habent iudiciū, sed quia receptū est vt ciuilibus officiis non fungantur. 3 ¶ Qui possunt esse iudices, nihil interest in potestate an sui iuris sint.

* Arist. 1. politic. cap. 8. l. 2. inf de reg. iur.

XIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

„ IN tribus istis iudiciis, familiæ erciscundæ, „ cōmuni diuidundo, & finium regundorum, „ quæritur quis actor intellegatur: quia par causa omnium videtur. sed magis placuit eum videri actorem qui ad iudicium prouocasset.

Repetitur totidē verbis l. 2. inf. cōm. diui.

XIIII. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

SED cum ambo ad iudicium prouocant, sorte* res discerni solet.

* Quintil. lib. 7. c. 2.

Actio aduersus iudicem malè iudicantem.

XV. IDEM lib. vicensimo primo ad Edictum.

FIlius familias* iudex si litē suam faciat, in tantam quantitatem tenetur, quæ tunc 1 in peculio fuit cum sententiam dicebat. ¶ Iudex tunc litem suam facere intelligitur, cum dolo malo in fraudem legis sententiā dixerit.

* Sic Flor. & manusc. sunt qui malint legi filij familias, licet repugnāte fide exemplarium.

Dolo

Dolo malo autem videtur hoc facere, si euidẽs arguatur eius vel gratia, vel inimicitia, vel etiam sordes: vt veram æstimationem litis præstare cogatur.

XVI. IDEM libro quinto ad Edictum.

IVlianus autem in heredem iudicis qui litem suam fecit, putat actionem competere. quæ sententia vera non est, & à multis notata est.

Si iudex succedat vni ex litigatoribus in aliquo, desinit esse iudex. Bart.

XVII. IDEM libro vicensimo secundo ad Edictum.

IVlianus ait, si alitet ex litigatoribus iudicẽ solum heredem vel ex parte fecerit, alius iudex necessariò sumendus est: quia iniquum est aliquem suæ rei iudicem fieri.

XVIII. IDEM libro vicensimo tertio ad Edictum.

SI longius spatium intercessurum erit quo minus iudex datus operam posſit dare, mutari eum iubet prætor. hoc est si fortè occupatio aliqua iudicem non patiatur operam iudicio dare, incidente infirmitate vel necessaria profectione vel rei suæ familiaris periculo.

Propter absentiam patris permittitur filio agere. Bart.

¶ *Si filiusfamilias ex aliqua noxa ex qua patri actio competit velit experiri, ita demũ permittimus ei agere, (si) non sit qui patris nomine agat. Nam & Iuliano placet si filiusfamilias* 1

lias legationis vel studiorum gratia aberit, & vel furtum vel damnũ iniuria passus sit: posse eum vtili[a] iudicio agere: ne dum pater expectatur, impunita sint maleficia quia pater venturus non est, vel dum venit, se subtrahit is qui noxam cõmisit. Vnde ego[b] semper probaui vt si res non ex maleficio veniat sed ex cõtractu, debeat filius agere vtili iudicio, fortè depositũ repetens vel mãdati agens vel pecuniã quam credidit petens: si fortè pater in prouincia sit, ipse autem fortè Romæ vel studiorũ causa vel alia iusta ex causa agat. ne si ei nõ dederimus actionem, futurum sit vt impune fraudẽ patiatur, & egestate Romæ laboret viaticulo suo non recepto quod ad sumptum pater ei destinauerat. Et finge senatorẽ esse filiumfamilias qui patrem habet in prouincia, nónne augetur vtilitas per dignitatem?

[a] l. 51. inf. ad l. Aq.

[b] l. 17. inf. Si cert. pe. ta cc. l. 8. inf. de oblig. cc. l. filiusfamil. inf. de oblig.

Heres sequitur forum defuncti, nec potest proprium priuilegium allegare. Bart.

XVIIII. IDEM libro sexagensimo ad Edictum

HEres absens ibi defendendus est vbi defunctus debuit, & conueniendus, si ibi inueniatur, nullóq; suo proprio priuilegio excusatur. ¶ 1 Si quis tutelam vel curam vel negotia vel argentariã vel quid alium vnde obligatio oritur, certo loci administrauit: & si ibi domicilium non habuit, ibi se debebit defendere,

[c] Arist. 3. polit. c. 1.

dere. & si non defendat neq; ibi domicilium habeat, bona possideri patietur. ¶ *Proinde & si merces vendidit certo loci vel disposuit vel cōparauit: videtur, nisi alio loci vt defenderet conuenit, ibidem se defendere. Num quid dicimus, eum qui à mercatore quid comparauit aduena, vel ei vendidit quem scit inde confestim profecturū, non oportet ibi bona possideri, sed domicilium sequi eius? at si quis ab eo qui tabernam vel officinam certo loci conductam habuit, in ea causa est vt illic conueniatur? quod magis habet rationem. Nam vbi sic venit vt confestim discedat, quasi à viatore emptis, vel eo qui transuehebatur, vel eo qui* παρέπλει, i. prætemauigaba, *emit: durissimum est quotquot locis quis nauigans vel iter faciens delatus est, tot locis se defendi. At si quo constitit, non dico iure domicilij, sed tabernulam, pergulam, horreum, amarium, officinam conduxit, ibiq; distraxit, egit: defendere se eo loci debebit.* [2]

Ratione contractus celebrati per alium, quis sortitur forum Bart.

¶ *Apud Labeonem quaeritur, si homo prouincialis seruum institorem vendendarum mercium gratia Romæ habeat, quod cum eo seruo contractum est, ita habendum atq; si cum domino contractum sit. quare ibi se debebit defendere.* [3] ¶ *Illud sciendum est, eum qui ita fuit* [4] *obligatus*

obligatus vt in Italia solueret, si in prouincia habuit domicilium, vtrubiq; posse conueniri & hic & ibi. & ita & Iuliano & multis aliis videtur.

XX. PAVLVS libro quinquagensimo octauo ad Edictum.

OMnem obligationem pro contractu habendam existimandum est: vt vbicumque aliquis obligetur, & contrahi videatur: quamuis non ex crediti causa debeatur.

In confessum non est ferenda sententia, sed est ei dilatio ad soluédum. Bart.

XXI. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

SI debitori meo velim actionem edere, probandum erit si fateatur se debere, paratúmque dicat soluere, audiendum eum: dandúmq; diem [*] *cum competenti cautela ad soluendam pecuniam. neq; enim magnum damnum est in mora modici temporis. Modicum autem tempus hic intellegendum est quod post condemnationem reis indultum est.*

[*] l. debitoribus. inf. de re iudic.

XXI PAVLVS libro tertio ad Plautium.

QVi non cogitur in aliquo loco iudicium pati, si ipse ibi agat, cogitur excipere actiones, & ad eundem iudicem mitti.

XXIII. IDEM libro septimo ad Plautium.

NOn potest videri in iudicium venisse id quod post iudicium acceptum accedisset. ideoq; alia interpellatione [*] *opus est.*

[*] Id est, instantia.

Qui possint Romae conueniri.
XXIIII. IDEM libro septimodecimo ad Plautium.

NOn alias in eos quos princeps euocauit, Romæ competit actio, quàm si hoc tempore cõtraxerint. Legati ex delictis in legatione cõmissis coguntur iudicium Romæ pati: siue ipsi admiserunt siue serui eorum. Sed si postulatur in rem actio aduersus legatum, numquid danda sit? quoniam ex præsenti possessione hæc actio est. Cassius respondit sic seruandũ, vt si subducatur ministerium ei, non sit concedenda actio: si verò ex multis seruis de vno agatur non sit inhibenda. Iulianus sine distinctione denegandam actionem: meritò. ideo enim non datur actio ne ab officio suscepto legationis auocetur.

XXV. IVLIANVS lib. primo Digestorum.

SI legationis tempore quis seruum vel aliã rem emerit aut ex alia causa possidere cœperit, non iniquè cogetur eius nomine iudiciũ accipere: aliter enim potestas dabitur legatis sub hac specie res alienas domum auferendi.

XXVI. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

DE eo autem qui adiicit hereditatẽ, Cassius scribit quamuis Romæ adierit hereditatem, non competere in eum actionem, ne impediatur legatio. & hoc verum est. Sed nec legatariis datur actio: sed nisi satisdet mittuntur in

tur in possessionē rerum hereditariariū. quod & in hereditariis creditoribus dicendum est.

XXVII. IVLIANVS libro primo Digestorum.

QVid enim prohibet legatum publico munere fungi, & actorem custodiæ causa in possessione rerum hereditariarum esse?

Ille cui ex Trebell. restituitur hereditas tempore legationis, pro ea tunc non poterit conueniri. Bart.

XXVIII. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

SEd & si restituatur ei hereditas ex Trebelliano, actio in eū non dabitur, siue, sponte siue coactus heres eam adierit: commodius enim est reddi quidem ei hereditatem, perinde autem habendum ac si ipse adisset hereditatem. Contra si legatus tempore legationis adierit & restituerit, datur in fideicōmissarium actio: nec exceptio Trebelliani obstat ex persona legati: quia hoc legati personale beneficium est.

Quo causa non cogitur quis se defendere, & non cogitur iuramentum præstare. Bart.

1 ¶ *Ex quibus autem causis non cogitur legatus iudicium accipere, nec iurare cogendus est se dare non oportere: quia hoc iusiurandū in lo-* 2 *cum litis contestatæ succedit.* ¶ *Aedium ne-*

mine legatus damni infecti promittere debet aut vicinum admittere in possessionem. ¶ *Sed & si dies actionis exitura erit, causa cognita aduersus eum iudicium prætor dare debet, vt lis contestetur ita vt in prouincia transferatur.* ¶ *Si paterfamilias mortuus esset relicto vno filio & vxore prægnāte, non rectè filius à debitoribus partem dimidiā crediti petere potest quamuis postea vnus filius natus sit, quia poterant plures nasci: cum per rerum naturā certum fuerit vnum nasci. Sed Sabinus, Cassius, partem quartā peti debuisse, quia incertum esset an tres nascerentur: nec rerum naturam intuendam, in qua omnia certa essent cum futura vtiq; fierent: sed nostram inscientiam aspici debere.*

3 4

cc.l.10.§ suum Int de acqui. hered. l. antiqui inf. Si pars her. pet.

XXIX IDEM libro octauo ad Plautium.

In vulga. ex lex, Qui prior appellat.

QVi appellat prior, agit.

XXX. MARCELLVS libro primo Digestorum.

VBi acceptum est semel iudicium, ibi & finem accipere debet.

XXXI CELSVS libro vicensimo septimo Digestorum.

cc. l.2 C. de cōsort. eiusd. lit.

SI petitor plures heredes reliquerit, vnúsq; eorum iudicio egerit, non erit verum totam rem quæ in priore iudicio fuerit deductā esse: nec enim quisquam alienam actionem in iudicium inuito coherede perducere potest.

Tacita

Tacita repetitio temporis.

XXXII. VLPIANVS libro primo de Officio consulis.

*SI iudex cui certa tempora præstita erant decesserit, & alius in locum eius datus fuerit, tanta ex integro tempora in persona eius præstituta intellegemus, quamuis magistratus nominatim hoc in sequentis datione non expresserit: ita * tamen vt legitimum tempus non excedat.*

* Sequenti verba videntur addita à Triboniano

XXXIII. MODESTINVS libro tertio Regularum.

NOn videtur in iudicem consensisse qui edi sibi genus apud eundem iudicem desiderat actionis.

cc l. 52. inf. e.

XXXIIII. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

SI is qui Romæ iudicium acceperat decessit, heres eius quamuis domicilium trans mare habet, Romæ tamen defendi debet: quia succedit in eius locum à quo heres relictus est.

XXXV. IDEM libro decimo Epistolarum.

NOn quemadmodum fideiussoris obligatio in pendenti potest esse, & vel in futurũ concipi, ita iudiciũ in pendenti potest esse vel de his rebus quæ postea in obligationẽ aduenturæ sunt. Nam neminem puto dubitaturum quin fideiussor ante obligationem rei accipi possit: iudicium verò antequam aliquid debeatur, non posse.

cc l. 76. inf. de verbo obl. l. 40. inf. ad l. A.q.

Quibus ex causis d fferetur cognitio.

XXXVI. CALLISTRATVS libro primo Cognitionum.

cc l. vlt. sup. de feriis.

INterdum ex iustis causis & ex certis personis sustinendæ sunt cognitiones: veluti si instrumenta litis apud eos esse dicantur qui reipublicæ causa aberũt. idq; Diui fratres in hæc verba rescripserunt. Humanũ est propter fortuitos casus dilationem accipi: veluti quòd pater litgator filium vel filiam vel vxor virum vel filius parentẽ amisit: & in similibus causis cognitionem ad aliquem modum sustineri. c c c c c

cc. l. 26. sup. eod.

¶ Senator si negotiis alienis se obtulerit in prouincia, non debet iudiciũ recusare negotiorum gestorum: sed actionem eum excipere oportere Iulianus respondit, cum sua sponte sibi hanc obligationem contraxerit. I

Accusatio criminalis de vi prius debet expedir, quàm quæstio ciuilis de proprietate. Bart.

XXXVII. IDEM libro quinto Cognitionum.

*Id est, D. Pius l. 5. inf. de vi pub. cc. l. Naturaliter §. nihil cõmune. inf. de acq. poss.

SI de vi & possessione quæratur, prius cognoscendum de vi quàm de proprietate rei Diuus Hadrianus * τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν i. cõmuni Thessalorum *Græcè rescripsit.*

XXXVIII. LICINNIVS libro quarto Regularum.

QVod legatur, si quidem per personalem actionem exigetur, ibi dari debet vbi est: nisi si dolo malo heredis subductum fuerit:

rit: tunc enim ibi dari debet vbi petitur. Praterea quod pondere aut numero aut mensura continetur, ibi dari debet vbi petitur: nisi si adiectũ fuerit, CENTVM MODIOS EX ILLO HORREO, *aut* VINI AMPHORAS EX ILLO DOLIO. *Si autem per in rem actionẽ legatum petetur, etiã ibi peti debet vbi res est. Et si mobilis sit res, ad exhibendum agi cum herede poterit vt exhibeat rem: sic enim vindicari à legatario poterit.*

De iudice furioso.

XXXVIIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

CVm furiosus iudex addicitur, nõ ideo minus iudicium erit quòd hodie non potest iudicare: vt scilicet sua mentis effectus quod sententia dixerit ratum sit. neq; enim in addicendo præsentia vel scientia iudicis necessaria est. Qui legationis causa Romã venit, ex qualibet causa fide iubere potest: cum priuilegio suo, cum sit in Italia contractũ, vti non potest.

XL. IDEM lib. quarto Quæstionum.

NOn quidquid iudicis potestati permittitur, id subicitur iuris necessitati. Iudex si quid aduersus legis præceptum in iudicando dolo malo pretermiserit, legem offendit.

XLI. IDEM lib. vndecimo Quæstionum.

IN omnibus bonæ fidei iudiciis, cum nondum dies præstandæ pecuniæ venit, si agat ali-

quis ad interponendam cautionem, ex iusta causa condemnatio fit.

XLII. IDEM libro vicensimoquarto Quæstionum.

SI vxor à legato Romæ diuerterit, dotis nomine defendendum Romæ virum, responsum est.

Qui promisit aliquid certo loco, post moram potest vbique conueniri. Bart.

XLIII. IDEM libro vicensimoseptimo Quæstionum.

EVm qui insulam Capuæ fieri certo tempore stipulatus est, eo finito quocumq; loco agere posse in id quod interest constat.

De lite contra plures inchoata.

XLIIII. IDEM libro secundo Responsorum.

NOn idcirco iudicis officium impeditur, quòd quidam ex tutoribus post litē aduersus omnes inchoatam reipublicæ causa abesse cœperunt: cum præsentium & eorum qui non defenduntur administratio discerni & æstimari possit. ¶ Cum postea seruus apparuit cuius nomine per procuratorem fuerat actum, absolui debitorem oportet quæ res domino quandoq; propriam litem inferenti non obstabit. 1

Dilatio danda est ex iusta causa, & non aliter. Bart.

XLV. IDEM lib. tertio Responsorum.

Argent

Argentarium vbi contractum est conueniri oportet: nec in hoc dilationem nisi ex iusta causa dari, vt ex prouincia codices adferantur. Idem in actione tutelæ placuit. Nomine p[illegible] tutoribus in prouincia condemnatis, cu[illegible]es puellæ iudicatum Romæ facere coguntur, vbi mutuam pecuniam mater accepit cui filia heres extitit.

XLVI. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

Iudex datus in eodem officio permanet licet furere[a] cœperit: quia rectè ab initio iudex addictus est. sed iudicandi necessitatē morbus[b] sonticus remittit: ergo mutari debet.

[a] l. j. sup. de postul.
[b] ex 12. tabulis l. 1. sup. si quis caut.

XLVII. CALLISTRATVS libro primo Quæstionum.

Obseruandum est ne is iudex detur quem altera pars nominatim petat: id enim iniqui exēpli esse Diuus Hadrianus rescripsit: nisi hoc specialiter à principe ad verecundiam petiti iudicis respiciente permittetur.

Qui sunt in maiori magistratu, durante officio conueniri non possunt. Bart.

XLVIII. PAVLVS libro secundo Responsorum.

Pars litterarum Diui Hadriani: Τὸς ἄρχοντας ἐν ᾧ ἄρχουσιν ἐνιαυτῷ μήτε ἀσιέναι δίκην ἰδίαν μήτε διωκόντων μήτε φευγόντων: μήτε περὶ ὧν ἐπίτροποι ἢ κουράτορες ἦσαν κρινέτωσαν. ἐπειδὰν δὲ ἐξήκῃ ἡ ἀρχὴ, καὶ αὐτοῖς

πρὸς τοὺς κινυγοῦντας, καὶ τοῖς φεύγουσι πρὸς αὐτοὺς εἰσαγωγοὶ μοὺς ἆναι τὰς δίκας. i. Magistratus in quo ſunt anno magiſtratus, non ingrediantur proprium iudicium, neque perſequendo, neque fugiendo, nec de his rebus de quibus tutores fuerint & curatores, iudicent. cum exierint magiſtratu, & ipſis aduerſus fugientes, & fugientibus aduerſus ipſos introducenda ſunt iudicia. Bulgarus. Ita reperi in manuſcrip. Contius.

Qui venit ad alium defendendum, non poteſt allegare priuilegium ſui iudicis. Bart.

XLVIIII. IDEM lib. tertio Reſponſorum.

VEnditor ab emptore denuntiatus vt eum euictionis nomine defenderet, dicit ſe priuilegium habere ſui iudicis. quæritur an poſſit litem ab eo iudice apud quem res inter petitorem & emptorem cœpta eſt, ad ſuum iudicem reuocare. Paulus reſpondit, venditorem emptoris iudicem ſequi ſolere. ¶ *Iudices à præſide dati ſolent etiam in tempus ſucceſſorum eius durare & cogi pronunciare, eáſque ſententias ſeruari. in eundem ſenſum etiam Scæuola reſpondit.* 1

c.l.13.ſu. de iuriſd.

Heres non cogitur reſpondere, niſi vbi eſt maior pars hereditatis. Bart.

L. VLPIANVS lib. ſexto Fideicōmiſſorum.

SI fideicommiſſum ab aliquo petatur, iſque dicat alibi eſſe maiorem partem hereditatis

tis

tis, non erit ad præstationem compellendus. & ita multis constitutionibus cauetur, vt ibi petatur fideicommissum vbi maior pars hereditatis est: nisi si probetur, eo loco voluisse testatorem fideicommissum præstari vbi petitur. c.l.19. sup.eod.

1 ¶ *Tractatum est de ære alieno: si in ea prouincia vbi fideicommissum petitur plus esset æris alieni, an quasi maior pars alibi esset, præscriptio locum haberet. Sed & hic placuit nihil facere æris alieni nomen: cum non loci sit æs alienum sed vniuersarum facultatum. æs enim alienum patrimonium totum imminuere constitit non certi loci facultates. Quid tamen si fortè certis oneribus destinatum sit id patrimonium? vtputa alimentis præstandis quæ Romæ præstari paterfamilias iusserat, vel tributis* * *vel quibusdam aliis inexcusabilibus oneribus, an possit præscriptio locum habere? hic putem iustius dici locum habere.*

* Sic Flo. & in manuscr. per perā hoc verbū delent aliqui.

2 ¶ *Sed & rescriptum est vt illic fideicommissum petatur vbi domicilium heres habet. Quotiens autem cœpit quis fideicommissum soluere, non potest hac præscriptione vti:*

L. I. MARCIANVS libro octauo Institutionum.

*Q*VAMVIS *ad eum hereditas fuerit deuoluta qui domicilium in prouincia habet. Sed & Diui Seuerus & Antonius rescripserunt, si consenserit fideicommissarius*

alio

alio loco dare, necesse habere secundùm consensum dare vbi consenserit.

LII. VLPIANVS libro sexto Fideicommissorum.

SED & si suscepit actionem fideicommissi, & aliis defensionibus vsus hanc omisit: postea quamuis ante sententiam, reuerti ad hanc defensionem non potest. ¶ 1 Si libertis suis tesseras * frumentarias emi voluerit, quamuis maior pars hereditatis in prouincia sit, tamen Romæ debere fideicommissum solui dicendum est: cum apparet id testatorem sensisse ex genere comparationis. ¶ 2 Sed & si proponas quibusdã clarissimis viris argenti vel auri pondo relicta, & sit sufficiens ad huiusmodi fideicõmissa Romæ patrimonium: licet maior pars totius patrimonij in prouincia sit, dici oportet Romæ esse præstandum: nec enim verisimile est testatorem, qui honorem habitum voluit his quibus reliquit, tam modica fideicommissa in prouincia præstari voluisse. Si ea res quæ per fideicommissum relicta est, eo loci sit: dicendum est non debere præscribi ei qui petit, quasi maior pars hereditatis alibi sit. Sed si nõ fideicommissum petatur eo loci, sed fideicommisso satis: videndum est an hæc præscriptio locum habeat. & non puto habere. quinimmo & si nihil sit eo loci, attamen iubendum satisdare. quid enim veretur, cum si satis non de-

deris

* ψηχὸς. Nouel. 88. i. calculos vel breuia ligna, in quib. certus frumẽti modus erat inscriptus, ei præbendus cui dabatur. Dion in cõflagra. Vesuuij montis rectè explicat.

derit mittatur aduersarius in possessionem fideicommissi seruandi causa?

De iudicio inter dominum & seruum.

LIII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris epitomarum.

Vix certis ex causis aduersus dominos seruis consistere permissum est: id est si qui suppressas tabulas testamenti dicant, in quibus libertatem sibi relictam adseuerant. Item artioris annonæ populi Romani, census etiam & falsæ monetæ criminis reos dominos detegere seruis permissum est. Peaterea fideicomissam libertatem ab his petent. Sed & si qui suis nummis redemptos se & non manumissos contra placiti fidem adseuerent. Liber etiam esse iussus si rationes reddiderit, arbitrum contra dominum rationibus excutiendis rectè petet. Sed & si quis fidem alicuius elegerit vt nummis eius redimatur atque his solutis manumittatur, nec ille oblatam pecuniam suscipere velle dicat, contractus fidem detegendi seruo potestas tributa est.

LIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

Per minorem causam maiori cognitioni præiudiciu fieri non oportet: maior enim quæstio minorem causam ad se trahit. cc l.4.inf de pub. iud.

De edictis quibus vocantur absentes.

LV. IDEM libro singulari de Officio adsessorum.

Edictum

EDictum quod ab antecessore datum est, in numero trium edictorum connumerari debet. Planè licet omnis ab antecessore numerus finitus sit, solet successor vnum edictum dare.

LVI. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

LIcet verum procuratorem in iudicio rem deducere verissimũ est, tamen & si quis cum procuraror non esset litem sit contestatus, deinde ratum dominus habuerit, videtur retro res in iudicium rectè deducta.

Mortuo filio instantia inchoata cum eo transit ad patrem. Bart.

LVII. IDEM libro quadragensimo primo ad Sabinum.

TAm ex contractibus quàm ex delictis in filiumfamilias competit actio: sed mortuo filio post litis contestationem, transfertur iudicium in patrem dumtaxat de peculio & quod in rem eius versum est. Certè si quasi procurator alicuius filiusfamilias iudicium acceperit, mortuo eo in eumq̃ue defenderit, transactio, vel iudicati datur.

LVIII. PAVLVS lib. tertiodecimo ad Sabinum.

IVdicium soluitur vetante eo qui iudicare iusserat: vel etiam eo qui maius imperium in eadem iurisdictione habet: vel etiam si ipse iudex eiusdem imperij esse cœperit cuius erat qui iudicare iussit.

Ille

Ille qui delegat iudicem, intelligitur in loco solito delegare. Bart.

LVIIII. VLPIANVS libro quinquagensimoprimo ad Sabinum.

SI locus in iubendo iudicare non est cōprehensus, videtur eo loco iudicare iußisse quo solet iudicari sine incommodo litigantium.

LX. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

MOrtuo iudice, quod eum iudicare oportuerat idem eum qui subditus est sequi oportet.

LXI. VLPIANVS libro vicensimosexto ad Edictum.

SOlemus quidem dicere id venire in iudicium, de quo actum est inter litigantes. sed Celsus ait periculosè esse ex persona rei hoc metiri: qui semper ne condēnetur hoc dicet non conuenisse. Quid ergo? melius est dicere id venire in iudicium non de quo actum est vt veniret, sed id non venire de quo nominatim actum est ne veniret. ¶ Latrunculator[a] de re pecuniaria iudicare non potest.

[a] λῃστοδιῶκται. Nouell. 8. & Nou. 128.

In iudicio sit reus & actor.

LXII. IDEM libro trigensimonono ad Edictum.

INter litigantes nō aliter lis expediri potest quàm si alter petitor alter possessor sit: esse enim debet qui onera petitoris sustineat & qui commodo possessoris fungatur.

LXIII.

LXIII. IDEM libro quadragensimonono ad Edictum.

RECte defendi hoc est, iudicium accipere vel per se vel per alium, sed cum satisdatione. nec ille videtur defendi qui quod iudicatum est non soluit.

LXIIII IDEM libro primo Disputationum.

NOn ab iudice doli æstimatio ex eo quod interest fit, sed ex eo quod in litem iuratur. deniq; & prædoni depositi & commodati ob eam causam competere actionem non dubitatus. Si quis alio iudicio acturus iudicatum solui satis acceperit: deinde * *in alio iudicio agat, non committetur stipulatio: quia de alia re cautum videtur.*

* Fortè rectius dein alio vt in archet lapsu scriptoris repetitũ sit dein dein Taurel.

Vbi de dote agatur.

LXV. IDEM libro trigensimoquarto ad Edictum.

EXigere dotem mulier debet illic vbi maritus domicilium habuit, non vbi instrumentum dotale conscriptũ est: nec enim in genus contractus est, vt & eum locum spectari oporteat in quo instrumentũ dotis factum est, quàm eum in cuius domiciliũ & ipsa mulier per conditionem matrimonij erat reditura.

Interpretatio ambiguitatis.

LXVI. IDEM libro secundo Disputationum.

SI quis intentione ambigua vel oratione vsus sit, id quod vtilius ei est accipiendũ est.

LXVII.

LXVII. IDEM libro sexto Disputationum.

QVi se dicit suis nummis redemptum, si hoc probauerit, exinde liber erit ex quo redemptus est: quia constitutio" non liberum pronuntiari præcipit, sed restitui ei libertatem iubet. Proinde compellendus erit manumittere eum qui se suis nummis redemit. Sed & si latitet, exempla senatusconsultorum" ad fideicommissam libertatem pertinentium debere induci oportet.

Ad sententiam peruenitur præcedente peremptorio impetrato, legitimo ordine hîc expresso, Bart.

LXVIII. IDEM libro octauo Disputationum.

AD peremptorium edictum hoc ordine venitur, vt primò quis petat post absentiam aduersarij edictum primum, mox alterum

"Diuorũ fratrũ ad Vrbium Maximũ. l. 4. ¶. de manumiss.

" Rubriani, Vitrasiani, Dasumiani & Articuleiani: toto tit. ¶. de fid. lib.

LXVIIII. IDEM libro quarto de Omnibus tribunalibus.

PEr interuallum non minus decem dierum:

LXX. IDEM libro octauo Disputationum.

ET tertium, quibus propositis, tunc peremptorium impetret. quod inde hoc nomen sumpsit quòd perimeret disceptationem, hoc est vltra non pateretur aduersarium tergiuersari.

LXXI. IDEM libro quarto de Omnibus tribunalibus.

IN peremptorio autem comminatur is qui edictum dedit, etiam absente diuersa parte cogniturum se & pronuntiaturum.

LXXII. IDEM libro octauo Disputationum.

NOnnumquam autem hoc edictum post tot numero edicta quæ præcesserint, datur: nonnumquam post vnum vel alterum: nonnumquam statim: quod appellatur VNVM PRO OMNIBVS. *Hoc autē æstimare oportet eum qui ius dixit, & pro condicione causæ vel personæ vel temporis ita ordinem edictorum vel compendium moderare.*

LXXIII. IDEM libro quarto de Omnibus tribunalibus.

ET post edictum peremptorium impetratum, cum dies eius superuenerit tūc absens citari debet: & siue responderit, siue non responderit, agetur causa & pronuntiabitur: non vtique secundum præsentem, sed interdū vel absens si bonam causam habuit vincet. ¶ Quòd si is qui edictum peremptorium impetrauit absit die cognitionis, is verò aduersus quem impetratum est adsit, tum circumducendum erit edictum peremptorium: neque causa cognoscetur nec secundum præsentem pronuntiabitur. ¶ Circumducto edicto videamus an 2 *amplius reus conueniri possit, an verò salua quidem lis est, verùm instantia tantùm edictū periit. & magis est vt instātia tātùm perierit:*

ex integro autem litigari posit.

Verus contumax non appellat. Bart.

3 ¶ *Sciendum est ex peremptorio absentem condemnatum si appellet non esse audiendum: si modo per contumaciam defuit. si minus, audietur.*

&. l. 28. §. de app. §. iussus.

LXXIIII. IVLIANVS libro quinto Digestorum.

D*E qua re cognouerit iudex, pronuntiare quoque cogendus erit.*

Iurisdictio potest prorogari consensu partiũ de quantitate ad quantitatem. Bart.

¶ *Iudex qui vsque ad certam summam iudicare iussus est, etiam de re maiori iudicare potest si inter litigatores conueniat.* ¶ *Cùm absentem defendere vellẽ, iudicium mortuo iam eo accepi, & condemnatus solui. quæsitum est an heres liberaretur. item quæ actio mihi aduersus eum competeret. Respondi iudicium quod iam mortuo debitore per defensorẽ eius accipitur nullum esse: & ideo heredem non liberari. Defensorem autem si ex causa iudicati soluerit, repetere quidem non posse, negotiorum tamen gestorum ei actionem competere aduersus heredem: qui sanè exceptione doli mali tueri se posit si ab actore conueniatur.*

Iudex exequens non debet de iniquitate sententiæ cognoscere, sed sufficit pronuntiatum esse. Bart.

LXXV. IDEM libro trigensimo sexto Digestorum.

SI prætor iusserit eum à quo debitum petebatur adesse, & ordine edictorũ peracto pronuntiauerit absentem debere, non vtique iudex qui de iudicato cognoscit debet de prætoris sentẽtia cognoscere. alioquin lusoria erũt huiusmodi edicta & decreta pretorũ. Marcellus notat: si per dolum sciens falsò aliquid allegauit, & hoc modo consecutum eum sententia prætoris liquidò fuerit adprobatũ: existimo debere iudicem querellam rei admittere. Paulus notat: si autem morbo impeditus aut reipublicæ causa auocatus adesse non potuit reus, puto vel actionem iudicati eo casu in eũ †denegandum vel exsequi prætorem ita iudicatum non debere.

† denegã-dam.

Mutatione judicis non mutatur iudicium. Bart.

LXXVI. ALFENVS libro sexto Digestorum.

PRoponebatur ex his iudicibus qui in eãdem rem dati essent, nonnullos causa audita excusatos esse, inque eorum locum alios esse sumptos: & quærebatur singulorum iudicum mutatio eandem rem an aliud iudicium fecisset. Respondi non modò si vnus aut alter sed & si omnes iudices mutati essent, tamen & rem eandem & iudicium idem quod antea fuisset permanere, neque in hoc solùm euenire vt partibus cõmutatis eadem res esse existimaretur, sed & in multis ceteris rebus. Nã & legionẽ eandem haberi, ex qua multi de-

cess

cessissent quorum in locum alij subiecti essent: & populum eundem hoc tempore putari qui abhinc centum annis fuissent cum ex illis nemo nunc viueret. Item que nauē, si adeo sæpe refecta esset vt nulla tabula eadē permaneret quæ non noua fuisset, nihilo minus eandē nauem esse existimari. Quod si quis putaret partibus commutatis aliam rem fieri: fore vt ex eius ratione nos ipsi non idem essemus qui abhinc anno fuissemus: propterea quod, vt philosophi dicerent, ex quibus particulis minimis constiteremus, hæ cottidie ex nostro corpore decederent, aliæq; extrinsecus in earum locum accederent. Quapropter cuius rei species eadem consisteret, rem quoque eandem esse existimari.

Pyrrho & Democritus dicebat omnia esse in perpetuo fluxu. Ammon. in categ. Arist. Plutarch. in Theseo, qui eius nauē eandem manere dicit.

LXXVII. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

IN priuatis negotiis pater filium vel filius patrem iudicem habere potest.

LXXVIII. PAVLVS libro sextodecimo ad Plautium.

QVippe iudicare munus publicum est.

Temerarius actor damno expensarum afficitur. Bart.

LXXVIIII. VLPIANVS lib. quinto de Officio Proconsulis.

EVm quem temere aduersarium suum in iudicium vocasse constitit, viatica litisq; sumptus aduersario suo reddere oportebit. ¶ In

dicibus de iure dubitantibus præsides respõdere solent: de facto consulentibus non debent præsides consilium impertire, verùm iubere eos prout religio suggerit sententiam proferre. hæc enim res nonnumquam infamat & materiã gratiæ vel ambitionis tribuit.

Falsa demonstratio non vitiat iudicium. Bart.

LXXX. POMPONIVS libro secundo ad Sabinum.

SI in iudicis nomine, prænomine erratũ est, Seruius respondit si ex conuentione litigatorum is iudex addictus esset, eum esse iudicem de quo litigatores sensissent.

LXXXI. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

QVi neque iurisdictioni praeest, neque à principe potestate aliqua præditus est, neque ab eo qui ius dandorũ iudicum habet datus est, nec ex compromisso sumptus vel ex aliqua lege cõfirmatus est, iudex esse non potuit.

LXXXII. IDEM libro primo de Officio Consulis.

NOnnumquam solent magistratus populi Romani viatorem nominatim vice arbitri dare. quod raro & non nisi re vrguente faciendum est.

De

DE INOFFICIOSO TEstamento. TIT. II.

*Sequuntur iudicia centumuiralia. Contius.

Inter ascendentes & descendentes, & inter fratres locus est querelæ, non inter alios, Bart.

VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

SCIENDVM *est frequentes esse inofficiosi querellas: omnibus enim tam parētibus quàm liberis de inofficioso licet disputare. Cognati enim proprij qui sunt vltra fratrem, melius facerent si se sumptibus inanibus non vexarent, cum optinere spem non haberent.*

II MARCIANVS libro quarto Institutionum.

,, H*Oc** *colore** *inofficioso testamento agi-*
,, *tur, quasi non sanæ mentis fuerunt vt*
,, *testamentum ordinarent. & hoc dicitur non*
,, *quasi verè furiosus vel demens testatus sit, sed*
,, *rectè quidem fecit testamentum sed non ex of-*
,, *ficio pietatis: nam si verè furiosus esset vel de-*
,, *mens, nullum est testamentum.*

*l. 5. §. eod.
*In vulgatis additū est, De, quod desideratur Flor.

III. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

I*Nofficiosum testamentum dicere hoc est, allegare quare exheredari vel præteriri nō debuerit. quod plerumque accidit cum falsò parentes instimulati liberos suos vel exheredant vel prætereunt.*

IIII. GAIVS libro singulari ad legem Glitiam.

NOn est enim consentiendum parētibus qui iniuriam aduersus liberos suos testamento inducunt. quod plerumque faciunt, malignè circa sanguinem suum inferentes iudicium, nouercalibus delenimentis instigationibúsue corrupti.

V. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

NAm & his qui non ex masculis descendunt, facultas est agendi: cū & de matris testamento agant, & optinere adsiduè soleant. [a] *Huius autem verbi* DE INOFFICIOSO *vis illa vt dixi est, docere* [b] *immerētem se & ideo & indignè præteritum vel etiam exheredatione summotum. résque illo colore defenditur apud iudicē, vt videatur ille quasi non sanæ mentis fuisse cum testamentū iniquè ordinaret.*

[a] l. 1. ſ. eo.

[b] Sed hodie heredis est probatio post Nouel. 115.

An postumo competat querela.

VI. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

POstumus inofficiosum testamentum potest dicere eorum quibus suus heres vel legitimus potuisset fieri, si in vtero fuerit mortis eorum tempore. Sed & cognatorum: quia & horum ab intestato potuit bonorum possessionem accipere. Quid ergo? eis imputatur cur intestati non decesserant? sed hoc nemo apud iudicem potest impetrare: non enim interdicitur

tur testamenti factione. Hoc plane ei imputare potest, cur eum heredem non scripserit: potuit enim scriptus heres in possessionem mitti ex clausula DE VENTRE IN POSSESSIONEM MITTENDO. item natus SECUNDUM TABULAS haberet. Simili modo & eum qui post testamentum matris factum exsecto ventre extractus est, posse queri dico.

¶ Si quis ex his personis quæ ad successionem ab intestato non admittuntur, de inofficioso egerit, nemo enim eum repellit, & casu optinuerit, non ei prosit victoria, sed his qui habent ab intestato successionem. nam intestatum patremfamilias facit.

Querela non transmitt[illegible] nisi fuerit præparata Bart.

2 ¶ Si quis instituta accusatione inofficiosi decesserit, an ad heredem suum querellam transferat? Papinianus respondit, quod & quibusdam rescriptis significatur, si post adgnitam bonorum possessionem decesserit, esse successionem accusationis. Et si nō sit petita bonorum possessio, iam tamen cœpta controuersia vel præparata, vel si cum venit ad mouendam[a] inofficiosi querellam decessit, puto ad heredem transire.

VII. PAULUS libro singulari de Septemuiralibus[a] iudiciis.

Quemadmodum præparasse litem quis videatur vt possit trāsmittere actionē,

[a] Sic Flor. & manuscr. hic & l. 28. & 31. j. eo. non audio eos qui emendant, centumuiralibus.

videamus. & ponamus in potestate fuisse eũ, vt neque bonorum possessio ei necessaria & aditio hereditatis superuacua sit: is si comminatus tantùm accusationem fuerit, vel vsque ad denuntiationem vel libelli dationem praecesserit, ad heredem suum accusationem transmittet. idque Diuus Pius de libelli datione & denuntiatione rescripsit. Quid ergo si in potestate non fuerit, an ad heredem actionẽ transmittat? & recte videtur litem praeparasse si ea fecerit quorũ supra mentionem habuimus.

Pater nomine fil.j eo inuito querelam instituere non potest. Bart.

VIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

P*Apinianus libro quinto quaestionum rectè scribit inofficiosi querellam patrĩ filij sui nomine instituere nõ posse inuito eo: ipsius enim iniuria est. Sequenti loco scribit, si filius post adgnitam litis ordinandae gratia bonorum possessionem decesserit, finitam esse inofficiosi querellam: quae non patri, sed nomine dabatur filij.* ¶ *Si quis post rem inofficiosi ordinatam, litem dereliquerit, postea non audietur.* 1 ¶ *Si Imperator sit heres institutus, posse inofficiosum dici testamentum saepissime rescriptũ est.* 2 ¶ *Papinianus libro secundo responsorum ait contra veterani patrisfamilias testamẽtum esse inofficiosi querellã, & si ea sola bona habuit* 3

buit qua in castris quaesierat. ¶ Si quis in militia fecerit testamẽtum, & intra annum post militiam decesserit, dubito an quia ad hoc usque temporis iure militari testamentum eius valet, querella inofficiosi cesset: & potest dici querellam inofficiosi cessare.

De tabulis pupillaribus.

5 ¶ Sed nec impuberis* filij mater inofficiosum testamentum dicit: quia pater ei hoc fecit. & ita Papinianus respondit. nec patris frater: quia filij testamentum est. ergo nec frater impuberis, si patris non dixit. Sed si in patris obtentum est, nec hoc valebit nisi si pro parte patris rescissum est: tunc enim pupillare valet.

* Adde §. 7. j. eod.

6 ¶ Si quis mortis causa filio donauerit quartã partem eius quod ad eum esset peruenturum si intestatus paterfamilias decessisset, puto secure eum testari.

7 ¶ Si quis* impuberi filio substituit secundas tabulas faciendo, non ob hoc admittemus ipsum impuberem ad inofficiosi querellam.

* Adde §. 5. j. eod. & l. 26. C. eod.

8 ¶ Quoniam autem quarta debitae portionis sufficit ad excludendam querellam, videndum erit an exheredatus partem faciat qui non queritur. vtputa sumus duo filij exheredati. & vtique faciet vt Papinianus respondit. & si dicam inofficiosum, non totam hereditatẽ debeo sed dimidiam petere. Proinde si sint ex duobus filiis nepotes, ex vno plures tres puta, ex vno vnus: vnicum sescunciam

vnum

vnum ex illis semuncia querella excludit.

Quarta intelligitur deducto ære alieno, & funeris impensa seruis libertate donatis. bart.

¶ *Quarta autē accipietur scilicet deducto ære alieno & funeris impensa. Sed an & libertates quartam minuant videndum est: & numquid minuant. nam si cum quis ex asse heres institutus est, ideo non potest dicere inofficiosum quia habet Falcidiam, Falcidia autem libertates non minuit, potest dici deductis libertatibus quartam ineundam. Cum igitur placet quartam minui per libertates, eueniet vt qui seruos tãtum habet in patrimonio suo, dando eis libertatem inofficiosi querellam excludat: nisi forte hic filius si non fuit in potestate, à patre heres institutus merito omittit hereditatem, & ad substitutum transmittēs, querellam inofficiosi instituet: vel ab intestato citra edicti pœnam habeat hereditatē.* 9

¶ *Si condicioni parere testator heredem iussit in persona filij vel alterius qui eandem querellam mouere potest, & sciens is accepit, videndum ne ab inofficiosi querella excludatur: adgnouit enim iudicium idem est & si legatarius ei vel statuliber dedit. Et potest dici excludi eum: maxime si heredem ei iusserat dare. ceterum si legatarium, numquid semel natam inofficiosi querellam nō peremat legatarij oblatio? Cur ergo in herede abso-* 10

§.1.id autem.76.ff. ad l.Falc. & l.47. ibid.

lutè diximus? quoniam ante aditam hereditatem nec nascitur querella. Ego euentum puto sequendum in hac re: vt si fortè antequam iudicium moueatur, oblatio ei fiat eius quod relictum est, quasi ex volũtate testatoris oblato eo satis ei factum videatur.

Grauatus post certum tempus restituere, fructus medij tẽporis sibi in legitimam computat. Bart.

31 ¶ Vnde si quis [a] fuit institutus fortè ex semisse cum *ei* sextans ex substantia testatoris deberetur, & rogatus esset post certum tempo ris restituere hereditatem, meritò dicẽdum est nullum iudicium mouere, cum debitam portionẽ & eius fructus habere poßit: fructus enim solere in Falcidiam imputari non est incognitum. Ergo & si ab initio ex semisse heres institutus rogetur post decennium restituere hereditatẽ, nihil habet quod queratur: quoniam facilè potest debitam portionem eiúsque fructus medio tẽpore cogere. 32 ¶ Si quis & irritum dicat testamẽtum vel ruptũ, & inofficiosum, condicio ei deferri debet vtrum prius mouere volet. 33 ¶ Si filius exheredatus in poßeßione sit hereditatis, scriptus quidem heres petet hereditatem, filius verò in modum contradictionis querellam inducat: quemadmodum ageret si non poßideret, sed peteret.

[a] cc. l. Iubemus. C. ad Trebell. quæ videtur hũc locũ corrigere.

Quod aufertur ab indigno appli-

catur

catur fisco. Bart.

¶ *Meminisse autem oportebit eum qui testamentum inofficiosum improbè dixit & non optinuit, id quod in testamento accepit perdere: & id fisco vindicari quasi indigno ablatũ. Sed ei demum aufertur quod testamento datum est, qui vsque ad sententiã iudicum lite improba perseuerauerit. Cetarum si ante sententiam destitit vel decessit, non ei aufertur quod datum est. proinde & si absente eo secundum præsentem pronuntietur, potest dici conseruandum ei quod accepit. Eo autem solo carere quis debet, cuius emolumẽtum ad eum pertinet. Ceterum si id rogatus fuit restituere, non debet iniuria fieri. Vnde non malè Papinianus libro secundo responsorum refert, si heres fuit institutus & rogatus restituere hereditatẽ, deinde in querella inofficiosi non optinuit, id quod iure Falcidiæ potuit habere solum perdere.* 14

Quarta ex constitutione D. Pij excludit querelam. Bart.

¶ *Si quis impubes adrogatus sit ex his personis quæ & citra adoptionem & emancipationem queri de inofficioso possunt, hunc puto remouẽdum à querella, cum habeat quartam ex constitutione Diui Pij. Quòd si egit nec optinuit, an quartam perdat? & puto aut non admittendum ad inofficiosum, aut si admittatur, etsi* 15

tur, etsi non optinuerit, quartam ei quasi æs
26 *alienum concedendam.* ¶ *Si ex causa de inofficiosi cognouerit iudex & pronuntiauerit contra testamētum, nec fuerit prouocatum, ipso iure rescissum est: & suus heres erit secundum quem iudicatum est, & bonorum possessor si hoc se contendit. & libertates ipso iure non valent nec legata debentur: sed soluta repetuntur aut ab eo qui soluit, aut ab eo qui optinuit. & hæc vtili actione repetūtur. Ferè autem si ante controuersiam motam soluta sunt, qui optinuit repetit. & ita Diuus Hadrianus & Diuus Pius rescripserunt.* ¶ *Planè si post quinquennium inofficiosum dici cæptum est ex magna & iusta causa, libertates non esse reuocandas quæ competierunt vel præstitæ sunt: sed viginti aureos, à singulis præstandos victori.*

&.l.1.§.de exec. rei iudic.

&.l.8.§. 2.§.de leg. præst.

VIIII. MODESTINVS libro singulari de Inofficioso testamento.

SI autem intra quinquennium egerit, libertates non competunt. Sed Paulus ait præstaturū fideicōmissas libertates, scilicet viginti aureis "*et in hoc casu à singulis præstādis*
Vbi sunt dissonæ seu diuersæ sententiæ, præualet ea quæ est pro testamento. Bart.

"Solidis. l.47.§. de manumiss. test.

X. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

SI pars iudicantium " *de inofficioso testamento contra testamētum, pars secundum id sententiam dederit, quod intendū fieri solet, human*

".i. septé uirorum hoc Marcelli tépore.

humanius erit sequi eius partis sententiam quæ secundum testamentum spectauit: nisi si apertè iudices iniquè secundum scriptum heredem pronuntiasse apparebit. ¶ *Illud notissimum est, eum qui legatum perceperit, non rectè de inofficioso testamento dicturum: nisi id totum alij administrauit.* 1

Qui succumbit in querela, non perdit quod extra testamentum capit. Bart.

XI. MODESTINVS libro tertio Responsorum.

Etiam si querella inofficiosi testamenti optinuerit, ** *non ideo tamen donationes quas viuus ei perfecisse proponitur, infirmari, neque in dotem datorum partem vindicari posse respondi.*

* perperam Haloander addebat negationem.

Querela denegatur ei qui quoquo modo agnouit iudicium defuncti.

XII. IDEM libro singulari de Præscriptionibus.

Nihil interest sibi relictum legatum filius exheredatus adgnouerit, an filio seruóve relictum consecutus sit: vtrubique enim præscriptione submouebitur. Quinetiam si idẽ institutũ seruũ prius quàm adire heredi tatem iuberet manumiserit vt ille suo arbitrio adeat hereditatem, idq; fraudulento consilio fecerit, summouebitur ab actione. ¶ *Si à statulibero* 1

tulibero exheredatus pecuniam petere cœperit, videri adgnouisse parentis iudicium. 2 ¶ *Si cum filius ademptum legatum instituerit petere, summotus repetat inofficiosi querellam præscriptione remouendus non est: quamuis enim agendo testamentum comprobauerit, tamen est aliquid quod testatoris vitio reputetur, vt meritò repellendus non sit.* 3 ¶ *Filius testatoris qui cùm Titio eiusdem pecuniæ reus fuerat, liberatione Titio legata, per acceptilationem Titij liberatus, ab actione inofficiosi non summouebitur.*

Rescisso testamento non debentur legata ex vigore repetitionis factæ ab intestato. Bart.

XIII. SCAEVOLA lib. tertio Responsorum.

T*Itia filiam heredem institui, : filio legatum dedit: eodem testamento * ita * cauit:* EA OMNIA QVAE SVPRA DARI FIERI IVSSI, EA DARI FIERI VOLO AB OMNI HEREDE BONORVMVE POSSESSORE QVI MIHI ERIT ETIAM IVRE INTESTATO. ITEM QVAE DARI IVSSERO, EA VTI DENTVR FIANTQVE FIDEI EIVS COMMITTO. *Quæsitum est, si soror centumuirali iudicio optinuerit, an fideicommissa ex capite suprascripto debeantur. * Respondi) si hoc quæratur, an iure eorum quos quis sibi ab in-*

testato heredes bonorúmve possessores successuros credit, fideicommittere posit, respondi posse, Paulus notat: probat autem nec fideicommissa ab intestato data deberi, quasi [a] *à demente.*

[a] Videtur legendū, à quasi demente arg. l. 2. & 5, 7. eod.

Propinquiore gradu succumbente, sequens admittitur.

XIIII. PAPINIANVS libro quinto Quæstionum.

P*Ater filium emancipauit, & nepotem ex eo retinuit. emancipatus suscepto postea filio duobus exheredatis patre præterito, vita decessit. in quæstione de inofficioso testamenti præcedente causa filiorum, patris intentio adhuc pendet. quod si contra filios iudicetur, pater ad querellā vocatur, & suam intentionem implere potest.*

XV. IDEM libro quartodecimo Quæstionum.

N*Am & si parentibus non debetur filiorum hereditas propter votum parentium & naturalem erga filios caritatem, turbato tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus quàm liberis piè relinqui debet.*

Qui à lite mota desistit, querelam non transmittit. Bart.

¶ *Heredi eius qui post litem de inofficioso præparatam mutata voluntate decessit non datur de inofficioso querella: non enim sufficit litem instituere si nō in ea perseueret.* ¶ *Filius a qui de*

qui de inofficiosi actione aduersus duos heredes expertus diuersas sententias iudicum tulit, & vnum vicit, ab altero superatus est: & debitores conuenire, & ipse à creditoribus conueniri pro parte potest, & corpora vindicare, & hereditatem diuidere. verum enim est familiæ erciscundæ iudicium competere, quia credimus eum legitimum heredem pro parte esse factum: & ideo pars hereditatis in testamento remansit. nec absurdum videtur pro parte intestatum videri.

XVI. IDEM libro secundo Responsorum.

F*ilio qui de inofficioso matris testamento contra fratrem institutum de parte ante egit & optinuit, filia quæ non egit aut non optinuit, in hereditate legitima fratri non concurrit.* ¶ *Contra tabulas filij possessionem iure manumissionis pater accepit & bonorum possessionem adeptus est: postea filia defuncti, quam ipse exheredauerat, quæstionem inofficiosi testamenti rectè pertulit: possessio quam pater accepit, ad irritum reccidit. nam priore iudicio de iure patris non de iure testamenti quæsitum est, & ideo vniuersam hereditatem filiæ cum fructibus restitui necesse est.*

Non prodest victoria ei qui repudiauit.

XVII. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

QVi repudiantis animo nō venit ad accusationem inofficiosi testamenti, partem non facit his qui eandem querellam mouere volunt. Vnde si de inofficioso testamento patris alter ex liberis exheredatis ageret, quia rescisso testamento alter quoque ad successionem ab intestato vocatur, & ideo vniuersam hereditatem nō rectè vindicasset: hic si optinuerit, vteretur rei iudicatæ auctoritate: quasi centumuiri hunc solum filium in rebus humanis esse nunc cum facerent intestatum crediderint.

Sententia lata in querela contra præsentem facit ius quoad omnes, secus si contra absentem. Bart.

¶ *Cum contra testamentum vt inofficiosum iudicatur, testamenti factionem habuisse defunctus non creditur. non idem probandum est si herede non respondente, secundum præsentem iudicatum sit: hoc enim casu non creditur ius ex sententia iudicis fieri. & ideo libertates competunt & legata petuntur.*

XVIII. IDEM libro singulari de inofficioso testamento.

DE qua re etiam constitutio extat Diuorum fratrum quæ huiusmodi distinctiuoem admittit.

XVIIII. IDEM libro secundo Quæstionum.

MAter decedens extraneum ex dodrante heredem instituit, filiam vnam ex

quadrante,alteram præteriit. hæc de inofficioso egit & optinuit. quæro scriptæ filiæ quomodo succurrendũ sit. Respondi,filia præterita id vindicare debet quod intestata matre habitura esset. Itaque dici potest eam quæ omissa est,etiam si totam hereditatem ab intestato petat & optineat, solam habituram vniuersam successionem, quemadmodum si altera omisisset legitimam hereditatem. sed non est admittendum vt aduersus sororem audiatur agendo de inofficioso. Præterea dicendum est non esse similem omittenti eam quæ ex testamento adiit: & ideo ab extraneo semissem vindicandum, & defendendum totũ semissem esse auferẽdum, quasi semis totus ad hanc pertineat. secundum quod non in totum testamentum infirmatur,sed pro parte intestata efficitur: licet quasi furiosæ iudicium vltimum eius damnetur. Ceterum si quis putauerit filia optinente totum testamentum infirmari,dicendum est etiam institutam ab intestato posse adire hereditatẽ: nec[a] enim quæ ex testamento adiit quod putat valere,repudiare legitimã hereditatẽ videtur,quam quidẽ nescit sibi deferri: cum & hi qui sciant ius suum,eligẽtes id quod putant sibi competere,nõ amittũt. quod euenit in patrono qui iudiciũ defuncti falsa opinione motus amplexus est: is enim nõ videtur bonorũ possessionẽ contra tabulas

[a] l. 8. j. tit. prox. l. 97. j. de acq. hered.

repudiasse. Ex quibus apparet non rectè totam hereditatem præteritam vindicare: cum rescisso testamento etiã institutæ saluum ius sit adeundæ hereditatis.

Exheredato non datur Carboniana bonorum possessio. Bart.

XX. SCAEVOLA lib. II. Quæstionum.

QVi de inofficioso vult dicere licet negetur filius, Carbonianam bonorum possessionem non debet accipere: totiens enim ea indulgenda est quotiens si verè filius esset, heres esset aut bonorũ possessor: vt interim & possideat & alatur & actionibus præiudicium non patiatur. qui verò de inofficioso dicit, nec actiones mouere debet nec aliam vllam quàm hereditatis petitionẽ exercere, nec aliàs vmquam melioris sit condicionis quàm si confitetur aduersarius.

Qui fraude heredis scripti desistit, destitisse non videtur. Bart.

XXI. PAVLVS libro tertio Responsorum.

EVm qui inofficiosi testamenti querellam instituit, & fraude heredis scripti, quasi tertiam partem hereditatis tacitè rogatus esset ei restituere, reliquit eam actionem, non videri deseruisse querellam: & ideo non prohiberi eum repetere inchoatam actionem. ¶ Item quæsitum est an heres audiendus est ante de inoffic

[in]officiosi querellam actam, desiderans resti[tu]i sibi ea quæ soluit, respondit, ei qui sciens [in]debitum fideicommissum soluit, nullam repe[t]itionem ex ea causa cōpetere. Idem respondit, [e]uicta hereditate per inofficiosi querellam ab [e]o qui heres institutus esset, perinde omnia ob[s]eruari oportere ac si hereditas adita non fuis[s]et: & ideo & petitionem integram debiti heredi instituto aduersus eum qui superauit competere, & compensationem debiti.

cc.l.21. §. neptis. ff. ad Sillanian.

Factum patris non tollit querelam filio competentem. Bart.

XXII. TRYPHONINVS libro septimodecimo Disputationum.

Filius non impeditur quo minus inofficiosum testamentum matris accusaret si pater eius legatum ex testamento matris accipiet, vel adisset hereditatem, quamquā in eius esset potestate: nec prohiberi patrem dixi iure filij accusare. nam indignatio filij est. Et quærebatur si nō optinuisset in accusando, an quod patri datum est publicaretur, quoniā alij commodum victoriæ parat: & in hac causa nihil ex officio patris sed totum de meritis filij agitur. & inclinandum est, non perdere patrem sibi datum si secundum testamentum pronuntiatum fuisset. Multo magis si mihi legatum testator dedit, cuius de inofficioso testamento filius agens decessit me herede relicto, egóque

hereditariam causam peregi & victus sum, id quod mihi eo testamento relictũ est non perdam: vtique si iam defunctus agere cœperat. Item si adrogaui eum qui instituerat litem de inofficioso testamento eius qui mihi legatum dedit, litémque peregero nomine filij nec optinuero, perdere me legatum non oportet: quia non sum indignus, vt auferatur mihi à fisco id quod derelictum est: cum non proprio nomine sed iure cuiusdam successionis egi.

Si testamentum rumpitur per contra tabulas, siue per querelam, nepos in potestate retentus filio emancipato coniungitur. Bart.

XXIII. PAVLVS libro singulari de Inofficioso testamento.

In vulgat. Si proponas.

SI ponas filium emancipatum præteritum, & ex eo nepotem in potestate retentum heredem institutum esse, filius potest contra filium suum testatoris nepotem petere bonorum possessionem: queri autem de inofficioso testamento non poterit. Quòd si exheredatus sit filius emancipatus, poterit queri, & ita iungetur filio suo, & simul cum eo hereditatẽ optinebit. ¶ *Si hereditatem ab heredibus institutis exheredati emerunt vel res singulas, sciẽtes eos heredes esse: aut conduxerunt prædia, aliúdue quid simile fecerunt: vel soluerunt heredi quod testatori debebant: iudicium defuncti adgnoscere videntur, & à querella excluduntur.*

cæ. l. j. §. sed si. j. de coniungend.

1

Io

In querela est locus iuri accrescendi. Bart.

2 ¶ *Si duo sint filij exheredati & ambo de inofficioso testamento egerunt, & vnus postea constituit non agere, pars eius alteri adcrescit. Idémque erit & si tempore exclusus sit.*

Ex post facto potest quis decedere pro parte testatus & pro parte intestatus. Bart.

XXIIII. VLPIANVS libro quadragensimo octauo ad Sabinum.

Circa inofficiosi querellam euenire plerumque adsolet vt in vna atque eadem causa diuersæ sentētiæ proferantur. quid enim si fratre agēte heredes scripti diuersi iuris fuerunt? quod si fuerit, pro parte testatus pro parte intestatus decessisse videbitur.

Datum inter viuos vt computetur in quartam, querelam excludit. Bart.

XXV. IDEM lib. secundo Disputationum.

SI non mortis causa fuerit donatum sed inter viuos, hac tamen contemplatione vt in quartā habeatur, potest dici inofficiosi querellam cessare si quartam in donatione habet: [aut si minus habeat, quod deest viri boni arbitratu repleatur:] aut certè conferri oportere id quod donatum est.

Inclusa videntur addita per Tribonianum, vt Accurs. & cæt. n[illegible]tāt argu. l. 4. C. Theod. cod.

Etiam eo cuius non interest agente, testamentum rumpitur. Bart.

Si quis cum non possit de inofficioso queri, ad querellam admissus pro parte rescindere testa-

mentum temptet, & vnum sibi heredẽ eligat, contra quẽ inofficiosi querellã instituat, dicendum est quia testamentum pro parte valet, & præcedentes eum personæ exclusæ sunt, cum effectu eum querellam instituisse.

XXVI. IDEM lib. octauo Disputationum.

SI sub hac condicione fuerit heres institutus, SI STICHVM MANVMISERIT: & manumisisset, & posteaquam manumisit inofficiosum vel iniustum testamentum pronuntietur, æquum est huic quoque succurri vt serui pretium à manumisso accipiat: ne frustra seruum perdat.

Si fides transactionis non seruatur, potest exheredatus ad querelam redire. Bart.

XXVII. IDEM libro sexto Opinionum.

&. l. cum mota. co. de trãsac.

SI instituta de inofficioso testamento accusatione, de lite pacto transactum est nec fides ab herede transactioni præstatur, inofficiosi causam integram esse placuit. ¶ *Ei qui se filium eius esse adfirmat qui testamento id denegaBit, tamen eum exhæredaBit, de inofficioso testamento causa superest.*

Qui in querela obtinuit, pendente appellatione debet ex hereditate ali. Bart.

¶ *De inofficioso testamento militis dicere nec miles potest.* ¶ *De inofficioso testamento nepos contra patruum suum vel alium scriptum heredem*

edem pro portione egerat & optinuerat, sed scriptus heres appellauerat: placuit interim propter inopiam pupilli alimenta pro modo facultatium quæ per inofficiosi testamenti accusationem pro parte ei vindicabantur decerni: eáque aduersarium ei subministrare necesse habere vsque ad finem litis. ¶ De testamento matris, quæ existimans perisse filium alium heredem instituit, de inofficioso queri potest.

XXVIII. PAVLVS libro singulari de Septemuiralibus iudiciis.

CVm mater militem filium falsò audisset decessisse, & testamento heredes alios instituisset, Diuus Hadrianus decreuit hereditatem ad filium pertinere, ita vt libertates [a] & legata præstentur. hic illud adnotatum quod de libertatibus & legatis adicitur: nam cum inofficiosum testamentum arguitur, nihil ex eo testamento valet.

ff. l. fin. §. de hered. instit.

[a] Auth. ex causa. C. de liber. prater.

Ille cuius interest, potest adesse causæ, ne colludatur. Bart.

XXVIIII. VLPIANVS lib. v. Opinionum.

SI suspecta collusio sit legatariis inter scriptos heredes & eum qui de inofficioso testamento agit, adesse etiam legatarios & voluntatem defuncti tueri constitutum est. eisdémque permissum est etiam appellare, si contra testamentum pronuntiatum fuerit. ¶ De inofficioso testamento matris spurij quoque filij

dicere

dicere possunt. ¶ *Quamuis instituta inofficiosi testamenti accusatione res transactione decisa sit, tamen testamentum in suo iure manet: & ideo datæ in eo libertates atque legata vsque quo Falcidia permittit suam habent potestatem.* ¶ *Quoniam femina nullum adoptare filium sine iussu principis potest, nec de inofficioso testamento eius quam quis sibi matrem adoptiuam falsò esse existimabat, agere potest.* 2 3

Vbi agi oporteat.

¶ *In ea prouincia de inofficioso testamento agi oportet in qua scripti heredes domicilium habent.* 4

XXX MARCIANVS libro quarto Institutionum.

ADuersus testamentum filij in adoptionem dati pater naturalis rectè de inofficioso testamento agere potest.

Qui agit nomine alterius de inofficioso, non est indignus legato. Bart.

¶ *Tutoribus pupilli nomine sine periculo eius quod testamento datum est agere posse de inofficioso vel falso testamento Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.* 1

In querela locus est successorio edicto. Bart.

XXXI. PAVLVS libro singulari de Septemuiralibus iudiciis.

SI is qui admittitur ad accusationem, nolit aut non poßit accusare, an sequens admittatur videndum est. & placuit posse, vt fiat 1 successioni locus. ¶ Quantum ad inofficiosi liberorum vel parentium querellam pertinet, nihil interest quis sit heres scriptus, ex liberis 2 an extraneis vel municipibus. ¶ Si heres extiterim ei qui eo testamento institutus est quod de inofficioso arguere volo, non mihi nocebit: maximè si eam portionem non poßideam, vel 3 iure suo poßideam. ¶ Diuersum dicemus si legauerit mihi eam rem quam quis ex eo testamento acceperat: nam si eam adgnoscam, repellar ab accusatione. Quid ergo si aliàs voluntatẽ testatoris probauerim? puta in testamento adscripserim, post mortem patris cõsentire me? repellendus sum ab accusatione.

Qui est aduocatus pro herede, videtur approbare testamentum. Bart.

XXXII. IDEM libro singulari de inofficioso testamento.

SI exheredatus petenti legatum ex testamento aduocationem præbuit, procurationemue susceperit, remouetur ab accusatione: adgnouisse enim videtur qui qualequale iudicium defuncti comprobauit. Si legatario heres extiterit exheredatus petieritq; legatũ, videbimus an sit summouendus ab hac accusatione. certum est enim iudicium defuncti: & rursus

ff.l. inter officium. §. de rei vindicat.

sus nihil ei ex testamento relictum verum est. tutius tamen fecerit si se abstinuerit à petitione legati.

In vulgatis est, De petitione hereditatis.

DE HEREDITATIS PETITIONE.

TIT. III.

GAIVS lib. VI. ad Edictum prouinciale.

Hereditas ad nos pertinet aut vetere iure aut nouo. Vetere, è lege duodecim tabularum, vel ex testamento quod iure factum est.

II. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

Siue suo nomine siue per se siue per alios effecti sumus.

III. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

Veluti si eam personam quae in nostra potestate sit, institutem iusserimus adire hereditatem. Sed & si Titio qui Seio heres extitit nos heredes facti sumus, sicuti Titij heditatem nostram esse intendere possumus, ita & Seij. Vel ab intestato, fortè quòd sui heredes defuncto sumus, vel adgnati, vel quòd manumisimus defunctũ, quódue parens noster manumiserit. Nouo iure fiunt heredes omnes qui

qui ex senatusconsultis aut ex constitutionibus ad hereditatem vocantur.

In iudicio vniuersali veniunt ea quæ post litis contestationem reus cœpit possidere. Bart.

IIII. PAVLVS lib. primo ad Edictum.

SI hereditatem petam ab eo qui vnā rem possidebat de qua sola controuersia erat, etiam id quod postea cœpit possidere, restituet.

Res hereditariæ de quibus est controuersia, an interim possint alienari.

V. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

DIuus pius rescripsit prohibendum possessorem hereditatis de qua controuersia erit, antequam lis inchoaretur aliquid ex ea distrahere: nisi maluerit pro omni quantitate hereditatis vel rerum eius restitutione satisdare. Causa autem cognita & si non talis data sit satisdatio sed solita cautio,[a] *etiam post litem cœptam deminutionem se concessurum prætor edixit: ne in totum deminutio impedita in aliquo etiam vtilitates alias impediat. vt puta si ad funus sit aliquid necessarium: nam funeris gratia deminutionem permittit. item si futurum est vt nisi pecunia intra diem soluatur, pignus distrahatur. sed & propter familiæ ciyaria, necessaria erit deminutio. sed & res temp*

Margin: & l. non potest. ff. de iudiciis.

Margin: [a] l. Sancimus. C. de verbo. signific. & l. j. C. commun. diuid. & l. j. de litig. & No uel. de litigios.

tempore perituras permittere debet prætor distrahere. ¶ *Diuus Hadrianus Trebio Sergiano rescripsit vt Aelius Asiaticus daret satis de hereditate quæ ab eo petitur: & sic falsum dicat. hoc ideo quia sustinetur hereditatis petitionis iudicium donec falsi causa agatur. Eorum iudiciorum quæ de hereditatis petitione sunt, ea auctoritas est, vt nihil in præiudicium eius iudicij fieri debeat.*

&. l. 1. C. de edict. D. Hadriani tolléd.

Pendente accusatione falsi, non potest peti legatum ex testamento. Bart.

VI. IDEM libro septuagesimo quinto ad Edictum.

SI testamentum falsum esse dicatur, & ex eo legatum petatur, vel præstandum est oblata cautione vel quærendum an debeatur. Et si testamentum falsum esse dicatur, ei tamen qui falsi accusat, si suscepta cognitio est, non est dandum.

Differri debet cognitio de libertate, donec pronuntiatum fuerit de testamento ex quo libertas petitur.

VII. IDEM libro quartodecimo ad Edictum.

SI quis libertatem ex testamento sibi competisse dicat, non debebit iudex de libertate sententiam dicere, ne præiudicium de testamento cognituro faciat. & ita senatus censuit. Sed & Diuus Traianus rescripsit differendum de libertate iudicium donec de inofficioso

ciosa iudicium aut inducatur aut finem acci-
[2] *piat.* ¶ *Ita demũ autẽ sustinentur liberalia iudicia, si iam de inoffi. iosa iudiciũ contestatũ est, ceterũ si non cõtestetur, non exspectantur liberalia iudicia. & ita Diuus Pius rescripsit. Nam cum quidam Licinnianus de statu suo quæstionem patiebatur, & ne maturius pronuntiaretur de condicione sua nolebat ad liberale iudicium ire, dicens suscepturum se de inofficioso testamento iudicium &[1] petiturum hereditatem, quia libertatem & hereditatem ex testamento sibi defendebat, Diuus Pius ait, si quidem possessor esset hereditatis Licinnianus, facilius audiendum: quoniam esset hereditatis nomine iudiciũ suscepturus, & erat in arbitrio eius qui se dominum esse dicit agere de inofficioso testamento iudicium. nẽq; verò sub obtentu iudicij de inofficioso testamento ab ipso Licinniano non suscepti per quinquennium non debere moram fieri seruituti. Planè summatim æstimandum iudici concessit, an fortè bona fide imploretur iudicium de testamento: & si id deprehẽderit, præstituendum modicum tempus: intra quod si non fuerit contestatũ, iubeat iudicem libertatis partibus suis fungi.*
[3] ¶ *Quotiens autem qui patitur controuersiam libertatis & hereditatis, sed se non ex testamento liberum dicit sed aliàs vel à viuo testatore manumissum, nõ debere im-*

[1] Sic Flo. & manuscr. Sunt tamẽ qui emendẽt, non & petiturum, &c. item qui legãt, & petiturũ hereditatis petitionem. i. querelã.

pediri liberalem causam licet iudicium de testamento moueri speretur, Diuus Pius rescripsit. adiecit planè in rescripto, dummodo prædicatur iudici liberalis causæ ne vllum adminiculum libertatis ex testamento admittat.

Qui eligit ius incompetens, non videtur renunciare iuri quod sibi ignorabat competere. Bart.

VIII. PAVLVS libro sextodecimo ad Edictum.

Clau-
j. de
iuç vt
3.
later.
prox.

L*Egitimam" hereditatem vindicare non prohibetur is qui cum ignorabat " vires testamenti, iudicium defuncti secutus est.*

VIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

R*Egulariter definiendum est eum demũ teneri petitione hereditatis, qui vel ius pro herede vel possessore poßidet vel rem hereditariam,*

X. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

L*Icet minimam. Itaque qui ex asse vel ex parte heres est, intendit quidem herereditatem suam esse totam vel pro parte, sed hoc solum ei officio iudicis restituitur quod aduersarius poßidet: aut totũ si ex asse sit heres, aut pro parte ex qua heres est.*

XI. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

P*Ro herede poßidet qui putat se heredem esse. Sed an & is qui scit se heredem non*

esse,

esse pro herede possideat quæritur. & Arrianus libro secundo de interdictis putat teneri. quo iure nos vti Proculus scribit. Sed enim & bonorum possessor pro herede videtur possidere. Pro possessore verò possidet prædo,

Quando ratio est idem cum dicto, nihil concludit. Bart.

XII. IDEM libro sexagensimo septimo ad Edictum.

QVi interrogatus cur possideat, responsurus sit quia possideo: nec contendet se heredem vel per mendacium:

XIII. IDEM lib. quintodecimo ad Edictum.

NEc vllã causam possessionis possit dicere. & ideo fur & raptor petitione hereditatis tenentur. ¶ *Omnibus etiã titulis hic* PRO POSSESSORE *hæret & quasi iniunctus est. denique &* PRO EMPTORE *titulo hæret: nam si à furioso emero sciens pro possessore possideo. Item in titulo* PRO DONATO *quæritur an quis pro possessore possideat: vtputa vxor vel maritus. & placet nobis Iuliani sententia, pro possessore possidere cũ: & ideo petitione hereditatis tenebitur. Item* PRO DOTE *titulus recipit pro possessore possessionem: vtputa si à minore duodecim annis nupta mihi quasi dotem sciens accepi. Et si legatum mihi solutum est ex falsa causa scienti, vtique pro possessore possidebo.*

Qui non possidet, non tenetur hac actione, nisi dolo desierit possidere. Bart.

¶ *Is autem qui restituit hereditatem, teneri hereditatis petitione non potest nisi dolo fecit: id est si scit & restituit, nã & dolus præteritus venit in hereditatis petitione, quasi dolo desierit possidere.* 2

¶ *Neratius* [a] *libro sexto mẽbranarum scribit ab herede peti hereditatẽ posse, etiam si ignoret pro herede vel pro possessore defunctum possedisse. Idem esse libro septimo ait* [b] *etiam si putauit heres eas res ex hac hereditate esse quæ sibi delata est.* 3

[a] In vulg. est lex, Neratius.

[b] In vulg. est lex, Etiam.

His casibus petitio hereditatis datur contra titulo possidentem. Bart.

¶ *Quid si quis hereditatem emerit, an vtilis in eum petitio hereditatis deberet dari ne singulis iudiciis vexaretur? venditorem enim teneri certum est. Sed finge non extare venditorem, vel modico vendidisse & bonæ fidei possessorem fuisse: an porrigi manus ad emptorem debeant? Et putat Gaius Cassius dandã vtilem actionem. Idem erit dicendum & si paruo pretio iussus vendere heres Titio hereditatem vendidit: nam putat dicendum Papinianus aduersus fideicommissarium dari actionẽ. ab herede enim peti non expedit perexiguum pretium habente.* 4

¶ *Sed & si retenta certa quantitate restituere rogatus sit, idem erit dicendum. Planè si accepta certa quãtitate restitu-* 5

stitutione rogatus est, non putat Papinianus ab herede petendam hereditatē: quoniam pro herede quod condicionis implendæ gratia accepit non possidetur. Sed Sabinus in statulibero contra. & id verius est: quia pecunia hereditaria est. Idem & in eo qui solos fructus ex hereditate retinet dicendum erit: tenetur enim

6 *& is hereditatis petitione.* ¶ *Si quis sciēs alienam emit hereditatē, quasi pro possessore possidet: & sic peti ab eo hereditatem quidam putant. quam sententiam non puto verā: nemo enim prædo est qui pretiū numerauit: sed*

7 *vt emptor vniuersitatis vtili tenetur.* ¶ *Item si quis à fisco hereditatem quasi vacantē emerit, equissimū erit vtilem actionem aduersus eum dari.*

l. 126. §. de reg. iu. & l. 5. §. de acq. poss.

Si hereditas datur in dotem, maritus vtili her. petit. tenetur. Barr.

8 ¶ *Apud Marcellum libro quarto digestorum relatum est, si mulier hereditatem in dotē dedit, maritum pro dote quidem possidere hereditatē, sed petitione hereditatis vtili teneri. sed & ipsam mulierem directa teneri Marcellus scri-*

9 *bit: maximè si iam factum diuortiū est.* ¶ *Heredem autē etiam earum rerum nomine quas defunctus pro emptore possedit, hereditatis petitione teneri cōstat, quasi pro herede possideat. quamuis etiam earū rerum nomine quas pro herede vel pro possessore defunctus possedit, vti-*

& Inst. de vsucap. in fin.

& l. 3. §. et plurib. 11.

que teneatur. ¶ *Si quis absentis nomine pos-* 10 *sideat hereditatẽ, cum sit incertum an ille ratum habeat, puto absentis nomine petendam hereditatem, ipsius verò nequaquã: quia non videtur pro herede vel pro possessore possidere qui contemplatione alterius possidet. nisi fortè quis dixit, cum ratum non habet, iã procuratorem quasi prædonẽ esse: tunc enim suo nomine teneri potest.*

Qui non possidet, sed vt possessor se obtulit, hac actione tenetur. Bart.

¶ *Non solùm autem ab eo peti hereditas po-* 11 *test qui corpus hereditarium possidet, sed & si nihil. & videndum si non possidens optulerit tamẽ se petitioni, an teneatur. Et Celsus libro quarto digestorum scribit ex dolo eum teneri: dolo enim facere eũ qui se offert petitioni. quã sententiam generaliter Marcellus apud Iulianum probat: omnẽ qui se offert petitioni quasi possidentem teneri.*

De eo qui dolo desiit possidere.

¶ *Itẽ si quis dolo fecerit quo minus possideat,* 12 *hereditatis petitione tenebitur. Sed si alius nactus possessionem quam ego dolo malo amiseram, paratus sit iudicium pati, Marcellus libro quarto digestorũ tractat*ne*) fortè euanescit aduersus eum qui desiit, litis æstimatio. & magis euanescere ait nisi petentis interest. Certè, inquit, si rem paratus sit restituere, indubitatũ erit euanescere. sed si is qui dolo de-*

Et. l. 10. §. de re. cre. & l. 24. & 25. §. de noxalib.

*sic Flor. al. nũ fortè, al. an fortè euanescat. in manuscr. sed videtur ita aptatum alia manu.

siit,

sit, ante conueniatur, eum qui possidet non liberabit.

Debitor quasi possessor iuris hac actione tenetur, siue sit ex contractu, siue ex delicto, dum tamen presens sit debitum. Bar.

13 ¶ *Itē à debitore hereditario quasi à iuris possessore: nam & à iuris possessoribus posse hereditatem peti constat.*

XIIII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

SEd vtrum ex delicto an ex contractu debitor sit, nihil refert. Debitor autem hereditarius intelligitur is quoque qui seruo hereditario promisit, vel qui ante aditam hereditatem damnum dedit,

C. l. 42. ff. eod.

XV. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

VEl aliquam rem hereditariam subripuerit.

XVI. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

QVod si in diē sit debitor vel sub condicione à quo petita est hereditas, nō debere eum damnari. rei planè iudicatæ tempus spectandum esse secundū Octaueni sententiam, vt apud Pomponium scriptū est, an dies venerit. quod & in stipulatione cōdicionali erit dicēdum. Si autem non venerit, cauere officio iudicis debeat de restituendo hoc debito cum dies venerit vel condicio exti-

terit. ¶ Sed & is qui pretia rerum hereditaria e- rum poßidet, item qui à debitore hereditario exegit, petitione hereditatis tenetur. Vnde Iulianus libro sexto digestorum ait ab eo qui petit hereditatem & litis æstimationem consecutus est, hereditatem peti posse. Non solum autem à debitore defuncti sed etiam à debitore hereditario peti hereditas potest. Denique ab eo qui negotia hereditaria gessit, & Celso & Iuliano videtur peti hereditatem posse. sed si heredis negotiũ gessit, nequaquam. ab heredis enim debitore peti hereditas non potest.

¶ Iulianus scribit si is qui pro herede possidebat, vi fuerit deiectus: peti ab eo hereditatem posse, quasi à iuris possessore: quia habet interdictum VNDE VI, *quo victus cedere debet. Sed & eum qui deiecit petitione hereditatis teneri: quia res hereditarias pro possessore poßidet.* 2

¶ Idem Iulianus ait siue quis poßidens siue non, rem vendiderit, petitione hereditatis eum teneri, siue iam pretium recepit siue petere poßit, vt & hic actionibus cedat. 3

¶ Idem scribit patronum hereditatem petere non posse ab eo cui libertus in fraudem alienauit: quia Caluisiana actione ei tenetur. patroni enim iste debitor est non hereditarius. Ergo nec ab eo cui mortis causa donatum est peti hereditas potest. 4

¶ Idẽ Iulianus scribit si quis ex causa fideicommißi restituerit hereditatẽ, 5

vel

vel singulas res præstiterit, peti ab eo hereditatem posse: quia habet condictionem earum quæ sunt ex ea causa solutæ, & veluti iuris possessor est. 6 ¶ *Sed & si pretia rerum quas distraxit, ex causa fideicõmißi soluit, peti hereditatem ab eo posse: quia repetere potest. Sed his casibus actiones suas dumtaxat eum præstaturum, cum & res extant, & potest petitor etiã per in rem actionẽ eas vindicare.*

Possessor victus habet retentionem rerum hereditariatum propter expensas per eum factas. Bart.

XVII. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

Quod si possessor hereditatis ob id quòd ex testamẽto heredem se esse putaret, legatorum nomine de suo soluit, si quis ab intestato eam hereditatem euincat, licet damnum videtur esse possessoris quòd sibi non prospexerit stipulatione EVICTA HEREDITATE LEGATA REDDI, *attamen quia fieri potest vt eo tempore soluerit legata quo adhuc nulla controuersia mota sit, & ob id nullam interposuerit cautionem, placet in eo casu euicta hereditate dandam ei esse repetitionem. Sed cũ cessante cautione repetitio datur, periculum est ne propter inopiam eius cui solutum est legatum, nihil repeti poßit. & ideo secundum senatusconsulti sententiam subueniẽdum ei est vt ipse quidẽ ex retentione rerũ*

&c.l. 20.§. 15.§. eod.

hereditariarum sibi satisfaciat, cedat autem actionibus petitori vt suo periculo eas exerceat.

Si pecunia per possessorẽ deposita perditur, possessor cedendo actionem liberatur. Bart.

XVIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

Item videndum si possessor hereditatis venditione per argentarium facta pecuniam apud eum perdiderit, an petitione hereditatis teneatur, quia nihil habet nec consequi potest. sed Labeo putat eum teneri, quia suo periculo male argentario credidit. sed Octauenus ait nihil eum præter actiones præstaturũ. ob has igitur actiones petitione hereditatis teneri. Mihi autem in eo qui mala fide possedit, Labeonis sententia placet: in altero verò qui bona fide possessor est, Octaueni sententia sequẽda esse videtur. ¶ Si quis cum peteretur ab eo hereditas, neque rei neque iuris velut possessor erat, verùm postea aliquid adeptus est, an petitione hereditatis videatur teneri? & Celsus libro quarto digestorum rectè scribit hunc condemnandum, licet initio nihil possedit.

Hactenus de personis quæ tenentur hac actione.

¶ Nunc videamus que veniant in hereditatis petitione. Et placuit vniuersas res hereditarias in hoc iudicium venire: siue iura siue corpora sint. 2

XVIIII.

XVIIII. PAVLVS libro vicenſimo ad Edictũ.

ET non tantum hereditaria corpora, ſed & quæ non ſunt hereditaria, quorum tamen periculum ad heredem pertinet: vt res pignori datæ defuncto vel commodatæ depoſitæve. Et quidem rei pignori datæ etiam ſpecialis petitio eſt, vt & hereditatis petitione contineatur: ſicut illæ quarum nomine Publiciana competit. Sed licet earum nomine quæ commodatæ vel depoſitæ ſunt, nulla ſit facile actio, quia tamen periculum earum ad nos pertinet, æquum eſt eas reſtitui.

Quod non fuit defuncti, ſed eſt heredis, in hac actione non venit. Bart.

1 ¶ *Quod ſi* PRO EMPTORE *vſucapio ab herede impleta ſit, non veniet in hereditatis petitione: quia heres, id eſt petitor eam vindicare*
2 *poteſt: nec vlla exceptio datur poſſeſſori.* ¶ *Veniunt & hæ res in hereditatis petitionem, in quibus poſſeſſor retentionem habuit non etiã petitionem: veluti ſi iurauerat defunctus petitoris rem non eſſe, & deceſſerit: debẽt hæ quoque reſtitui. Immo & ſi poſſeſſor ſua culpa eas amiſerit, tenebitur hoc nomine. Idemque erit & in prædone, licet hic propter culpã non teneatur: quia nec hic debet has res retinere.*

Quod non poteſt reſtitui, in hac actione non venit. Bart.

3 ¶ *Seruitutes in reſtitutionem hereditatis non venire*

venire ego didici: cum nihil eo nomine possit restitui, sicut est in corporibus & fructibus. sed si non patiatur ire & agere, propria actione conuenietur.

ff.l.1.§ 1. j. quod legat.

Empta causa hereditatis, quæ hereditati sunt necessaria, veniunt in hac actione. Bart.

XX. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ITem veniunt in hereditatem etiam ea quæ hereditatis causa comparata sunt: vtputa mancipia pecoráque & si qua alia quæ necessario hereditati sunt comparata. & si quidem pecunia hereditaria sint comparata, sine dubio venient: si verò nō pecunia hereditaria, videndum erit. & puto etiam hæc venire si magna vtilitas hereditatis versetur: pretium scilicet restituturo herede. ¶ Sed non omnia quæ ex hereditaria pecunia comparata sunt, in hereditatis petitionem veniunt. Denique scribit Iulianus libro sexto digestorum, si possessor ex pecunia hereditaria hominē emerit, & ab eo petatur hereditas, ita venire in hereditatis petitionem, si hereditatis interfuit eum emi. at si sui causa emit, pretium venire. ¶ Simili modo & si fundum hereditarium † distraxit, si quidem sine causa, & ipsum fundum & fructus in hereditatis petitionem venire. quòd si æris exsoluendi gratia hereditarij id fecit, non amplius venire quàm pretium.

1

2

† distraxerit

Here

Hereditas augetur accessionibus: ideò omnes accessiones eius in hac actione veniunt. Bart.

3 ¶ *Item non solùm ea quæ mortis tempore fuerunt, sed si qua postea augmēta hereditati accesserūt, venire in hereditatis petitionem; nam hereditas & augmentum recipit & deminutionē. Sed ea quæ post aditā hereditatē accedūt, si quidē ex ipsa hereditate, puto hereditati accedere; si extrinsecus, non; quia personæ possessoris accedūt. Fructus autem omnes augent hereditatem, siue ante aditam siue post aditam hereditatem accesserint. Sed & partus ancillarum sine dubio augent hereditatem.*

4 ¶ *Cum prædiximus omnes hereditarias actiones in hereditatis petitionem venire, quæritur vtrum cum sua natura veniant an contra, vtputa est quædam actio quæ infitiatione crescit: vtrum cum suo incremento an verò in simplum venit? vt legis Aquiliæ. Et Iulianus libro sexto digestorum scribit, simplum soluturum.*

Quandiu competit noxæ dedendi facultas.

5 ¶ *Idem rectè ait, si noxali iudicio condemnatus sit possessor defuncto, non posse eum dedentem noxæ officio iudicis liberari; quia tamdiu quis habet noxæ dedendæ facultatem, quamdiu iudicati conueniatur: post susceptum iudicium non potest noxæ dedendo se liberare; suscepit*

sceperit antè per petitionem hereditatis. ¶ *Præter 6 hæc multa repperimus tractata & de petitione hereditatis, de distractis rebus hereditariis, de dolo præterito, & de fructibus. de quib° cũ forma senatusconsulto sit data, optimum est ipsius senatusconsulti" interpretationem facere verbis eius relatis.* PRIDIE IDVS MARTIAS " QVINTVS IVLIVS BALBVS ET PVBLIVS IVVENTIVS CELSVS TITIVS AVFIDIVS OENVS SEVERIANVS CONSVLES VERBA FECERVNT DE HIS QVAE IMPERATOR CAESAR TRAIANI PARTHICI FILIVS DIVI NERVAE NEPOS HADRIANVS AVGVSTVS IMPERATOR MAXIMVSQVE [PRINCEPS PROPOSVIT] QVINTO NONAS MARCIAS QVAE PROXIMAE FVERVNT, LIBELLO COMPLEXVS * ESSET) QVID FIERI PLACEAT: DE QVA RE ITA CENSVERVNT. CVM ANTEQVAM PARTES CADVCAE EX BONIS RVSTICI FISCO PETERENTVR, HI QVI SE HEREDES ESSE EXISTIMANT, HEREDITATEM † DISTRAXERINT; PLACERE REDACTAE EX PRETIO RERVM VENDITARVM PECVNIAE VSVRAS NON ESSE EXIGENDAS. IDEMQVE IN SIMILIBVS CAVSIS SERVANDVM. ITEM PLACERE A QVIBVS HEREDITAS PETITA FVISSET, SI ADVERSVS

°Quo caueatur quid & ex quo tẽpore cuiũcta hereditate restituendũ sit. ait D. Marcus l. 1. C. eod.
"Ang. vr. cód. 883. Pro inclusis quidã putant legẽdum, pontifex pater patriæ. quasi Tribonianus nõ rectè legerit has notas. P. P. quibus non auscultó.
† *distraxerunt*

VERSVS EOS IVDICATVM ESSET, PRETIA QVAE AD EOS RERVM EX HERE DITATE VENDITARVM PERVENISSENT, ETSI EAE ANTE PETITAM HEREDITATEM DEPERISSENT DEMINVTAEVE FVISSENT, RESTITVERE DEBERE. ITEM EOS QVI BONA INVASISSENT CVM SCIRENT AD SE NON PERTINERE, ETIAM SI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT QVO MINVS POSSIDERENT, PERINDE CONDEMNANDOS QVASI POS SIDERENT. EOS AVTEM QVI IVSTAS CAVSAS HABVISSENT QVARE BONA AD SE PERTINERE EXISTIMASSENT, VSQVE EO DVMTAXAT, QVO LOCVPLETIORES EX EA RE FACTI ESSENT. PETITAM AVTEM FISCO HEREDITATEM EX EO TEMPORE EXISTIMANDVM ESSE, QVO PRIMVM SCIERIT QVISQVE EAM A SE PETI: ID EST CVM PRIMVM AVT DENVNTIATVM ESSET EI AVT LITTERIS VEL EDICTO EVOCATVS ESSET, CENSVERVNT. *Aptanda est igitur nobis singulis verbis senatusconsulti congruens interpretatio.* 7 ¶ *Ait senatus,* CVM ANTEQVAM PARTES CADVCAE FISCO PETERENTVR. *hoc euenerat vt partes caducæ fisco peterentur. sed etsi ex asse fiat, senatusconsultum locum habebit. idem & si vacantia*

cantia bona fisco vindicentur vel si ex alia quacumque causa bona ad eum peruenerunt. Senatusconsultum hoc locum habebit etsi ciui- "tati peteretur. In [a] *priuatorum quoque pe i- "tionibus senatusconsultum locum habere ne- "mo est qui ambigit; licet in publica causa fa- "ctum sit.* ¶ *Non solùm autem in hereditate* [8] *vtimur senatusconsulto, sed & in peculio ca- "strensi vel alia vniuersitate.*

*l.1, C. eo.

Denuntiatio.

¶ PETITAM *autem* HEREDITATEM, *&* [6] *cetera. id est ex quo quis scit à se peti. nã vbi scit, incipit esse malæ fidei possessor.* ID EST CVM PRIMVM AVT DENVNTIATVM ESSET. *Quid ergo si scit quidem, nemo autem ei denuntiauit, an incipiat vsuras debere pecuniæ redactæ? & puto debere: cœpit enim malæ fidei possessor esse. Sed ponamus denuntiatum esse, non tamen scit: quia non ipsi sed procuratori eius denuntiatum est. senatus ipsi denuntiari exigit & ideo non nocebit: nisi fortè is cui denuntiatum est, eum certiorauerit. sed non si certiorare potuit nec fecit. A quo denuntiatum est senatus non exigit, quicumque ergo fuit qui denuntiauit, nocebit. Hæc aduersus bonæ fidei possessores; nam ita senatus locutus, est,* EOS QVI SE HEREDES EXISTIMASSENT.

Possessor malæ fidei tenetur ad rem,

licet

licet eam vendiderit. Bart.

10 ¶ *Ceterum si quis sciens ad se hereditatem nõ pertinere distraxit, sine dubio non pretia rerũ sed ipsæ res veniunt in petitionem hereditatis & fructus earum. Sed imperator Seuerus epistula ad Celerem idem videtur fecisse & in malæ fidei possessoribus. Atquin senatus de his est locutus qui se heredes existimant. Nisi fortè ad eas res referemus quas distrahi expedierat, quæ onerabant magis hereditatem quàm fructui erant: vt sit in arbitrio petitoris qualem computationem faciat aduersus malæ fidei possessorem: vtrũ ipsius rei & fructuum, an pretij & vsurarum post motam controuersiam.* 11 ¶ *Licet autem senatus de his locutus sit, qui se heredes existiment, tamen & si bonorũ possessores se existiment vel alios successores iustos vel sibi restitutam hereditatem, in eadem erunt condicione.*

Qui hereditariam pecuniam non attingit, ad vsuras non tenetur. Bart.

12 ¶ *Papinianus autem libro tertio quæstionum, si* "*possessor hereditatis pecuniam inuentam in hereditate non attingat, negat eum omnino in* 13 *vsuras conueniendum.* ¶ REDACTAE *inquit* PECVNIAE EX PRETIO RERVM VENDITARVM. *redactam sic accipiemus, non solum iam exactam, verùm & si exigi potuit nec exacta est. Quid si post petitam here-*

"In vulg. est lex Si possessor

ditatem res distraxerit? hic ipsæ res venient fructúsque earum. Sed si fortè tales fuerunt quæ vel steriles erant vel tempore perituræ, & hæ distractæ sunt vero pretio, fortaßis poßit petitor eligere vt sibi pretia & vsuræ præstentur. ¶ *Ait senatus,* PLACERE A QVIBVS PETITA HEREDITAS FVISSET, SI ADVERSVS EOS IVDICATVM ESSET, PRETIA QVAE AD EOS RERVM EX HEREDITATE VENDITARVM PERVENISSENT, ET SI ANTE PETITAM HEREDITATEM DEPERISSENT DEMINVTAEVE ESSENT, RESTITVERE DEBERE. *Bonæ fidei possessor si vendiderit res hereditarias, siue exegit pretium siue nō, quia habet actionem, debebit pretium præstare. Sed vbi habet actionem, sufficiet eum actiones præstare. Sed si vendidit, & euicta re restituit quod accepit, non videbitur ad eum peruenisse. quamquam poßit dici nec ab initio pretium venire: quia non fuit res hereditaria quæ distracta est. Sed & si senatus rerum ex hereditate distractarum, non hereditariarum fecit mentionem: restitui tamen non debet, quia nihil apud eum remanet. Nam & Iulianus libro sexto digestorum scribit, quod indebitum exegit, restituere eum non debere: nec imputaturum quod non debitum soluit.* ¶ *Sed si res sit redhibita, hic vtique*

14

15

Margin: "secundo c. apite." — "ff. l.17. in fi. ſ. eo."

vtique & hereditaria est & pretium non veniet quod refusum est. Sed & si ob venditionē obstrictus sit emptori possessor hereditatis, di- 16 *cendum erit prospici ei cautione.* ¶ *Restituere autem pretia debebit possessor & si deperditæ sunt res vel deminutæ. Sed vtrū ita demum restituat, si bonæ fidei possessor est an & si malæ fidei? Et si quidem res apud emptorem extent, nec deperditæ nec deminutæ sunt, sine dubio ipsas res debet præstare malæ fidei possessor: aut si recipere eas ab emptore nullo modo possit, tantum quantum in litem esset iuratum. At vbi deperditæ sunt & deminutæ, verum pretium debet præstari: quia si petitor rem consecutus esset, distraxisset & verum pretium rei non perderet.*

XXI. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

DEperditum intellegitur quod in rerum natura esse desiit, deminutū verò quod vsucaptum esset, & ob id de hereditate exiit.

Bonæ fid. possess. tenetur restituere rem quam habet, & si quid eius occasione accessit. Bart.

XXII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

SI & rem & pretium habeat bonæ fidei possessor, puta quòd eandem †rem emerit, an audiendus sit si velit rem dare non pretiū? In prædone dicimus electionem esse debere actoris. an hic magis possessor audiendus sit si

† redemerit

velit rem tradere licet deteriorem factam, non petitor si pretium desideret, quòd inuerecundũ sit tale desiderium: an verò quia ex re hereditaria locupletior sit, & id quod amplius habet ex pretio restituere debeat: videndum. Nam & in oratione Diui Hadriani ita est., Dispicite patres conscripti nũquid sit æquius, possessorem non facere lucrum, & pretium, quod ex aliena re perceperit reddere: quia po-, test existimari in locum hereditariæ rei vendi, tæ pretium eius successisse, & quodammodo, ipsum hereditarium factum. Oportet igitur, possessorem & rẽ restituere petitori & quod ex venditione eius rei lucratus est.

Bon. fid. possess. non tenetur ad pretium, nisi quatenus est factus locupletior. Bart.

XXIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

VTrum autem omne pretium restituere debebit bonæ fidei possessor, an verò ita demum si factus sit locupletior, videndum. finge pretium acceptum vel perdidisse vel consumpsisse vel donasse. Et verbum quidem PERVENISSE *ambiguũ est solúmne hoc contineret quod prima ratione fuerit, an verò & id quod durat. & puto sequentem clausulam senatusconsulti, *& si hæc sit ambigua, vt ita demum computet si factus sit locupletior. Proinde si non solum pretium sed etiam pœna tardius pretio soluto peruenerit, poterit dici quia locupletior*

*In vulgatis additur, sequẽdũ esse, sed rectẽ Florẽtiæ subauditur.

locupletior in totum factus est, debere venire: licet de pretio solummodo senatus sit locutus.

XXIIII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictũ.

AT vbi vi deiectus fuit, nõ debet restituere pœnam ex eo commissam, quòd eam actor habere nõ potest. Sic nec pœna restitui debet, quam aduersarius ei promisit si ad iudicium non venerit.

XXV. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

SEd & si lege commissoria vendidit, idem erit dicẽdum, lucrum quod sensit lege commissoria, præstaturum. Item si rem distraxit & ex pretio aliam rem cõparauit, veniet pretium in petitionem hereditatis non res quam in patrimonium suum conuertit. Sed si res minoris valet quàm comparata est, hactenus locupletior factus videbitur quatenus res valet: quemadmodum si consumpsisset, in totum 1 *locupletior factus non videbitur.* ¶ *Quod ait senatus,* " EOS QVI BONA INVASISSENT QVAE SCIRENT AD SE NON PERTINERE, ETIAM SI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT QVO MINVS POSSIDERENT, PERINDE CONDEMNANDOS QVASI POSSIDERENT, *ita intellegendum est vt & dolus præteritus in petitionem hereditatis deduceretur: sed &*

"Tertia clausula. l.20.§. eod.

culpa. & ideo ab eo qui ab alio non exegit, vel à semetipso, si tempore esset liberatus, peti hereditatẽ posse. hoc vtique si exigere potuit.

Prędo dicitur, qui nullam causam possidendi habet, & tenetur de fructibus perceptis & percipiendis. Bart.

ff. l. 31. §. illud. j. c.

2 ¶ *Quod autem ait senatus,* EOS QVI BONA INVASISSENT, *loquitur de prædonibus: id est de his qui cum scirent ad se non pertinere hereditatem, inuaserunt bona: scilicet cum nullam causam haberent possidendi. Sed & fructus non quos perceperunt inquit, sed quos percipere debuerunt, eos præstaturos.*

3 ¶ *De eo autem loquitur senatus, qui ab initio mente prædonis res hereditarias adprehendit. Quòd si ab initio quidem iustam causam habuit apiscendæ possessionis, postea verò conscius ad se nihil hereditatem pertinere, prædonio more versari cœpit, nihil senatus loqui videtur. puto tamen & ad eum mentem senatusconsulti pertinere: parui etenim refert ab initio quis dolose in hereditate sit versatus, an postea hoc facere cœpit.*

Error iuris non inducit malam fidem. Bart.

4 ¶ *Scire ad se nõ pertinere vtrũ is tantummodo videtur qui factũ scit, an & is qui in iure errauit? putauit enim rectè factum testamentum, cum inutile erat: vel cum eũ alius præcederet*

deret adgnatus, sibi potius deferri. Et non puto hunc esse prædonem qui dolo caret, quamuis in iure erret.

Post litem contestatam omnes possessores sunt pares, & tenentur vt prædones. Bart.

5 ¶ SI ANTE LITEM CONTESTATAM *inquit* FECERINT. *hoc ideo adiectum, quoniam post litem contestatam omnes incipiunt malæ fidei possessores esse: quinimmo post cõtrouersiam motam. quamquam enim litis contestatæ mentio fiat in senatusconsulto, tamen & post motam controuersiam omnes possessores pares fiunt, & quasi prædones tenẽtur. & hoc iure hodie vtimur. cœpit enim scire rem ad se non pertinentem possidere se is qui interpellatur. qui verò prædo est & ante litem contestatam doli nomine tenebitur: hic* 6 *est enim dolus præteritus.* ¶ PERINDE *inquit* CONDEMNANDOS QVASI POSSIDERENT: *meritò. nam is qui dolo fecit quo minus possideret, vt possessor condemnatur. accipies, siue dolo desierit possidere siue dolo possessionẽ noluerit admittere. Siue autẽ ab alio res possideatur siue in totum non extet, locum habebit hæc clausula. Vnde si sit alius possessor, ab vtroque hereditas peti possit: & si per multos ambulauerit possessio omnes tenebuntur. Sed vtrũ is solus qui possidet fructus præ-*

stabit, an etiam is qui dolo fecit quo minus possideret? & dicendum erit post senatusconsultum ambo teneri.

Iusiurandum in litem.

¶ *Hæc verba senatusconsulti etiam aduersus eum qui non possidet, iusiurandum inducunt: tam enim aduersus eum qui dolo fecit quo minus possideat, quàm aduersus possidentem in litem iuratur.* 7

De bonæ fidei possessore, qui factus est locupletior.

¶ *Consuluit senatus bonæ fidei possessoribus ne in totũ damno adficiãtur, sed in id dumtaxat teneantur in quo locupletiores facti sunt. Quemcumque igitur sumptum fecerint ex hereditate, si quid dilapidauerunt perdiderunt dum re sua se abuti putant, non præstabunt. nec si donauerint, locupletiores facti videbuntur: quãuis ad remunerãdum sibi aliquẽ naturaliter obligauerũt. Planè si* ἀντίδωρα. i. remunerationes. *acceperunt, dicendũ est eatenus locupletiores factos quatenus acceperũt: velut genus quoddam hoc esset permutationis.* 8

¶ *Si quis re sua lautius vsus sit cõtemplatione delatæ sibi hereditatis, Marcellus libro quinto digestorũ putat nihil eũ ex hereditate deducturum si eã non † attingit. Similiter modo & si mutuã pecuniã accepit, quasi diues se deceperit. Si tamen pignori res hereditarias dedit, videndum an vel sic attingatur hereditas. quod* 9

† *attigit*

est

20 *est difficile, cum ipse sit obligatus.* ¶ *Adeo autem qui locupletior factus non est non tenetur, vt si quis putans se ex asse heredem partem dimidiam hereditatis sine dolo malo consumpserit, Marcellus libro quarto digestorũ tractat num non teneatur, quasi id quod erogauerit, ex eo fuerit quod ad eum non pertinebat sed ad coheredes: nam & si is qui heres non erat, totum quidquid apud se fuit consumpsisset, sine dubio non tenetur, quasi locupletior non factus. Sed in proposita quæstione tribus visionibus*" *relatis, vna prima, deinde alia, posse dici totum quod superest restituere eum debere, quasi suam partem consumpserit: tertia, vtrique quod consumptum est decedere: ait vtique nonnihil restituendum. de illo dubitat, vtrum totum an partem restituendam dicat. puto tamen residuum integrum non esse restituendum, sed partem eius dimidiam.* ¶ 21 *Quod autem quis ex hereditate erogauit, vtrum totum decedat an verò pro rata patrimonij eius? vtputa penum hereditarium ebibit: vtrum totum hereditati expensum feratur an aliquid & patrimonio eius? vt in id factus locupletior videatur, quod solebat ipse erogare ante delatam hereditatem? vt si quid lautius contemplatione hereditatis impendit, in hoc non videatur factus locupletior: in statutis verò suis sumptibus videatur factus locupletior: vtique*

" Sic Flor. vide Ant. Aug. lib. 2 cap. 2. in theoriis l. j. & 2. ff. de confir. Digest. in vulgata editione, diuisionibus.

enim etsi non tam lautè erogasset, aliquid tamen ad victum cottidianum erogasset. Nam & Diuus Marcus in causa Pythodori, qui rogatus erat quod sibi superfuisset ex hereditate reddere, decreuit ea quæ alienata erant non minuēdi fideicommissi [a], *nec pretium in corpus patrimonij Pythodori redisse* [b], *& ex proprio Pythodori patrimonio & ex hereditate decedere, non tantùm ex hereditate. Et nūc igitur statuti sumptus vtrum ex hereditate decedent exemplo rescripti Diui Marci, an ex solo patrimonio videndum erit. Et verius est vt ex suo patrimonio decedant ea quæ & si nō heres fuisset erogasset.* ¶ *Item si rem distraxit* [12] *bonæ fidei possessor, nec pretio factus sit locupletior, an singulas res si nondum vsucaptæ sint vindicare petitor ab emptore possit? & si vindicet, an exceptione non repellatur,* QVOD PRAEIVDICIVM HEREDITATI NON FIAT INTER ACTOREM ET EVM QVI VENVM DEDIT: *quia non videtur venire in petitionem hereditatis pretiū earum, quamquam victi emptores reuersuri sunt ad eum qui distraxit? Et puto posse res vindicari, nisi emptores regressum ad bonæ fidei possessorem habent. Quid tamen si is qui vendidit, paratus sit ita defendere hereditatem, vt perinde atque si possideret conueniatur? incipit exceptio locum habere ex persona emptorum.*

[a] In vulgat. additur, causa, sed Flor. eleganter subauditur, more Græco. Ant. August. libr. 2. cap. 1.

[b] In vulg. redisset.

Certè

Certè si minori pretio res venierint, & pretium quodcumque illud actor sit consecutus, multo magis poterit dici exceptione eũ summoueri. Nã & si id quod à debitoribus exegit possessor, petitori hereditatis soluit, liberari debitores Iulianus libro quarto digestorum scribit, siue bonæ fidei possessor siue prædo fuit qui debitum ab his exegerat: & ipso iure eos liberari. 13 *¶ Petitio* [a] *hereditatis & si in rem actio sit, habet tamen præstationes quasdam personales: vtputa eorum quæ à debitoribus sunt exacta: item pretiorum.* 14 *¶ Hoc senatusconsultum ad petitionem hereditatis factum etiam in familiæ herciscundæ iudicio locum habere placet: ne res absurda sit vt quæ peti poßint diuidi non poßint.*

[a] est mixta. l. 7. C. eod.

Quæ augeant hereditatem.

15 *¶ Augent hereditatem gregum & pecorum partus.*

XXVI. PAVLVS lib. vicensimo ad Edictum.

Quod si oues natæ sunt, deinde ex his aliæ, hæ quoque quasi augmentum restitui debent.

XXVII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

Ancillarum etiam partus & partuum partus quamquam fructus esse non existimantur, quia non temere ancillæ eius rei

rei causa comparantur vt pariant, augent tamen hereditatem. quippe cum ea omnia fiunt hereditaria, dubium non est quin ea possessor si aut poßideat, aut post petitam hereditatem dolo malo fecit quo minus poßideret, debeat restituere. Sed & pensiones quæ ex locationibus prædiorum vrbanorum perceptæ sunt venient, licet à lupanario perceptæ sint: nam & in multorum honestorum virorum prædiis lupanaria exercentur.

Vide Nouell. de lenonib.

XXVIII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

Post senatusconsultum enim omne lucrum auferendum esse tam bonæ fidei possessori quàm prædoni, dicendum est.

Hactenus dictum quid possessor petitori, nunc quid petitor possessori præstet.

XXVIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

Mercedes planè à colonis acceptæ loco sunt fructuum. operæ quoque seruorum in eadem erunt causa qua sunt pensiones. item vecturæ nauium & iumentorum.

XXX. PAVLVS lib. vicensimo ad Edictum.

Iulianus scribit, actorē eligere debere vtrum sortem tantum an & vsuras velit cum periculo nominum agnoscere. Atquin secundum hoc non obseruabimus quod senatus voluit, bonæ fidei possessorē teneri quatenus locupletior sit. quid enim si pecuniā eligat actor quæ

seruari

seruari non potest? Dicendum itaque est in bonæ fidei possessore hæc tantummodo eum præstare debere: id est vel sortem & vsuras eius si & eas percepit: vel nomina cum eorũ cessione in id facienda, quod ex his adhuc deberetur: periculo scilicet petitoris.

Possessor an imputet quod soluit creditoribus hereditariis.

XXXI. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

SI quid possessor soluit creditoribus, repu-tabit: quamquam ipso iure non liberauerit petitorem hereditatis. nam quod quis suo nomine soluit non debitoris, debitorẽ non liberat. Et ideo Iulianus libro sexto digestorũ scribit, ita id imputaturum possessorem, si cauerit se petitorem defensum iri. Sed an & bonæ fidei possessor debeat defendendum cauere, videndum erit: quia in eo quod soluit non videtur locupletior factus: nisi fortè habeat condictionem, & hoc nomine videtur locupletior quia potest repetere. finge enim eum dum se heredem putat soluisse suo nomine. Et videtur mihi Iulianus de solo prædone vt caueat sensisse, non etiam de bonæ fidei possessore. condictionem tamen præstare debebit. Sed & petitor si à creditoribus conueniatur, exceptione vti debebit. Sed si ipsi aliquid prædoni debebatur, hoc deducere non debebit: maximè si id

l. 17. §. de solut.

fuit

fuit debitũ quod natura debebatur. Quid tamen si expediebat petitori id debitũ esse dissolutũ propter pœnam vel aliam causam? potest dici ipsum sibi vel soluisse vel debuisse soluere. ¶ Iustus aũt possessor dubio procul debebit deducere quod sibi debetur. Sicut autẽ sumptum quẽ fecit deducit, ita si facere debuit nec fecit, culpæ huius reddat rationem, nisi bonæ fidei possessor est: tunc enim quia quasi suam rem neglexit, nulli querellæ subiectus est ante petitam hereditatem. postea verò & ipse prædo est. Illud planè prædoni imputari non potest, cur passus est debitores liberari & pauperiores fieri & non eos conuenit: cum actionem non habuerit. ¶ Quod autẽ possessori solutum est, an restituere debeat videamus. & si bonæ fidei possessor fuit siue non, debere restituere placet. & quidem si restituerit, vt Caßius scribit & Iulianus libro sexto, liberari ipso iure debitores.

1

2

XXXII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

P*Er seruũ adquisitæ res heredi restituendæ sunt, quod procedit in hereditate liberti & cum de inofficioso agitur, cum interim in bonis esset heredis.*

XXXIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

Nisi

NIsi ex re heredis scripti stipulatus sit. Iulianus scribit, si hominē possessor distraxerit, si quidem non necessariū hereditati, petitione hereditatis pretiū præstaturū: imputaretur enim ei si non distraxisset. quòd si necessariū hereditati, si quidē viuit, ipsum præstandum: si decessenit, fortaßis nec pretium. sed non passurum iudicem qui cognoscit, possessorem pretium lucrari scribit. & verius est.

XXXIIII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

FIliifamilias militis puto peti posse hereditatem ex testamento nobis obuenientem. Si seruus vel filiusfamilias res hereditarias teneat, à patre dominóue peti hereditas potest, si facultatem restituendarum rerum habet. Certè si pretium rerum hereditariarum venditarum in peculio serui habeat, & Iulianus existimat posse à domino quasi à iuris possessore hereditatem peti.

XXXV. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

IDem Iulianus ait, etiam si nondum pretia rerum consecutus sit seruus, posse à domino quasi à iuris possessore hereditatem peti: quia habet actionem qua eam pecuniam consequatur. quæ quidem actio etiam ignoranti adquireretur.

Petitio

Petitio hered. quæ datur contra patrem vel dominum, non habet naturam act. de pecul. nisi quatenus datur ad personales præstationes. Bart.

XXXVI. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

Invulgat. incipit, Si à patre vel domino.

SI à domino vel à patre qui pretia possidet, hereditas petatur, an filio vel seruo mortuo vel seruo manumisso vel emancipato filio, intra annum agi debeat? & an debitum sibi dominus vel pater deducere potest? Iulianus verius esse ait id quod Proculus quoque respondit, perpetuò actionem dandam: nec deduci oportere id quod ipsi debetur: quia non de peculio agatur, sed hæreditas petatur. hæc rectè, si pretia habeat seruus vel filiusfamilias. quòd si propterea hereditas petatur à domino quòd seruus debitor fuit, perinde haberi debebit atque si de peculio ageretur. Idem dicendum Mauricianus " *ait, etiam si pecuniam ex pretio perceptam seruus vel filius consumpserit: sed aliàs ex peculio eius solui potest.* ¶ *Sed & à filiofamilias peti hereditatem posse non est dubium: quia restituendi facultatem habet, sicut ad exhibendum. Multo magis dicimus posse peti hereditatem à filiofamilias, qui cum paterfamilias esset & possideret hereditatem, adrogandum se præstabit.* ¶ *Si possessor hereditarium seruum occiderit, id quoq; in hered*

* vulga. Marcianus.

reditatis petitione veniet. Sed Pomponius ait actorem debere eligere vtrum velit sibi eum condẽnari vt caueat se non acturũ lege Aquilia, an malit integram sibi esse actionem legis Aquiliæ omissa eius rei æstimatione à iudice. Quæ electio locum habet si ante aditã hereditatẽ occisus sit seruus; nã si postea, ipsius actio propria effecta est, nec veniet in hereditatis petitionem.

Re à prædone vendita perempta, est electio actoris vtrum pretium iustum, vel conuentum exigat. Bart.

3 ¶ *Si prædo dolo desisset possidere, res autem eo modo interierit quo esset interitura & si eadẽ causa possessionis mansisset, quantum ad verba senatusconsulti, melior est causa prædonis quàm bonæ fidei possessoris; quia prædo si dolo desierit possidere, ita condemnatur atque si possideret, nec adiectum esset* SI RES INTERIERIT, *Sed nõ est dubium, quin non debeat melioris esse condicionis quàm bonæ fidei possessor. Itaque & si pluris venierit res, electio debebit esse actoris, vt pretium consequatur; alioquin lucretur aliquid prædo.*

4 ¶ *Quo tẽpore locupletior esse debeat bonæ fidei possessor dubitatur. sed magis est rei iudicatæ tempus spectandum esse.*

cc. l. 4. ÿ. de excep. & l. 48. ÿ. de solut.

Omnis possess. deducit sumptus factos causa fructuum. Bart.

5 ¶ *Fructus intelleguntur deductis impensis*

quæ quærendorum cogẽdorum conseruandorúmque eorum gratia fiunt. Quod non solum in bonæ fidei possessoribus naturalis ratio expostulat, verum etiã in prædonibus: sicut Sabino quoque placuit.

XXXVII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

QVod si sumptum quidẽ fecit, nihil autem fructuum perceperit, æquissimum erit rationem horum quoque in bonæ fidei possessoribus haberi.

XXXVIII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

PLanè in ceteris necessariis & vtilibus impensis posse separari, vt bonæ fidei quidẽ possessores has quoque imputent, prædo autem de se queri debeat, qui sciens in rem alienam impendit. Sed benignius est in huius quoque persona haberi rationem impensarũ: nõ enim debet petitor ex aliena iactura lucrum facere. & idipsum officio iudicis continebitur. nam nec exceptio doli mali desideratur. Planè potest in eo differentia esse, vt bonæ fidei quidem possessor omnimodo impensas deducat, licet res non exstet in quam fecit: sicut tutor vel curator consequuntur: prædo autẽ non aliter quàm si res melior sit.

XXXVIIII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

Vti

Utiles autem necessariæq; sunt, veluti quæ fiunt reficiendorum ædificiorũ gratia, aut in nouelleta[a], *aut cum seruorum gratia litis æstimatio soluitur, cum id vtilius sit quàm ipsos dedi. Denique alias cõplures eiusdem generis esse impensas manifestum est. Videamus tamen ne & ad picturarum quoque & marmorum & ceterarum voluptariarum rerum impensas æque proficiat nobis doli exceptio, si modò bonæ fidei possessores simus. nã prædoni probè dicetur, non debuisse in alienã rem superuacuas impensas facere: vt tamẽ potestas ei fieret tollendorum eorũ quæ sine detrimento ipsius rei tolli possunt.*

[a] i. paruo nouali. l. Sylua. §. nouale. ff. de verbo. signifi.

Si res naturaliter interierit cuius sit periculum.

XL. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

Illud quoque quod in oratione Diui Adriani[b] *est, vt post acceptum iudicium id actori præstetur, quod habiturus esset si eo tempore quo petit restituta esset hereditas, interdũ durum est. quid enim si post litem contestatam mancipia aut iumẽta aut pecora deperierint? dãnari debebit secundũ verba orationis, quia potuit petitor restituta hereditate distraxisse ea. Et hoc iustum esse in specialibus petitionibus Proculo placet. Cassius contra sensit. In prædonis persona Proculus rectè existimat; in bonæ fidei possessoribus Cassius. Nec enim*

[b] Cuius pars recitata est 7. l. 22.

debet possessor aut mortalitatem præstare, aut propter metum huius periculi temere indefensum ius suum relinquere. ¶ *Prædo fructus* 1 *suos non facit, sed augent hereditatẽ: ideóque eorum quoque fructus præstabit. In bonæ fidei autem possessore hi tantum veniunt in restitutione quasi augmẽta hereditatis, per quos locupletior factus est.* ¶ *Actiones si quas pos-* 2 *sessor nanctus est, euicta hereditate restituere debet; veluti si interdictum vnde vi, aut quod precario concessit. Contra quoque si possessor cauerit damni infecti, cauendum est possessori.* ¶ *Ad officium iudicis pertinebunt & noxa-* 3 *les actiones, vt si paratus sit possessor noxæ dedere seruum qui damnum dederit in (re) hereditaria vel furtum fecerit, absoluatur: sicut fit in interdicto quod vi aut clam.*

Possessio superueniens post lit. contestat. venit in hoc iudicio. Bart.

XLI. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

SI quo tempore cõueniebatur possessor hereditatis, pauciores res possidebat, deinde aliarum quoque rerum possessionem adsumpsit, [a] *eas quoque victus restituere debevit: siue ante acceptum iudicium siue postea adquisierit possessionem. Et si fideiussores quos dederat ad litem non sufficiant, iubere eum debebit proconsul vt idoneè caueat. Ex diuerso*

[a] In archetypo erat, absumpsit. sed sic se rectius edidisse putat Taurel.

que

id

quoque, si pauciores postea possidebit quàm initio possidebat, si modò id sine dolo eius acciderit absolui debet, quod ad eas res quas desiit possidere. [1] ¶ *Fructus computandos etiam earum rerum quas defunctus pignori accepit, Iulianus ait.*

Debitor hereditarius non tenetur hac actione, nisi se heredem contendat. Bart.

XLII. VLPIANVS lib. sexagensimo septimo ad Edictum.

SI debitor hereditarius non ideo nolit soluere quòd se dicat heredem, sed ideo quòd neget aut dubitet an hereditas pertineat ad eũ qui petit hereditatem, non tenetur hereditatis petitionè.

An ei qui legatum accepit detur hæc actio.

XLIII. PAVLVS libro secundo ad Plautium.

POstquam legatum à te accepi, hereditatem peto. Atili. inus quibusdam placuisse ait, non aliter mihi aduersus te dandam petitionem quàm si legatum redderem. Videamus tamen ne non aliter petitor hereditatis legatum restituere debeat, quàm vt ei caueatur, si contra eum de hereditate iudicatũ fuerit, reddi ei legatum: cum sit iniquum, eo casu possessorem hereditatis legatum quod soluerit retinere: & maximè si non per calumniã sed per errorem hereditatem petierit aduersarius. ídque & Lælius " *probat. Imperator autem Antoninus rescripsit, ei qui legatum ex testa-*

" Lælius Felix IC. tempore Adri..ni, l. 3. j. titu. prox.

mento abstulisset, causa cognita hereditatis petitionē negandam esse; scilicet si manifesta calumnia sit.

XLIIII. IAVOLENVS lib. primo ex Plautio.

CVm is qui legatum ex testamēto percepit, hereditatem petit, si legatum quocūque modo redditum non sit, iudicis officio continetur vt victori deducto eo quod accepit, restituatur hereditas.

Qui se liti obtulit, vt possessor condemnabitur, licet non possideat.

XLV. CELSVS libro quarto Digestorum.

QVi se liti optulit cum rem non possideret, condemnatur: nisi si euidentissimis probationibus possit ostendere actorem ab initio litis scire eum non possidere. quippe isto modo non est deceptus. & qui se hereditatis petitioni optulit, ex doli clausula tenetur. æstimari scilicet oportebit quanti eius interfuit non decipi.

XLVI. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

PRædonis loco intellegendus est is qui tacitam fidem interposuerit vt non capienti restitueret hereditatem.

Qui perdit in actione falsi, non prohibetur dicere nullum. Bart.

XLVII. IDEM libro octauo Responsorum.

LVcius Titius cū in falsi testamenti propinqui accusatione non optinuerit, quaero an de non iure facto nec signato testamento querella illi competere posit. Respondit, non ideo repelli ab intentione non iure facti testamenti, quòd in falsi accusatione non optinuerit.

l. eū qui. C. de in offi. testa.

Differentia venditionis voluntariæ & necessariæ.

XLVIII. IAVOLENVS libro tertio ex Cassio.

IN æstimationibus hereditatis ita venit pretium vēditæ hæreditatis, vt id quoque accedat quod plus fuit in hereditate, si ea negotiationis causa venit: sin autem ex fideicommissi causa, nihil amplius quàm quod bona fide accepit.

Iudicia particularia non differuntur propter vniuersalia, si res est tempore peritura. Bart.

XLVIIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

SI bonæ fidei possessor hereditatis velit cū debitoribus hereditariis aut qui res hereditarias occupauerint consistere, audietur vtique si periculum erit ne inter moras actiones intercidant. Petitor autem hereditatis citra metum exceptionis in rem agere poterit. quid enim si possessor hereditatis neglegat? quid si nihil iuris habere se sciat?

L. IDEM libro sexto Quæstionum.

HEreditas etiam sine vllo corpore iuris intellectum habet. ¶ Si defuncto monumentum condicionis implendæ gratia bonæ fidei possessor fecerit, potest dici; quia voluntas defuncti vel in hoc seruanda est, vtique si probabilẽ modum faciendi monumenti sumptus vel quantum testator iusserit non excedat, eũ cui aufertur hereditas, impensas ratione doli exceptione aut retenturum, aut actionẽ negotiorum gestorum repetiturum, veluti hereditario negotio gesto: quamuis enim stricto iure nulla teneantur actione heredes ad monumẽtum faciendum, tamen principali vel pontificali auctoritate compelluntur ad obsequium supremæ voluntatis.

LI. IDEM libro secundo Responsorum.

HEres furiosi substituto vel sequẽtis gradus cognato fructus medij temporis, quibus per curatorem furiosus locupletior factus videtur, præstabit: exceptis videlicet impensis quæ circa eandem substantiam tam necessariè quàm vtiliter factæ sunt. Sed & si quid circa furiosum necessariè fuerit expensum, & hoc excipiatur: nisi alia sufficiẽs substantia est furioso ex qua sustentari potest. ¶ Fructuum post hereditatem petitam perceptorum vsuræ non præstantur. Diuersa ratio est eorum qui ante actionem herditatis illatam percepti hereditatem auxerunt.

LII.

LII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

SI possessor ex hereditate inhonestos habuerit quæstus, hos etiam restituere cogetur: ne honesta interpretatio non honesto quæstui lucrum possessori faciat.

Res hereditariæ possunt alienari ex necessitate æris alieni. Bart.

LIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

NOn solum ad æs alienum hereditarium exsoluendum necesaria alienatio possessori est, sed & si impensæ necessariæ in rem hereditariam factæ sunt à possessore, vel si mora peritura deterioré sue futuræ erant.

Ei qui emit hereditatem à fisco competit hæc actio.

LIIII. IVLIANVS libro sexto Digestorum.

EI qui partes hereditarias vel totam à fisco mercatus fuerit, non est iniquum dari actionem [a] *per quam vniuersa bona persequatur: quemadmodum ei cui ex Trebelliano senatusconsulto hereditas restituta est, petitio hereditatis datur. ¶ Heres debitoris id quod defunctus pignori dederat, quin hereditatē petendo consequi posit dubium non est. ¶ Cum prædia vrbana & rustica neglegentia possessorum peiora sint facta, veluti quia vineæ, pomaria, horti extra consuetudinem patrisfamilias defuncti culta sunt: litis æstimationem ea-*

[a] vt & cæteris emptoribus, l. emptor. C. de her. vend.

liter restituere debeat quàm si cautum ei fue it, quod aduersus alium eandem hereditatem efendit. Sed melius est, officio iudicis cautio- e vel satisdatione victo mederi: cum & res alua sit ei qui in exsecutione tardior venit ad ersus priorem victorem.

Pater filio restituit hereditatem, deducto eo quod impendit in eius honorem.

LVIII. SCAEVOLA libro tertio Digestorum.

*Filius à patre emãcipatus secundum condicionem testamenti matris adiit hereditatem: quam pater antequam filium emancipparet possedit, fructúsque ex ea possedit: sed erogationem in honorem filij cum esset senator fecit ex ea. quæsitum est, cum paratus sit pater restituere hereditatem habita ratione eorũ quæ in eum erogauit, an filius nihilo minus perseuerans petere hereditatem doli mali exceptione summoueri poßit. Respondi, & si nõ exciperetur, satis per officium iudicis consuli.*ª

ª Quia inest ea exceptio huic iudicio bonæ fidei. l huiusmodi. ꝟ. de leg. 1.

SI PARS HEREDITATIS PETATUR.

TIT. IIII.

VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

Post actionẽ quã proposuit prætor ei qui ad se solũ hereditatẽ pertinere cõtẽdit, cõsequẽs fuit & ei proponere qui partẽ hereditatis petit.

In po

In petit.hered.cõclusio sumitur respectu iuris agentis, non possessoris côuenti. Bart.

¶ *Qui hereditatem vel partem hereditatis petit, is non ex eo metitur quod possessor occupauit, sed ex suo iure. & ideo siue ex asse heres sit, totam hereditatẽ vindicavit, licet tu vnam rem possideas: siue ex parte, partẽ, licet tu totã hereditatẽ possideas.* 1 ¶ *Quinimmo si duo possideãt hereditatem, & duo sint qui ad se partes pertinere dicant, non singuli à singulis petere contenti esse debent, puta primus à primo vel secundus à secũdo: sed ambo à primo, & ambo à secundo: neque enim alter primi alter secũdi partem possidet, sed ambo vtriusque pro herede. Et si possessor & petitor possideant hereditatem, cum vnusquisque eorum partem dimidiam hereditatis sibi † adserat, inuicem petere debebunt, vt partes rerum consequantur: aut si controuersiam sibi non faciunt hereditatis, familiæ herciscundæ experiri eos oportebit.* 2 ¶ *Si ego ex parte me dicam heredem, coheres autem meus possideat hereditatẽ cum extraneo, cum non plus coheres haberet sua parte, vtrũ à solo extraneo an verò & à coherede deberem petere hereditatem, quæritur. Et Pegasus fertur existimasse, à solo extraneo me petere debere: eúmque restituturũ quidquid possidet. & fortassis hoc officio iudicis debeat fieri. Ceterum ratio facit, vt à* 3

† adserãt

duobus

bus petam hereditatem, hoc est & à co-ede meo: & ille quoque dirigat actionem ersus exterum possessorem. Sed Pegasi sen tia vtilior [a] est.

[a] l. equior

i partem possidet pro indiuiso, à coherede & extraneo possidentibus residuam partem petet, vel inter eum & cohe-redem compensatio fiet. Bart.

Item si cum me ex parte dimidia heredem erem, trientem hereditatis posiderem [b], de-le residuum sextãtem velim persequi, qua-r agam videamus. Et Labeo scribit, vtiq; rtem dimidiam me petere debere à singu. sic fieri vt à singulis sextantem cõsequar, habebo bessem. quod verum puto, sed ipse nebor ad restitutionem sextantis ex triente em posidebam, & ideo officio iudicis in-cem compensatio erit admittenda eius quod ßideo, si fortè coheredes sint à quibus here-tatem peto. ¶ Interdum prætor incertæ par s hereditatis petitionẽ indulget idoneis causis teruenietibus, vtputa est defuncti fratris fi-us, sunt & vxores defunctorum fratrũ præ-nates: quam partem fratris filius hereditatis indicet incertũ est: quia quot edantur fratrũ efuncti filij incertum est. Aequißimũ igitur t incertæ partis vindicationem ei concedi. Non audenter itaq; dicitur, vbicumq; meritò uis incertus est quam partem vindicet, de-bere

[b] vide l. 8. j. de rei vindic.

c. l. fi. C. de cõpẽs.

debere ei incertæ partis vindicationem cõcedi.

Qui ſperatur admitti ad partem, facit partem. Bart.

II. GAIVS libro ſexto ad Edictum prouinciale.

SI ex pluribus ad quos eadem hereditas pertinet, quidam adierint quidam adhuc deliberent, eos qui adierint, ſi petant hereditatem, nõ maiorem partem petere debere quàm habituri eſſent ceteris adeuntibus: nec eis proderit, ſi ceteri non adierint. Non adeuntibus autem ceteris poterunt tunc partes eorum petere, ſi modò ad eos pertinerent.

Vxore prægnante relicta, an filius iam natus interim petere, & quam partem poſſit.

III. PAVLVS libro ſeptimodecimo ad Plautium.

ANtiqui [a] *libero ventri ita proſpexerũt, vt in tempus naſcendi omnia ei iura integra reſeruarent: ſicut apparet in iure hereditatium, in quibus qui poſt eum gradum ſunt adgnationis, quo eſt id quod in vtero eſt, non admittũtur dum incertum eſt an naſci poßit. vbi autem eodẽ gradu ſunt ceteri quo & venter, tunc quæ portio in ſuſpenſo eſſe debeat, quæſierunt: ideo quia non poterant ſcire quot naſci poſſunt: ideo nam multa de huiuſmodi re tam varia & incredibilia creduntur,* [b] *vt fabulis adnumerentur. Nam traditum eſt, &*

l. vtrum. §. de reb. dubiis.

[a] Interpretes 12. tab. qui fundarũt Ius ciuile.

[b] ſic in archetypo & manuſcr. Taurellus tamen magis probat, ſi legatur, tra duntur.

quatt

ttuor pariter puellas à matrefamilias na-
sse. alioquin tradidere non leues auctores
inquies quaternos enixam Peloponensi,[*] *Pli.li. 7. c.3. Gell. lib.10.c.2
ltas Aegypti vno vtero septenos. Sed &
geminos senatores cinctos vidimus Hora-
. Sed & Labus[o] scribit, se vidisse in pala- [o]quidam putant legendum Caius. perperā.
mulierem liberam quæ ab Alexandria
ducta est vt Hadriano ostenderetur cum
nque liberis, ex quibus quattuor eodem
ore enixa, inquit, dicebatur, quintum post
m quadragensimum. Quid est ergo? pruden
simè iuris auctores medietatem quandam
uti sunt, vt quod fieri non rarum admodū
test intuerentur: id est quia fieri poterat vt
gemini nascerentur, quartam partem super
ti filio adsignauerint. τὸ[n] γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς, vt [n]l.6 7. de legibus.
Theophrast[o], παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται.
Omne semel, aut iterum, prætermit-
unt Iurisconsulti. Ideóque & si vnum
ritura sit, non ex parte dimidia sed ex quar
interim heres erit.

IIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ET si pauciores fuerint nati, residuum ei pro rata adcrescere: si plures quàm tres, crescere de ea parte ex qua heres factus est.

. PAVLVS lib. septimodecimo ad Plautiū.

ILLVD sciendum est, si mulier prægnans non sit, existimetur autem prægnans esse

interim

interim filium heredem esse ex asse, quãquam ignoret se ex asse heredem esse. Idem est in extraneo si ex certa portione heres institutus sit, ex reliqua postumi. ¶ *Quod si fortè ita institutio facta est,* QVOTCVMQVE MIHI NATI ERVNT, ET LVCIVS TITIVS PRO VIRILIBVS PORTIONIBVS HEREDES MIHI SVNTO; *habebit hæsitationem numquid adire non possit, atque qui in testamento portionem suam nescit. Sed vtilius, est posse eum adire qui nescit portionem, si cetera quæ oportet eum scire non ignoret.* 1

VI. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

Sorori quam coheredẽ fratribus quattuor in bonis matris esse placuit, quinta portio pro portionibus quæ ad eos pertinent cedet: ità vt singuli in quarta quã antehac habere credebantur, non amplius ei quintam conferant. ¶ *Sumptus qui propter onera totius hereditatis iusti fiunt, ei qui patroni iure portionem emerit, pro rata computentur.* 1

Hac actione consequitur quis partem pro indiuiso, quæ per iudicium fam. ercisc. diuiditur, Bart.

VII. IVLIANVS libro octauo Digestorum.

Non possumus consequi per hereditatis petitionem id quod familiæ herciscundæ iudicio consequimur, vt à communione discedamus: cum ad officium iudicis nihil amplius pertineat quàm vt partem hereditatis

pro

o indiuiso restitui mihi iubeat.

VIII. IDEM libro quadragesimo octauo
Digestorum

P Ermittēdū erit possessori hereditatis partem quidem hereditatis defendere, parte erò cedere. nec enim prohibet, aliquem totam ereditatem poßidere, & partē scire dimidiam d se pertinere, de altera parte controuersiam on facere.

ff. l. Tutor. §. Lucius. j. de vsur.

ui vt procurator alterius administrat, petitione hered. non tenetur, nisi illius heres extiterit in totum, vel in partē. Part.

IIII. PAVLVS libro tertio Epitomarum
Alfeni Digestorum.

C Vm multi heredes instituti essent, ex his vnus in Asia erat: eius procurator ven itionem fecit, & pecuniam pro parte eius ab ulerat: postea apparuerit eum qui in Asia at antea deceßisse instituto ex parte dimiia herede procuratore suo & ex parte alio. Quæsitum est, quemadmodum pecunia ex heeditate petenda esset. Responsum est, ab eo ui procurator eius fuisset totam hereditatē, uia ex hereditate ea pecunia fuisset quæ ad rocuratorem ex venditione peruenisset, pete e eos oportere: & nihilo minus partem dimiiam hereditatis à coheredibus eius. Ita fore, ue omnis ea pecunia penes eum qui procuraor fuisset resideret, vt omnē per iudicem ab adem recuperarent, siue is partem dimidiam

coheredi suo reddidisset, ipsum ex dimidia parte & ex dimidia coheredes eius condemnarēt.

X. PAPINIANVS libro sexto Quæstionum.

Cum heredis ex parte instituti filius, qui patrem suum ignorabat viuo testatore decessisse, partem hereditatis nomine patris vt absentis administrauerit, & pecunias distractis rebus acceperit, hereditas ab eo peti non potest: quia neque pro herede neque pro possessore pretia possidet, sed vt filius patris negotium curauit. Negotiorum autem gestorum actio ceteris coheredibus ad quos portio defuncti pertinet dabitur. Illud enim vtique non est metuendū, ne etiā patris à quo fortè exheredatus est teneatur heredibus, quasi negotia hereditaria gesserit: cum id quod administrauit, nō fuerit paternæ hereditatis. Nam & si negotiorum gestorum actio sit ei cuius nomine perceptum est, ei cuius nomine, restitui æquū est. Sed in proposito neque patris negotia fuerunt, qui esse desierat; neque paternæ successionis quæ fuerunt alterius hereditatis. Quòd si filius iste patri suo heres extitit, & mouet controuersiā quòd pater eius postquā heres extitit mortē obierit, ille tractatus incurrit, an ipse sibi causam possessionis mutare videatur. Quoniā tamē qui negotia hereditaria gessit & debitor esse cœpit, postea faciēs cōtrouersiā hereditatis vt iuris possessor cōuenitur, idem etiam in hoc filio respondendum erit.

E POSSESSORIA HEREDITATIS PETITIONE.

TIT. V.

Bonorum possessor loco heredis est.

[V]LPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ORDINARIVM fuit, post ciuiles actiones heredibus propositas rationem habere prætorem etiam eorum quos ipse velut heredes facit: hoc est eorum quibus bonorum possessio data est.

II. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

PEr quam hereditatis petitionem tantundem consequitur bonorum possessor quantum superioribus ciuilibus actionibus heres consequi potest,

DE FIDEICOMMISSARIA HEREDITATIS PETITIONE. TIT. VI.

Fideicommissarius habetur pro herede,

VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum,

EX ordine occurrit actio quæ proponitur his quibus restituta est hereditas. Nam quisquis † suscepit restitutam hereditatem ex*

*Verbo. l. restituta. 3. ad Trebell.

†susceperit

ſenatuſconſulto ex quo actiones tranſeunt, fideicõmiſſaria hereditatis petitione vti poterit.

II. PAVLVS libro viceſimo ad Edictum.

QVæ actio eadem recipit quæ hereditatis petitio ciuilis.

III. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

NEc intereſt, mihi quis rogatus fuerit reſtituere, an † heres cui extitiſſet. Et ſi bonorũ poſſeſſor ſim eius cui fideicommiſſaria hereditas relicta eſt, vel alius ſucceſſor, per hanc actionem experiri poterim. Hanc actionem ſciendum eſt aduerſus eum qui reſtituit hereditatem non competere. Hæ autem actiones mihi dantur, quæ heredi & in heredem competunt.

† *ei cui heres extiti. Sed etſi*

LIBER

IBER SEXTVS

DE[a] REI VINDICATIONE.

æc actio est ad rerum singularum petitionem:& competit pro omnibus reb.corporalib.Bart.

VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

POST actiones quæ de vniuersitate ꝓpositæ sunt, subicitur actio singularum rerum petitionis. Quæ specialis in rem actio locũ habet in omnibus rebus mo-bus,tam animalibus quàm his quæ anima ent: & in his quæ solo[b] continentur. ¶ *Per e autem actionem liberæ personæ quæ sunt s nostri, vtputa liberi qui sunt in potestanon petuntur. Petuntur igitur aut præiudi- aut interdictis aut cognitione prætoria. & Pomponius libro trigensimo septimo. Nisi tè, inquit, adiecta causa quis vindicet. Si is ita petit filium suum vel in potestate,* IVRE ROMANO, *videtur mihi & Pom nius consentire, rectè eũ egisse: ait enim adie-*

[a] De formula vetere huius actionis Cice. pro Muren. & 3. in Verr. & Gel. li. 20.ca.9.

[b] Propria locutio iurisconsultorum vt ait Seneca libr. 2. natur. quæst.c.j.

cta causa, ex lege Quiritium, vindicare posse.

Gregis vindicatio.

¶ *Per hanc autem actionem non solum singulæ res vindicabuntur, sed posse etiam gregem vindicari Pomponius libro lectionum vicensimo quinto scribit. idem & de armento & de equitio ceterisque quæ gregatim habentur dicendum est. Sed enim gregem sufficiet ipsum nostrum esse, licet singula capita nostra non sint: grex enim non singula corpora vindicabuntur.* 2

II. PAVLVS lib. vicensimoprimo ad Edictū.

SEd si par numerus duorum interfuerit, neuter solidū gregē, sed ne partē dimidiā totius eius vindicabit. Sed si maiorem numerum alter habeat, vt detracto alieno nihilo minus gregem vindicaturus sit, in restitutionem non veniunt aliena capita.

III. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

MArcellus libro quarto digestorum scribit: qui gregem habebat capitum trecentorum, amissis centum redemit totidem capita aliena ab eo qui dominium eorum habebat, vel aliena ab eo qui bona fide ea possidebat. & hæc vtique gregis, inquit, vindicatione cōtinebūtur. Sed & si ea sola superfint capita quæ redēpta sunt, adhuc eū posse gregē vindicare. ¶ Armamēta nauis singula erunt vindican 1

dican

. scapha quoq; separatim vindicabitur.

...prà de mixtis ex distantibus, nunc de confusis.

...mponius scribit, si quid quod eiusdẽ na... ...st, ita confusum est atque commixtum, ...duci & separari non poßit, non totum ...parte esse vindicandum: vtputa meum ...um argentum in massam redactum est: ...bis commune: & vnusquisque pro rata ...ris quod in massa habemus vindicabi... & si incertum sit quantum quisq; pon... in massa habet.

IIII. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

QVo quidem casu etiam communi di... uidundo agi poterit. sed & furti & ad exhibendum tenebitur qui dolo ...o confundendum id argentum curauit: ita ...n ad exhibendum actione pretij ratio ha... ...debeat, in vindicatione vel communi di... ...undo actione hoc amplius ferat cuius ar... ...tum pretiosius fuerat.

V. VLPIANVS lib. XVI. ad Edictum.

...Dem Pomponius scribit, si frumẽtum duo... ...rum non voluntate corũ confusum sit, com... ...it singulis in rem actio in id in quantum ...ret in illo aceruo suum cuiusque esse. quòd ...voluntate eorum commixta sunt, tunc ...mmunicata videbuntur: & erit communi ...uidundo actio. ¶ Idem scribit, si ex melle

meo, vino tuo factũ sit mulsum, quosdam existimasse id quoque communicari. sed puto verius, vt & ipse significat, eius potius esse qui fecit: quoniam suam speciem pristinam non continet. Sed si plumbum cum argento mixtum sit, quia deduci possit, nec communicabitur nec communi diuidundo agetur, quia separari potest: agetur autem in rem actio. Sed si deduci, inquit, non possit, vtputa si æs & aurum mixtum fuerit, pro parte esse vindicandum. Nec quaquam erit dicendum quod in mulso dictum est: quia vtraque materia etsi confusa, manet tamen. ¶ *Idē scribit, si equam meam equus tuus prægnatem fecerit, non esse tuum sed meum quod natum est.* ¶ *De arbore quæ in alienum agrum translata coaluit & radices immisit, Varus & Nerua vtilem in rem actionem dabāt. nam si nondum coaluit, mea esse non desinet.* ¶ *Cum in rem agatur, si de corpore conueniat, error autem sit in vocabulo, rectè actum esse videtur. Si plures sint eiusdem nominis serui, puta plures Erotes, nec appareat de quo actum sit, Pomponius dicit nullam fieri condemnationem.* 2 3 4

De concipiendo libello huius actionis.

VI. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

SI in rem aliquis agat, debet designare rem, & vtrum totam an partē, & quotam petat: appellatio enim rei non genus sed speciem

*iem significat. Octauenus ita definit, quòd
cta quidem materiæ pondus, signatæ verò
ierum, factæ autem speciem dici oportet.
& mensura dicenda erit cum res mensura
tinebitur. Et si vestimenta nostra esse vel
i oportere nobis petamus, vtrum numerum
um dicere debebimus an & colorem? &
gis est vt vtrumque. nã illud inhumanum
,cogi nos dicere trita sint an noua. Quam-
& in vasis occurrat difficultas, vtrũ lan-
n dumtaxat dici oporteat, an etiã quadra-
vel rvtunda; vel pura an cælata sint. quæ
sa in petitionibus quoq; adicere difficile est:
c ita coartanda res est, licet in petendo ho-
ine nomen eius dici debeat: & vtrum puer
s adulescens sit. vtique si plures sint: sed si
omen eius ignorem, demonstratione eius vten
um erit: veluti* QVI EX ILLA HERE-
DITATE EST. QVI EX ILLA NATVS
ST. *Item fundum petiturus, nomen eius &
uo loci sit dicere debebit.*

VII. IDEM lib. XI. ad Edictum.

SI is qui optulit se fundi vindicationi damnatus est, nihilo minus à possessore rectè petitur, sicut Pedius ait.

ff. l. si quid dolo. ff. de re judicat.

Si res pro indiuiso possideatur à socio meo, vel ab alio, alium tantum conueniam: si pro diuiso, vtrumque pro rata conueniam. Bart.

VIII. IDEM libro duodecimo ad Edictum.

POmponius libro trigensimosexto probat, si ex aequis partibus fundum mihi tecum cōmunē tu & Lucius Titius possideatis, non ab vtrisq; quadrantes petere me debere, sed à Titio qui non sit dominus totum semissem. Aliter atque si certis regionibus possideatis eum fundum nam tunc sine dubio & à te & à Titio partes fundi petere me debere. quotiēs enim certa loca possidebuntur, necessariò in his aliquam partem meā esse. & ideo te quoque à Titio quadrantem petere debere. Quae distinctio neque in re mobili neque in hereditatis petitione locum habet: numquam enim pro diuiso possideri potest.

& l.j.§.2. & 3.ff. Si pars hered.pet.

Hac actione damnatur is qui possidet, id est detinet.

VIIII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

*OFficium autem iudicis in hac actione in hoc erit, vt iudex inspiciat an reus possideat. nec ad rem pertinebit ex qua causa possideat: vbi enim probaui rem meam esse, necesse habebit possessor restituere qui non obiecit aliquam exceptionem. Quidam tamen, vt Pegasus, eam solam possessionem putauerunt hanc actionem complecti, quae locum habet *in* interdicto vti possidetis vel vtrubi. Denique ait ab eo apud quem deposita est vel*

*nmodata, vel qui conduxerit, aut qui lega-
um seruandorum causa vel dotis ventrísue
mine in possessione esset, vel cui damni in-
ti nomine non cauebatur, quia hi omnes
n possident, vindicari non posse. Puto autem
omnibus qui tenent & habent restituendi
cultatem, peti posse.*

Res petita vbi restitui debeat.

X. PAVLVS libro vicensimo primo
ad Edictum.

*SI res mobilis petita sit, vbi restitui de-
beat, scilicet si præsens non sit? & *non *
alum est (si) bonæ fidei possessor sit is cum
uo agitur, aut ibi restitui vbi res sit, aut vbi
gitur: sed sumptibus petitoris, qui extra ci-
aria in iter vel nauigationem faciendi sunt.*

XI. VLPIANVS lib. XVI. ad Edictum.

*NIsi si malit petitor suis impensis &
periculo ibi vbi iudicatur, rem restitui:
unc enim de restitutione cum satisdatione
cauebitur.*

XII. PAVLVS libro vicensimo primo
ad Edictum.

*SI vero malæ fidei sit possessor qui in alio
loco eam rem nanctus sit, idem statui de-
bet. Si verò ab eo loco vbi lis contestata est,
eam subtractam aliò trãstulerit, illic restituere
debet vnde subtraxit, sumptibus suis.*

Malæ fid. possess. tenetur ad rem, & ad inter-
esse deteriorationis hac actione. Bart.

XIII.

XIII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

NOn solum autem rem restitui, verùm & si deterior res sit facta, rationem iudex habere debebit. finge enim debilitatū hominem vel verberatū vel vulneratū restitui. vtiq; ratio per iudicē habebitur quanto deterior sit factus: quamquam & legis Aquiliæ actione conueniri possessor poßit. Vnde quæritur an non aliàs iudex æstimare damnum debeat quàm si remittatur actio legis Aquiliæ. Et Labeo putat cauere petitorem oportere lege Aquilia non acturum. quæ sententia vera est.

XIIII. PAVLVS libro vicensimo *primo* ad Edictum.

QVod si malit actor potius legis Aquiliæ actione vti, absoluendus est possessor. Itaque electio actori danda est, non vt triplum sed duplum consequatur.

XV. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

ITem si verberatum tradidit, Labeo ait etiam iniuriarū competere actionē petitori.

Possessor qui de necessitate rem distraxerit, tenetur solùm ad pretium quod recepit. Bart.

Si quis rem ex neceßitate distraxit, fortaßis huic officio iudicis succurretur, vt pretiū dumtaxat debeat restituere. Nā & si fructus perceptos distraxit ne corrumpantur, æque non

amplius

plius quàm pretium præſtabit. Item ſi fortè r fuit qui petitus eſt, & militibus adſigna- eſt modico honoris gratia poſſeſſori dato, an reſtituere debeat? & puto præſtaturum. ſeruus petitus vel animal aliud demortuum ſine dolo malo & culpa poſſeſſoris, pretium eſſe præſtandum plerique aiunt. ſed eſt ius, ſi fortè diſtracturus erat petitor ſi ac- iſſet, moram paſſo debere præſtari: nam i reſtituiſſet, diſtraxiſſet & pretium eſſet ratus.

XVI. PAVLVS libro vicenſimo primo ad Edictum.

VTique autem etiam mortuo homine ne- ceſſaria eſt ſententia propter fructus & tus & ſtipulationem de euictione: nõ enim t litem conteſtatam vtique & factũ [a] *poſ- or præſtare debet. Culpa non intellegitur nauem petitam tempore nauigationis* [b] *trans re miſit, licet ea perierit: niſi ſi minus ido- s hominibus eam commiſit.*

Poſſeſſor tenetur de facto eius cui vendidit, ſicut de ſuo.

XVII. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

Vlianus libro ſexto digeſtorum ſcribit, ſi hominem qui Maeuij erat emero à Titio, ude cum eum Maeuius à me peteret, eun- n vendidero, eúmq; emptor occiderit: æquũ me pretium Maeuio reſtituere. Idem Iu- lian

&. l. Illud. ff. de pet. hered.

[a] quidam legũt fatũ. Taurell.

[b] de quo vide Vegetiũ lib. 4. cap. 39.

nus eodem libro scribit, si moram fecerit in homine reddendo possessor & homo mortuus sit, & fructuum rationem vsque ad rei iudicatæ tempus spectãdam esse. Idem Iulianus ait, non solum fructus sed etiam omnem causam præstandam: & ideo & partum venire in restitutionem & partuum fructus. Vsque adeo autem & causæ veniunt, vt Iulianus libro septimo scribit, si per eum seruum possessor adquisierit actionem legis Aquiliæ, restituere cogendum. Quòd si dolo malo ipse possessor desierit possidere, & aliquis hominem iniuria occiderit, aut pretium hominis aut actiones suas præstare cogetur: vtrum eorum voluerit actor. Sed & fructus quos ab alio possessore percepit, restituere eum oportet: lucrum enim ex eo homine qui in lite esse cœperit, facere non debet. Sed fructus eius temporis, quo tempore possessus est ab eo qui euicerit, restituere non debet. Sed quod dicit de actione legis Aquiliæ, procedit si post litem contestatam vsucepit possessor: quia plenum ius incipit habere.

De re interim vsucapta.

XVIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

S*I post acceptum iudiciũ possessor vsu hominem cepit, debet eum tradere, eóq; nomine de dolo cauere: periculum est enim ne*

um vel pignerauerit vel manumiserit.

XVIIII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

I*Psi quoq; reo cauendum esse Labeo dicit* HIS REBVS RECTE PRAESTARI? *si fortè fundi nomine damni infecti cauit.*

Quicquid seruus petitus lucratus est, vel ex eo natum est, venit in restitutione. Bart.

XX. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

P*Raeterea restituere debet possessor & quae post acceptum iudicium per eum non ex re sua adquisiuit. in quo hereditates quoque legatáq; quae per eum seruũ obuenerũt, continentur. nec enim sufficit corpus ipsum restitui sed opus est vt & causa rei restituatur: id est vt omne habeat petitor quod habiturus foret si eo tempore quo iudicium accipiebatur restitutus illi homo fuisset. Itaque partus ancillae restitui debet, quamuis postea editus sit quàm matrem eius, post acceptum scilicet iudicium, possessor vsuceperit. quo casu etiam de partu, sicut de matre, & traditio & cautio de dolo necessaria est,*

De seruo qui in fuga est.

XXI. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

SI à bonæ fidei possessore fugerit seruus, requiremus an talis fuerit vt & custodiri debuerit: nam si integræ opinionis videbatur vt non debuerit custodiri, absoluendus est possessor: vt tamen si interea eum vsuceperat, actionibus suis cedat petitori, & fructus eius temporis quo possedit præstet. quòd si nondum eum vsucepit absoluendum eum sine cautionibus, vt nihil caueat petitori de persequenda ea re: quo [a] minus enim petitor eam rem persequi potest, quamuis interim dum in fuga sit vsucapiat? nec iniquum id esse Pomponius libro trigensimo nono ad edictum scribit. ¶ *Si verò custodiendus fuit, etiam ipsius nomine damnari debebit: vt tamen si vsu eum non cepit, actor ei actionibus suis cedat. Iulianus autem in his casibus vbi propter fugam serui possessor absoluitur, & si non cogitur cauere de persequenda re, tamen cauere debere possessorem si rem nanctus fuerit vt eam restituat: ídque Pomponius libro trigensimo quarto variarum lectionum probat. quod verius est.*

[a] i. cominus, & recta via absq; cessione. Cōtius. In vulgat. est lex, Si verò.

XXII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

QVod si dolo possessoris fugerit, damnandum eum quasi possideret.

XXIII. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

In

IN rem actio competit ei qui aut iure gentium aut iure ciuili dominium adquisiit.

Variæ species in quibus quæritur de dominio rei.

1 ¶ Loca sacra itē religiosa, quasi nostra in rē actione peti nō possunt. ¶ Si quis rei suæ alienā rem ita adiecerit vt pars eius fieret, veluti si quis statuæ suæ bracchium aut pedem alienū adiecerit aut scypho ansam vel fundū vel candelabro sigillum aut mensæ pedem, dominum eius totius rei effici, veréque statuam suā dicturum & scyphum plerique rectè dicunt. ¶ Sed & id quod in charta mea scribitur, aut in tabula pingitur, statim meū fit; licet de pictura quidā contra senserint propter pretiū picturæ. sed necesse est ei rei cedi quod sine illa esse non potest. In omnibus igitur istis in quibus mea res per prævalentiam alienam rem trahit meámque efficit, si eam rem vindicem, per exceptionem doli mali cogar pretium eius quod accesserit dare. ¶ Item quæcunque aliis iuncta siue adiecta accessionis loco cedunt, ea quamdiu cohærent, dominus vindicare nō potest: sed ad exhibendum agere potest vt separentur & tunc vindicentur: scilicet excepto eo quod Cassius de ferruminatione scribit. Dicit enim, si statuæ suæ ferruminatione iunctum bracchium sit, vnitate maioris partis consumi: & quod semel alienum factum sit etiam si

inde abruptũ sit redire ad priorem dominum non posse. Non idem in eo quod adplumbatũ sit: quia ferruminatio per eandem materiam facit confusionem: plumbatura non idem efficit. Ideóque in omnibus his casibus, in quibus neque ad exhibendum neque in rem locũ habet, in factum actio necessaria est. At in his corporibus quæ ex distantibus corporibus essent, constat singulas partes retinere[a] suã propriam speciem: vt singuli homines, singulæ oues. ideóque posse me gregem vindicare, quãuis aries tuus sit immixtus. sed & te arietem vindicare posse. Quod non idem in cohærentibus corporibus eueniret; nam si statuæ meæ bracchium alienæ statuæ addideris, non posse dici bracchium tuũ esse: quia tota statua vno spiritu continetur.

[a] l. rerum mixtura. j. de vsucapion.

De tigno iuncto.

¶ *Tignum[b] alienum ædibus iunctum nec vindicari potest propter legem duodecim tabularum, nec eo nomine ad exhibendum agi, nisi aduersus eum qui sciens alienum iunxit ædibus: sed est actio antiqua de tigno iuncto, quæ in duplum ex lege duodecim tabularũ descendit.* 5 ¶ *Item si quis ex alienis cementis in solo suo ædificauerit, domum quidem vindicare poterit, cementa autem resoluta prior dominus vindicavit, etiam si post tempus vsucapionis dissolutum sit ædificium, postquam à bonæ fi-* 6

[b] l. 1. ff. de tig. iniũ. l. 6. j. ad exhib.

[...]cti emptore possessum sit: nec enim singula ce[...]menta vsucapiuntur, si domus per tēporis spa[...]tium nostra fiat.

Consultius est agere possessorio quàm petitorio. Bart.

XXIIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

IS qui destinauit rem petere, animaduertere debet an aliquo interdicto possit nancisci possessionem: quia longè commodius est ipsum possidere & aduersarium ad onera petitoris compellere, quàm alio possidente petere.

XXV. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

IS qui se optulit rei defensioni sine causa, cū non possideret nec dolo fecisset quo minus possideret, si actor ignoret, non est absoluēdus, vt Marcellus ait. quæ sententia vera est. sed hoc post litem contestatam. ceterum ante iudicium acceptum non decipit actorem qui se negat possidere, cum verè non possideret. nec videtur se liti optulisse qui discessit.

XXVI. PAVLVS libro secundo ad Plautium.

NAm si actor scit, tunc is non ab alio sed à se decipitur: & ideo reus absoluitur.

XXVII. IDEM libro vicesimo primo ad Edictum.

SIn autem cum à Titio petere vellē, aliquis dixerit se possidere, & ideo liti se optu-

lit, & hoc ipsum in re agenda testatione probauero: omnimodo condemnandus est.

Quo tempore reus debeat possidere vt condemnetur.

¶ *Possidere autem aliquis debet vtique & litis contestatæ tempore & quo res iudicatur. Quòd si litis contestationis tempore possedit, cum autem res iudicatur, sine dolo malo amisit possessionem, absoluendus est possessor. Item si litis contestatæ tempore non possedit, quo autem iudicatur possidet, probanda est Proculi sententia vt omnimodo cõdemnetur. Ergo & fructuum nomine ex quo cœpit possidere damnabitur.* 1

Casus superueniens excusat possessorem à præcedente culpa. Bart.

&.l.15. & 16.ff. cod.

¶ *Si homo petitus dolo possessoris deterior factus sit, deinde sine culpa eius ex alia causa mortuus sit, æstimatio non fiet eius quod deteriorem eum fecerat: quia nihil interest petitoris. sed hæc quantum ad in rem actionem. legis autem Aquiliæ actio durat. Sed & is qui ante litem contestatam dolo desiit rem possidere, tenetur in rẽ actione. idque ex senatuscõsulto[a] colligi potest, quo cautum est, vt diximus, vt dolus præteritus in hereditatis petitionem veniat. cum enim in hereditatis petitione, quæ & ipsa in rẽ est, dolus præteritus fertur, non est absurdũ per consequentias & in spe-* 2

[a] l. 20. §. 5. ff. de petit. hered.

ciali in rem actione dolum præteritum deduci. ¶ *Si per filium aut per seruũ pater vel dominus poßideat, & is sine culpa patris dominiue rei iudicandæ tempore absit: vel tempus dandum vel* cauendum est de possesßione restituenda.*

*Vel pro &c. Acc. recte.

De impensis in rem petitam. iunge quinque leges sequentes, & l. 37. 38. 48. & 65. j. eod.

¶ *In rem petitam si possessor ante litem contestatam sumptus fecit, per doli mali exceptionẽ ratio eorum haberi debet, si perseueret actor petere rem suam non redditis sumptibus. Idem est etiam si noxali iudicio seruum defendit, & damnatus præstitit pecuniam: aut in area quæ fuit petitoris, per errorem insulam ædificauit: nisi tamen paratus sit petitor pati tollere eum ædificium. Quod & in area vxori donata per iudicem qui de dote cognoscit faciendum dixerunt. Sed si puerum meum cum poßideres erudisses, non idem obseruandũ Proculus existimat: quia neque carere seruo meo debeam, nec potest remedium idem adhiberi quod in area diximus.*

XXVIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

F*Ortè quòd pictorem aut librarium docueris, dicitur non aliter officio iudicis æstimationem haberi posse,*

XXVIIII. POMPONIVS libro vicensimo primo ad Quintum Mucium.

Nisi si venalem eum habeas, & plus ex pretio eius consecuturus sis propter artificium:

XXX. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

Vt si ante denuntiatum sit actori vt impensam solueret, & eo dissimulante posita sit doli mali exceptio.

XXXI. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

Ceterum cum de fructibus serui petiti quaeritur, non tantùm pubertas eius spectanda est, quia etiam impuberis aliquae operae esse possunt. Improbè tamē desiderabit petitor fructus aestimari qui ex artificio eius percipi potuerūt, quod artificium sumptibus possessoris didicit.

XXXII. MODESTINVS libro octauo Differentiarum.

Quod si artificem fecerit, post vicensimum quintum annum eius qui artificium consecutus est, impēsae factae poterunt pensari.

De fructibus.

XXXIII. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

Fructus non modò percepti sed & qui percipi honestè potuerunt aestimādi sunt. & ideo si dolo aut culpa possessoris res petita perierit, veriorem putat Pomponius Trebatū opinionem putantis eousque fructuum ratio-

em habendam, quousque haberetur si non erisset: id est ad rei iudicandæ tempus. quod & Iuliano placet. Hac ratione si nudæ proprietatis dominus petierit, & inter moras vsusfructus amissus sit, ex eo tempore quo ad proprietatē vsusfructus reuersus est, ratio fructuum habetur.

XXXIIII. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

Idem est & si per alluuionem pars fundo accesserit.

XXXV. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

Et ex diuerso, si petitor lite contestata vsumfructum legauerit, ex eo tēpore ex quo discessit à proprietate fructuum rationem non habendam quidam rectè putant. ¶ Vbi autem alienum fundum petij & iudex sententia declarauit meum esse, debet etiam de fructibus possessorem cōdemnare: eodem enim errore & de fructibus condemnaturum. non debere enim lucro possessoris cedere fructus, cum victus sit. alioquin, vt Mauricianus ait, nec rem arbitrabitur iudex mihi restitui. & quare habeat quod nō esset habiturus possessor si statim possessionē restituisset? ¶ Petitor possessori de euictione cauere nō cogitur rei nomine, cuius æstimationē accepit: sibi enim possessor imputare debet q nō restituit rē. ¶ Eorū

quoque quæ ſine interitu diuidi non poſſunt, partem petere poſſe conſtat.

XXXVI. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

QVi petitorio iudicio vtitur, ne fruſtra experiatur requirere debet an is cum quo inſtituat actionẽ poſſeſſor ſit, vel dolo deſiit poßidere.

Si res periit culpa poſſeſſoris, eius nomine condemnabitur. Bart.

¶ *Qui in rem conuenitur, etiam culpæ nomine condemnatur. Culpæ autem reus eſt poſſeſſor qui per inſidioſa loca ſeruum miſit, ſi is periit: & qui ſeruũ à ſe petitum in harena eſſe conceßit & is mortuus ſit: ſed & qui fugitiuum à ſe petitum nõ cuſtodit, ſi is fugit: & qui nauem à ſe petitam aduerſo tempore nauigatum miſit, ſi ea naufragio perempta eſt.*

Aedificans in aliena area.

XXXVII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

IVlianus libro octauo digeſtorum ſcribit, Si in alienArea ædificaſſem, cuius bonæ fidei quidem emptor fui, verùm eo tempore ædificaui quo iam ſciebam alienam, videamus an nihil mihi exceptio proſit: niſi fortè quis dicat prodeſſe de damno ſollicito. Puto autem huic exceptionem nõ prodeſſe: nec enim debuit iam alienam certus ædificium ponere. Sed hoc ei

con

concedendum est, vt sine dispẽdio domini area tollat ædificium quod posuit.

De sumptibus reddendis.

XXXVIII. CELSVS libro tertio Digestorum.

IN fundo alieno quem imprudens emeras, ædificasti aut conseruisti: deinde euincitur: bonus iudex variè ex personis causísque constituet, finge & dominum eadem facturum fuisse: reddat impensam, vt fundum recipiat vsque eo dumtaxat quo pretiosior factus est. & si plus pretio fundi accessit, solũ quod impensum est. finge pauperem, qui si reddere id cogatur, laribus, sepulchris auitis carendũ habeat: sufficit tibi permitti tollere ex his rebus quæ possis: dũ ita ne deterior sit fundus quàm si initio non foret ædificatũ. Constituimus verò, vt si paratus est dominus tantũ dare quantum habiturus est possessor his rebus ablatis, fiat ei potestas. neque malitiis indulgẽdum est: si tectorium puta quod induxeris, picturásque corradere velis, nihil laturus nisi vt officias. Finge eam personam esse domini, quæ receptum fundum mox venditura sit: nisi reddit quantum prima parte reddi oportere diximus, eo deducto tu condemnandus es.

XXXVIIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

REdẽptores qui suis cementis ædificant, statim cementa faciunt eorum in quo-

rum solo ædificant.

Creditor qui habet ius pignoris quod excluditur, ius vendendi non habet. Bart.

Iulianus rectè scribit libro duodecimo digestorum, mulierem quæ intercedens fundũ pignori dedit, quamuis à creditore distractum, posse in rem actione petere:

XL. CAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

QVia nullum pignus creditor vendidisse videtur.

XLI. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

SI quis hac lege emerit vt si alius meliorem condicionem attulerit recedatur ab emptione post allatam condicionem iam non potest in rem actione vti. Sed & si cui in diem addictus sit fundus, antequã adiectio [a]sit facta vti in rem actione potest: postea non poterit.

[a] De additionis & adiectiõis differẽtia vide Ant. Aug. lib. 2. cap. 3.

Qui emit ab eo qui habet potest. rem à domino, habet actionem in rem. Bar.

¶ Si seruus mihi vel filiusfamilias fundũ vendidit & tradidit habens liberam peculij administrationem, in rem actione vti potero. Sed & si domini voluntate domini rem tradat, idem erit dicendum: quemadmodum cum procurator voluntate domini vendidit vel tradidit, in rem actionem mihi præstabit[b].

[b] Puto Florẽtiæ scriptum pro præstauit.

XLII.

XLII. PAVLVS libro vicensimosexto ad Edictum.

SI in rem actum sit, quamuis heres possessoris si non (possideat absoluatur, tamen si quid ex) persona defuncti commissum sit, omnimodo in damnationem veniet.

De rebus religiosis.

XLIII. IDEM libro vicensimo septimo ad Edictum.

QVæ religiosis adhærent, religiosa sunt. & idcirco nec lapides inædificati postquam remoti sunt vindicari possunt. in factum autem actione petitori extra ordinem subuenitur: vt is qui hoc fecit, restituere eos compellatur. Sed si alieni sine voluntate domini inædificati fuerint, & nondum functo monumento in hoc detracti erunt vt alibi reponerentur, poterunt à domino vindicari. Quòd si in hoc detracti erunt vt reponerētur, similiter dominum eos repetere posse constat.

XLIIII. GAIVS libro vicensimo nono ad Edictum prouinciale.

FRuctus pendentes pars fundi videntur.

XLV. VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

SI homo sit qui post conuentionem restituitur, si quidem à bonæ fidei possessore puto cauendū esse de dolo solo,[a] debere ceteros etiā de culpa sua inter quos erit & bonæ fidei posses

[a] sic dispūgēdū ratè notat Taurell.

possessor post litem contestatam.

In soluentem litis æstimationem transit dominium rei præsentis.

XLVI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

EIus rei quæ per in rem actionem petita tanti æstimata est quanti in litem actor iurauerit, dominium statim ad possessorē pertinet: transegisse enim cum eo & decidisse videor eo pretio quod ipse constituit.

XLVII. IDEM libro septimodecimo ad Plautium.

HAec si res præsens sit. si absens, tunc cū possessionem eius possessor nanctus sit ex voluntate actoris. & ideo non est alienum non aliter litem æstimari à iudice quàm si cauerit actor quòd per se non fiat possessionem eius rei non traditu iri.

Bonæ fidei possess. doli excep. expensas recuperat, nisi compensentur cum fructibus. Bart.

XLVIII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

SVmptus in prædium, quod alienum esse apparuit, à bona fide possessore facti neq; ab eo qui prædium donauit neque à domino peti possunt: verùm exceptione doli posita, per officium iudicis æquitatis ratione seruantur: scilicet si fructuum ante litem contestatam perceptorum summam excedant: etenim admissa compensatione superfluum sumptum

me

meliore prædio facto dominus restituere cogitur.

XLVIIII. CELSVS libro octauodecimo Digestorum.

Solum partem esse ædium existimo: nec alioquin subiacere uti mare nauibus. Meum est quod ex re mea superest, cuius vindicandi ius habeo.

Ex solo titulo absque traditione non quæritur dominium. Bart.

L. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

SI ager ex emptionis causa ad aliquem pertineat, non rectè hac actione agi poterit antequam traditus sit ager, túncque possessio amissa sit. Sed heres de eo quod hereditati obuenerit rectè aget, etiam si possessionem eius adhuc non habuerit.

De herede possessionis.

LI. POMPONIVS lib. sextodecimo ad Sabinũ.

SI in rem actum sit, & in hereditatem possessoris iudicium datum sit, culpa quoque & dolus malus heredis in hoc iudicium venit.

LII. IVLIANVS libro quinquagesimo quinto Digestorum.

CVm autem fundi possessor ante litẽ contestatam dolo malo fundum possidere desiit, heredes eius in rem quidem actionem suscipere cogendi non sunt: sed in factum actio aduersus eos reddi debebit: per quã restituere

rogatur quãto locupletes ex ea re facti fuerũt.

LIIII. POMPONIVS libro trigesimo primo ad Sabinum.

SI fundi possessor eũ excoluisset seuisset ve, & postea fundus euincatur, consita tollere non potest.

Sententia aduersus clientem lata non nocet aduocato.

LIIII. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

INter officium aduocationis[n] & rei suæ defensionem multum est. nec propterea quis, si postea cognouerit rem ad se pertinere, quòd alij eam vindicanti tunc ignorans suam esse adsistebat, dominium suum amisit.

[n] l. Nec petentem. C. de pr̨æsc. long. temp. & l. vlt. C. de inoff. testa.

LV. IVLIANVS libro quinquagesimo quinto Digestorum.

SI possessor fundi ante iudicium acceptum duobus heredibus relictis decesserit, & ab altero ex his qui totum fundum possidebat, totus petitus fuerit, quin insolidum condemnari debeat dubitari non oportet.

Vniuersitas corporum & iurium non vindicatur. Bart.

LVI. IDEM libro septuagesimo octauo Digestorum.

VIndicatio non vt gregis ita & peculij recepta est: sed res singulas is cui legatum peculium est petet.

LVII. ALFENVS libro sexto Digestorum.

IS à quo fundus petitus erat, ab alio eiusdem fundi nomine conuentus est. quærebatur,

tur, si alterutri eorum iussu iudicis fundum restituisset & postea secundum alterum petitorem res iudicaretur, quemadmodum nō duplex damnum traheret. Respondi, vter prior iudex iudicaret, eum oportere ita fundum petitori restitui iubere, vt possessori caueret vel satisdaret, si alter fundū euicisset, eū præstare.

Si seruus vindicetur, & eiusdem nomine agatur ex causa noxali.

LVIII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni digestorum.

A Quo seruus petebatur & eiusdem serui nomine cū eo furti agebatur, quærebat, si vtroque iudicio condemnatus esset, quid se facere oporteret si prius seruus ab eo euictus esset. Respondit non oportere iudicem cogere vt eum traderet, nisi ei satisdatum esset, quòd pro eo homine iudicium accepisset, si quid ob eam rem datum esset, id rectè præstari. Sed si prius de furto iudicium factum esset & hominem noxæ dedisset, deinde de ipso homine secundum petitorem iudicium factum esset, non debere ob eam rem iudicem quòd hominem non traderet litem æstimare: quoniam nihil eius culpa neque dolo contigisset quo minus hominem traderet.

In vulga. incipit, Is à quo.

Qui habitat in domo aliena domini voluntate, quod ibi ędificat, domini non facit. Paul.

LVIIII.

LVIIII. IVLIANVS libro sexto ex Minicio.

Habitator in aliena ædificia fenestras & ostia imposuit; eadem post annum dominus ædificiorum dempsit, quæro, is qui imposuerat, poßétne ea vindicare. Respondit, posse; nam quæ alienis ædificiis conexa essent, ea quamdiu iuncta manerent; eorundem ædificiorum esse: simul atque inde dempta essent, continuò in pristinam causam reuerti.

LX. POMPONIVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

Quod infans vel furiosus possessor perdidit, vel corrupit, impunitum est.

Nauis refectio & ædificatio.

LXI. IVLIANVS libro sexto ex Minicio.*

Minicius interrogatus, si quis nauem suam aliena materia refecisset, num nihilo minus eiusdem nauis maneret. respondit manere. sed si in ædificanda ea idem fecisset, non posse. Iulianus notat: nam proprietas totius nauis carinæ causam sequitur.

*De hac inscriptione. Ant. August. li. 1. cap. 6. & l. 26. §. de acqui. rer. dom.

Accessiones ciuiles in hac actione veniunt sicut naturales. Bart.

LXII. PAPINIANVS libro sexto Quæstionũ.

Si nauis à malæ fidei possessore petatur, & fructus æstimandi sunt; vt in taberna & area quæ locari solent. Quod non est ei contrarium quòd de pecunia deposita quam heres non attingit vsuras præstare non cogitur. nam*

*l. 16. & 17. eod.

nam etsi maximè vectura sicut vsura non natura peruenit, sed iure percipitur, tamen ideo vectura desiderari potest, quoniam periculum nauis possessor petitori præstare nõ debet, cum pecunia periculo dantis fæneretur.

Fructus percipiendi intelliguntur, qui à petitore percipi potuerunt. Bart.

1 ¶ *Generaliter autem, cum de fructibus æstimandis quæritur, constat animaduerti debere, non an malæ fidei possessor fruiturus sit, sed an petitor frui potuerit si ei possidere licuisset. quam sententiam Iulianus quoque probat.*

De eo qui litis æstimationem soluit ob culpam suam.

LXIII. IDEM libro duodecimo Quæstionum.

SI culpa non fraude quis possessionem amiserit, quoniam pati debet æstimationem, audiendus erit à iudice, si desideret vt aduersarius actione sua cedat. cum tamen prætor auxilium quandoque laturus sit quolibet alio possidente, nulla captione adficietur. Ipso quoque qui litis æstimationem perceperit possidente, debet adiuuari, nec facilè audiendus erit ille si velit postea pecuniam, quam ex sententia iudicis periculò iudicati recepit, restituere.

LXIIII. IDEM libro vicensimo Quæstionum.

CVm in rem agitur, eorum quoque nomine quæ vsui non fructui sunt, restitui fructus certum est.

Possessori debet restitui pretium à domino, quod est in eius vtilitatem versum cum vsuris, habita tamen fructuum compensatione. Bart.

LXV. IDEM libro secundo Responsorum.

Emptor prædium quod à non domino emit, exceptione doli posita, non aliter restituere domino cogetur quàm si pecuniam creditori eius solutam qui pignori datum prædium habuit, vsurarúmq; medij temporis superfluum reciperauerit: scilicet si minus in fructibus ante [a] *litem perceptis fuit. nam eos vsuris nouis dumtaxat compensari sumptuum in prædium factorum exemplo æquum est. Ancillam quæ non in dotem data sed in peculium filiæ concessa est, peculio filiæ non legato mancipium hereditarium esse conuenit. Si tamen pater dotis ac peculij contemplatione filiam exheredauit, & ea ratione reddita nihil ei testamento reliquit, aut eo minus legauit: filiam defensio tuebitur voluntatis.*

[a] al. à lite contestata.

LXVI. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

Non ideo minus rectè quid nostrum esse vindicabimus, quòd abire à nobis dominium speratur si condicio legati vel libertatis extiterit.

Pecunia in re empta inuenta, si est thesaurus, reddetur emptori: si pecunia, reddetur venditori. Bart.

LXVII.

LXVII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

A Tutore pupilli domum mercatus ad eius refectionem fabrum induxit: is pecuniam inuenit. quaeritur ad quem pertineat. Respondi, si non thensauri fuerunt, sed pecunia fortè perdita vel per errorem ab eo ad quem pertinebat non ablata: nihilo minus eius eam esse cuius fuerat.

De eo qui non restituit arbitrio iudicis.

LXVIII. VLPIANVS libro quinquagesimo primo ad Edictum.

QVi restituere iussus iudici non paret contendens non posse restituere, si quidem habeat rem, manu militari officio iudicis ab eo possessio transfertur, & fructuum dumtaxat omnísque causae nomine condemnatio fit. Si verò non potest restituere, si quidem dolo fecit quo minus possit, is quantum aduersarius in litem sine vlla taxatione in infinitum iurauerit damnandus est. Si verò nec potest restituere nec dolo fecit quo minus possit, non pluris quàm quanti res est, id est quanti aduersarij interfuit condemnandus est. Haec sententia generalis est; & ad omnia siue interdicta siue actiones in rem siue in personam sunt, ex quibus arbitratu iudicis quid restituitur, locum habet.

Ei qui dolo fecit, non cauetur, nec actiones ceduntur, nec Publiciana datur. Bart.

LXVIIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

IS qui dolo fecit quo minus poßideret, hoc quoque nomine punitur quòd actor cauere ei non debet actiones quas eius rei nomine habeat se ei præstaturum.

LXX. POMPONIVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

NEc quasi Publicianam quidem actionem ei dandam placuit: ne in potestate cuiusq; sit, per rapinam ab inuito domino rem iusto[a] pretio comparare.

[a] Sic Flo. rectius quàm iniusto. arg. l. Nō enim. §. Rer. amotar.

Publiciana competit contra dominum, quando possessor & petitor habuerũt causam ab eodem. Bart.

LXXI. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

QVod si possessor quidem dolo fecit, actor verò iurare non vult, sed quanti res sit aduersarium condemnari maluit, mos ei gerendus est.

LXXII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

SI à [b] Titio fundũ emeris Sempronij, & tibi traditus sit pretio soluto, deinde Titius Sempronio heres extiterit, & eundẽ alij vendiderit & tradiderit, æquius est vt tu potior sis. Nam & si ipse venditor eam rem à te peteret, exceptione eum summoueres. Sed & si ipse poßideret & tu peteres, aduersus exceptionem dominij replicatione vtereris.

[b] l. Apud Celsum. §. Si à Titio. ff. de dol. except.

Conuentus

Conuentus rei vindic. non cogitur responde-
re sit dominus in totum, vel
pro parte. Bart.

LXXIII. IDEM libro septimodeci
mo ad Edictum.

IN speciali actione non cogitur possessor dicere pro qua parte eius sit: hoc enim petitoris munus est non possessoris. quod & in Pu-
1 *bliciana obseruatur. ¶ Superficiario,*

In vulgatis incipit lex, Superficiario, & cõiungitur cũ duabus sequẽtibus in vnam legem.

LXXIIII. PAVLVS libro vicensimo primo
ad Edictum.

ID est qui in alieno solo superficiem ita habet vt certam pensionem præstet,

LXXV. VLPIANVS libro sextodecimo
ad Edictum.

PRætor causa cognita in rem actionem pollicetur.

LXXVI. GAIVS libro septimo ad Edictum
prouinciale.

QVæ de tota re vindicanda dicta sunt, eadem & de parte intellegenda sunt. officióque iudicis continetur pro modo partis ea quoque restitui iubere, quæ simul cum ipsa parte restitui debent.

Admittitur incertæ partis vindicatio, si
ex parte actoris est iusta causa
ignorantiæ. Bart.

2 *¶ Incertæ* [a] *partis vindicatio datur si iusta causa interueniat. Iusta autem causa esse potest si fortè legi Falcidiæ locus sit in testamento, propter incertam detractionem ex legatis*

[a] l. 3. §. eo.

quæ vix apud iudicem examinatur: iustam enim habet ignorantiam legatarius cui homo legatus est, quotam partem vindicare debeat. itaque tali dabitur actio. eadem & de ceteris rebus intellegemus.

Conductio ab eo cui datum est, transfert dominium & possessione traditione.

LXXVII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

QVædam mulier fundum ita non marito donauit per epistulam, & eundem fundum ab eo conduxit. posse defendi in rem ei cõpetere, quasi per ipsam adquisierit possessionem veluti per colonũ. Proponebatur quod etiam in eo agro qui donabatur fuisset cum epistula emitteretur: quæ res sufficiebat ad traditam possessionem, licet conductio non interuenisset.

Fructus efficiuntur bon. fid. possess. eo ipso quòd à solo sunt separati. Bart.

LXXVIII. LABEO libro quarto Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI eius fundi quem alienum possideres fructum non coëgisti, nihil eius fundi fructuum nomine te dare oportet. Paulus: immò quæritur, huius fructus idcirco factus est, quòd is eum suo nomine perceperit. Perceptionem fructus accipere debemus, non si perfecti collecti, sed etiam cœpti ita percipi vt terra continere se fructus desierint: veluti si oliuæ, vuæ lectæ,

lectæ, nondum autem vinum, oleum ab aliquo factum sit, statim enim ipse accepisse fructum existimandus est.

Fructus debentur usque ad id tempus quo desierunt posse percipi. Bart.

XXXVIIII. IDEM libro sexto Pith. non à Paulo epitomatorum.

SI hominem[a] à me petieris, & is post litem contestatam mortuus sit, fructus quoad is vixerit æstimari oportet. Paulus: ita id verum esse puto, si non prius is homo in eam valetudinem inciderit, propter quam operæ eius inutiles factæ sunt: nam ne si vixisset quidem in ea valetudine, fructus eius temporis nomine æstimari conueniret.

[a] l. 33. 34. 3. 5. cod.

Pœna eius, qui se negat possidere.

XXX. FVRIVS ANTHIANVS libro primo ad Edictum.

IN rem actionem[a] pati non compellimur: quia licet alicui dicere se non possidere. ita vt si possit aduersarius conuincere rem ab aduersario possideri, transferat ad se possessionem per iudicem, licet suam esse non adprobauerit.

[a] l. 9. & 36. ꝟ. cod.

DE PVBLICIANA IN REM ACTIONE.

TIT. II.

VLPIANVS lib. sextodecimo ad Edictum.

AIT prætor, SI QVIS ID QVOD TRADITVR EX IVSTA CAVSA NON A DOMINO, ET NONDVM VSVCAPTVM PETET, IVDICIVM DABO. *Meritò prætor ait* NONDVM VSVCAPTVM, *nam si vsucaptum est, habet ciuilem actionem nec desiderat honorariam. Sed cur traditionis dumtaxat & vsucapionis fecit mētionem, cum satis multæ sunt iuris partes quibus dominium quis nancisceretur? vtputa legatum,*

II. PAVLVS lib. XIX. ad Edictum.

V*El mortis causa donationes factæ: nam amissa possessione competit Publiciana, quia ad exemplum legatorum capiuntur.*

III. VLPIANVS lib. XVI. ad Edictum.

S*Vnt & aliæ pleræque. Ait prætor,* EX IVSTA CAVSA PETET. *qui igitur iustam causam traditionis habet, vtitur Publiciana. Et non solùm emptori bonæ fidei competit Publiciana, sed & aliis: vtputa ei cui dotis nomine tradita res est, necdum vsucapta: est enim iustissima causa siue æstimata res in dotem data sit, siue non. Item si res ex causa iudicati sit tradita,*

IIII. PAVLVS lib. XIX. ad Edictum.

V*El soluendi causa,*

V. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

Vel ex causa noxæ deditionis, siue vera causa sit siue falsa.

VI. PAVLVS lib. nonodecimo ad Edictum.

Item si seruum ex causa noxali quia non defendebatur iussu prætoris duxero & amisero possessionem, competit mihi Publiciana.

Res iudicata inducit public.

VII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

Sed & si res adiudicata sit, Publiciana 1 *actio competit.* ¶ *Si lis fuerit æstimata, similis est venditioni, & ait Iulianus libro vicensimo secundo digestorũ, si optulit reus æstimationem litis, Publicianam competere.*

De furioso.

Marcellus libro septimodecimo digestorum scribit, eum qui à furioso ignorans eum furere emit, posse vsucapere. ergo & Publicianã habebit. Sed & si quis ex lucratiuis causis rem accepit, habet Publicianã: quæ etiam aduersus donatorem competit. est enim iustus possessor & petitor qui liberalitatem accepit. Si à minore quis emerit ignorans eum minorem esse, habet Publicianam. Sed & si permutatio 2 *facta sit, eadem actio competit.* ¶ *Publiciana actio ad instar proprietatis non ad instar possessionis respicit.*

De iureiurando.

¶ Si petenti mihi rem iusiurandum detuleris, egóque iurauero rem meam esse, competit Publiciana mihi, sed aduersus te dumtaxat: ei enim soli nocere debet iusiurandum qui detulit. Sed si possessori delatum erit iusiurandum & iurauerit rem petitoris non esse, aduersus eum solum petentem exceptione vtetur, non vt & habeat actionẽ. ¶ In publiciana actione omnia eadem erunt quæ & in rei vindicatione diximus. Hæc actio & heredi, & in honorariis successoribus competit. ¶ Si ego nõ emero sed seruus meus, habebo Publicianã. Idẽ est & si procurator meus vel tutor vel curator vel quis alius negotium meum gerens emerit. 3 4 5

De bona fide.

¶ Prætor ait, QVI BONA FIDE EMIT. Non igitur omnis emptio proderit, sed ea quæ bonam fidem habet. proinde hoc sufficit, me bonæ fidei emptorem fuisse, quamuis non à domino emerim, licet ille callido consilio vendiderit: neque enim dolus venditoris mihi nocebit. ¶ In hac actione non oberit mihi si successor sum, & dolo feci, cum is in cuius locum successi, bona fide emisset. nec proderit si dolo careo, cum emptor cui successi, dolo fecisset. Sed enim si seruus meus emit, dolus eius erit spectandus non meus: vel contra. ¶ Publiciana tempus emptionis continet. & ideo neque quod ante emptionem neque quod postea dolo 6 7 8

malo

malo factum est, in hac actione deduci Pomponio videtur. Bonam autẽ fidem solius emptoris continet. Vt igitur Publiciana competat, hæc debent concurrere: vt & bona fide quis emerit, & ei res empta eo nomine sit tradita. Ceterum ante traditionem, quãuis bonæ fidei quis emptor sit, experiri Publicianã non poterit. 9 ¶ *Iulianus libro septimo digestorum scripsit, traditionem rei emptæ oportere bona fide fieri. ideóque si sciens alienã possessionem adprehendit, Publiciana eum experiri non posse: quia vsucapere non poterit. Nec quisquam putet hoc nos existimare, sufficere initio traditionis ignorasse rem alienã, vti quis possit Publiciana experiri: sed oportere & tunc bona fide emptorem esse.*

VIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

D*E pretio verò soluto nihil exprimitur. vnde potest coniectura capi, quasi nec sententia prætoris ea sit, vt requiratur an solutum sit pretium.*

De traditione.

VIIII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

S*Iue autem emptori res tradita est siue heredi emptoris, Publiciana competit actio.* 1 ¶ *Si quis rem apud se depositam vel sibi commodatam emerit vel pignori sibi datam, pro tradita erit accipienda, si post emptionem*

apud eum remansit. Sed & si præcessit traditio emptionem, idem erit dicendum. Item si hereditatem emero, & traditam mihi rem hereditariam petere velim, Neratius esse scribit Publicianam.

De re à plurib. empta.

¶ *Si duobus quis separatim vendiderit bona fide ementibus, videamus quis magis Publiciana vti possit: vtrum is cui priori res tradita est, an is qui tantùm emit. Et Iulianus libro septimo digestorum scripsit, vt si quidem ab eodem non domino emerint, potior sit cui priori res tradita est. quòd si à diuersis non dominis, melior causa sit possidentis quàm petentis. quæ sententia vera est.* 2 ¶ *Hæc actio in his quæ vsucapi non possunt, puta furtiuis vel in seruo fugitiuo, locum non habet.* 3 ¶ *Si seruus hereditarius ante aditã hereditatem aliquam rem emerit, & traditam sibi possessionẽ amiserit, rectè heres Publiciana vtitur, quasi ipse possedisset. Municipes quoque quorum seruo res tradita est, in eadem erunt condicione:* 4

X. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

S*Iue peculiari nomine seruus emerit siue non.*

XI. VLPIANVS lib. XVI. ad Edictum.

S*I ego emi & mea voluntate alij res sit tradita, Imperator Seuerus rescripsit, Publicianam illi dandam.*

Pro

Pro seruitutibus realibus & personalibus habet locum Publiciana. Bart.

1 ¶ *Si de vsufructu agatur tradito, Publiciana datur. Itémque seruitutibus vrbanorum prædiorum per traditionem constitutis vel per patientiam: fortè si per domum quis suam passus est aquæductum transduci. item rusticorum: nam & hic traditionem & patientiam tuendam constat.*

De re furtiua.

2 ¶ *Partus ancillæ furtiuæ qui apud bonæ fidei emptorem conceptus est, per hanc actionē petēdus est, etiam si ab eo qui emit possessus non est. Sed heres furis hanc actionem non habet: quia vitiorum defuncti successor est. Interdum tamen, licet furtiua mater distracta nō sit sed donata ignoranti mihi, & apud me conceperit & pepererit, competit mihi in partu Publiciana vt Iulianus ait: si modò eo tēpore quo experiar* [a] *furtiuā matrem ignorem.* 3 ¶ *Idem Iulianus generaliter dicit, ex qua causa matrem vsucapere possem si furtiua non esset, ex ea causa partum me vsucapere si furtiuā esse matrem ignorabam. Ex omnibus igitur casibus Publicianā habebo. Idē est & si ex partu partus est, & si nō natus sed post mortē matris exsecto vētre eius extractus est, vt & Pomponius libro quadragensimo scripsit.*

[a] Quidam vir doctissimus emendat, quo & pariat. Sed eā emendationem non admitto. argum. l. 4. ʃ. pro suo. & aliis argumētis.

Quod

Quod rei emptæ accedit, potest peti per Publicianam.

¶ *Idem ait, ædibus emptis, si fuerint dirutæ, ea quæ ædificio accesserũt huiusmodi actione petenda. Quod tamen per alluuionem fundo accessit, simile fit ei cui accedit. & ideo si ipse fundus Publiciana peti non potest, non hoc petetur. si autem potest, & ad partem, quæ per alluuionem accessit. & ita Pomponius scribit. Idem adscit, & si statuæ emptæ partes recisæ petantur, similem actionem proficere. Idem scribit, si aream emero & insulam in ea ædificauero, rectè me Publiciana vsurũ. Item inquit si insulam emi & ad aream ea peruenit, æquè potero vti Publiciana.* 4

Donatio facta à sponso sponsæ, sufficiens causa est ad vsucap. & Publician. Part.

XII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

CVm sponsus sponsæ seruum donasset, eúmque in dotem accepisset ante vsucapionem, rescriptum est à Diuo Pio, diuortio facto restituendum esse seruum: nam valuisse donationem inter sponsum & sponsam. datur ergo & possidenti exceptio, & amissa possessione Publiciana: siue extraneus siue donator possideat. ¶ Is cui ex Trebelliano hereditas restituta est, etiam si non fuerit nanctus possessionem vti potest Publiciana. 1

Emptor

Emptor respectu vtilis dominij habet Publicianam, Bart.

In vectigalibus, & in aliis prædiis quæ vsucapi non possunt, Publiciana competit, si fortè bona fide mihi tradita sunt. Idem est & si superficiariam insulam à non domino bona fide emero.

Pro his quæ alienari non possunt, Publiciana non competit. Bart.

2 *¶ Si res talis sit vt eam lex aut constitutio alienari prohibeat, eo casu Publiciana non competit: quia his casibus neminem prætor* 3 *tuetur, ne contra leges faciat. ¶ Publiciana actione etiam de infante seruo nondum anniculo* * *vti possumus. Si pro parte quis rem petere vult, Publiciana actione vti potest. Sed etiam is qui momento possedit, rectè hac actione experiretur.*

* Res mobilis vsucapiebatur anno vestigiū veteris iuris.

Quæcunque est iusta causa acquirendi dominium, sufficit ad Publicianam, Bart.

XIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

Q*Væcumque sunt iustæ causæ adquirendarum rerum, si ex his causis nancti res amiserimus, dabitur nobis earum rerum persequendarum gratia hæc* 1 *actio. ¶ Interdum quibusdam nec ex iustis possessionibus competit Publicianum iudicium. namque pigneratitiæ & precariæ*

posses

possessiones iustæ sunt, sed ex his non solet competere tale iudicium: illa scilicet ratione, quia neq; creditor neque is qui precario rogauit, eo animo nanciscitur possessionem vt credat se dominum esse. ¶ *Qui à pupillo emit, probare debet tutore auctore, lege non prohibente, se emisse. Sed & si deceptus falso tutore auctore emerit, bona fide emisse videtur.* 2

*Prohibitio ne quis faciat id ad quod tenetur, non impedit actum geri. Bart.

XIIII. VLPIANVS lib. XVI. ad Edictum.

&c. l. j. §. j. j. de except. rei vendit.

PApinianus libro sexto quæstionũ scribit, si quis prohibuit vel denũtiauit ex causa venditionis tradi rem quæ ipsius voluntate à procuratore fuerat distracta, & is nihilo minus tradiderit: emptorem tuebitur prætor, siue possideat siue petat rẽ. Sed quod iudicio empti procurator emptori præstiterit, contrario iudicio mandati consequetur. potest enim fieri vt emptori res auferatur ab eo qui venire mandauit, quia per ignorantiam non est vsus exceptione quam debuit apponere: veluti SI NON AVCTOR[a] MEVS EX VOLVNTATE TVA VENDIDIT.

[a] rectè sic Florétiæ. Id est, procurator. Accursius malè interpretatur.

De seruo fugitiuo.

XV. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI seruus meus cum in fuga sit, rem à non domino emat, Publiciana mihi competere debet,

debet, licet possessionem rei traditæ per eum nanctus non sim.

Exceptio dominij repellit Publicianã. Bart.

XVI. PAPINIANI libro decimo Quæstionũ [a] Paulus notat.

EXceptio iusti dominij Publicianæ obiicienda est.

XVII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

PVbliciana actio non ideo comparata est vt res domino auferatur: eiúsque rei argumentum est primò [b] *æquitas, deinde exceptio* SI EA RES POSSESSORIS NON SIT. *sed vt is qui bona fide emit, possessionémque eius ex ea causa nãctus est potius rẽ habeat.* [c]

[a] In vulg. est lex, Paulus notat.

[b] Pand. & vet. prima Taurel. reperi tamen & in manuscr. primò. Cõt.

[c] Quã præ do scilicet, aut sine titulo possidẽs. Pro inclusis in vulgatis est, vel,

---

SI AGER VECTIGALIS [id est] emphyteuticarius petatur. TIT. III.

Vtilis datur actio emphyteutæ vel habenti fundum vactigalem.

PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

AGRI *ciuitatium alij vectigales vocantur, alij non. Vectigales vocantur qui in perpetuum locantur; id est hac lege vt tamdiu pro his vectigal pendatur, quamdiu neque ipsis qui con-*

duxerint, neque his qui in locum eorum successerunt, auferri eos liceat. Non vectigales sunt qui ita colendi dantur vt priuatim agros nostros colendos dare solemus. Qui in perpetuum fundum fruendum conduxerunt à municipibus, quamuis non efficiantur domini, tamen placuit competere eis in rem actionem aduersus quemuis possessorem: sed & aduersus ipsos municipes:

II. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

ITa tamen si vectigal soluant.

III. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

IDem est & si ad tempus habuerint conductum, nec tempus conductionis finitum sit.

LIBER

LIBER SEPTIMVS

De iudiciis liber tertius.

DE VSVFRVCTV ET QVEMADMODVM QVIS VTATVR FRVATVR.

PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

" VSVFRVCTVS *est ius alienis rebus vtēdi fruendi salua rerum substantia.* Insti. eod.

II. CELSVS libro octauodecimo Digestorum.

" *Est enim vsusfructus ius in corpore, quo sublato & ipsum tolli necesse est.*

III. CAIVS libro secundo Rerum cottidianarum vel aureorum.

Omnium prædiorum iure legati potest cōstitui vsusfructus, vt heres iubeatur dare alicui vsumfructum. Dare autem intellegitur, si induxerit in fundum legatariū, eúmue patiatur vti frui. Et sine testamento autem si quis velit vsumfructum cōstituere, pactionibus & stipulationibus id efficere potest. Ibid.

* Videtur legẽdum consistit, vt in manuscri. in vulg. aũt, constituitur. Instit. de vsu & habit. in prin. cc. l. rectè. j. de verb signifi.

¶ *Constitit** *autem vsusfructus non tãtùm in fundo & ædibus, verũ etiam in seruis & iumentis ceterísque rebus.* ¶ *Ne tamen in vniuersum inutiles essent proprietates semper abscedente vsufructu, placuit certis modis extingui vsumfructum, & (ad) proprietatẽ reuerti. Quibus autẽ modis vsusfructus & constitit & finitur; isdem modis etiã nudus vsus solet & constitui & finiri.* 1 ,, 2 ,, ,, ,, ,, ,, ,,

IIII. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

V*Susfructus in multis casibus pars dominij est. & exstat quòd vel præsens vel ex die dari potest.*

Vsusfructus est diuiduus ab initio & ex postfacto. Bart.

V. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

V*Susfructus & ab initio pro parte indiuisa vel diuisa constitui, & legitimo tẽpore similiter amitti, eadémque ratione per legem Falcidiam minui potest. Reo quoq; promittẽdi defuncto in partes hereditarias vsusfructus obligatio diuiditur. & si ex communi prædio debeatur, vno ex sociis defendente, pro parte defendentis fiet restitutio.*

VI. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

Inst. eod. §. 1.

V*Susfructus pluribus modis constituitur: vt ecce, si legatus fuerit. Sed & proprietas deducto vsufructu legari potest, vt apud* ,, ,, ,,

hera

heredem maneat vſusfructus. ¶ Conſtituitur adhuc vſusfructus & in iudicio familiæ herciſcūdæ, & communi diuidundo, ſi iudex alij proprietatem adiudicauerit alij vſumfructum. Adquiritur autem nobis vſusfructus non ſolùm per noſmetipſos, ſed etiam per eas quoque perſonas quas iure noſtro ſubiectas habemus. Nihil autem vetat ſeruo meo herede inſtituto, legari proprietatem deducto vſufructu.

l.vlt.ʃ.eo.

VII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

VSufructu legato omnis fructus rei ad fructuariū pertinet. Et aut rei ſoli aut rei mobilis vſusfructus legatur. Rei ſoli, vt puta ædium vſufructu legato, quicumque reditus eſt ad vſufructuarium pertinet: quæq; obuentiones ſunt ex ædificiis ex areis & ceteris quæcumque ædium ſunt. Vnde etiam mitti eum in poſſeſſionem vicinarum ædium cauſa damni infecti placuit: & iure dominij poſſeſſurum eas ædes, ſi perſeueretur non caueri: nec quicquam amittere finito vſufructu. Hac ratione Labeo ſcribit, nec ædificium licere domino te inuito altius tollere: ſicut nec areæ vſufructu legato poteſt in area ædificium poni. quam ſententiam puto veram.

Onus fructuarij.

¶ Quoniam igitur omnis fructus rei ad eum pertinet, reficere quoque eum ædes per arbi-

trum cogi Celsus scribit. Celsus libro octauodecimo digestorum: hactenus [u] *tamen, vt sarta tecta habeat. si qua tamen vetustate corruissent, neutrum cogi reficere. sed si heres refecerit, passurum fructuariũ vti. Vnde Celsus de modo sarta*[u] *tecta habẽdi quærit, si quæ vetustate corruerunt reficere nõ cogitur. modica igitur refectio ad eũ*† *pertineat, quoniam & alia onera adgnoscit vsufructu legato: vtputa stipendium vel tributum vel salarium*[a] *vel alimenta ab ea re relicta. & ita Marcellus libro tertiodecimo scribit.* ¶ *Caßius quoq; scribit libro octauo iuris ciuilis fructuariũ per arbitrum cogi reficere, quẽadmodum adserere cogitur arbores. & Aristo notat hæc vera esse. Neratius autem libro quarto membranarum ait, non posse fructuarium prohiberi quo minus reficiat: quia nec arare prohiberi potest aut colere. nec solùm necessarias refectiones facturum, sed etiam voluptatis causa, vt tectoria & pauimẽta & similia facere. neque autem ampliare, nec vtile detrahere posse.*

[a] In vulgatis est lex, Hactenus. 8.
[u] Festus, Sarte ponebãt pro integre, &c.
† pertinet
[a] Sic Flor. & vulga. Sunt qui emendent, solariũ. i tributum quod penditur pro solo quod est publicum. ego nihil muto.

VIII. IDEM libro quadragensimo ad Edictum.

Q*Vamuis melius repositurus sit. quæ sententia vera est.*

Quid ad fructuarium pertineat.

VIIII. IDEM libro septimodecimo ad Sabinum.

Item

ITē si fundi vsusfructus sit legatus, quidquid in fundo nascitur, quidquid inde percipi potest, ipsius fructus est: sic tamen vt boni viri arbitratu fruatur. Nam & Celsus libro octauodecimo digestorum scribit, cogi eū posse rectè colere. ¶ Et si apes in eo fundo sint, earū quoque vsusfructus ad eum pertinet. ¶ Sed si lapidicinas habeat, & lapidem cædere velit, vel cretifodinas habeat vel harenas, omnibus his vsurum Sabinus ait, quasi bonū patremfamilias. quam sententiam puto veram. Sed si hæc metalla post vsumfructum legatum sint inuenta, cum totius agri relinquatur vsusfructus non partiū, continEantur legato. ¶ Huic vicinus tractatus est qui solet in eo quod accessit tractari. & placuit alluuionis quoque vsumfructum ad fructuarium pertinere. Sed si insula iuxta fundum in flumine nata sit, eius vsumfructum ad fructuariū non pertinere Pegasus scribit, licet proprietati accedat: esse enim veluti proprium fundū, cuius vsusfructus ad te non pertineat. quæ sentētia non est sine ratione. Nam vbi latitet incrementū, & vsusfructus augetur: vbi autem apparet separatum, fructuario non accedit. ¶ Aucupiorum quoque & venationū reditū Cassius ait libro octauo iuris ciuilis ad fructuariū pertinere. ergo & piscationum. ¶ Seminarij* autem fructum puto ad fructuariū pertinere: ita

1 2 3 4 5

* Loci in quo arborum semi

na pangũtur, vt cũ in plãtas adoleuerint, trãsferãtur in Pomaria. Plin. plãtariũ, Columel. seminariũ vocat. Vide hîc Bud.

tamen vt & vendere ei & seminare liceat. debet tamen conserendi agri causa seminariũ paratum semper renouare, quasi instrumẽtum agri: vt finito vsufructu domino restituatur. ¶ *Instrumenti autem fructum habere debet:* 6 *vendendi tamen facultatem non habet. Nam & si fundi vsusfructus fuerit legatus, & sit ager vnde palo in fundum cuius vsusfructus legatus est solebat paterfamilias vti, vel salice vel harundine, puto fructuarium hactenus vti posse, ne ex eo vendat: nisi fortè salicti ei vel siluæ palaris vel arundineti vsusfructus sit legatus. tũc enim & vendere potest. Nam & Trebatius scribit, siluam cæduam & arundinetum posse fructuarium cædere sicut paterfamilias cædebat: & vendere, licet paterfamilias non solebat vendere, sed ipse vti. ad modum enim referendum est non ad qualitatem vtendi.*

X. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

EX silua cædua pedamẽta & ramos ex arbore vsufructuarium sumpturum. ex non cædua in vineam sumpturum, dũ ne fundum deteriorem faciat.

XI. PAVLVS libro secundo Epitomatorum Alfeni digestorum.

SEd si grãdes arbores essent, non posse eas cædere.*

*Varr. li. 3. ca. 4. de re rustic.

XII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

Arboribus euolsis vel vivētorū deiectis, vsq; ad vsum suū & villæ posse vsufru ctuarium ferre Labeo ait: nec materia eum pro ligno vsurum si habeat vnde vtatur ligno. quam sententiam puto veram. alioquin & si totus ager sit hunc casum passus, omnes arbores auferret fructuarius. materiam tamē ipsum succidere, quātum ad villæ refectionem, putat posse: quemadmodum calcem inquit coquere vel harenam fodere aliúdue quid ædi-
1 ficio necessarium sumere. ¶ Nauis vsufructu legato nauigandum mittendā puto, licet naufragij periculum immineat: nauis etenim ad
2 hoc paratur vt nauiget. ¶ Vsufructuarius vel ipse frui ea re, vel alij fruendam concedere vel locare vel vendere potest: nā & qui locat vtitur, & qui vendit vtitur. sed & si alij precario concedat vel donet, puto eum vti: atque ideo retineri vsumfructum. & hoc Cassius & Pegasus responderunt, & Pomponius libro quinto ex Sabino probat. Nō solū autē si ego locauero, retineo vsumfructum, sed & si alius negotiū meū gerens locauerit vsumfructum, Iulianus libro trigēsimo quinto scripsit retinere me vsumfructū. Quid tamē si non locauero, sed absente & ignorāte me negotiū meū gerēs vtatur quis & fruatur? nihilo minus retineo vsumfructum. quod & Pomponius libro quinto probat per hoc quòd negotiorum

gestorum actionem adquisiui.

Per vnum actum singularem retinetur quasi possessio totius iuris in vniuerso. Bart.

¶ *De illo Pomponius dubitat, si fugitiuus in quo me vsusfructus est, stipuletur aliquid ex re mea, vel per traditionem accipiat, an per hoc ipsum quasi vtar retineam vsumfructũ. magisque admittit retinere. nã sæpe etiam si præsentibus seruis non vtamur, tamen vsumfructum retinemus: vtputa ægrotanti seruo vel infanti cuius operæ nullæ sunt vel defectæ senectutis homini. nam & si agrum aremus, licet tam sterilis sit vt nullus fructus nascatur, retinemus vsumfructum. Iulianus tamẽ libro trigensimo quinto digestorũ scribit, etiã si non stipuletur quid seruus fugitiuus, retineri tamẽ vsumfructum. nam qua ratione inquit retinetur à proprietario possessio etiã si in fuga seruus sit, pari ratione etiam vsusfructus retinetur.* ¶ *Idẽ tractat, quid si quis possessionẽ eius nanctus sit, an quẽadmodũ à proprietario possideri desinit, ita etiã vsusfructus amittatur. Et primò quidẽ ait, posse dici amitti vsumfructũ: sed licet amittatur, tamen dicendũ, quod intra constitutũ tempus ex re fructuarij stipulatus est, fructuario adquiri potest. Per quod colligi, posse dici ne quidẽ si possideatur ab alio amitti vsumfructum, si modo mihi aliquid stipuletur. paruique referre, ab herede possideatur*

3

4

tur vel ab alio cui hereditas vendita sit vel cui proprietas legata sit, an à prædone: sufficere enim ad retinendum vsumfructum, esse affectum retinere volentis, & seruum nomine fructuarij aliquid facere. quæ sententia habet rationem.

Fructus non efficiuntur fructuarij nisi ab eo vel ab alio eius nomine separentur à terra, & ideo actiones competentes domino et non competunt. Bart,

§ ¶ *Iulianus libro trigesimo quinto digestorum tractat, si*[*] *fur decerpserit vel desecuerit fructus maturos pendentes, cui condictione teneatur, domino fundi an fructuario. & putat, quoniam fructus non fiunt fructuarij nisi ab eo percipiantur, licet ab alio terra † separantur, magis proprietario condictionem competere: fructuario autem furti actionem, quoniam interfuit eius fructus non esse ablatos. Marcellus autem mouetur eo quòd si postea fructus istos nactus fuerit fructuarius, fortaßis fiant eius. nā si fiunt, qua ratione hoc euenit, nisi ea vt interim fierēt proprietarij? mox adprehensi fructuarij efficientur: exemplo rei sub cōdicione legatæ, quæ interim heredis est: existēte autē cōdicione ad legatariū transit: verū est enim condictionē cōpetere proprietario. Cum autem in pendenti est dominiū, vt ipse Iulianus ait in fetu qui summittitur, & in eo quod seruus fru*

[*] In vulg. editione ex lex; si fur. 14.

† separentur

fructuarius per traditionem accepit nondum quidem pretio soluto, sed tamen ab eo satisfacto dicendum est condictionem pendere, magisque * *in pendenti esse dominium.*

* Sic Flo. & vulga. sunt qui emendét magis quàm. quibus non assen tior.

XIII. IDEM lib. octauodecimo ad Sabinum.

Si cuius rei vsusfructus legatus erit, dominus potest in ea re satisdationem desiderare, vt officio iudicis hoc fiat: nã sicuti debet fructuarius vti frui, ita & proprietatis dominus securus esse debet de proprietate. Hæc autem ad omnem vsumfructum pertinere Iulianus libro trigensimo octauo digestorũ probat. Si * *vsusfructus legatus sit, non prius dandam actionem vsufructuario quàm satisdederit se boni viri arbitratu vsurumfruiturum. sed & si plures sint à quibus vsusfructus relictus est singulis satisdari oportet.* ¶ 1 *Cũ igitur de vsufructu agitur, non solum quod factum est arbitratur, sed etiam in futurum quemadmodũ vti frui debet.* ¶ 2 *De præteritis autem damnis fructuarius etiam lege Aquilia tenetur, & interdicto quod vi aut clam, vt Iulianus ait. nam fructuarium quoq; teneri his actionibus, necnon furti, certum est: sicut quemlibet alium qui in aliena re tale quid commiserit.*

* In vulg. editione est lex, Si vsusfructus. 16.

Actio legis Aquiliæ datur domino propter factum, non propter negligentiam. Bart.

Denique consultus, quo bonum fuit actionem polliceri prætorem, cum competat legis Aquiliæ

lia actio,respondit, quia sunt casus quibus cessat Aquiliæ actio,ideo iudicē dari vt eius arbitratu vtatur. nam qui agrum nō proscindit,qui vites non subserit, item aquarum ductus corrumpi patitur,lege Aquilia non tenetur. Eadem & in vsuaria dicenda sunt.

3 ¶ *Sed si inter duos fructuarios sit controuersia,Iulianus libro trigensimo octauo digestorum scribit,æquissimum* [a] *esse quasi communi diuidundo iudicium dari: vel stipulatione inter se eos cauere,qualiter fruantur. Cur enim inquid Iulianus,ad arma & rixam procedere patiatur prætor quos potest iurisdictiōe sua cōponere? quam sententiam Celsus quoque libro vicensimo digestorū probat, & ego puto veram.*

4 ¶ *Fructuarius causam proprietatis deteriorem facere non debet: meliorem facere potest. Et aut* [b] *fundi est vsusfructus legatus, & non debet neque arbores frugiferas excidere neque villam diruere nec quicquam facere in perniciem proprietatis. Et si fortè voluptate fuit prædium virdiaria vel gestationes vel deābulationes arboribus infructuosis opacas atque amœnas habens, non debebit deijcere,vt fortè hortos olitorios faciat vel aliud quid quod ad reditū spectat.*

5 ¶ *Inde est quæsitū,an lapidicinas vel cretifodinas vel harenifodinas ipse instituere possit. Et ego puto etiam ipsum instituere posse,si nō agri partem neces-*

[a] In vulg. est lex, Æquissimum.17.

[b] Accursius hîc perperā refert Pisanam literam.

sariam huic rei occupaturus est. Proinde venas quoq; lapidicinarũ, & huiusmodi metallorũ inquirere poterit. ergo & auri & argenti & sulphuris & æris & ferri & ceterorum fodinas vel quas paterfamilias instituit exercere poterit, vel ipse instituere, si nihil agriculturæ nocebit. Et si fortè in hoc quod instituit, plus reditus sit quàm in vineis vel arbustis vel oliuetis quæ fuerunt, forsitan etiam hæc deiicere poterit: siquidem ei permittitur meliorare proprietatem. ¶ Si tamen quæ instituit [6] *vsufructuarius, aut cælũ corrumpant agri aut magnũ apparatũ sint desideratura opificũ fortè vel legulorũ*[a]*, quæ non potest sustinere proprietarius, non videbitur viri boni arbitratu frui. sed nec ædificiũ quidem positurũ in fundo, nisi quod ad fructum percipiendũ necessarium sit. ¶ Sed si ædium vsusfructus legatus* [7] *sit, Nerua filius & lumina immittere eũ posse ait. sed & colores & picturas & marmora poterit & sigilla & si quid ad domus ornatum. Sed neq; diætas trãsformare vel coniũgere aut separare ei permittetur: vel aditus posticásve vertere, vel refugia aperire, vel atriũ mutare, vel virdiaria ad alium modũ conuertere: excolere enim quod inuenit potest qualitate ædium non immutata. Item Nerua eũ cui ædium vsusfructus legatus sit, altius tollere nõ posse, quamuis lumina non obscurentur: quia*

[a] Qui colligũt metalla vel oleas. Vide Cato. & Varr. de re rustic. lib. 5. Sunt qui hîc emendent, figulorum, quos non sequor.

quia tectũ magis turbatur. quod Labeo etiam in proprietatis domino scribit. idẽ Nerua nec 8 obstruere eũ posse. ¶ *Itẽ si domus vsusfructus legatus sit, meritoria illic facere fructuarius non debet: nec per cenacula diuidere domum. atquin locare potest: sed oportebit quasi domũ locare: nec Valineum ibi faciendum est. Quod autem dicit meritoria non facturum, ita accipe, quæ volgo diuersoria vel fullonica appellant. Ego quidẽ & si Valineum sit in domo vsibus dominicis solitũ vacare in intima parte domus, vel inter diætas amœnas, non rectè nec ex boni viri arbitratu facturum, si id locare cœperit vt publicè lauet: nõ magis quàm si domum ad stationem iumẽtorum locauerit: aut si stabulum quod erat domus iumentis & carruchis vacans, pistrino locauerit.*

XIIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

L*Icet multo minus ex ea re fructum percipiat.*

XV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

S*Ed si quid inædificauerit, postea eum neque tollere hoc neq; refigere posse. refixa 1 planè posse vindicare.* ¶ *Mancipiorum quoque vsusfructus legato non debet abuti, sed secundum condicionem* * *eorum vti. Nam si librarium rus mittat, & qualum & calcem portare cogat, histrionem balneatorem faciat, vel de sym*

In vulg. est lex, Sed & si.

*Aristot. lib. 1. Polit. cap. 4.

de symphonia[*] atriensem, vel de palæstra stercorãdis latrinis præponat, abuti videbitur proprietate. ¶ Sufficienter autem alere & vestire debet secundum ordinem & dignitatem mancipiorum. Et generaliter Labeo ait, in omnibus rebus movilibus modum eum tenere debere ne sua feritate vel sæuitia ea corrumpat. alioquin etiam lege Aquilia eum conueniri. ¶ Et si vestimentorum vsusfructus legatus sit, non sicut quantitatis vsusfructus legetur, dicendum est ita vti eũ debere, ne abutatur. nec tamen locaturum, quia vir bonus ita nõ vteretur. Proinde et si scænicæ vestis vsusfructus legetur vel aulæi vel alterius apparatus, alibi quàm in scæna non vtetur. Sed an & locare poßit, videndũ est. & puto locaturũ. & licet testator cõmodare non locare fuerit solitus, tamen ipsum fructuariũ locaturum tam scænicã quàm funebrẽ vestem. ¶ Proprietatis dominus non debebit impedire fructuariũ ita vtentem, ne deteriorẽ eius condicionem faciat. De quibusdam planè dubitatur, si eum vti prohibeat, an iure id faciat. vtputa doliis, si fortè fundi vsusfructus sit legatus. & putãt quidã & si defossa sint vti prohibẽdũ. idẽ & in seriis & in cuppis & in cadis & amphoris putãt. idem & in specularibus[*] si domus vsusfructus legetur. Sed ego puto, nisi sit contraria volũtas, etiã instrumẽtũ fundi vel domus cõti-

2

3

4

[*] Sic Flo. sed vulgata editio habet, symphoniaco, quod quidã magis probant. nos Flor. præferimus.

[*] de quibus Budæus l. 10

5 neri. ¶ Sed nec seruitutẽ imponere fundo potest proprietarius, nec amittere seruitutem. Adquirere planè seruitutem eum posse etiam inuito fructuario, Iulianus scripsit. Quibus consequenter fructuarius quidem adquirere fundo seruitutem non potest: retinere autẽ potest. & si fortè fuerint nõ vtente fructuario amisse, hoc quoque nomine tenebitur. Proprietatis dominus ne quidem consentiente fructuario seruitutem imponere potest:

XVI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

NIsi qua deterior fructuarij condicio nõ fiat: veluti si talem seruitutem vicino concesserit, ius sibi non esse altius tollere.

XVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

LOcum autem religiosum facere potest consentiente vsufructuario. & hoc verũ est fauore religionis. sed interdũ & solus proprietatis dominus locum religiosum facere potest. finge enim eum testatorem inferre, cum 1 non esset tam oportune vbi sepeliretur. ¶ Ex eo ne deteriorem condicionem fructuarij faciat proprietarius, solet quæri an seruum dominus coërcere possit. Et Aristo apud Cassium notat, plenissimam eum coërcitionem habere, si modò sine dolo malo faciat: quamuis vsufructuarius nec contrariis quidem ministeriis aut insitatis artificium eius corrũpere possit: nec

seruum cicatricibus deformare. ¶ *Proprietarius autem & seruum noxæ dedere poterit, si hoc sine dolo malo faciat: quoniam noxæ deditio iure non peremit vsumfructum: non magis quàm vsucapio proprietatis quæ post constitutum vsumfructum contingit. Debebit planè denegari vsusfructus persecutio, si ei qui noxæ accepit litis æstimatio non offeratur à fructuario.* ¶ *Si quis seruum occiderit, vtilem actionem exẽplo Aquiliæ fructuario dandam numquam dubitaui.*

XVIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

AGri vsufructu legato, in locum demortuarum arborum aliæ substituendæ sunt: & priores ad fructuarium pertinent.

XVIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

PRoculus putat insulam posse ita legari, vt ei seruitus imponatur quæ alteri insulæ hereditariæ debeatur, hoc modo: SI ILLE HEREDI MEO PROMISERIT PER SE NON FORE QVO ALTIVS AEDIFICIA TOLLANTVR, TVM EI EORVM AEDIFICIORVM VSVMFRVCTVM DO LEGO. *vel sic,* AEDIVM ILLARVM, QVO AD ALTIVS QVAM VTI NVNC SVNT AEDIFICATAE NON ERVNT, ILLI VSVMFRVCTVM DO LEGO. *Si arbores vento deiectas dominus nõ tollat, per quod*

incom

incommodior is sit vsusfructus, vel iter: suis actionibus vsufructuario cum eo experiun-dum.

Qui legat fructus annuos, videtur legare vsumfructum formalem, Bart.

XX. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI *quis ita legauerit,* FRVCTVS ANNVOS FVNDI CORNELIANI GAIO MAEVIO DO LEGO: *perinde accipi debet hic sermo ac si vsusfructus fundi esset legatus.*

XXI. IDEM libro septimodecimo ad Sabinum.

SI *serui vsusfructus sit legatus, quidquid is ex opera sua adquirit vel ex re fructuarij, ad eum pertinet: siue stipuletur siue ei possessio fuerit tradita. Si verò heres institutus sit vel legatum acceperit, Labeo distinguit cuius gratia vel heres instituitur vel legatum acceperit.*

XXII. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

SEd *& si quid donetur seruo in quo vsusfructus alterius est, quaeritur quid fieri oporteat. Et in omnibus istis, si quidem contemplatione fructuarij aliquid ei relictũ vel donatum est, ipsi adquiret: sin verò proprietarij, proprietario: si ipsius serui, adquiretur domino, nec distinguimus vnde cognitũ eũ &*

cuius merito habuit qui donauit vel reliquit. Sed & si cōdicionis implendæ causa quid seruus fructuarius consequatur, & cōstiterit contemplatione fructuarij eàm condicionem adscriptam, dicendum est ipsi adquiri: nam & in mortis causa donatione idem dicendum est.

XXIII. IDEM libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

SEd ſicuti ſtipulando fructuario adquirit, ita etiam paſciſcendo eum adquirere exceptionem fructuario, Iulianus libro trigenſimo digeſtorum ſcribit. Idémque & *ſi acceptum rogauerit, liberationem ei parere. ¶ Quoniam autem diximus, quod ex operis adquiritur ad fructuarium pertinere, ſciendum eſt etiam cogendum eum operari: etenim modicam quoq; caſtigationem fructuario competere Sabinus reſpondit, & Caſſius libro octauo iuris ciuilis ſcripſit. vt neque torqueat, neq; flagellis cædat.* 1

*In vulgata editione eſt lex, Idémq;. 28. &c.l.63.§.de ſolut. l.11.§.de acceptil.

XXIIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SI quis donaturus vſufructuario, ſpoponderit ſeruo in quem vſumfructum habet ſtipulanti, ipſi vſufructuario obligabitur: quia vt ei ſeruus talis ſtipulari poſſit, vſitatum eſt.

Acquiſitio in pendenti.

XXV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SEd & ſi quid ſtipuletur ſibi aut Sticho ſeruo fructuario donandi cauſa, dum vult

fructua

fructuario præstitum, dicendum, si ei soluatur, fructuario adquiri.

Acquisitio in pendenti.

1 ¶ *Interdum tamen in pendenti est, cui adquirat iste fructuarius seruus: vtputa si seruum emit, & per traditionẽ accepit nec dũ pretium numerauit, sed tantummodo pro eo fecit satis: interim cuius sit quæritur. Et Iulianus libro trigẽsimo quinto digestorum scripsit, in pendenti esse dominium eius & numerationẽ pretij declaraturam cuius sit. Nam si ex re fructuarij, retrofructuarij fuisse. Idémq; est & si fortè stipulatus sit seruus, numeraturus pecuniam: nam numeratio declarauit cui sit adquisita stipulatio. ergo ostendimus in pendenti esse dominium donec pretium numeretur. Quid ergo si amisso vsufructu tunc pretium numeretur? Iulianus quidem libro trigensimo quinto digestorum scripsit, adhuc* " *interesse vnde sit pretium numeratum. Marcellus verò & Mauricianus, amisso vsufructu iam putãt dominium adquisitum proprietatis domino. sed Iuliani sententia humanior est. Quòd si ex re vtriusque pretium fuerit solutum, ad vtrumq; dominium pertinere Iulianus scripsit: scilicet pro rata pretij soluti. Quid tamen si fortè simul soluerit ex re vtriusque? vtputa decẽ millia pretij nomine debebat, & dena soluit ex re singulorum: cui magis seruus adquirat? Sin*

" In vulg. est lex, Adhuc. 31.

cc. l. Si seruus. ff. de act. empt.

numeratione soluit, intererit cuius priores nummos soluat: nam quos postea soluerit, aut vindicavit, aut, si fuerint nummi consumpti, ad cōdictionem pertinēt. si verò simul in sacculo soluit, nihil fecit accipientis. & ideo nondum adquisisse quisquam dominiū videtur: quia cū plus pretium soluit seruus, non faciet nummos accipiētis. ¶ *Si operas suas iste seruus locauerit,* [2] *& in annos singulos certū aliquid stipuletur, eorum quidem annorū stipulatio quibus vsusfructus mãsit, adquiretur fructuario: sequētiū verò stipulatio ad proprietariū transit semel adquisita fructuario: quãuis nō soleat stipulatio semel cui quæsita ad alium transire, nisi ad heredē vel adrogatorē. Proinde si fortè vsusfructus in annos singulos fuerit legatus, & iste seruus operas suas locauit, & stipulatus est vt supra scriptū est, prout capitis minutione amissus fuerit vsusfructus, mox restitutus, ambulabit stipulatio. profectáq; ad heredē redibit ad fructuarium.* ¶ *Quæstionis est, an id quod adquiri fructuario non potest, proprietario adquiratur. Et Iulianus quidē libro trigensimoquinto digestorū scripsit: quod fructuario adquiri nō potest, proprietario quæri. Denique scribit eū qui ex re fructuarij stipuletur nominatim proprietario, vel iussu eius, ipsi adquirere. Contra autē nihil agit si non ex re fructuarij nec ex operis suis fructuario stipuletur.* ¶ *Seruus* [4]
fruct

fructuarius si vsumfructum in se dari stipuletur, aut sine nomine, aut nominatim proprietario, ipsi proprietario adquirit exemplo serui communis: qui stipulando rem alteri ex dominis cuius res est, nihil agit, quoniam rem suam stipulando quis nihil agit: alteri stipulando adquirit solidum. ¶ Idem Iulianus eodem libro scripsit, si * seruo fructuarius operas eius locauerat, nihil agit. nam & si ex re mea inquit à me stipulatus sit, nihil agit: non magis quàm seruus alienus bona fide mihi seruiens, idem agendo, domino quicquam adquirit. Simili modo ait, ne quidem si rē meam à me fructuario conducat, me non obligauit. Et regulariter definijt, quod quis ab alio stipulando mihi adquirit, id à me stipulando nihil agit. nisi fortè inquit nominatim domino suo stipuletur à me, vel conducat.

* In vulgata editione est lex, Si seruo.32.

Iussus operatur idem quod nominis expressio. Bart.

¶ Si duos fructuarios proponas, & ex alterius re seruus sit stipulatus, quæritur, vtrū totum an pro parte qua habet vsumfructū, ei quæratur. nam & in duobus bonæ fidei possessoribus hoc idem est apud Scæuolam agitatum libro secundo quæstionū. Et ait volgo creditū, rationémq; hoc facere vt si ex re alterius stipuletur, partē ei dumtaxat queri, partem domino. quòd si nominatim sit stipulatus, nec dubitari

debere quin adiecto nomine solidũ ei quaeratur. Idémq; ait, & si iussu eius stipuletur: quoniam iussum pro nomine accipimus. Idẽ & in fructuarijs erit dicendũ, vt quo casu nõ totum adquiretur fructuario, proprietatis domino erit quaesitum: quoniam ex re fructuarij quaeri ei posse ostendimus. ¶ *Quod autẽ diximus, ex re fructuarij vel ex operis posse adquirere: vtrum tunc locum habeat, quotiens iure legati vsusfructus sit cõstitutus, an & si per traditionem vel stipulationem vel alium quemcunque modum, videndum. Et vera est Pegasi sentẽtia, quam & Iulianus libro sextodecimo secutus est, omnia fructuario adquiri.* 7

XXVI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI operas suas locauerit seruus fructuarius, & inperfecto tẽpore locationis vsusfructus interierit, quod superest, ad proprietarium pertinebit. Sed & si ab initio certam summam propter operas certas stipulatus fuerit, capite deminuto eo, idem dicendum est.

Fructus pendentes die vsusfructus legati cedente spectant ad fructuarium.

XXVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI pendentes fructus iam maturos reliquisset testator, fructuarius eos feret, si die legati cedente adhuc pendentes deprehendisset: nam & stantes [a] *fructus ad fructuarium pertinent.* ¶ *Si dominus solitus fuit tabernis ad* 1

[a] sic Flor. sunt tamẽ qui magis probent vulgatam lectionem, extantes.

merces

merces suas vti vel ad negotiationem, vtique permittetur fructuario locare eas & ad alias merces. & illud solum obseruandum, ne vel abutatur vsufructuarius, vel contumeliose
2 *iniuriosève vtatur vsufructu.* ¶ *Si serui vsusfructus legatus est cuius testator quasi ministerio vacuo vtebatur, si eum disciplinis vel arte instituerit vsufructuarius, arte eius vel peritia vtetur.*

Onera realia quæ præstantur à re vel occasione rei, ad fructuarium pertinent.

3 ¶ *Si quid cloacarij nomine debeatur, vel si quid ob formam aquæductus quæ per agrum transit pendatur, ad onus fructuarij pertinebit. sed & si quid ad collationem viæ, puto hoc quoq; fructuariũ subiturum. ergo & quod ob transitũ exercitus, confertur ex fructibus: sed & si quid municipio, nam solẽt possessores certam partem fructuum municipio viliori pretio addicere, solent & fisco fusiones* præstare: hæc*
4 *onera ad fructuariũ pertinebunt.* ¶ *Si qua seruitus imposita est fundo, necesse habebit fructuarius sustinere. vnde & si per stipulationem seruitus debeatur, idem puto dicendũ. Sed & si seruus sub pœna emptus sit interdictis certis quibusdam, an si vsusfructus eius fuerit legatus, obseruare hæc fructuarius debeat? & puto debere eum obseruare. alioquin non boni viri arbitratu vtitur & fruitur.*

* manuf. functiones. Vide C. Th. de indulg. debit.

In nomiſmatibus poteſt conſtitui verus vſusfructus, quia vſu non conſumuntur.

XXVIII. POMPONIVS lib. V. ad Sabinum.

NOmiſmatum aureorum vel argenteorum veterum quibus pro gemmis vti ſolent, vſuſfructus legari poteſt.

XXVIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

OMnium bonorum vſufructum poſſe legari niſi excedat dodrantis æſtimationem Celſus libro trigenſimo ſecundo digeſtorum, & Iulianus libro ſexageſimo primo ſcribit. & eſt verius.

XXX. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI is qui binas ædes habeat, aliarū vſumfructum legauerit, poſſe heredem Marcellus ſcribit alteras altius tollendo obſcurare luminibus: quoniam habitari poteſt etiam obſcuratis ædibus. quod [a] *vſque adeo temperandum eſt, vt non in totum ædes obſcurentur: ſed modicum lumen quod habitantibus ſufficit habeant.*

[a] pertinet ad explicationē l. 9. & 10. ſ. de ſeruit. vrb. præd.

XXXI. IDEM lib. decimo ad Sabinum.

EX re fructuarij etiam id intellegitur, quod ei fructuarius donauerit conceſſeritue, vel ex adminiſtratione rerum eius compendij ſeruus fecerit.

XXXII. POMPONIVS libro trigenſimo tertio ad Sabinum.

SI quis unas ædes quas solus habet vel fundum tradit, excipere potest id quod personæ non prædij est: veluti vsum & vsumfructum. Sed & si excipiat vt pascere sibi vel inhabitare liceat, valet exceptio: cum ex multis saltibus pastione fructus perciperetur. Et habitationis exceptione siue temporali siue vsque ad mortem eius qui excepit, vsus videtur exceptus.

Incipit in vulgata editione, Si quis binas.

XXXIII. PAPINIANVS libro septimo* decimo* Quæstionum.

SI Titio fructus, Mæuio proprietas legata sit, & viuo testatore Titius decedat, nihil apud scriptum heredem relinquetur. & id Neratius quoque respondit. ¶ Vsumfructum in quibusdam casibus non partis effectum optinere conuenit. vnde si fundi vel fructus portio petatur, & absolutione secuta postea pars altera quæ adcreuit vindicetur, in lite quidem proprietatis iudicatæ rei exceptionem obstare, in fructus verò non obstare, scribit Iulianus: quoniam portio fundi velut alluuio portioni, personæ fructus adcresceret.

* l. Mæuius. §. fundo. ff. de leg. 2. & l. 4. ff. eod.

* Vulgat. proprietatis. sed sub partis appellatione continetur.

Ordo scripturæ designat ordinem voluntatis & processus. Batt.

XXXIIII. IVLIANVS libro trigensimo quinto Digestorum.

QVotiens duobus vsusfructus legatur ita vt alternis annis vtantur fruantur, si quidem ita legatus fuerit, TITIO ET MAEVIO

XXXV. IDEM libro primo ad Vrseium Ferocem.

SI vsusfructus legatus est, sed heres scriptus ob hoc tardius adit vt tardius ad legatum perueniretur, hoc quoque præstabitur, vt Sa-1 bino placuit. ¶ Vsusfructus serui mihi legatus est: isq; cum ego vti frui desissem, liber esse iussus est: deinde ego ab herede æstimationem legati tuli. nihilo magis eum liberum fore Sabinus respondit. Namque videri me vti frui homine, pro quo aliquam rem habeam. condicionem autem eius libertatis eandem manere: ita vt mortis meæ, aut capitis deminutionis interuentu liber futurus esset.

XXXVI. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

QVi vsumfructum areæ legauerat, insulam ibi ædificauit: ea viuo eo decidit vel deusta est: vsumfructum deberi existimabit. Contra autem non idē iuris esse, si insulæ vsufructu legato area deinde insula facta sit. Idémq; esse & si scyphorum vsusfructus legatus sit, deinde massa facta, & iterum scyphi. licet enim pristina qualitas scyphorum restituta sit, non tamen illos esse quorum vsusfructus legatus sit.

Vsusfructus exceptio finitur cum persona excipientis. Bart.

1 ¶ Stipulatus sum de Titio fundum Cornelianum, detracto vsufructu: Titius decessit. quæsitum

situm est, quid mihi heredē eius præstare oportet. Respondit, referre qua mente vsusfructus exceptus sit: nam si quidem hoc actū est, vt in cuiuslibet persona vsusfructus constitueretur, solam proprietatem heredem debiturū. sin autem id actū sit, vt promissori dumtaxat vsusfructus reciperetur, plenam proprietatem heredem eius debiturū. Hoc ita se habere manifestius in causa legatorum apparere. etenim si heres, à quo detracto vsufructu proprietas legata sit, prius quàm ex testamento ageretur decesserit, minus dubitandum, quin heres eius plenam proprietatem sit debiturus. Idémque & si sub condicione similiter legatus sit, & pendente condicione heres decesßit.

In legato vsufr. post mortem succedit obligatio ad interesse, Bart.

¶ *Vsusfructus serui Titio legatus est: cum per heredem staret quo minus præstaretur, seruus mortuus est. aliud dici non posse ait quàm in id obligatum esse heredem, quanti legatarij interfuit moram factam non esse. vt scilicet ex eo tempore in diem in quo, seruus sit mortuus, vsusfructus æstimetur. Cui illud quoque consequens esse, vt si ipse Titius moriatur, similiter ex eo tempore quo mora sit facta, in diem mortis æstimatio vsusfructus heredi eius præstaretur.* 2

XXXVII. IDEM lib. vij. Quæstionum.

Quæsitum

QVæsitum est, si cum in annos decem proximos vsumfructum de te dari stipulatus essem, per te steterit quo minus dares, & quinquenniũ transierit, quid iuris sit. Item si Stichi decem annorũ proximorum operas de te dari stipulatus sim, & similiter quinquennium præterijt. Respondit, eius temporis vsumfructũ & operas rectè peti, quod per te trãsactum est quo minus darẽtur.

Quomodo retinetur vsusfructus.

XXXVIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

NOn vtitur vsufructuarius, si nec ipse vtatur nec nomine eius alius: puta qui emit vel qui conduxit vel cui donatus est vel qui negotium eius gerit. Planè illud interest, quòd si vendidero vsumfructum, etiam si emptor nõ vtatur, videor vsumfructum retinere.

XXXVIIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

QVia qui pretio fruitur, non minus habere intellegitur quàm qui principali re vtitur fruitur.

XL. MARCIANVS lib. III. Institutionum.

QVod si donauero, non aliàs retineo nisi ille vtatur.

XLI. IDEM libro septimo Institutionum.

STatuæ & imaginis vsumfructum posse relinqui magis est: quia & ipsæ habent aliquam

aliquam vtilitatem, si quo loco oportuno ponantur. Licet prædia quædam talia sint vt magis in ea impendamus quàm de illis adquiramus, tamẽ vsusfructus eorũ relinqui potest.

XLII. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum.

SI alij vsus alij fructus eiusdem rei legetur, id percipiet fructuarius quod vsuario superérit. nec minus & ipse fruendi causa & vsum habebit. ¶ Rerũ an æstimationis vsusfructus tibi legetur, interest. Nam si quidem rerum legetur, deducto eo quod præterea tibi legatum est, ex reliquis bonis vsumfructum feres. Sin autem æstimationis vsusfructus legatus est, id quoque æstimabitur quod præterea tibi legatum est. Nam sæpius idem legando, non ampliat testator legatum. re autem legata, etiam æstimationem eius legando ampliare legatum possumus. 1

XLIII. VLPIANVS lib. VII. Regularum.

ETiam partis bonorum vsusfructus legari potest. Si tamen non sit specialiter facta partis mentio, dimidia pars bonorum continetur.

XLIIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

VSusfructuarius nouum tectorium[a] parietibus qui rudes fuissent, imponere non potest: quia tametsi meliorem excolendo ædificium domini causam facturus esset, non tamen id

[a] Vitru. lib. 7

id iure suo facere potest. aliúdq; est tueri quod accepisset, an" nouum faceret.

" Græca figura contédo elegantissimè dictũ, vt in l. 1. ff. de cõcep. Digest.

XLV. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SIcut impendia civariorum in seruum cuius vsusfructus ad aliquẽ pertinet, ita & valetudinis impendia ad eum respicere natura manifestum est.

XLVI. PAVLVS libro nono ad Plautium.

SI extraneo scripto, & emãcipato prætersito, matri defuncti deducto vsufructu proprietas legata sit, petita contra tabulas bonorum possessione plena proprietas pietatis respectu matri præstanda est. Si testator iusserit vt heres reficeret insulam, cuius vsumfructum legauit, potest fructuarius ex testamento agere vt heres reficeret.

XLVII. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

QVod si heres hoc non fecisset, & ob id fructuarius frui non potuisset, heres etiam fructuarij eo nomine habebit actionem quanti fructuarij interfuisset non cessasse heredem: licet vsusfructus morte eius interisset.

XLVIII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

SI absente fructuario heres quasi negotiũ eius gerens reficiat, negotiorum gestorum actionem aduersus fructuarium habet, tametsi

sibi in futurum heres prospiceret. Sed si paratus sit recedere ab vsufructu fructuarius, non est cogendus reficere: sed actione negotiorum gestorum liberatur. Siluam cæduam etiam si intempestiuè cæsa sit, in fructu esse constat. sicut olea immatura lecta, item fænum immaturum cæsum in fructu est.

XLVIII. POMPONIVS libro septimo ad Plautium.

SI mihi & tibi à Sépronio & Mucio heredibus vsusfructus legatus sit, ego in partem Sempronij quadrantem, in partem Mucij alterum quadrantem habebo. tu item in vtriusque parte eorum quadrantes partes.

XLIX. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

TItius Mæuio fundum Tusculanum reliquit, eiúsque fidei cómisit vt eiusdem fundi partis dimidiæ vsumfructú Titiæ præstaret: Mæuius villam vetustate corruptam necessariam cogendis & conseruandis fructibus ædificauit. quæsitum est, an sumptus partem pro portione vsusfructus Titia agnoscere debeat. Respondit Scæuola, si prius quàm vsusfructus præstaretur, necessariò ædificasset, non aliàs cogendum restituere quàm eius sumptus ratio haberetur.

LI. MODESTINVS libro nono Differentiarú.

TItio cum morietur, vsusfructus inutiliter legari intellegitur: in id tépus videlicet collatus, quo à persona discedere incipit.

LII. IDEM libro nono Regularum.

Vsufructu relicto si tributa eius rei præstetur, ea vsufructuarium præstare debere dubium nō est: nisi specialiter nomine fideicommissi testatori placuisse probetur hæc quoque ab herede dari.

LIII. IAVOLENVS libro secundo Epistularum.

SI cui insulæ vsusfructus legatus est, quamdiu quælibet portio eius insulæ remanet, totius soli vsumfructum retinet.

LIIII. IDEM libro tertio Epistularum.

SVb condicione vsusfructus fundi à te herede, Titio legatus est: tu fundū mihi vēdidisti & tradidisti detracto vsufructu: quæro si non extiterit condicio, aut extiterit & interit vsusfructus, ad quem pertineat. Respondit, intellego te de vsufructu quærere qui legatus est. itaque si condicio eius legati extiterit, dubium non est quin ad legatarium is vsusfructus pertineat: & si aliquo casu ab eo amissus fuerit, ad proprietatem fundi reuertatur. quòd si condicio non extiterit, vsusfructus ad heredem pertinebit: ita vt in eius persona omnia eadem seruentur quæ ad amittendum vsufructum pertinent, & seruari solent. Ceterum in eiusmodi venditione spectandum id erit quod inter ementem vendentémque conuenerit: vt si apparuerit legati causa eum vsumfructum

exceptũ esse, etiam si condicio non extiterit, restitus à venditore emptori debeat.

LV. POMPONIVS libro vicensimo sexto ad Quintum Mucium.

SI infantis vsus tantummodo legatus sit, etiam si nullus interim sit, cum tamen infantis ætatem excesserit, esse incipit.

Vsusfructus relictus ciuitati, durat centum annis. Bart.

LVI. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale.

AN vsusfructus nomine actio municipibus dari debeat, quæsitum est. periculũ enim esse videbatur ne perpetuus fieret: quia neque morte nec facilè* capitis deminutione periturus est. qua ratione proprietas inutilis esset futura semper abscedente vsufructu. sed tamen placuit dandam esse actionem. Vnde sequens dubitatio est, quousque tuendi essent in eo vsufructu municipes. & placuit centum annos tuendos esse municipes: quia is finis vitæ longæui hominis est.*

*Testamẽto relicti, vt docet ĩscriptio. *Extat vnum & alterũ exẽplũ apud Dionẽ li. 54. vbi Augustus Cizios fecit seruos, & Claudius Rhodios. Cõnanus refert.

LVII. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

DOminus fructuario prædium quod ei per vsumfructũ seruiebat, legauit: idque prædium aliquamdiu possessum legatarius restituere filio qui causam inofficiosi testamenti rectè pertulerat, coact[u]s est. mansisse fructus ius integrum ex postfacto apparuit.

Per

1 ¶ *Per fideicommissum fructu prædiorum ob alimenta libertis relicto, partium emolumentum ex persona vita decedentiũ ad dominum proprietatis recurrit.*

cc. l. 17. §. quib. mo vsusfruc. amittat.

Fructus percepti pertinent ad heredem fructuarij, non inspecto quota parte anni vixerit fructuarius. Bart.

LVIII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

Defuncta fructuaria mense Decembri, iam omnibus fructibus qui in his agris nascuntur, mense Octobri per colonos sublatis, quæsitum est vtrum pensio heredi fructuariæ solui deberet, quãuis fructuaria ante Kalendas Martias quibus pensiones inferri debeant decesserit, an diuidi debeat inter heredem fructuariæ & rempublicam cui proprietas legata est. Respõdi, rempublicam quidem cum colono nullam actionem habere: fructuariæ verò heredem sua die, secundum ea quæ proponerentur, integram pensionem perceptu- 1 *rum.* ¶ SEMPRONIO DO LEGO EX REDACTV FRVCTVVM HOLERIS ET PORRINAE, QVAE HABEO IN AGRO FARRARIORVM, PARTEM SEXTAM. *Quæritur, an his verbis vsusfructus legatus videatur. Respondi, non vsumfructum, sed ex eo* 2 *quod redactum esset, partem legatam.* ¶ *Item quæsitum est, si vsusfructus nõ esset, an quot-*

annis partem sextam redactā legauerit. Respondi, quotannis videri relictum, nisi contrarium specialiter ab herede adprobetur.

LVIIII. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

ARbores vi tempestatis non culpa fructuarij euersas, ab eo substitui non placet. ¶ Quidquid in fundo nascitur vel quidquid inde percipitur, ad fructuarium pertinet. pensiones quoque iam antea locatorum agrorum, si ipsæ quoque specialiter comprehensæ sint. Sed ad exemplum vēditionis, nisi fuerint specialiter exceptæ, potest vsufructuarius conductorē repellere. ¶ Cæsæ harundinis vel pali compendium, si in eo quoque fundi vectigal esse consueuit, ad fructuarium pertinet. 1 2

Deiectus restituitur interdicto.

LX. IDEM libro quinto Sententiarum.

CViuscumque fundi vsufructuarius prohibitus aut deiectus, de restitutione omnium rerum simul occupatarum agit. sed & si medio tempore alio casu interciderit vsusfructus, æquè de perceptis antea fructibus vtilis actio tribuitur.

Etiam contra ciuiliter possidentem rei vindicatio potest intentari. Bart.

¶ Si fundus cuius vsusfructus petitur, non à domino possideatur, actio redditur. Et ideo si de fundi proprietate inter duos quæstio sit, 1

fru

fructuarius nihilo minus in possessione esse debet. satísque ei à possessore canẽdum est, quòd non sit prohibiturus frui eum cui vsusfructus relictus est, quamdiu de iure suo probet. Sed si ipsi vsufructuario quaestio moueatur, interim vsusfructus eius offertur: sed caueri de restituendo eo quod ex his fructibus percepturus est, vel si satis non detur, ipse frui permittitur.

Onus reale euitatur ab eo qui vult rẽ dimittere, secus in onere personali, Bart.

LXI. NERATIVS libro secundo Responsorum.

Vsufructuarius nouum riuum [a] parietibus non potest inponere. ¶ Aedificiũ 1 *inchoatum fructuarium consummare nõ posse placet, etiam si eo loco aliter vti non possit. sed nec eius quidem vsumfructum esse: nisi in cõstituendo vel legando vsufructu hoc specialiter adiectum sit, vt vtrumque ei liceat.*

[a] Sic Flo. & vulga. Cuiac. emẽdat tectorium, arg. l. 44. 7. eod. Florẽtina lectio defendi potest.

LXII. TRUPHONINVS libro septimo Disputationum.

Vsufructuariũ venari in saltibus vel mõtibus possessionis, probè dicitur. nec aprũ aut ceruum quẽ ceperit, propriũ domini capit. sed fructus aut iure (ciuili) aut gentium suos 1 *facit. ¶ Si viuariis inclusae ferae in ea possessione custodiebantur, quando vsusfructus cœpit, num exercere eas fructuarius possit,*

occidere non possit? aliàs si quas initio inclu-serit operis suis, vel post sibimet ipsæ inciderint delapsæue fuerint, hæ fructuarij iuris sint? commodissimè tamen, ne per singula animalia facultatis fructuarij propter discretionem difficilem ius incertum sit, sufficit eundem numerum per singula quoque genera ferarum finito vsufructu domino proprietatis adsignare, qui fuit cœpti vsusfructus tempore.

LXIII. PAVLVS libro singulari de Iure singulari.

QVod nostrum non est transferemus ad alios: veluti is qui fundũ habet, quamquam vsumfructum nõ habeat, tamen vsumfructum cedere potest.

Si vsufructuarius vult cedere vsufructui, non tenetur ad onera propter vsumfr. incumbentia. Bart.

LXIIII. VLPIANVS libro quinquagensimo primo ad Edictum.

CVm fructuarius paratus est vsumfructũ derelinquere, non est cogẽdus domũ reficere in quibus casibus & vsufructuario hoc onus incumbit. Sed & post acceptũ contra eum iudicium, parato fructuario derelinquere vsumfructum, dicẽdum est absolui eum debere à iudice.

LXV. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

Sed

SEd cum fructuarius debeat quod suo suorúmque facto deterius factum sit reficere, non est absoluendus, licet vsumfructum derelinquere paratus sit: debet enim omne, quod diligẽs paterfamilias in sua domo facit, & ipse facere. ¶ Non magis heres reficere debet quod vetustate iam deterius factum reliquisset testator, quàm si proprietatem alicui testator legasset.

LXVI. PAVLVS libro quadragesimo septimo ad Edictum.

CVm vsufructuario nõ solùm legis Aquiliæ actio competere potest, sed & serui corrupti & iniuriarum, si seruum torquendo deteriorem fecerit.

In vul. est lex, Vsufructuario. sed rectius Flo. Cum vsufruct. &c.

LXVII. IVLIANVS libro primo ex Minicio.

QVi vsusfructus legatus est, etiam inuito herede eum extraneo vendere potest.

LXVIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

VEtus fuit quæstio", an partus ad fructuarium pertineret. sed Bruti sentẽtia optinuit, fructuarium in eo locum non habere: neque enim in fructu hominis homo esse potest, hac ratione nec vsumfructum in eo fructuarius habebit. Quid tamen si fuerit etiam partus vsusfructus relictus, an habeat in eo vsumfructum? & cũ possit partus legari, poterit & vsusfructus eius. Fetus tamen pecorum

"Inter Scęuolam & Maniliũ & inter Brutũ ab eis dissentientem. Cic. 1. de Finib.

ꝭ.l. 14. ſ. de vſufr. & l. 24. ſ. ad leg. Falc. Inſt. de rerum diui.

Sabinus & Caßius opinati ſunt ad fructuarium pertinere. Planè ſi gregis vel armẽti ſit vſusfructus legatus, debebit ex adgnatis gregẽ ſupplere: id eſt in locum capitũ defunctorum, „

LXVIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

VEl inutilium alia ſummittere: vt poſt ſubſtituta fiant propria fructuarij, ne lucro ea res cedat domino. Et ſicut ſubſtituta ſtatim domini ſunt, ita priora quoque ex natura fructus deſinunt eius eſſe. Nã alioquin quod naſcitur fructuarij eſt. & cum ſubſtituit, deſinit eius eſſe.

LXX. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

*QVid ergo ſi non faciat nec ſuppleat? teneri cum proprietario Gaius Caßius ſcribit libro decimo iuris ciuilis. Interim tamen, quamdiu ſummittantur * & ſuppleantur capita quæ demortua ſunt, cuius ſit fetus, quæritur. Et Iulianus libro tricenſimoquinto digeſtorum ſcribit, pendere eorum dominium: vt ſi ſummittantur, ſint proprietarij: ſi non ſummittantur, fructuarij. quæ ſententia vera eſt. Secundum quæ ſi deceſſerit fetus, periculum erit fructuarij non proprietarij. & neceſſe habebit alios fetus ſummittere. Vnde Gaius Caßius libro octauo ſcribit, carnem fetus demortui ad fructuarium pertinere. Sed quod dicitur, debere eum ſum-*

*Colum. libr. 8. de re ruſtic.

mit

mittere, totiens verum est, quotiens gregis vel armẽti vel equitij, id est vniuersitatis vsusfructus legatus est. ceterũ si singulorum capitum, nihil supplebit. Item si fortè eo tempore quo fetus editi sunt, nihil fuit quod summitti deberet, nunc & post editionem vtrùm ex his quæ edẽtur summittere debebit, an ex his quæ edita sunt, videndum est. puto autem verius, ea quæ pleno grege edita sunt, ad fructuariũ pertinere. sed posteriorem gregis casum nocere debere fructuario. Summittere autem facti est. & Iulianus propriè dicit, dispertire & diuidere & diuisionem quandam facere. quod dominium erit summissorum proprietarij.

LXXI. MARCELLVS libro septimodecimo Digestorum.

SI in area cuius vsusfructus alienus esset, quis ædificasset intra tempus quo vsusfructus perit, superficie sublata restitui vsumfructum veteres responderunt.

LXXII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

SI dominus nudæ proprietatis vsumfructũ legauerit, verum est quod Mæcianus scripsit libro tertio quæstionum de fideicommissis, valere legatum. & si fortè in vita testatoris vel ante aditam hereditatem proprietati accesserit, ad legatarium pertinere. Plus admittit Mæcianus, etiam si post aditam hereditatem accessisset

accessisset vsusfructus, vtiliter diem cedere & ad legatarium pertinere.

LXXIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI areæ vsusfructus legatus sit mihi, posse me casam mihi ædificare custodiæ causa earum rerum quæ in area sint.

LXXIIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

l. 6. 3. cod. *SI Sticho seruo tuo & Pamphilo meo legatus fuerit vsusfructus, tale est legatum, quale si mihi & tibi legatus esset. & ideo dubium non est quin æqualiter ad nos pertineat.*

DE VSVFRVCTV ADCRESCENDO.

TIT. II.

Inter coniunctos est locus iuri accrescendi, non inter omnino disiunctos. Bart.

VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

QVotiens vsusfructus legatus est, ita inter fructuarios est ius adcrescendi, si coniũctim sit vsusfructus relictus. ceterum si separatim vnicuique partis rei vsusfructus sit relictus, sine dubio ius adcrescendi cessat. Deniq; apud Iulianũ libro trigensimoquinto digestorũ quæritur, si cõmuni seruo vsusfructus sit relictus, et vtriq

vtrique domino adquisitus, an altero repudiante vel amittẽte vsumfructum, alter totum habeat. & putat ad alterum pertinere. & licet dominis vsusfructus nõ æquis partibus sed pro dominicis adquiratur, tamen persona eius non dominorum inspecta, ad alterum ex dominis pertinere, nõ proprietati accedere. ¶ *Idem ait, & si cõmuni seruo & separatim Titio vsusfructus legatus sit, amissum ab altero ex sociis vsumfructum non ad Titium, sed ad solum socium pertinere debere, quasi solum cõiunctum. quæ sententia vera est. nã quamdiu vel vnus vtitur, potest dici vsumfructum in suo statu esse. Idem est si duobus coniunctim & alteri separatim vsusfructus esset relictus.* ¶ *Interdũ tamen etsi non sint coniuncti, tamen vsusfructus legatus alteri adcrescit. vtputa si mihi fundi vsusfructus separatim totius, & tibi similiter fuerit relictus. Nam vt & Celsus libro octauodecimo digestorum & Iulianus libro trigensimoquinto scribit, concursu partes habemus. quod & in proprietate contingeret: nam altero repudiante, alter totum fundum haberet. Sed in vsufructu hoc plus est, quia & constitutus & postea amissus nihilo minus ius adcrescendi admittit. omnes enim auctores apud Plautiũ de hoc consenserunt. & vt Celsus & Iulianus eleganter aiunt, vsusfructus cottidie constituitur & legatur: nõ vt proprietas*

1, 2 (marginal numbers)

cc. l. & Proculo. ĩ. de leg. 2.

tas eo solo tẽpore quo vindicatur. Cũ primum itaq; non inueniet alter eum qui sibi cõcurrat, solus vtetur in totum. nec refert coniunctim an separatim relinquatur.

Qui vocantur ad vsumfructum ex verbis testatoris, ius adcrescendi non habent. Bart.

¶ *Idem Iulianus libro trigensimoquinto digestorũ scripsit, si duobus heredibus institutis deducto vsufructu proprietas legetur, ius adcrescẽdi heredes nõ habere: nã videri vsumfructũ constitutum, non per concursum diuisum.* 3

*In vulg. est lex, Si duobus. 2.

II. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

IDeóque amissa pars vsusfructus ad legatarium eundémque proprietarium redibit.

III. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

IDem Neratius putat cessare ius adcrescendi libro primo responsorum. cui sententiæ congruit ratio Celsi dicentis totiens ius adcrescendi esse, quotiens in duobus qui insolidũ habuerũt, concursu diuisus est. Vnde Celsus libro octauodecimo scribit si duo fundi domini deducto vsufructu proprietatem tradiderint, vter eorum amiserit vsumfructũ ad proprietatem redire: sed non ad totum, sed cuiusque vsumfructum ei parti accedere quã ipse tradiderit: ad eam enim partem redire debet, à qua initio diuisus est.

Inter

Inter legatarium plenæ proprietatis, & legatarium vsusfructus est locus iuri accrescendi. Bart.

2 ¶ *Non solùm autem si duobus vsusfructus legetur, est ius adcrescendi, verùm & si alteri vsusfructus alteri fundus legatus est: nã amittente vsumfructum altero cui erat legatus, magis iure adcrescendi ad alterum pertinet quàm redit ad proprietatem. nec nouum: nam & si duobus vsusfructus legetur, & apud alterum sit consolidatus, ius adcrescendi non perit neq; ei apud quem consolidatus est, neque ab eo. & ipse quibus modis amitteret ante consolidationẽ, isdem & nunc amittet. & ita & Neratio & Aristoni videtur, & Pomponius probat.*

IIII. IVLIANVS libro trigesimo quinto Digestorum.

S*I tibi proprietas fundi legata fuerit, mihi autem & Mæuio & tibi eiusdem fundi vsusfructus, habebimus ego & Mæuius trientes in vsufructu, vnus triens proprietate miscebitur. siue autem ego siue Mæuius capite minuti fuerimus, triens inter te & alterutrum nostrũ diuidetur: ita vt semissem in vsumfructu habeat is qui ex nobis capite minutus non fuerat, ad te proprietas cũm parte dimidia vsusfructus pertineat.*

V. GAIVS lib. septimo ad Edictũ prouinciale.

E*T si tradideris alicui proprietatem deducto vsufructu, nihilo minus putat Iulianus*

nus adcrescere: nec videri nouum tibi adquiri vsumfructum.

VI. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

In vulga. Idem est & si.

IDem & si apud vnum ex tribus fructuariis consolidatus sit vsusfructus. Sed si cui proprietas deducto vsufructu legata sit, & mihi pars vsusfructus, vidẽdum erit an inter me & heredẽ ius adcrescendi versetur. & verum est vt quisquis amiserit, ad proprietatẽ reuertetur. ¶ Si mihi vsusfructus fundi purè, tibi sub cõdicione legatus sit, potest dici totius fundi vsumfructum ad me pertinere interim: & si capite minutus fuero, totũ amittere. sed si extiterit cõdicio, totum vsumfructum ad te pertinere, si fortè capite deminutus sum. ceterum cum in meo statu maneo, communicandum vsumfructum.

VII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

* Testatoris, non Attij.

*SI quis Attio & heredibus suis * vsumfructum legauerit, dimidiam Attius dimidiã heredes habebunt. quòd si ita scriptum sit*, ATTIO ET SEIO CVM HEREDIBVS MEIS, *tres partes fient: vt vnã habeãt heredes, tertiã Attius, tertiã Seius. nec enim interest, ita legetur*, ILLI ET ILLI CVM MAEVIO, *an ita*, ILLI ET ILLI ET MAEVIO.

VIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

Si

SI mulieri cum liberis suis vsusfructus legetur, amißis liberis ea vsumfructum habet. sed & matre mortua liberi eius nihilo minus vsumfructũ habent iure adcrescendi. Nã & Iulianus libro trigensimo digestorum ait, idem intellegendum in eo qui solos liberos heredes scripserit: licet non vt legatarios eos nominauerit, sed vt ostẽderet magis velle se matrem ita frui vt liberos secum habeat fruentes. Sed & Pomponius quærit, quid si mixti fuerint liberi & extranei heredes. & ait filios legatarios esse intellegendos. Et per contrarium si voluerit eos liberos simul cũ matre frui, debere dici matrẽ legatariam esse intellegendam: & per omnia similem esse & in hoc casu iuris euentum.

VIIII. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

SI proprietas fundi duobus, vsusfructus vni legatus sit, non trientes in vsufructu habẽt, sed semissem duo, semissem fructuarius. item contra, si duo fructuarij & vnus fundi legatarius sit.

X. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

INterdum pars vsusfructus & non habẽti partem suam, sed amittenti adcrescit. nam si vsusfructus duobus fuerit legatus, & alter lite contestata amiserit vsumfructum, mox & collegatarius qui litem contestatus non erat,

vsumfructum amisit, partem dimidiam dumtaxat quam amisit qui litem contestatus est aduersus eum qui se liti optulit, à possessore consequitur; pars enim collegatarij ipsi adcrescit non domino proprietatis: vsusfructus enim personæ adcrescit & si fuerit amissus.

Vbi diuersi sunt onerati, non habet locum ius accrescendi. Bart.

XI. PAPINIANVS libro secundo Definitionū.

C*Vm singulis ab heredibus singulis eiusdē rei fructus legatur: fructuarij separati videntur non minus quàm si æquis portionibus duobus eiusdem rei fructus legatus fuisset. vnde fit vt inter eos ius adcrescendi non sit.*

XII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

C*Vm alius ab alio herede vsumfructum vindicat.*

QVANDO DIES VSVSFRVCTVS LEGATI CEDAT. TIT. III.

VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinū.

Q*Vamquā vsusfructus ex fruendo consistat, id est facto aliquo eius qui fruitur & vtitur, tamē semel cedit dies. aliter atq; si cui in menses vel in dies vel in annos singulos quid legetur: tunc enim per dies singulos vel menses vel annos dies legati cedit.*

cedit. Vnde quæri potest, si vsusfructus cui per dies singulos legetur, vel in annos singulos, an semel cedat. & puto non cedere simul, sed per tempora adiecta, vt plura legata sint. & ita libro quarto digestorum Marcellus probat in eo, cui alternis diebus vsusfructus legatus est. & ideo si is fructus legatus sit qui cottidie percipi non potest, non erit inutile legatū: sed dies habebunt legatum, quibus frui potest.

l.10. §. quand. dies leg. ced.

Dies vsusfruct. legati cedit adita hereditate, quamuis aliàs cedat à morte testatoris.

1 ¶ *Dies autem vsusfructus, itē vsus, non prius cedet quàm hereditas adeatur: tunc enim constituitur vsusfructus, cum quis iam frui potest. Hac ratione & si seruo hereditario vsusfructus legetur, Iulianus scribit quamuis cetera legata hereditati adquirantur, in vsufructu tamen personam domini exspectari, qui vti*
2 *& frui posit.* ¶ *Itē si ex die vsusfructus legetur: dies eius nondū cedet, nisi cum dies venit, posse enim vsumfructum ex die legari & in diem constat. Non solùm autem vsusfructus ante aditam hereditatem dies non cedit, sed nec actio de vsufructu. idemque & si ex die fuerit legatus vsusfructus. denique Scæuola ait, agentem ante diem vsusfructus, nihil facere: quamuis aliàs qui ante diem agit, malè agit.*

QVIBVS MODIS VSVS-FRVCTVS VEL VSVS AMITTITVR.

TIT. IIII.

VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinũ.

NOn ſolum vſumfructum amitti capitis minutione conſtat, ſed & actionẽ de vſufructu. & parui refert vtrum iure ſit conſtitutus vſusfructus, an verò tuitione prætoris. Proinde traditus quoque vſusfructus, item in fundo vectigali vel ſuperficie non iure cõſtitutus, capitis minutione amittitur. ſed ita demũ amittitur capitis deminutione vſusfructus, ſi iam conſtitutus eſt. ceterum ſi ante aditam hereditatem aut ante diem cedentem quis capite minutus eſt, conſtat non amitti. ¶ Si tibi fundus ex die legatus eſt, & vſumfructum mihi rogatus es reſtituere, videndum erit, ſi capite minutus fuero intra diem legato tuo inſertum, ne fortè ſaluus ſit mihi vſusfructus, quaſi ante diem cedentem capitis minutio interueniat. quod benignè dici poterit.

[1]

Id quod non eſt, perire non poteſt.

Vſque adeo autem capitis minutio eũ demum vſumfructum peremit qui iam conſtitutus eſt, vt ſi in ſingulos annos vel menſes vel dies legatus ſit, is demum amittitur qui iam proceſſit. et ſi fortè in annos ſingulos legatus eſt, illius

dumta

dumtaxat anni vsusfructus amittetur. & si in menses, eius mensis. si in dies, eius diei.

Vsusfructus relictus alternis annis.

II. PAPINIANVS libro septimodecimo Quæstionum.

SI *duobus separatim alternis annis vsusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda est; cum si legatarium vnũ substituas cui alternis annis legatus sit vsusfructus, plena sit apud heredem proprietas eo tempore quo ius fruendi legatario non est. quòd si ex duobus illis alter decedat, per vices temporum plena proprietas erit; neque enim adcrescere alteri quicquam potest: quoniam propria quisque tempora non concurrente altero fructus integri habuit.* 1 ¶ *Si non mors sed capitis deminutio intercesserit, quia plura legata sunt, illius anni tantùm, si modò ius fruẽdi habuit, fructus amissus erit. quod & in vno legatario qui fructum in singulos annos accepit, defendendum est: vt commemoratio temporum repetitionis potestatem habeat.* 2 ¶ *Cum singulis fructus alternis annis legatur, si consentiant in eundem annum, impediuntur: quòd non id actum videtur vt concurrerent. multũ etenim refert, duobus simul alternis annis legetur, quod sanè vltra primum annũ procedere non poterit, nõ magis quàm si vni legatus ita fuisset: an singulis alternis annis. nam si cõcurrere*

volent, aut impedient inuicem propter voluntatem, aut si ea non refragabitur, singulorum annorum fructus vacabit.

Repetitio vsusfructus capitis deminutione amissi.

III. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

Sicut in annos singulos vsusfructus legari potest, ita & capitis minutione amissus legari potest: vt adiciatur, QVOTIENSQVE CAPITE MINVTVS ERIT, EI LEGO: vel sic, QVOTIENS AMISSVS ERIT. & tunc si capitis minutione amittatur, repetitus videbitur. Vnde tractatum est, si cui quamdiu viuat, vsusfructus legatus sit, an videatur repetitus quotiens amissus est. quod & Marcianus temptat: & puto repetitum videri. Quare si vsque ad tempus sit legatus, vtputa vsque ad decennium, idem erit dicendũ. ¶ Hæc autem 1 *repetitio quæ fit post amissum capitis minutione vsumfructũ, quæritur an & ius adcrescendi secum saluũ habeat. vtputa Titio & Meuio vsusfructus legatus est, & si Titius capite minutus esset, eidem vsumfructum legauit. quæsitum est, si Titius ex repetitione vsumfructum haberet, an inter eos ius adcrescendi saluum esset. & Papinianus libro septimodecimo quæstionum scribit, saluum esse perinde ac si alius esset Titio in vsufructu substitutus: hos*

tus: hos enim tametsi non verbis, re tamen coniunctos videri. ¶ *Idem Papinianus quærit, si Titio & Mæuio vsufructu legato, in repetitione vsusfructus non totum sed partem Titio relegasset, an viderentur coniuncti. & ait, si quidem Titius amiserit, totum socio adcrescere. quòd si Mæuius amisisset, non totum adcrescere: sed partem ad eum, partem ad proprietatem redire. quæ sententia habet rationem: neque enim potest dici eo momento, quo quis amittit vsumfructum & resumit, etiam ipsi quicquam ex vsufructu adcrescere. placet enim nobis, ei qui amittit vsumfructum, ex eo quod amittit nihil adcrescere.*

Quicquid personæ cohæret, morte finitur.

3 ¶ *Morte quoque amitti vsumfructum, non recipit dubitationem: cum ius fruendi morte extinguatur. sicuti si quid aliud quod personæ cohæret.*

IIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

SI legatum vsumfructum legatarius alij restituere rogatus est, id agere prætor debet, vt ex fideicōmissarij persona magis quàm ex legatarij pereat vsusfructus.

Repetitio vsusfr. habet locum in vita, & non post mortem legatarij, nisi sit facta mentio heredis. Bart.

V. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

REpeti potest legatus vsusfructus amissus qualicumq; ratione, dummodo non morte. nisi fortè heredibus legauerit. ¶ *Si quis vsumfructũ solum serui alienauerit, per quem vsusfructus ei adquisitus est, dubium non est quin vsusfructus per eum adquisitus retineatur.* ¶ *Rei mutatione interire vsumfructum placet. veluti, vsusfructus mihi ædium legatus est: ædes corruerunt vel exustæ sunt: sine dubio extinguitur. an & areæ? certissimum est exustis ædibus nec areæ nec cementorũ vsumfructũ deberi. & ita & Iulianus.* ¶ *Si areæ sit vsus fructus legatus, & in ea ædificium sit positum, rem mutari, & vsumfructum extingui constat. Planè si proprietarius hoc fecit, ex testamento, vel de dolo tenebitur.* 1 2 3

VI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SEd & interdictũ quod vi aut clam vsufructuario competit:

VII. IVLIANVS libro trigensimoquinto Digestorum.

NIsi sublato ædificio vsumfructum areæ mihi cesserit: tempore scilicet quo vsusfructus perit transacto.

Licet mutetur forma in accessorio, non extinguitur in principali. Bart.

VIII.

VIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

Fundi vsufructu legato, si villa diruta sit, vsusfructus non extinguetur: quia villa fundi accessio est: non magis quàm si arbores deciderint.

VIIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

Sed & eo quoque solo in quo fuit villa, vtifrui potero.

X. VLPIANVS libro septimodecimo, ad Sabinum.

Quid tamē si fundus villæ fuit accessio? videamus ne etiam fundi vsusfructus extinguatur. & idem dicendum
1 *est, vt non extinguatur. ¶ Non tātùm si ædes ad aream redactæ sint, vsusfructus extinguitur, verumetiam si demolitis ædibus testator alias nouas restituerit. planè si per partes reficiat, licet omnis noua facta sit, aliud erit nobis*
2 *dicendum. ¶ Agri vel loci vsusfructus legatus si fuerit inundatus, vt stagnum iam sit aut palus, procul dubio extinguetur. sed & si stagni vsusfructus legetur, & exaruerit sic vt ager sit factus, mutata re vsusfructus extinguitur. Non tamē, si arui vsusfructus legetur, & ibi vineæ sint positæ, vel contra, puto extingui. Certè siluæ vsufructu legato, si silua cæsa illic sationes fuerint factæ, sine dubio*
3 *vsusfructus extinguitur. ¶ Si massæ vsusfructus legetur, & ex ea vasa sint facta, vel con-*

tra, Caßius apud Vrseiū scribit, interire vsumfructum. quam sententiā puto veram. Proinde & ornamentum dissolutum aut transfiguratum extinguit vsumfructū. ¶ *In naui quoque vsufructu Sabinus scribit, si quidem per partes refecta sit, vsumfructum non interire. si autem dissoluta sit, licet isdem tabulis nulla præterea adiecta restaurata sit, vsumfructum extinctum. quam sententiam puto veriorem. Nam & si domus fuerit restituta, vsusfructus extinguitur.* ¶ *Quadrigæ vsufructu legato, si vnus ex equis decesserit, an extinguatur vsusfructus quæritur. ego puto multum interesse, equorum an quadrigæ vsusfructus sit legatus: nam si equorū, supererit in residuis: si quadrigæ, nō remanebit: quoniā quadriga esse desiit:* 4 5

XI. PAVLVS lib. III. ad Sabinum.

N*Isi alius ante diem legati cedentem substitutus sit.*

Mutato ministerio ex quo pendet effectus, intelligitur res mutata Bart.

XII. VLPIANVS lib. XVII. ad Sabinum.

S*I cui balinei vsusfructus legatus sit, & testator habitationē hoc fecerit, vel si tabernæ, & diætam fecerit, dicendum est vsumfructum extinctum. Proinde & si histrionis reliquerit vsumfructum, & eum ad aliud ministerium transtulerit, extinctum esse vsumfructum dicendum erit.*

Vsufr

Vsufructuarius facit fructus suos si suo nomine à solo separentur: bon. fid. possess. à quocunque sint separati. Bart.

XIII. PAVLVS lib. III. ad Sabinum.

SI fructuarius messem fecit, & decessit, stipulam quæ in messe iacet heredis eius esse Labeo ait: spicam quæ terra teneatur, domini fundi esse. fructúmque percipi spica aut fæno cæso aut vua adêpta aut excussa olea: quamuis nondum tritum frumentum aut oleum factum vel vindemia coacta sit. Sed vt verum est quod de olea excussa scripsit, ita aliter obseruandum de ea olea quæ per se deciderit. Iulianus ait, fructuarij fructus tunc fieri, cũ eos perceperit: bonæ fidei autem possessoris, mox quàm à solo separati sint.

Invulgat. Si vsufructuarius.

XIIII. POMPONIVS lib. V. ad Sabinum.

EXcepta capitis minutione vel morte, reliquæ causæ vel pro parte interitum vsusfructus recipiunt.

XV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

INterdum proprietarius ad libertatem perducet: si fortè vsusfructus fuerit tamdiu legatus quamdiu manumittatur. nam incipiente proprietario manumittere, extinguetur vsusfructus.

Ex testamento diuersorum non est locus iuri accrescendi. Bart.

XVI.

XVI. IDEM libro quinto Disputationum.

SI sub condicione mihi legatus sit vsusfructus, medióq; tempore sit penes heredẽ, potest heres vsumfructum alij legare. quæ res facit vt si condicio extiterit mei legati, vsusfructus ab herede relictus finiatur. quòd si ego vsumfructum amisero, non reuertetur ad legatarium cui ab herede purè legatus fuerat: quia ex diuersis testamentis ius coniunctionis non contingit.

Consolidatio voluntaria perimit vsumfr. nec postea reuiuiscit. Bart.

XVII. IVLIANVS libro trigensimo quinto Digestorum.

SI tibi fundi vsusfructus purè proprietas autem sub condicione Titio legata fuerit, pendente condicione dominiũ proprietatis adquisieris, deinde condicio extiterit, pleno iure fundum Titius habebit, neque interest, quòd detracto vsufructu proprietas legata sit: enim dum proprietatem adquiris, ius omne legati vsusfructus amisisti.

&c. l. 57. §. de vsufr.

XVIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI seruo hereditario ante aditam hereditatem legatus vsusfructus fuisset, magis placet adita hereditate eum vsumfructum ad te transire: nec interire quasi mutato dominio: quia nec dies ante cesserit quàm tu heres extiteris.

XVIIII.

XVIIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

NEque vſusfructus neque iter actúſue dominij mutatione amittitur.

Vſu partis retinetur ius totius à ſciente: ſecus ab ignorante, Bart.

XX. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

IS qui vſumfructum habet, ſi tantùm vtatur, quia exiſtimet ſe vſum tantùm habere, an vſumfructum retineat? & ſi quidem ſciens ſe vſumfructum habere, tantùm vti velit, nihilo minus & frui videtur. ſi verò ignoret, puto eum amittere fructum: non enim ex eo quod habet, vtitur, ſed ex eo quod putauit ſe habere.

XXI. MODESTINVS libro tertio Differentiarum.

SI vſusfructus ciuitati legetur, & aratrum [a] in ea inducatur, ciuitas eſſe deſinit: vt paſſa eſt Carthago: ideóq; quaſi morte deſinit habere vſumfructum.

[a] Qui erat idem mos condédarũ & euertendarũ. Hor. 1. Carm. Imprimerétque muris hoſtile aratrum. Virg. Vrbem deſignat aratro. Cice. Philip. 1. vt vexillũ tolleret & aratrum circũduceret.

Vxor retinet poſſeſſionem per maritum, & econtra, Bart.

XXII. POMPONIVS libro ſexto ad Quintum Mucium.

SI mulieri vſus domus legatus ſit, & illa trans mare profecta ſit, & cõſtituto tempore ad amittendum vſum afuerit, maritus verò domo vſus fuerit, retinetur nihilo minus vſus: quemadmodum ſi familiam ſuã in domu

reliquisset, eáque peregrinaretur. & hoc magis dicendum est, si vxorē in domu reliquerit maritus, cū ipsi marito vsus domus legatus sit.

XXIII. IDEM libro vicesimo sexto ad Quintum Mucium.

SI ager cuius vsusfructus noster sit, flumine vel mari inundatus fuerit, amittitur vsusfructus: cum etiam ipsa proprietas eo casu amittatur. ac ne piscando quidem retinere poterimus vsumfructum. sed quemadmodum si eodem impetu discesserit aqua quo venit, restituitur proprietas, ita & vsumfructum restituendum, dicendum est.

XXIIII. IAVOLENVS libro tertio ex Posteriorum Labeonis.

CVm vsumfructum horti haberem, flumen hortum occupauit: deinde ab eo recessit. ius quoque vsusfructus restitutū esse Labeoni videtur: quia id solum perpetuò eiusdem iuris mansisset. ita id verum puto, si flumen inundatione hortū occupauit. nam si alueo mutato inde manare cœperit, amitti vsumfructum existimo: cum is locus aluei publicus esse cœperit. neque in pristinum statum restitui posse. Id in iuris itinere & actu custodiendum esse, ait Labeo. de quibus rebus ego idem quod in vsufructu sentio. Labeo: nec si summa terra sublata ex fundo meo, & alia regesta esset, idcirco meum solum esse desinit: non magis quàm stercorato agro.

XXV.

XXV. POMPONIVS libro vndecimo ex Variis lectionibus.

PLacet vel certæ partis vel pro indiuiso vsumfructum non vtendo amitti.

XXVI. PAVLVS lib. I. ad Neratium.

SI ager ab hostibus occupatus seruúsue captus liberatus fuerit, iure postliminij restituetur vsusfructus.

XXVII. IDEM libro primo Manualium.

SI seruus in quo vsusfructus alienus est, noxæ dedatur à domino proprietatis vsufructuario, liberabitur confusa seruitute proprietatis comparatione.

XXVIII. IDEM libro tertiodecimo ad Plautium.

SI vsusfructus alternis annis legetur, non posse non vtendo eum amitti: quia plura sunt legata.

An retineatur vsusfructus alio possidente.

XXVIIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

POmponius quærit, si fundū à me proprietarius conduxerit, eúmq; fundū vendiderit Seio non deducto vsufructu, an vsumfructum per emptorem retineam. & ait, licet proprietarius mihi pensionem soluerit, tamen vsumfructum amitti: quia non meo nomine sed suo fruitus est emptor. Teneri planè mihi ex locato proprietariū quanti mea interfuit id factum non esse. quamquā si à me conductum vsum

vsumfructũ quis alij locauerit, retinetur vsus-fructus. sed si proprietarius eum locasset suo nomine, dicendũ amitti: non enim meo nomine fruitur colonus. Sed si emptum à me vsum-fructum proprietarius vendidisset, amitterem vsumfructum? quærendum est. & puto amitti: quoniã & hic non vt à me empto fruitur fundi emptor. Idem Pomponius quærit, si legatum mihi vsumfructũ rogatus sim tibi restituere, an per te frui videar, nec amittatur vsusfructus. & ait, dubitare se de hac quæstione. sed est verius quod Marcellus notat, nihil hanc rem fideicõmissario nocere: suo enim nomine vtilem actionem eum habiturum.

XXX. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

Caro & corium mortui pecoris in fructu non est: quia mortuo eo vsusfructus extinguitur.

XXXI. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium.

Cvm gregis vsusfructus legatus est, & vsque eo numerus peruenit gregis vt grex non intellegatur, perit vsusfructus.

DE VSVFRVCTV EARVM RERVM QVAE VSV CONSUMUNTUR VEL MINUUNTUR.

TIT. V.

Quasi vsufruc. constituitur præstita cautione.

Vlp

VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SENATVS *censuit vt omnium rerum quas in cuiusque patrimonio esse cõstaret, vsusfructus legari poßit. quo senatusconsulto inductum videtur vt earum rerum quæ vsu tolluntur vel minuuntur poßit vsusfructus legari.*

II. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

S*Ed de pecunia rectè caueri oportet his à quibus eius pecuniæ vsusfructus legatus erit. Quo senatusconsulto non id effectum est, vt pecuniæ vsusfructus propriè esset: nec enim naturalis ratio auctoritate senatus commutari potuit: sed remedio introducto cœpit quasi vsusfructus haberi.*

Nominum vsusfructus.

III. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

P*Ost quod omnium rerum vsusfructus legari poterit: an & nominum? Nerua negauit, sed est verius quod Caßius & Proculus existimant, posse legari. idem tamen Nerua ipsi quoque debitori posse vsumfructum legari scribit, & remittendas † ei vsuras.* †eius

IIII. PAVLVS libro primo ad Neratium.

E*Rgo cautio etiam ab hoc exigenda erit.*

Pecunia aliena.

V. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

HOc senatusconsultum nō solùm ad eum pertinet, qui pecuniæ vsumfructum vel ceterarum rerum quas habuit legauit, verùm & si fuerint alienæ.

Cautio omissa condicitur per conditionem certi.

¶ Si pecuniæ sit vsusfructus legatus vel aliarum rerum quæ in abusu consistunt, nec cautio interueniat, videndum, finito vsufructu an pecunia quæ data sit, vel ceteræ res quæ in absumptione sunt, condici possint. Sed si quidē adhuc constante vsufructu cautionem quis velit condicere, dici potest, omissam cautionē posse condici incerti condictione. sed si finito vsufructu, ipsam quātitatem Sabinus putat posse condici. quam sententiā & Celsus libro octauodecimo digestorum probat. quæ mihi non inarguta videtur. ¶ Quæ in vsufructu pecuniæ diximus vel ceterarum rerum quæ sunt in abusu, eadem & in vsu dicenda sunt. nam idem continere vsum pecuniæ & vsumfructum & Iulianus scribit, & Pomponius libro octauo de stipulationibus. 1 2

Vni legata res, alteri vsusfructus.

VI. IVLIANVS libro trigensimo quinto Digestorum.

Si

SI tibi decem milia legata fuerint, mihi eorũdem decem milium vsusfructus, fient quidem tua tota decem milia: sed mihi quinq; numerari debebunt, ita vt tibi caueam, tempore mortis meæ aut capitis deminutionis restituiri. Nam & si fundus tibi legatus fuisset, & mihi eiusdem fundi vsusfructus, haberes tu quidem totius fundi proprietatem, sed partem cum vsufructu, partem sine vsufructu. & non heredi sed tibi cauerem boni viri arbitratu. Sed si duobus eorundem decem miliũ vsusfructus legatus fuerit, quina milia accipient: & inuicem, & heredi satisdabunt.

VII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SI vini[a], *olei, frumenti vsusfructus legatus erit, proprietas ad legatarium transferri debet, & ab eo cautio desiderãda est: vt quandoque is mortuus aut capite deminutus sit, eiusdem qualitatis res restituatur: aut æstimatis rebus, certæ pecuniæ nomine cauendũ est: quod & commodius est. Idem scilicet de ceteris quoque rebus quæ vsu continentur*[b], *intelligimus.*

[a] Nõdum tempore Cic. factũ fuisse SC. liquet ex eius Topic.

[b] Connanus & quidã alij putant legendum, consumũtur.

VIII. PAPINIANVS libro septimodecimo Quæstionum.

TRibus heredibus institutis vsumfructũ quindecim miliũ Titio legauit, & duos ex heredibus iussit pro legatario satisdare. placebat vtile esse cautionis quoque legatum: nec

refragari senatusconsultum : quia cautio non impediretur. & esse alterum legatū velut certi, alterum incerti. vsusfructus itaque nomine partem pecuniæ petendam ab eo qui satis accepit à coherede: incertíque cum eodem agendum, si satis non dedisset. Eum verò qui satis præstitit, ac propter morā coheredis satis non accepit, neque fructus nomine interim teneri propter senatusconsultum, neque actione incerti; quia coheredi satisdedit. Illud etiam nobis placet, legatarium cōgendum promittere. Finito autem vsufructu, si coheredes ex causa fideiussoria conuenirentur, eos mandati non acturos: non enim suscepisse mādatum, sed voluntati paruisse. denique cautionis legato liberatos. de illo nec diu tractandū fuit, secundum legatum id est cautionis, non heredum videri, sed eius cui pecuniæ vsusfructus relictus est: cuíque testator prospicere voluit, & cuius interesse credidit fideiussores non suo periculo quærere.

VIIII. PAVLVS libro primo ad Neratium.

IN stipulatione de reddendo vsufructu pecuniæ, duo soli casus interponuntur, mortis, & capitis deminutionis.

X. VLPIANVS libro sepuagensimo nono ad Edictum.

QVoniā "pecuniæ vsus aliter amitti non potest quàm his casibus. Si vsus tantùm

"l 7. vsuf. qué. cau.

"l 7. ...

tùm pecuniæ legatus sit, quia in hac specie vsus appellatione etiam fructum contineri magis accipiendum est, stipulatio ista erit interponenda. Et quidam aiunt, non ante hanc interponi stipulationem quàm data fuerit pecunia: ego autem puto, siue antea siue postea ea pecunia data sit, tenere stipulationem.

XI. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

SI lanæ alicui legatus sit vsusfructus vel odorum vel aromatum, nullus videtur vsusfructus in istis iure constitutus. sed ad senatusconsultum erit descendendum quod de cautione eorum loquitur.

XII. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

CVm pecunia erat relicta Titio, ita vt post mortem legatarij ad Mæuiũ rediret, quamquam adscriptum sit, vt vsum eius Titius haberet, proprietatem tamẽ ei legatam: & vsus mentionem factam, quia erat restituenda ab eo pecunia post mortem eius, Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

SI VSVSFRVCTVS PETETVR VEL AD ALIVM PERtinere negetur.

TIT. V I.

An fructuarius possit vindicare seruitutem.

VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI fundo fructuario seruitus debeatur, Marcellus libro octauo apud Iulianū Labeonis & Neruæ sententiam probat existimantiū seruitutem quidem eum vindicare nō posse, verùm vsumfructum vindicaturum. ac per hoc vicinum, si non patiatur eum ire & agere, teneri ei quasi non patiatur vtifrui.*

*In notis scilicet ad Iulianū, cùm ille contrariū scriberet l. 2. §. de nou. ope. nuncia. l. 1. §. de remiss.

Quoties dispositioni apponitur aliquid quod est contra naturam rei super qua disponitur, non valet dispositio. Bart.

¶ Vsusfructus legatus adminiculis eget, sine 1 *quibus vtifrui quis nō potest. & ideo si vsusfructus legetur, necesse est tamen vt sequatur eū aditus. vsque adeo, vt si quis vsumfructum loci leget ita, ne heres cogatur viam præstare, inutiliter hoc adiectū videatur. Item si vsufructu legato iter ademptū sit, inutilis est ademptio: quia semper sequitur vsumfructū. Sed si vsusfructus sit legatus ad quem aditus non est per hereditarium fundum, ex testamento vtique agēdo fructuarius consequetur vt cum aditu sibi præstetur vsusfructus. ¶ Vtrum au-* 2 *tem aditus tantùm & iter, an verò & via debeatur fructuario legato ei vsufructu, Pomponius libro quinto dubitat. & rectè putat, prout vsusfructus perceptio desiderat, hoc ei præstandum. Sed an & alias vtilitates & seruitutes*

intes ei heres præstare debeat, puta luminum & aquarum, an verò non? & puto eas solas præstare compellendum, sine quibus omnino vti non potest. sed si cum aliquo incommodo vtatur, non esse præstandas.

II. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ab herede ex testamento fundi vsusfructus petitus sit, qui arbores deiecisset aut ædificiũ demolitus esset, aut aliquo modo deteriorem vsumfructum fecisset, aut seruitutes imponendo aut vicinorum prædia liberando, ad iudicis religionẽ pertinet, vt inspiciat qualis ante iudicium acceptum fundus fuerit: vt vsufructuario hoc quod interest ab eo seruetur.

Ius vtile non est maioris rationis quam ius directum.

III. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

QVi vsumfructum traditũ sibi ex causa fideicommissi desiit in vsu habere tanto tempore, quanto, si legitimè eius factus esset, amissurus eũ fuerit, actionem ad restituendum eum habere non debet: est enim absurdũ plus iuris habere eius, qui possessionem dumtaxat vsusfructus, non etiam dominium adepti sint.

IIII. IDEM libro trigensimo quinto Digestorum.

Fundus detracto vsufructu legatus est Titio, & eiusdē fundi vsusfructus Sempronio sub condicione. dixi interim cum proprietate vsumfructum esse, licet placeat cum detracto vsufructu fundus legatur, apud heredem vsumfructum esse: quia paterfamilias cum detracto vsufructu fundum legat, & alij vsumfructum sub condicione, non hoc agit vt apud heredem vsusfructus remaneat.

Actio de vsufructu cui & contra quem competat.

V. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

Vtifrui ius sibi esse, solus potest intendere qui habet vsumfructū: dominus autem fundi non potest: quia qui habet proprietatē, vtendi fruendi ius separatum non habet: nec enim potest ei suus fundus seruire: de suo enim non de alieno iure quemque agere oportet. quamquam enim actio negatiua domino competat aduersus fructuarium, magis tamen de suo iure agere videatur quàm alieno: cum inuito se negat ius esse vtendi fructuario, vel sibi ius esse prohibendi. Quòd si fortè qui agit dominus proprietatis non sit, quamuis fructuarius ius vtendi non habet, vincet tamen iure quo possessores sunt potiores, licet nūllum ius habeant. ¶ Vtrum autem aduersus dominum[1] dumtaxat in rem actio vsufructuario competat,

Vide Theoph. de act. & Harmenopul. ti. 1. vbi hūc locum interpretatur.

tat, an etiã aduersus quemuis possessorẽ, quaeritur. & Iulianus libro septimo digestorũ scribit, hãc actionem aduersus quemuis possessorem ei competere. nam & si fundo fructuario seruitus debeatur, fructuarius non seruitutem sed vsumfructũ vindicare debet aduersus vicini fundi dominum. 2 ¶ Si partis fundi vsusfructus constituatur, potest de eo in rem agi, siue vindicet quis vsumfructum siue alij neget. 3 ¶ In his autem actionibus quae de vsufructu aguntur, etiam fructus venire plus quàm manifestum est. 4 ¶ Si post litem de vsufructu contestatam fuerit finitus vsusfructus, an vlterius fructus desinant deberi? & puto desinere. nam & si mortuus fuerit fructuarius, heredi eius actionem praeteritorum dumtaxat fructuum dandam Pomponius libro quadragesimo scribit. 5 ¶ Fructuario qui vicit, omnis causa restituẽda est. & ideo si serui fuerit vsusfructus legatus, quidquid ex re fructuarij vel ex operis suis consecutus est possessor debebit restituere. Sed & si fortè tẽpore vsusfructus amissus est, alio quidẽ possidente, alio autẽ liti se offerente, non sufficit eum vsumfructũ iterum renouare: verùm cauere quoque eum de euictione vsusfructus oportet. quid enim si seruum aut fundũ is qui possidebat, pignori dedit, isque ab eo qui pignori accepit, iure vti prohibetur: debebit itaque habere cautum.

In vulg. est lex, Fructuario.

¶ *Sicut fructuario in rem confessoriã agenti fructus præstandi sunt, ita & proprietatis domino, si negatoria actione vtatur. sed in omnibus ita demum, si non sit possessor qui agat: nam & possessori competunt. quòd si possident, nihil fructuum nomine consequetur. Quid ergo officium erit iudicis quàm hoc? vt securus consequatur fructuarius fruendi licentiam: proprietatis dominus ne inquietetur.*

VI. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

Qui de vsufructu iudicium accepit, si desierit possidere sine dolo, absoluetur. quòd si liti[a] se obtulit & quasi possessor actionem de vsufructu accepit, damnabitur.

[a] L. vlt. ff. de rei vindi.

DE OPERIS SERVORVM.

TIT. VII.

PAVLVS libro secundo ad Edictum.

OPERA *in actu consistit. nec ante in rerum natura est quàm si dies venit quo præstanda est: quemadmodum cum stipulamur* QVOD EX ARETHVSA NATVM ERIT.

L. 3. ff. de oper. lib.

II. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

Operæ serui legatæ capitis minutione nõ amittuntur.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

IN hominis vsufructu operæ sunt, et ob operas mercedes.

XIII. IDEM libro secundo de liberali causa Edicti vrbanici.

FRuctus hominis in operis constitit: & retro in fructu hominis operæ sunt, & vt in ceteris rebus fructus deductis necessariis impensis intellegitur, ita & in operis seruorum.

V. TERENTIVS CLEMENS libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

OPeris serui legatis vsum[*] datũ intellegi & ego didici, & Iulianus existimat.

VI. VLPIANVS libro quinquagesimo quinto ad Edictum.

CVm de serui operis artificis agitur, pro modo restituendæ sunt: sed mediastini[**] secundum ministerium. & ita Mela scribit. ¶ Si minor annis quinque vel debilis seruus sit, vel quis alius cuius nulla opera esse apud dominũ potuit, nulla æstimatio fiet. item voluptatis vel affectionis æstimatio non habebitur. veluti si dilexerit eũ dominus, aut in deliciis habuerit. ceterum deductis necessariis impensis fiet æstimatio.

[*] Gouea. in l. 1. 5. ad l. Falcid. ait hîc legẽdũ esse vsumfructũ, quod nõ admitto.

[**] Vide Bud. hîc.

DE VSV ET HABITATIONE. TIT. VIII.

GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

Nunc

NVNC videndum de vsu & habitatione. Constituitur etiam nudus vsus, id est sine fructu. qui & ipse isdem modis constitui solet quibus & vsusfructus.

II. VLPIANVS lib. septimodecimo ad Sabinũ.

CVi vsus relictus est, vti potest: frui non potest. & de singulis videndum. ¶ Domus vsus relictus est aut marito, aut mulieri: si marito, potest illic habitare nõ solus, verùm cum familia quoque sua. an & cũ libertis, fuit quæstionis. & Celsus scripsit, & cũ libertis. posse hospitem quoque recipere. nam ita libro octauodecimo digestorum scripsit. quam sententiam & Tubero probat. sed an etiam inquilinum recipere poßit, apud Labeonem memini tractatum libro posteriorum. & ait Labeo eum qui ipse habitat inquilinum posse recipere. [IDEM & hospites, & libertos suos:]

Inclusa, vi détur quibusdã esse superflua.

III. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

ET "clientes.

"In vulg. incipit lex, Sed & cliẽtes.

IIII. VLPIANVS libro 17. ad Sabinum.

CEterum sine eo ne hos quidem habitare posse. Proculus autem de inquilino notat, non bellè inquilinũ dici qui cum eo habitet. secundum hæc & si pensionem percipiat dum ipse quoque inhabitat, nõ erit ei inuidendũ: quid enim si tam spatiosæ domus vsus sit relictus homini mediocri, vt portiũcula cõtentus

tus sit? sed & cum his quos loco seruorum in operis habet, habitabit: licet liberi sint vel serui alieni. ¶ *Mulieri autem si vsus relictus sit, posse eam & cum marito habitare Quintus Mucius primus admisit: ne ei matrimonio carendum foret cum vti vult domo. nam per contrarium, quin vxor cum marito possit habitare nec fuit dubitatum. Quid ergo si viduæ legatus sit? an nuptiis contractis post cõstitutum vsum, mulier habitare cum marito possit? & est verum, vt & Pomponius libro quinto & Papinianus libro nonodecimo quæstionũ probat, posse eam cum viro & postea nubentem habitare. Hoc amplius Pomponius ait, & cum socero habitaturam.*

V. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

I*Mmo & socer cum nuru habitabit: vtique cum vir vnà sit.*

VI. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

N*On solum autem cũ marito, sed & cum liberis libertísque habitare & cum parentibus poterit. & ita & Aristo notat apud Sabinũ. & hoc vsq; erit procedẽdum, vt eosdẽ quos masculi, recipere & mulieres possint.*

VII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

N*On aliter autem mulier hospitem recipere potest, quàm si is sit qui honestè cum ea quæ vsum habeat habitaturus sit.*

VIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

Sed neque locabunt seorsum, neque concedent habitationẽ sine se, nec vẽdẽt vsum. Sed si vsus ædium mulieri legatus sit ea condicione SI A VIRO DIVORTISSET, *remittendam ei condicionem, & cum viro habitaturã, quod & Pomponius libro quinto probat.*

Hactenus de vsu domus, nũc ceterarum rerũ.

VIIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

Ceterarum quoque rerum vsu legato, dicendum est, vxorem cum viro in promiscuo vsu eas res habere posse.

X. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

Nunc de habitatione dicit.

Si habitatio legetur, an perinde sit atque si vsus, quæritur. & effectu quidem idem pænè esse legatum vsus & habitationis, & Papinianus cõsensit libro octauodecimo quæstionum. Denique donare non poterit. sed eas personas recipiet, quas & vsuarius. ad heredem tamen nec ipsa transit, necnon vtendo amittitur, nec capitis deminutione. ¶ Sed si χρῆσις *i. vsus. sit relicta, an vsus sit, videndum. & Papinianus libro septimo responsorum ait, vsum esse, non etiam fructum relictũ. Sed si sic relictus sit,* ILLI DOMVS VSVSFRVCTVS HABITANDI CAVSA, *vtrum habita*

*Alciat. lib. 2. parerg. c. 14.

habitationem solam, an verò & vsumfructum habeat, videndum. & Priscus & Neratius putant, solam habitationem legatam. quod est verum. Planè si dixisset testator, VSVM HABITANDI CAVSA, non dubitaremus quin valeret. ¶ Vtrum autem vnius anni sit habitatio, an vsque ad vitam, apud veteres quaesitum est. & Rutilius, donec viuat, habitationem competere ait. quam sententiam & Celsus probat libro octauodecimo digestorum.

3 ¶ Si vsus fundi sit relictus, minus vtique esse quàm fructum, longéque,[a] nemo dubitat. sed quid in ea causa sit, videndum. & Labeo ait, habitare eum in fundo posse, dominúmque prohibiturum illò venire: sed colonum non prohibiturum, nec familiam: scilicet eã quae agri colendi causa illic sit. ceterũ si vrbanã familiã illò mittat, qua ratione ipse prohibetur, & familiam prohibendam eiusdẽ rationis est. Idem Labeo ait & cella vinaria, & olearia eum solum vsurum: dominum verò inuito eo non vsurum.

[a] subaudi, distare.

XI. GAIVS lib. secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

IN que[a] eo fundo hactenus ei morari licet, vt neque domino fundi molestus sit, neque his per quos opera rustica fiunt, impedimento sit. nec vlli alij ius quod habet, aut vendere aut locare aut gratis concedere potest.

[a] In vulg. editione est lex, Denique.

XII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

PLenum autem vsum debet habere, si & villæ, & prætorij ei relictus est. Venire planè proprietarium ad fructus percipiendos, magis dicendũ est: & per tẽpora fructuum colligendorũ etiam habitare illic posse, admittendũ est. ¶ Præter habitationẽ quã habet cui vsus datus est, deambulandi quoque & gestãdi ius habebit. Sabinus & Cassius & lignis ad vsũ cottidianũ, & horto & pomis & holeribus & floribus & aqua vsurum, non vsque ad compendium, sed ad vsum, scilicet non vsque ad abusum. idem Nerua: & adicit, stramẽtis etiam vsurum. sed neque foliis[*] *neq; oleo neq; frumento neque frugibus vsurum. sed Sabinus & Cassius & Labeo & Proculus hoc amplius etiam ex his quæ in fundo nascuntur, quod ad victum sibi, suis sufficiat, sumpturum & ex his quæ Nerua negauit. Iubentius etiã cum conuiuis & hospitibus posse vti. quæ sententia mihi vera videtur: aliquo enim largius cum vsuario agendũ est pro dignitate eius cui relictus est vsus. sed vtetur is, vt puto, dumtaxat in villa. Pomis autem & oleribus & floribus & lignis videndum vtrum eodem loco vtatur dumtaxat, an etiam in oppidum ei deferri poßint. sed melius est accipere, & in oppidum deferenda: neque enim graue onus est horum*

[*] doliis, emendat Cõnanus, oleis, Cuiac Florẽtinam lectionẽ rectè defendit Fornerius vir doct. vt de foliis intelligamus, ex quibus fiebant vnguenta pretiosissima.

horum, si abundent in fundo. Sed si pecoris ei vsus relictus est, puta gregis ouilis, ad stercorandum vsurum dumtaxat, Labeo ait. sed neque lana neque agnis neque lacte vsurum: hæc enim magis in fructu esse. hoc amplius etiã modico lacte vsurum puto. neque enim tam strictè interpretandæ sunt volũtates defunctorum.
2 ¶ *Sed si boum armenti vsus relinquatur, omnem vsum habebit & ad arandum, & ad cetera ad quæ boues apti sunt.*

Coniectura ex conditione personæ.

3 ¶ *Equitij quoq; legato vsu, videndum ne & domare poßit, & ad vehendum sub iugo vti. & si fortè auriga fuit cui vsus equorum relictus est, nõ puto eum Circensibus his vsurum: quia quasi locare eos videtur. sed si testator sciens eũ huius esse instituti & vitæ, reliquit, videtur etiã de hoc vsu sensisse.* 4 ¶ *Si vsus ministerij alicui fuerit relictus, ad suũ ministeriũ vtetur, & ad liberorum coniugísque. (neque) videbitur alij conceßisse, si simul cũ ipsis vtatur. quamquam si filiofamilias vsus serui sit relictus, vel seruo, patri, dominóve adquisitus, ipsius dumtaxat vsum exigat, non etiam eorum qui sunt in potestate. Operas autem serui vsuarij non locabit, neque alij vtendo cõcedet. & ita Labeo. quemadmodum enim concedere alij operas poterit, cũ ipse vti debeat? idem tamen Labeo putat, si fundũ conduxerit quis,*

vsuarium seruum posse ibi operari. quid enim interest, in qua re opera eius vtatur? quare & si lanam conduxerit vsuarius expediendam, poterit etiam per vsuarias ancillas opus perficere. idémque si vestimenta texenda redemerit, vel insulam vel nauem fabricandam, poterit ad hæc operis vti vsuarij. nec offendetur illa Sabini sententia, ancillæ, vsu dato, ad lanificium eam non mitti, nec ex operis mercedem capi: sed sibi lanã facere iure cogere. sibi enim facere videtur qui non operas eius locauit, sed opus quod conduxit expediit. idem & Octauenus probat.

XIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SEd ipsi seruo ancillæve pro opera mercedem imponi posse, Labeoni placet.

Per seruum vsuarium acquiritur ex re, non ex opera, sed per vsufructuarium acquiritur vtroque modo. Bart.

XIIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

&. Instit. Per quas pers.

PEr seruũ vsuariũ si stipuler, vel per traditionẽ accipiã, an adquirã quæritur, si ex re mea, vel ex operis eius. et si quidẽ ex operis eius, nõ valebit, quoniã nec locare operas eius possumus. sed si ex re mea, dicimus seruũ vsuariũ stipulantẽ vel per traditionẽ accipientem, mihi adquirere, cũ hac opera eius vtar. ¶ *Vsus fructus an fructus legetur, nihil interest: nam fructui*

&. l. 5 j. ti. prox.

fructui & vsus inest: vsui fructus deest. & fructus quidem sine vsu esse non potest: vsus sine fructu potest. denique si tibi fructus deducto vsu legatus sit, inutile esse legatum Pomponius libro quinto ad Sabinum scribit. & si fortè vsufructu legato fructus adimatur, totũ videri ademptum scribit. sed si "fructus sine vsu, videri constitutum qui & ab initio constitui potest. sed si † fructu legato vsus adimatur, Aristo scribit, nullam esse ademptionem. quæ sententia Venignior est. ¶ Vsu legato, si eidem fructus legetur, Pomponius ait confundi eum cum vsu. Idem ait, & si tibi vsus mihi fructus legetur, concurrere nos in vsu, me solum fructum habiturum. Poterit autẽ apud alium esse vsus, apud alium fructus sine vsu, apud alium proprietas: veluti si qui habet fundum, legauerit Titio vsum, mox heres eius tibi fructũ legauerit, vel alio modo constituerit.

"In vulg. est lex, Sed si de fructu, siue vsu adimẽdo sensit, quare nõ dicimus vsum videri consti. &c. quã lect. sequitur Connanus perperam.

† vsufructu.

XV. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

FVndi vsu legato, licebit vsuario & ex penu, quod in annum dũtaxat sufficiat capere: licet mediocris prædij eo modo fructus consumantur: quia & domo & seruo ita vteretur, vt nihil alij fructuum nomine superesset. ¶ Sicut is cui vsus fundi legatus est, quo minus dominus agri colẽdi causa ibi versetur, prohibere non potest, alioquin & frui dom-

num prohibebit, ita nec heres quicquam facere debet, quo minus is cui vsus legatus est, vtatur vt bonus paterfamilias vti debet.

XVI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ita legatus esset vsus fundi, vt instructus esset, earum rerum quæ instrumento fundi essent, perinde ad legatarium vsus pertinet, ac si nominatim ei earum rerũ vsus legatus fuisset. ¶ Dominus proprietatis etiam inuito vsufructuario vel vsuario fundũ vel ædes per saltuarium vel insularium custodire potest: interest enim eius fines prædij tueri. eáque omnia dicenda sunt, quolibet modo constitutus vsusfructus vel vsus fuerit. ¶ Seruo, cuius vsum 2 *dumtaxat non etiam fructum habemus, potest & à nobis quid donari, vel etiam ex pecunia nostra negotiatum esse, vt quidquid eo modo adquisierit, in peculio nostro sit.*

XVII. AFRICANVS libro quinto Quæstionũ.

FIliofamilias vel seruo ædium vsu legato, & vtile legatum esse existimo & eodem modo persecutionem eius competituram, quo competeret, si fructus quoque legatus esset. itaque non minus absente quàm præsente filio seruóve, pater dominúsve in his ædibus habitabit.

XVIII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

SI domus usus legatus sit sine fructu, communis refectio est rei in sartis tectis tam heredis quàm usuarij. videamus tamē, ne si fructum heres accipiat, ipse reficere debeat. si verò talis sit res cuius usus relegatus est, ut heres fructum percipere non posit, legatarius reficere cogēdus est. quæ distinctio rationem habet.

XVIIII. IDEM lib. tertio ad VitelLium.

VSus pars legari non potest: nam frui quidem pro parte possumus, uti pro parte non possumus.

XX. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum.

SEruus cuius mihi usus legatus est, adquirit mihi, si institor erit & operis eius utar in taberna: nam mercibus vendundis emendisque adquirit mihi. sed & si iussu meo per traditionem accipiet.

XXI. MODESTINVS libro secundo Regularum.

VSus aquæ personalis est: & ideo ad heredem usuarij transmitti non potest.

XXII. POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium.

DIuus Hadrianus cum quibusdam usus silvæ legatus esset, statuit, fructum quoque eis legatum videri: quia nisi liceret legatariis cædere siluā & vēdere, quemadmodū usufructuariis licet, nihil habituri essēt ex eo lega-

to. ¶ *Licet tã angustus est legatarius cui domus & vsus legatus est, vt non poßit occupare totius domus vsum, tamen eis quæ vacabunt proprietarius non vtetur: quia licebit vsuario alijs & alijs temporibus tota domo vti. cum interdum domini quoq; ædium, prout temporis condicio exigit, quibusdam vtantur, * quibusdam non vtãtur *.* ¶ *Vsu legato, si plus vsus sit legatarius quàm oportet, officio iudicis qui iudicat quemadmodum vtatur, quid continetur? ne aliter quàm debet vtatur.* 2

XXIII. PAVLVS libro primo ad Neratium.

N*Eratius: vsuariæ rei speciem is cuius proprietas est, nullo modo commutare potest. Paulus: deteriorem enim causam vsuarij facere non potest. facit autem deteriorem, etiam in meliorem statum commutata.*

---

*i. De cautione fructuaria, quæ est prætoria stipulatio.

VSVFRVCTVARIVS[a] QVEMADMODVM CAVEAT.

TIT. VIIII.

VLPIANVS libro septuagensimo nono ad Edictum.

S*I cuius rei vsusfructus legatus sit, æquißimum prætori visum est, de vtroq; legatariũ cauere, & vsurum se boni viri arbitratu, & cum vsusfructus ad eum pertinere desinet, restituturum quod inde*

extab

1 extabit. ¶ *Hæc stipulatio, siue mobilis res sit siue soli, interponi debet. illud sciendum est, ad fideicommissa etiam aptari eam debere. planè & si ex mortis causa donatione vsusfructus constituatur, exemplo legatorum debebit hæc cautio præstari. sed & si ex alia quacunque causa constitutus fuerit vsusfructus, idem di-*
2 *cendum est.* ¶ *Cauere autem debet, viri boni arbitratu perceptu iri vsumfructum: hoc est non deteriorem se causam vsusfructus facturum. ceteráq; facturum, quæ in re sua faceret.*
3 ¶ *Rectè autē facient & heres & legatarius, qualis res sit cum frui incipit legatarius, si in testatum redegerint: vt inde possit apparere, an & quatenus rem peiorem legatarius fecerit. Vtilius autem visum est, stipulatione de hoc caueri, vt si quis non viri boni arbitratu vtatur, committetur stipulatio statim. nec expe-*
4 *ctavimus vt amittatur vsusfructus.* ¶ *Habet autem stipulatio ista duas causas: vnam, si aliter quis vtatur quàm vir bonus arbitrabitur: aliam de vsufructu restituendo. quarum prior statim committetur quàm aliter fuerit vsus: & sæpius committetur. sequens committetur finito vsufructu. Sed quod diximus, id quod inde exstabit, restitutu iri: non ipsam rem stipulatur proprietarius: inutiliter enim rē suam stipulari videretur: sed stipulatur restitui viri quod inde exstabit. Interdū autem inerit pro-*

prietatis æstimatio, si fortè fructuarius, cum possit vsucapionem interpellare, neglexit. omnem enim rei curam suscipit.

II. PAVLVS libro septuagensimo quinto ad Edictum.

N*Am fructuarius custodiam præstare debet.*

III. VLPIANVS libro septuagensimo nono ad Edictum.

O*Mnes autem casus cõtinentur huic stipulationi, quibus vsusfructus amittitur.* ¶ *Desinere pertinere vsumfructum accipiemus, etiã si nec cœperit pertinere, quamuis legatus sit. & committetur nihilo minus stipulatio, quasi desinat pertinere quod nec cœpit.* ¶ *Si vsusfructus repetitus erit legato, quotiensq;* [a] *amissus fuerit, nisi vtiliter fuerit cautum, committetur ista stipulatio: sed exceptione opus erit. Sed & si quis vsumfructũ tibi legauerit, & sub condicione* SI LIBEROS HABVERIS *proprietatẽ, amisso vsufructu cõmittetur quidẽ stipulatio, sed exceptio locum habebit.* ¶ *Si heres alienauerit proprietatem, & postea amittatur vsusfructus, an ex stipulatu agere possit videamus. & fortius dici potest, ipso iure non cõmitti stipulationem: quia neq; heredi successoribúsue eius restitui potest, neque is cui potest, id est ad quẽ peruenit proprietas, pertinet ad stipulationem. sed is ad quem peruenit, tempore quæsiti dominij sibi prospicere*

[a] pro quotienscunque.

alia

alia cautione debet. quod & si non fecerit, nihilo minus in rem actione uti potest.

IIII. VENVLEIVS libro duodecimo Stipulationum.

SI fructuarius proprietatem adsecutus fuerit, desinit quidem usufructus ad eũ pertinere, propter confusionem: sed si ex stipulatu cum eo agitur, aut ipso iure inutiliter agi dicendum est, si viri boni arbitrium huc usque porrigitur, aut in factum excipere debebit.

V. VLPIANVS lib. LXXIX. ad Edictum.

HVic stipulationi DOLVM ALVM ABESSE, *afuturúmq; esse continetur. & cum in rem sit doli mali mentio concepta, omnium dolum comprehendere videtur, successorum, & adoptiui patris. ¶ Sed si usus sine fructu legatus erit, adempta fructus causa satisdari iubet prætor. hoc meritò: ut de solo usu, non etiam de usufructu caueatur. ergo & si fructus sine usu optigerit, stipulatio locũ habebit. & si habitatio, vel operæ hominis vel cuius alterius animalis relictæ fuerint, stipulatio locum habebit: licet per omnia hæc usumfructum non imitantur.*

VI. PAVLVS libro septuagensimo quinto ad Edictum.

*IDem est * & * in reditu prædij: sicuti si vindemia legata esset vel messis: quamuis ex usufructu ea percipiantur quæ legata morte legatarij ad heredem redeunt.*

VII. VLPIANVS libro septuagesimo nono ad Edictum.

In vulga. incipit lex, Si vsusfructus.

ET si vsusfructus nomine re tradita satisdatum non fuerit, Proculus ait, posse heredem rem vindicare. & si obiciatur exceptio de re vsusfructus nomine tradita, replicandum erit. quæ sententia habet rationem. sed & ipsa stipulatio condici poterit. ¶ *Cum vsusfructus pecuniæ legatus esset, exprimi debent hi duo casus in stipulatione:* CVM MORIERIS, AVT CAPITE MINVERIS, DARI. *idcirco hi duo soli casus, quoniam pecuniæ vsus aliter amitti non potest quàm his casibus.*

l. 10. ff. de vsufr. ear. rer.

VIII. PAVLVS libro septuagesimo quinto ad Edictum.

SI tibi vsusfructus & mihi proprietas legata sit, mihi cauedum est. sed si mihi sub condicione proprietas legata sit, quidam & Marcianus & heredi & mihi cauendum esse putant. quæ sententia vera est. item si mihi legata sit, & cum ad me pertinere desierit, alij, & hic vtrisq; cauendũ, vt supra, placuit. quòd si duobus coniunctim vsusfructus legatus sit, & inuicem sibi cauere debebunt, & heredi in casum illum, SI AD SOCIVM NON PERTINEAT VSVSFRVCTVS, HEREDI REDDI.

VIIII. VLPIANVS libro quinquagesimo primo ad Edictum.

SI

SI vsusfructus mihi legatus sit, eúmq; restituere sim Titio rogatus, videndum est quis debeat cauere: vtrum Titius, an ego qui legatarius sum. an illud dicimus, mecum heredem acturum, cum fideicommissario me agere debere. & est expeditius hoc dicere, si mihi spes aliqua durat vsusfructus, & cum tu amiseris, potest ad me reccidere, hoc est ad legatarium, ita rem expediri, vt tu mihi, ego domino proprietatis caueam. quòd si fideicommissarij causa vsusfructus mihi relictus est, nec est vlla spes ad me reuertendi fructus, recta via fideicommissarium cauere oportet domino proprie-
1 *tatis. ¶ Illud sciendum est, siue iure ipso quis vsumfructum habet siue etiam per tuitionem praetoris, nihilo minus cogendum esse fructua-*
2 *rium cauere, aut actiones suscipere. ¶ Planè si ex die proprietas alicui legata sit, vsusfructus purè, dicendum esse Pomponius ait, remittendam esse hãc cautionem fructuario: quia certum sit ad eum proprietatem vel ad heredem*
3 *eius peruenturam. ¶ Si vestis vsusfructus legatus sit, scripsit Pomponius, quamquam heres stipulatus sit finito vsufructu vestem reddi, attamen non obligari promissorem, si eam sine*
4 *dolo malo adtritam reddiderit. ¶ Si plures domini sint proprietatis, vnusquisque pro sua parte stipulabitur.*

X. PAVLVS lib. quadragenſimo ad Edictum.

Si

SI serui qui nobis communis erat, vsumfructum tibi legauero, necessaria erit haec cautio heredi meo. quamuis enim de proprietate poßit communi diuidũdo experiri, tamen causa vsusfructus qui tuus proprius est, ad officium communi diuidundo iudicis non pertinebit.

XI. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

VSu quoq; domus relicto, viri boni arbitratu cautionem interponi oportet. nec mutat si pater heredes filios simul habitare cum vxore legataria voluit.

XII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

Alciat. 7. parerg. cap. 2.

SI vasorum ipsorum vsusfructus relictus sit, non erit cautio senatusconsulti necessaria, sed illa sola, BONI BIRI ARBITRATV VSVRVM FRVITVRVM. *si igitur tradita sunt fruendi causa, nemo dubitat non fieri eius qui accepit: non enim ideo traduntur vt dominium recedat ab eo qui tradit: sed vt vtatur fruatur legatarius. ergo cum nõ fiant fructuarij vasa, vindicari à proprietario possunt, cautione non data. videndum est de condictione, an poßit locum habere. & proditum est, neminem rem suam nisi furi condicere posse.*

[illegible]. Instit. de r[illegible]r. di-[illegible]uis. §. Si [illegible] men.

LIB

LIBER OCTAVVS
DE SERVITVTIBVS.

Diuisio seruitutum.

MARCIANVS libro tertio Regularum.

SERVITVTES aut persona rum sunt, vt vsus, & vsusfructus: aut rerum, vt seruitutes rusticorũ prædiorum & vrbanorum.

II. VLPIANVS libro septi nodecimo ad Edictum.

VNus ex dominis communium ædium seruitutem imponere non potest.

Seruitutes possunt imponi solo & superficiei. Bart.

III. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

SEruitutes prædiorum aliæ in solo, aliæ in superficie consistunt.

Seruitus non potest extingui tempore vel conditione, neque constitui ex tempore ipso iure, sed ope exceptionis. Bart.

IIII. PAPINIANVS, lib. VII. Quæstionum.

SEruitutes ipso quidem iure neq; ex tempore neque ad tempus neque sub conditione

cione neq; ad certam condicionem, verbi gratia, QVAMDIV VOLAM, constitui possunt. sed tamen si hæc adsciantur, pacti, vel per doli exceptionem occurretur contra placita seruitutem vindicanti. idq; & Sabinum respondisse Cassius rettulit, & sibi placere. ¶ Modum adici seruitutibus posse constat: veluti quo genere vehiculi agatur, vel non agatur: veluti vt equo dumtaxat: vel vt certū pondus vehatur, vel grex ille transducatur, aut carbo portetur. ¶ Interualla dierum & horarum non ad temporis causam, sed ad modum pertinent iure constitutæ seruitutis. 1 2

V. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

VIa, iter, actus, ductus aquæ isdem ferè modis constituitur quibus & vsumfructum cōstitui diximus. ¶ Vsus seruitutium temporibus secerni potest. fortè vt quis post horam tertiam vsque in horam decimam eo iure vtatur, vel vt alternis diebus vtatur. 1

VI. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

AD certam partem fundi seruitus tam remitti quàm constitui potest.

VII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

IVs cloacæ mittendæ seruitus est.

VIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

VT [a] pomum decerpere liceat, & vt spatiari, & vt cenare in alieno possimus, servitus imponi non potest. ¶ Si prædiū tuum mihi seruiat, siue ego partis prædij tui dominus esse cœpero, siue tu meis per partes seruitus retinetur, licet ab initio per partis adquiri non poterit.

[a] l.16.§.de seruitut. rusticor. præd.

Ius seruitutis respicit fundum & quamlibet partem eius. Bart.

VIIII. CELSVS lib. v. Digestorum.

SI cui simplicius via per fundum cuiuspiam cedatur vel relinquatur, in infinito, videlicet per quamlibet eius partē ire agere licebit: ciuiliter modo. nam quædam in sermone tacitè excipiuntur. non enim per villam ipsam nec per medias vineas ire agere sinendus est, cum id æquè commodè per alteram partem facere possit minore seruientis fundi detrimento. verùm constitit, vt quà primùm viam direxisset, eà demum ire agere deberet; nec amplius mutandæ eius potestatem haberet. sicuti Sabino quoque videbatur, qui argumento riui vtebatur, quem primò quàlibet ducere licuisset: postea quam ductus esset, transferre non liceret. quod & in via seruandum esse verū est.

X. IDEM libro octauodecimo Digestorum.

SI iter legatum sit quà nisi opere facto iri non possit, licere fodiendo, substruendo iter facere, Proculus ait.

Seruitus acquiri non potest pro parte. Bart.

XI. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

cc. l. 140. ſ. de verb. obli. l. an pars. ſ. pro derelict.

PRo parte domini seruitutem adquiri non posse, vulgo traditur. & ideo si quis fundum habens, viam stipuletur, & partem fundi sui postea alienet, corrumpit stipulationem, in eum casum deducendo, à quo stipulatio incipere non poßit. Pro parte quoque neque legari neque adimi via potest. & si id factum est, neque legatum neque ademptio valet.

XII. IAVOLENVS libro quarto Epistularum.

NOn dubito quin fundo municipum per seruum rectè seruitus adquiratur.

In seruitutib. realib. si non valet quod ago vt ago, valeat vt valere potest. Bart.

XIII. POMPONIVS libro quartodecimo ad Quintum Mucium.

SI tam angusti loci demonstratione facta via concessa fuerit, vt neque vehiculum neque iumentum eà inire° poßit, iter magis quàm via aut actus adquisitus videbitur. sed si iumentum eà duci poterit non etiam vehiculum, actus videbitur adquisitus.

°Sic Flo. al. ire. vtrunque rectè est.

Incorporalia quæ non habent causam continuam, non vsucapiuntur. Bart.

XIIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

Seruitutes prædiorum rusticorum etiam si corporibus accedunt, incorporales tamen sunt, & ideo vsu non capiuntur: vel ideo quia tales sunt seruitutes, vt non habeant certam continuámque possessionem, nemo enim tam perpetuò tam continenter ire potest, vt nullo momento possessio eius interpellari videatur. Idem & in seruitutibus prædiorum vrbanorum obseruatur. Seruitus itineris ad sepulchrũ, priuati iuris manet. & ideo remitti domino fundi seruientis potest: & adquiri etiam post religionem sepulchri hæc seruitus potest. Publico loco interueniente vel via publica, haustus seruitus imponi potest, aquæductus non potest, à principe autem peti solet, vt per viam publicam aquam ducere sine incommodo publico liceat. Sacri & religiosi loci interuentus etiam itineris seruitutem impedit; cum seruitus per ea loca nulli deberi potest.

Non potest imponi seruitus de eo quod fundi vtilitatem non respicit, Bart.

XV. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

Quotiens nec hominum nec prædiorum seruitutes sunt, quia nihil vicinorum interest, non valet, veluti ne per fundum tuum eas, aut ibi consistas. & ideo si mihi concedas, ius tibi non esse fundo tuo vti frui, nihil agitur. aliter atque si cõcedas mihi,

nocituram legatario, si non patiatur eas iterum imponi.

Potest imponi seruitus de eo quod non interest, sed speratur interesse. Bart.

XVIIII. LABEO libro quarto Posteriorum à Iauoleno epitomatorum.

EI fundo quem quis vendat, seruitutem imponi, etsi non vtilis sit, posse existimo. veluti si aquam alicui dedere[c] ducere non expediret, nihilo minus constitui ea seruitus possit: quædam enim debere[c] haberi possumus, quamuis ea nobis vtilia non sunt.

[c] Verba hæc dedere. & debere, quidã putant delenda, quia nec fuat in vulgaris, sed puto non esse otiosa.

XX. IAVOLENVS libro quinto ex Posterioribus Labeonis.

QVotiès via aut aliquid ius fundi emeretur, cauendum putat esse Labeo per te non fieri quo minus eo iure vti possit: quia nulla eiusmodi iuris vacua traditio esset. ego puto vsum eius iuris pro traditione possessionis accipiendum esse. ideóque & interdicta veluti possessoria constituta sunt.

DE SERVITVTIBVS prædiorum vrbanorum.

TIT. II.

Locus medius impediens commodum ex vno loco peruenire ad alium, impedit seruitutem constitui. Bart.

PAVLVS libro vicenſimo primo ad Edictum.

Perperam hæc lex in aliis editionibus ſubiicie- batur titulo præcedẽti. Ant. Aug. libr. 3. cap. 1.

"Sic Flo. ſed in vulga. proiiciendi.

SI intercedat ſolum publicum, vel via publica, neque itineris actúſue, neque altius tollendi ſeruitutes impedit. ſed immittendi, protegendi, prohibendi, item fluminum & ſtillicidiorum ſeruitutẽ impedit: quia cælum quod ſupra id ſolum intercedit, liberũ eſſe debet. ¶ Si vſusfructus tuus ſit, ædium proprietas mea, quæ onera vicini ſuſtinere debeant, mecum inſolidum agi poteſt: tecum nullo modo.

Quæ ſunt vrbanæ ſeruitutes.

II GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

VRbanorum prædiorum iura talia ſunt: altius tollendi & officiendi luminibus vicini, aut non extollendi. item ſtillicidiũ auertendi in tectum vel aream vicini, aut non auertendi. item immittendi tigna in parietem vicini, & denique proiiciẽdi, protegendíue, ceteráque iſtis ſimilia.

III. VLPIANVS libro vicenſimo nono ad Sabinum.

EST & hæc ſeruitus, ne proſpectui officiatur.

IIII. PAVLVS libro ſecundo Inſtitutionum.

LVminum in ſeruitute conſtituta. id adquiſitum videtur, vt vicinus lumina noſtra

stra excipiat. cum autem seruitus imponitur, ne luminibus officiatur, hoc maximè adepti videmur, ne ius sit vicino inuitis nobis altius ædificare, atque ita minuere lumina nostrorū ædificiorum.

Qui non consentit, videtur contradicere. Bart.

V. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

I*Nuitum autem in seruitutibus accipere debemus non eum qui contradicit, sed eum qui non consentit. ideo Pomponius libro quadragensimo & infantem & furiosum inuitos rectè dici ait: non enim ad factum, sed ad ius seruitutis hæc verba referuntur.*

Hæ seruitutes non vtendo amittuntur, modò vicinus simul libertatem vsucapiat.

VI. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale.

H*Aec autē iura similiter vt rusticorum quoque prædiorum, certo tempore non vtēdo pereunt. nisi quòd hæc dissimilitudo est, quòd non omnimodo pereunt non vtendo, sed ita si vicinus simul libertatem vsucapiat. veluti si ædes tuæ ædibus meis seruiant ne altius tollantur, ne luminibus mearum ædium officiatur, & ego per statutum tempus fenestras meas perfixas habuero vel obstruxero, ita demum ius meum amitto, si tu per hoc tempus*

ædes tuas altius sublatas habueris. alioquin si nihil noui feceris, retineo seruitutem. Item si tigni immißi ædes tuæ seruitutem debent, & ego exemero tignum, ita demum amitto ius meum, si tu foramen vnde exemptum est tignum, obturaueris, & per cõstitutum tempus ita habueris. alioquin si nihil noui feceris, integrum ius suum permanet.

VII. POMPONIVS libro vicensimo sexto ad Quintum Mucium.

Q*Vod autẽ ædificio meo me posse consequi vt libertatem vsucaperem dicitur; idem me non consecuturum, si arborem eodem loco sitam habuissem Mucius ait: & recte: quia non ita in suo statu & loco maneret arbor quemadmodum paries, propter motum naturalem arboris.*

Vnus ex sociis non potest communem parietem destruere causa respiciendi. Bart.

VIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

P*Arietem qui naturali ratione communis est, alterutri vicinorum demoliendi eũ & reficiendi ius non est: quia non solus dominus est.*

VIIII. VLPIANVS libro quinquagensimo tertio ad Edictum.

C*Vm eo, qui tollendo obscurat vicini ædes quibus non seruiat, nulla competit actio.*

X. MARCELLVS libro quarto Digestorum.

Caurus Marcello: vinas ædes habeo: alteras tibi lego: heres ædes alteras altius tollit, & luminibus tuis officit. quid cum illo agere potes? & an interesse putes suas ædes altius tollat, an hereditarias? & de illo quæro, an per alienas ædes accessum heres ad eam rem quæ legatur, præstare debet: sicut solet quæri, cũ vsusfructus loci legatus est, ad quem locum accedi nisi per alienum non potest. Marcellus respondit, qui binas ædes habebat, si alteras legauit, non dubium est quin heres alias possit altius tollẽdo obscurare lumina legatarũ ædium. idẽ dicendũ est, [si alteri ædes, alteri aliarũ] vsumfructum legauerit. Non autem semper simile est itineris argumẽtum: quia sine accessu nullum est fructus legatum: habitare autem potest & ædibus obscuratis. ceterum vsufructu loci legato, etiam accessus dãdus est: quia & haustu relicto, iter quoque ad hauriendum præstaretur. sed ita officere luminibus & obscurare legatas ædes concedi tur, vt non penitus lumen recludatur, sed tantum relinquatur quantum sufficit habitantibus in vsus diurni moderatione.

In vulga. est lex, Binas, & inscribitur Gaius. l. 30. ff. de vsufr.

Quidã illa verba inclusa delet. ne repugnet l. 7. §. hac ratione. & l. 12. §. item Nerua. ff. de vsufr. sed aliter hæc defendi possunt le ctione recta. Cõt.

Non potest quis ædificare contra formam statutam ne luminibus vicini officiat. Bart.

XI. VLPIANVS libro primo de Officio consulis.

QVi luminibus vicinorum officere, aliúdue quid facere contra commodum eorum vellet, sciet se formam ac statum antiquorum ædificiorum custodire debere. Si inter te & vicinum tuum non conuenit ad quam altitudinem extolli ædificiõ quę facere instituisti oporteat, arbitrum accipere poteris.

Seruitus altius non tollendi.

XII. IAVOLENVS libro decimo ex Cassio.

AEdificia quæ seruitutem patiantur, ne quid altius tollatur, viridia* supra eam altitudinem habere possunt. at si de prospectu est, eáque obstatura sunt, non possunt.

*Sic Flo. rectè. vul. viridiaria, vt ĩ. ti. prox. l. 15.

Non licet supra vel iuxta parietem communem aliquid facere, quod eum corrumpat. Bart.

XIII. PROCVLVS libro secundo Epistularum.

QVidã Hiberus nomine qui habet post horrea mea insulam, balnearia fecit secundum parietem communem. non licet autem tubulos habere admotos ad parietem communem, sicuti ne parietem quidem suum per parietem communem. de tubulis eo amplius hoc iuris est, quòd per eos flamma torretur paries. qua de re volo cum Hibero loquaris, ne rem illicitam faciat. Proculus respondit: nec Hiberũ pro ea re dubitare puto, quòd rem non permissam facit, tubulos secun

eundum communem pariete extruendo. ¶ Parietem communem incrustare[*] licet secundum Capitonis sententiam: sicut licet mihi pretiosissimas picturas habere in pariete communi. ceterum si demolitus sit vicinus, & ex stipulatu actione damni infecti agatur, non pluris quàm vulgaria tectoria æstimari debet. quod obseruari & in incrustatione oportet.

[*] Quid hoc sit vide Vitruuium. lib. 7.

XIIII. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus[*] Augusti rescripserunt, in area quæ nulli seruitutem debet, posse dominum vel alium voluntate eius ædificare intermisso legitimo spatio à vicina insula.

[*] Non dubiũ quin hæc vera sit lectio, cùm huius legis auctor scripserit 20. libros de constitutionibus duorũ fratrũ, quorũ hic alter fuit. Cont.

Differentia luminum & prospectus.

XV. VLPIANVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

INter seruitutes ne luminibus officiatur, & ne prospectui offendatur, aliud & aliud obseruatur: quòd in prospectu plus quis habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem prospectum & liberum. in luminibus autem non officere, ne lumina cuiusquam obscuriora fiant. quodcumque igitur faciat ad luminis impedimentum, prohiberi potest, si seruitus debeatur. opúsque ei nouum nuntiari potest, si modò sic faciat vt lumini noceat.

XVI. PAVLVS libro secundo Epitomatum Alfeni digestorum.

significat, impositam vicinis necessitatem stillicidiorum excipiendorum: non illud, vt etiam emptor stillicidia suscipiat ædificiorum vicinorum. hoc igitur pollicetur vẽditor, sibi quidem stillicidiorum seruitutem deberi: se autem nulli debere. ¶ *Quæ de stillicidio scripta sunt, etiam in ceteris seruitutibus accipienda sunt, si in contrarium nihil nominatim actum est.*

Aquæ ductus.

XVIII. POMPONIVS lib. decimo ad Sabinum.

SI fistulæ, per quas aquam ducas, ædibus meis applicatæ damnum mihi dent, in factum actio mihi competit. sed & damni infecti stipulari à te potero.

De pariete communi.

XVIIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

FIstulam iunctam parieti cõmuni, quæ aut ex castello aut ex cælo aquam capit, non iure haberi Proculus ait. sed non posse prohiberi vicinum, quo minus Valneum habeat secundum parietem communem, quamuis vmorem capiat paries: non magis quàm si vel in triclinio suo vel in cubiculo aquam effunderet. sed Neratius ait, si talis sit vsus tepidarij, vt adsiduum vmorem habeat, & id noceat vicino, posse prohiberi eum.* ¶ *Iuxta communem parietem cameram ex figlino opere factam, si ita retineatur vt etiã sublato pariete maneat, si modò non impediat refectionem communis parietis.*

*Vide Bud. ad l. 17. §. de act. empt.

parietis, iure haberi licet. ¶ *Scalas posse me ad* 2 *parietem communem habere, Sabinus rectè scribit: quia remoueri* † *hæc possunt.*

† hac

In seruitutib. tigni vel stillicidij immittendi, immißione facta quis dicitur habere continuam possessionem. Bart.

XX. IDEM libro quintodecimo ad Sabinum.

SEruitutes quæ in superficie consistunt, possessione retinentur. nam si forte ex ædibus meis in ædes tuas tignum immissum habuero, hoc vt immissum habeam, per causam tigni possideo habendi consuetudinem. idem eueniet & si menianum in tuum immissum habuero, aut stillicidium in tuum protecero: quia in tuo aliquid vtor, & si quasi facto quodam possideo. ¶ *Si domo mea altior area tua esset, tuq;* 1 *mihi per aream tuam in domũ meam ire agere cessisti, nec ex plano aditus ad domũ meam per aream tuã esset, vel gradus vel cliuos propius ianuam meam iure facere possum: dum ne quid vltra quàm quod necesse est itineris causa demoliar.*

De stillicidio.

¶ *Si sublatum sit ædificiũ ex quo stillicidium cadit, vt eadem specie & qualitate reponatur, vtilitas exigit*ª *vt idem intellegatur: nam alioquin, si quid strictius interpretetur, aliud est quod sequenti loco ponitur. &* ideo *sublato ædificio*

ª l. proponebatur. ff. de iudi. l. an eadẽ. ff. de doli except.

ædificio vsusfructus interit, quàuis area pars 3 est ædificij. ¶ *Si seruitus stillicidij imposita sit, non licet domino seruientis areæ ibi ædificare, vbi casitare cœpisset stillicidium. Si antea ex tegula casitauerit stillicidium, postea ex tabulato, vel ex alia materia casitare non potest.*

4 ¶ *Stillicidium quoquo modo adquisitũ sit, altius tolli potest: leuior enim fit eo facto seruitus: cum quod ex alto cadet, lenius & interdũ direptum, nec perueniat ad locum seruientem. inferius demitti nõ potest: quia fit grauior seruitus: id est pro stillicidio flumen. eadem causa retro duci potest stillicidiũ: quia in nostro magis incipiet cadere. produci non potest: ne alio loco cadat stillicidium quàm in quo posita seruitus est. lenius facere poterimus, acrius non. Et omnino sciendum est meliorem vicini condicionem fieri posse, deteriorem non posse: nisi aliquid nominatim seruitute imponenda im-*

5 mutatum fuerit. ¶ *Qui in area in quã stillicidium cadit ædificat, vsque ad eum locum perducere ædificium potest vnde stillicidium cadit rectè: sed & si in ædificio cadit stillicidium, supra ædificare ei conceditur: dum tamen stillicidium *rectè* recipiatur.*

Quando vni competunt plura iura, vno sublato aliud illæsum remanet. Bart.

XXI. POMPONIVS libro trigensimotertio ad Sabinum.

SI domus tua ædificiis meis vtramque seruitutem deberet, ne altius tolleretur, & vt stillicidium ædificiorum meorum recipere deberet, & tibi concessero ius esse inuito me altius tollere ædificia tua, quod ad stillicidium meum attinet, sic statui debebit, vt si altius sublatis ædificiis tuis stillicidia mea cadere in ea non possint, ea ratione altius tibi ædificare non liceat: si non impediantur stillicidia mea, liceat tibi altius tollere.

Seruitus ne luminibus officiatur, an intelligatur de futuris.

XXII. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

QVi ædificium habet, potest seruitutem vicino imponere, vt non solum de his luminibus quæ in præsentia erũt, sed etiam de his quæ postea fuerint caueat.

XXIII. POMPONIVS libro trigesimo tertio ad Sabinum.

l. 37. §. de contrah. empt.

SI seruitus imposita fuerit, lumina quæ nũc sunt, vt ita sint, de futuris luminibus nihil caueri videtur. quòd si ita sit cautum, ne luminibus officiatur, ambigua est scriptura, vtrũne his luminibus officiatur quæ nunc sunt, an etiam his quæ postea quoque fuerint. & humanius est, verbo generali omnẽ lumen significari, siue quod in præsenti siue quod post tempus conuentionis contigerit. ¶ Futuro quoque ædificio quod nondum est, vel imponi vel adquiri seruitus potest.

XXIIII.

XXIIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

Cuius aedificium iure superius est, eius est in infinito supra suum aedificium imponere: dum inferiora aedificia non grauiore seruitute oneret quàm pati debent.

Seruitus immittendi.

XXV. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

Hoc quod dictũ est de immissis, locũ habet ex aedificio alio in aliud: aliter enim supra alienum aedificium superius habere nemo potest.

De pariete communi.

1 ¶ *Si ex tribus aedibus in loco impari positis aedes mediae superioribus seruiant aedibus, inferiores autem nulli seruiant, & paries communis qui sit inter aedes inferiores & medias, altius à domino inferiorum aedium sublatus sit, iure eum altius habiturum Sabinus ait.*

In re communi non potest quis aliquid facere, vel prohibere iure seruitutis. Part.

XXVI. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

In re communi nemo dominorum iure seruitutis neque facere quicquam inuito altero potest, neque prohibere quo minus alter faciat: nulli enim res sua seruit. itaque propter immensas contentiones plerumque res ad diuisionem peruenit. sed per communi diuidun-

do actionem cōsequitur socius quo minus opus fiat; aut vt id opus quod fecit tollat: si modo toti societati prodest opus tolli.

XXVII. POMPONIVS libro trigesimo tertio ad Sabinum.

*SEd si inter me & te communes sunt Titianæ ædes, & ex his aliquid non iure in alias ædes meas proprias immissum sit, nempe tecum mihi agere licet aut rem*perdere. Idem fiet, si ex tuis propriis ædibus in communes meas & tuas ædes quid similiter essit proiectum; mihi enim soli tecum est actio. ¶ Si in area communi ædificare velis, socius prohibendi ius habet, quamuis tu ædificandi ius habeas à vicino concessum; quia inuito socio in iure communi non habeas ius ædificandi.*

* demoliri. l. 29. §. 2. j. ad l. Aquil.

Seruitus quæ non habet causam continuam, non potest acquiri tempore. Bart.

XXVIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

FOramen in imo pariete conclauis vel triclinij, quod esset proluendi pauimenti causa, id neque flumen esse, neque tempore adquiri placuit. hoc ita verum est, si in eum locum nihil ex cælo aqua veniat; neque enim perpetuam causam habet quod manu fit, at quod ex cælo cadit, & si non adsiduè fit, ex naturali tamen causa fit; & ideo perpetuò fieri existimatur. Omnes autem seruitutes prædiorum perpetuas

l. vt pomum. ff. de seruit.

perpetuas causas habere debent: & ideo neque ex lacu neque ex stagno concedi aquaeductus potest. Stillicidij quoque immittendi naturalis & perpetua causa esse debet.

XXVIIII. POMPONIVS libro trigesimo secundo ad Quintum Mucium.

SI quid igitur ex eo foramine ex quo seruitus non consistit, damnum vicinus sensisset, dicendum est damni infecti stipulationem locum habere.

Confusio seruitutis.

XXX. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI quis [a] aedes quae suis aedibus seruirent, cum emisset, traditas sibi accepit, confusa sublatáque seruitus est. & si rursus vendere vult, nominatim imponenda seruitus est: alioquin liberae veniunt.[b] ¶ Si partem praedij nanctus sim, quod mihi, aut cui ego seruiam, non confundi seruitutem placet: quia pro parte seruitus retinetur. itaque si praedia mea praediis tuis seruiant, & tuorum partem mihi, & ego meorum partem tibi tradidero, manebit seruitus. Item vsusfructus in alterutris praediis adquisitus non interrumpit seruitutem.

[a] l.1.§.quéadm.ser.amitt.nt. l.7.§.de fund.dot.

[b] pro vaeneunt, sic Flor.

Domus destructa potest vsque ad statum pristinum restaurari, non obstante seruitute ne luminib. officiatur. Bart.

XXXI. IDEM libro quadragesimo octauo ad Edictum.

SI testamento damnatus heres ne officeret vicini luminibus, seruitutémq; præstaret, deposuit ædificium, concedenda erit legatario vtilis actio, qua prohibeatur heres, si postea extollere supra priorem modum ædificium conabitur.

Vsucapio libertatis.

XXXII. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

SI ædes meæ seruiant ædibus Lucij Titij & ædibus Publij Mæuij, ne altius ædificare mihi liceat, & à Titio precario petierim vt altius tollerem, atque ita per statutum tempus ædificatum habuero, libertatem aduersus Publium Mæuium vsucapiam: non enim vna seruitus Titio & Mæuio debebatur, sed duæ. argumentum rei præbet, quòd si alter ex his seruitutem mihi remisisset, ab eo solo liberarer, altero nihilo minus seruitutem deberem. ¶ *Libertas seruitutis vsucapitur, si ædes possideantur. quare si is qui altius ædificatum habebat ante statutum tempus ædes possidere desiit, interpellata vsucapio est. is autem qui postea easdem ædes possidere cœperit, integro statuto tempore libertatem vsucapiet: natura enim seruitutium ea est, vt possideri non possint: sed intellegatur possessionẽ earum habere qui ædes possidet.* 1

Ser

Seruitus oneris ferendi.

XXXIII. PAVLVS libro quinto Epitomarum Alfeni Digestorum.

EVm debere * *colũnã restituere, quæ onus vicinarum ædium ferebat, cuius essent ædes quæ seruirent: non eũ qui imponere vellet. nam cum in lege ædium ita scriptum esset,* PARIES ONERI FERVNDO, VTI NVNC EST, ITA SIT, *satis apertè significari, in perpetuum parietem esse debere: non enim hoc his verbis dici, vt in perpetuum idem paries æternus esset, quod ne fieri quidem posset, sed vti eiusdem modi paries in perpetuum esset, qui onus sustineret, quemadmodum si quis alii cui cauisset, vt seruitutem præberet, qui onus suũ sustineret: si ea res quæ seruit, & tuũ onus ferret, perisset, alia in locum eius dari debeat.*

* Speciale in hac seruitute l. 6. §. etiã. j. si seruit. vin.

XXXIIII. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

ET qui duas areas habet, alteram tradendo, seruam alteri efficere potest.

XXXV. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SI binarũ ædiũ dominus dixisset eas quas venderet seruas fore, sed in traditione non fecisset mentionem seruitutis, vel ex vendito agere potest, vel incertum condicere, vt seruitus imponatur.

l. 7. j. de act. empt.

XXXVI. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

Binas quis ædes habebat vna cõtignatione tectas: vtrasque diuersis legauit. dixi, quia magis placeat tignum posse duorum esse, ita vt certæ partes cuiusque sint contignationis, ex regione cuiusque domini fore tigna: nec vllã inuicem habituros actionẽ, ius non esse immissum habere. nec interest purè vtrisque, an sub condicione alteri ædes legatæ sint.

XXXVII. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

Idemque esse & si duobus ædes cesserint.

Ædificia quæ inuicem non videntur, non possunt inuicem seruire. Bart.

XXXVIII. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

Si ædes meæ à tuis ædibus tantum distent, vt prospici non possint, aut medius mons earum conspectum auferat, seruitus imponi non potest:

XXXVIIII. IDEM libro primo Manualium.

Nemo enim propriis ædificiis seruitutem imponere potest, nisi & is qui cedit & is cui ceditur, in conspectu habeant ea ædificia, ita vt officere alterum alteri possit.

XL. IDEM libro tertio Responsorum.

*Hos qui ius luminis immittendi non habuerunt, aperto pariete communi, *nullo iure fenestras immisisse respondi.*

*Sic Flor. sed vir quidam doct. legit, cæco, quia ita videtur legisse Harmenopul. lib. 1. c. 31.

Si res

Si res legatur ad vitam, in dubio non videtur imposita ei seruitus, licet duret facultas eundi. Bart.

XLI. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

OLympico habitationẽ & horreũ quod in ea domo erat, quoad viueret, legauit: iuxta eandem domum hortos & cenaculum, quod Olympico legatum non est, fuerunt: ad hortum autem & cenaculum semper per domum, cuius habitatio relicta erat, aditus fuit. quæsitum est, an Olympicus aditum præstare deberet. respondi, seruitutem quidem non esse: sed heredem transire per domum ad ea quæ commemorata sunt posse: dum non noceat legatario. 1 ¶ *Lucius Titius aperto pariete domus suæ, quatenus stillicidij rigor & tignorum protectus competebat, ianuam in publico aperuit. quæro, cum neq; luminibus Publij Mæuij vicini, neq; itineri vicini officeret, neque stillicidium ne* * *vicini domo cadat, an aliquã actionem Publius Mæuius vicinus ad prohibendum haberet. respondi, secundum ea quæ proponerentur, nullam habere.*

* Sic Flo. al. in.

DE SERVITVTIBVS PRAEDIORVM RVSTICORVM.

TIT. III.

Quæ sint rusticæ seruitutes.

VLPIANVS libro secundo Institutionum.

SEruitutes rusticorũ prædiorũ sũt hæ: iter, actus, via, aquæductus. Iter est ius eũdi ambulãdi homini, nõ etiã iumẽtum agẽdi. Actus est ius agẽdi vel iumentũ vel vehiculum. itaq; qui iter habet, actũ non habet: qui actũ habet, & iter habet etiã sine iumẽto. Via est ius eundi & agendi & ambulandi: nam & iter & actum & se† via continet. Aquæductus[a] est ius aquam ducendi per fundum alienum. In rusticis computanda sunt aquæ haustus, pecoris ad aquam adpulsus, ius pascendi, calcis coquendæ, harenæ fodiendæ. Traditio planè & patientia seruitutium inducet officium prætoris.

† in Rectius tamen, &c.
[a] Qui tribus modis fit. Vitruuius lib. 8. c. 7.

II. NERATIVS libro quarto Regularum.

*RVsticorum[b] prædiorum seruitutes sunt, licere altius tollere, & officere prætorio vicini: vel cloacam habere licere per vicini domum, vel prætorium: vel protectum habere licere. ¶ Aquæductus & haustus aquæ per[1] eundem locum vt ducatur etiam pluribus concedi potest: * potest * etiam vt diuersis diebus vel horis ducatur. ¶ Si aquæductus vel[2] haustus aquæ sufficiens est, potest & pluribus per eundem locum concedi vt & isdem diebus vel horis ducatur.*

[b] l. 198. ff. de verb. sig.

III. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

ITem sic possunt seruitutes imponi, & vt boues, per quos fundus colitur, in vicino agro pascantur. quam seruitutem poni posse Neratius libro secũdo membranarum scribit. Idem Neratius etiã vt fructus in vicini villa cogantur, coactique habeantur, & pedamenta ad vineã ex vicini prædio sumantur, constitui posse scribit. eodem libro ait, vicino, cuius lapidicinæ fundo tuo immineant, posse te cedere ius ei esse terram, rudus, saxa iacere, posita habere: & vt in tuum lapides prouoluãtur, ibiq; positi habeantur, indéque exportentur.*

Cui conceditur aliquid, videtur concedi id sine quo illud esse non potest. Bart.

[1] ¶ *Qui habet haustum, iter quoq; habere videtur ad hauriendum. & vt ait Neratius libro tertio membranarũ, siue ei ius auriendi & adeundi cessum sit, vtrumq; habebit: siue tãtùm auriendi, inesse & aditũ: siue tantùm adeundi ad fontem, inesse & haustum. hæc de haustu† & fonte priuato. ad flumen autem publicum, idem Neratius eodem libro scribit, iter debere cedi. haustum non oportere. & si quis tantùm (haustum) cesserit, nihil eum agere.*

† ex

IIII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

Pecoris pascēdi seruitutes, item ad aquam appellendi, si prædij fructus maximè in pecore consistat, prædij magis quàm personæ videtur. si tamen testator personā demonstrauit cui seruitutem præstari voluit, emptori vel heredi non eadem præstabitur seruitus.

V. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

Ergo secundum eum & vindicari poterit. Neratius libris ex Plautio ait, nec haustū pecoris nec appulsum nec cretæ eximendæ calcísque coquendæ ius posse in alieno esse, nisi fundum vicinum habeat. & hoc Proculum & Atilicinum existimasse ait. sed ipse dicit vt maximè calcis coquendæ & cretæ eximendæ seruitus constitui poßit, non vltra posse quàm quatenus ad eum ipsum fundum opus sit.

&c. l. ei fundo. 5. de Seruitut.

VI. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

Veluti si figulinas haberet, in quibus ea vasa fierent quibus fructus eius fundi exportaretur: sicut in quibusdam fit, vt amphoris vinū euehatur, aut vt dolia fiant, vel tegulæ (vel) ad villam ædificandā. Sed si vt vasa venirent figlinæ exercerētur, vsusfructus erit. ¶ Itē longè recedit ab vsufructu ius calcis coquendæ, & lapidis eximendi, & harenæ fodiendæ ædificandi eius gratia quod in fundo est. item siluæ cæduæ, vt pedamenta in vineas

non

non desint. quid ergo si prædiorum meliorem causam hæc faciant? non est dubitandum quin seruitutis sit. & hoc & Macianus probat: intantum vt & talem seruitutem constitui posse putet, vt tugurium mihi habere liceret in tuo. scilicet si habeam pascui seruitutem, aut pecoris appellendi: vt si hiemps ingruerit, habeam quò me recipiam.

Differentia itineris, actus, & viæ.

VII. IDEM libro vicensimo primo ad Edictum.

QVi sella aut lectica vehitur, ire non agere dicitur. iumentum verò ducere non potest qui iter tantùm habet. 1 ¶ *Qui actum habet, & plostrũ ducere & iumenta agere potest. sed trahendi lapidem aut tignum, neutri eorum ius est. quidam nec hastam rectam ei ferre licere: quia neque eundi neque agendi gratia id faceret, & possent fructus eo modo lædi.* 2 ¶ *Qui viam habent, eundi agendíque ius habent. plerique & trahendi quoque & rectam hastam referendi, si modò fructus non lædat.* 3 ¶ *In rusticis autem prædijs impedit seruitutem medium prædium quod non seruit.*

VIII. GAIVS lib. VII. ad Edictum prouinciale.

VIa latitudo ex lege duodecim tabularum in porrectum octo pedes habet: in anfractum, id est vbi flexum est, sedecim. l. 13. & 23. j. eod.

VIIII. PAVLVS lib. I. Sententiarum.

Seruitus aquæ ducendæ vel auriẽdæ nisi ex capite vel ex fonte constitui non potest: hodie tamen ex quocunq; loco constitui solet.

X. IDEM libro quadragesimo nono ad Edictum.

Labeo ait, talem seruitutẽ constitui posse, vt aquam quærere & inuentam ducere liceat. nam si liceat nondum ædificato ædificio seruitutem constituere, quare non æquè liceat nondum inuenta aqua eandem constituere seruitutem? & si vt quærere liceat cedere possumus, etiam vt inuenta ducatur cedi potest.

Quando requiritur consensus plurium vel singulorum potest separatim adhiberi. Bart.

XI. CELSVS libro vicesimo septimo Digestorum.

a l. vlt. §. commun. præd.

Per fundum [a] qui plurium est, ius mihi esse eundi agendi potest separatim cedi. ergo suptili ratione non aliter meum fiet ius quàm si omnes cedant: & nouissima demum cessione superiores omnes confirmabuntur. Benignius tamen dicetur & antequam nouissimus cesserit, eos qui antea cesserunt, vetare vti cesso iure non posse.

XII. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

Inter

INter actum & iter nonnulla est differentia. iter est enim, quà quis pedes vel eques commeare potest: actus verò vbi & armenta traijcere & vehiculum ducere liceat.

Appellatio vineæ in dubio refertur ad solum, non ad superficiem. Bart.

XIII. IAVOLENVS lib. x. ex Cassio.

CErto generi agrorum adquiri seruitus potest, velut vineis: quòd ea ad solum magis quàm ad superficiem pertinet. ideo sublatis vineis seruitus manebit. sed si in contrahenda seruitute aliud actũ erit, doli mali exceptio erit necessaria. 1 *¶ Si totus ager itineri aut actui seruit, dominus in eo agro nihil facere potest, quo seruitus impediatur, quæ ita diffusa est, vt omnes glebæ seruiant. At si iter actúsue sine vlla determinatione legatus est, modo determinabitur. & quà primùm iter determinatum est, eà seruitus constitit: ceteræ partes agri liberæ sunt. igitur arbiter dandus est, qui vtroque casu viam determinare debet.* 2 *¶ Latitudo actus itinerísque eà est, quæ demonstrata est, quòd si nihil dictum est, hoc ab arbitro statuendum est. In via* " *aliud iuris est: nam si dicta latitudo non est, legitima debetur.* 3 *¶ Si locus non adiecta latitudine nominatus est, per eum qualibet iri poterit. sin autem prætermissus est, æquè latitudine non adiecta, per totum fundum vna poterit*

&. l. Si quis. ff. de seru. l. Si via. j. eod.

"vide Varronem de ling. Latin.

poterit eligi via dumtaxat eius latitudinis quæ lege compræhensa est. pro quo ipso, si dubitabitur, arbitri officium inuocandum est.

XIIII. POMPONIVS libro trigesimo secundo ad Quintum Mucium.

PEr quem locum viam alij cessero, per eundem alij aquæductum cedere non potero. sed & si aquæductum alij concessero, alij iter per eundem locum vendere vel alias cedere non potero.

Qui habet ius aquæductus, potest facere in riuo quicquid vult, dum prædij domino non noceat. Bart.

XV. IDEM libro trigesimo primo ad Quintum Mucium.

QVintus Mucius scribit, cum iter aquæ vel cottidianæ vel æstiuæ, vel quæ interualla longiora habeat, per alienum fundum erit, licere fistulam suam vel fictilem vel cuiuslibet generis in riuo ponere, quæ aquam latius exprimeret: & quod vellet, in riuo facere, licere, dum ne domino prædij aquagium deterius faceret.

XVI. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

DIuus Pius aucupibus ita rescripsit. ἐυκ ἔστιν ἔυλογον ἀκόντων τῶν δεσποτῶν ὑμᾶς ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις ἰξεύειν. i. non est consentaneum rationi, vt per aliena prædia inuitis dominis aucupium faciatis.

Aqua

Aqua ex flumine publico ad irrigandos agros secundum mésuram diuiditur. Bart.

XVII. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Augusti rescripserunt, aquam de flumine publico pro modo possessionũ ad irrigandos agros diuidi oportere, nisi proprio quis iure plus sibi datum ostenderit. Item rescripserunt, aquam ita demum permitti duci, si sine iniuria alterius id fiat.

Si per plures fundos itur ad vnum, seruitus vna est, & per vsum in parte retinetur seruitus tota. Bart.

XVIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Sabinum.

VNa est via, etsi per plures fundos imponatur: cùm vna seruitus sit. deniq; quaeritur, an si per vnum fundum iero, per alium non per tantum tempus quanto seruitus amittitur, an retineam seruitutem. & magis est, vt aut tota amittatur, aut tota retineatur. ideóque si nullo vsus sum, tota amittitur: si vel vno, tota seruatur.

XVIIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

SI vnus ex socijs stipuletur iter ad communem fundũ, inutilis est stipulatio: quia nec dari ei potest. sed si omnes stipulentur, siue

communis seruus, singuli ex socijs sibi dari oportere petere possunt: quia ita dari eis potest à te: ne si stipulator viæ plures [a] *heredes relinquerit, inutilis stipulatio fiat.*

[a] l. pluribus, ff. de verb. obl.

Qui habet duo iura, remittendo vnum, non videtur remittere aliud. Bart.

XX. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

SI mihi eodem tempore concesseris & ire agere per tuum locum, & vtifrui eo ius esse, deinde ego tibi concessero, ius mihi vtifrui non esse, non aliter eo loco vterisfrueris, quàm vt ire agere mihi rectè liceat. Item si & ducere per tuum fundum aquam iure potuero, & in eo tibi ædificare inuito me ius non fuerit, si tibi concessero, ius esse ædificare, nihilo minus hanc seruitutem mihi præstare debebis, ne aliter ædifices quàm vt ductus aquæ meus maneat. totiúsque eius rei condicio talis esse debet, qualis esset si vna dumtaxat initio concessio facta esset. ¶ Seruitus naturaliter, non manufacto, lædere potest fundum seruientem. quemadmodum si imbri crescat aqua in riuo, aut ex agris in eum confluat, aut aquæ fons secundùm riuum, vel in eo ipso inuentus postea fuerit. ¶ Si fundo Seiano cõfinis fons fuerit, ex quo fonte per fundum Seianum aquã iure ducebã, meo facto fundo Seiano manet seruitus. Hauriendi ius non hominis sed prædij est.

XXI. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI mihi concesseris iter aquæ per fundum tuum, non destinata parte per quam ducerem, totus fundus tuus seruiet.

XXII. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

SEd quæ loca eius fundi tunc cum ea fieret cessio, ædificijs, arboribus, vineis vacua fuerint, ea sola eo nomine seruient.

XXIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

VIa constitui vel latior octo pedibus vel angustior potest: vt tamen eam latitudinem habeat qua vehiculum ire potest: alioquin iter erit, non via. 1 *¶ Si lacus perpetuus in fundo tuo est, nauigandi quoque seruitus, vt perueniatur ad fundum vicinum, imponi potest.* 2 *¶ Si fundus seruiens, vel is cui seruitus debetur, publicaretur, vtroq; casu durant seruitutes: quia cum sua condicione quisq; fundus publicaretur.* 3 *¶ Quæcumque seruitus fundo debetur, omnibus eius partibus debetur, & ideo quāuis particulatim venierit, omnes partes seruitus sequitur: & ita vt singuli rectè agant, ius sibi esse fundi.*[a] *Si tamen fundus cui seruitus debetur, certis regionibus inter plures dominos diuisus est, quāuis omnibus partibus seruitus debeatur, tamen opus est vt hi qui non proximas partes seruiēti fundo habebunt, trans*

[a] Sic Flor. sed vulg. habet, eũdi. vtrunque rectum est.

transitũ, per reliquas partes fundi diuisi * *iure habeant, aut si proximi patiantur, transeant.*

* Quidam emendare conãtur, diuisio-nis iure. quod non probo.

Non potest quis concedere ex suo aquæductu quem habet ex fundo alieno. Bart.

XXIIII. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

EX meo aquæductu Labeo scribit cuilibet posse me vicino commodare: Proculus contra: vt ne in meam partem fundi aliam quàm ad quam seruitus adquisita sit, vti eá possit. Proculi sententia verior est.

Diuisio aquæ.

XXV. IDEM libro trigensimo quarto ad Sabinum.

SI partem fundi mei certam tibi vendidero, aquæductus ius, etiam si alterius partis causa plerumque ducatur, te quoque sequetur. neque ibi aut bonitatis agri, aut vsus eius aquæ ratio havenda est, ita vt eam solam partem fundi quæ pretiosissima sit, aut maximè vsum eius aquæ desideret, ius eius ducendæ sequatur: sed pro modo agri detenti aut alienati fiat eius aquæ diuisio.

Heres potest eligere per quam partem fundi viam constituat sine captione legatarij. Bart.

XXVI. PAVLVS libro quadragensimo septimo ad Edictum.

ǁ.1.9.§. de seruit.

SI via, iter, actus, aquæductus legetur simpliciter per fundum, facultas est heredi,

per

per quam partem fundi velit constituere seruitutem: si modò nulla captio legatario in seruitute fit.

Confusio seruitutis.

XXVII. IVLIANVS lib. septimo Digestorum.

SI cõmuni fundo meo & tuo seruiat fundus Sempronianus, & eundem in commune " *redemerimus, seruitus extinguitur: quia par vtriusque domini ius in vtroq; fundo esse incipit. At si proprio meo & proprio tuo ne seruiat, manebit seruitus: quia proprio fundo per communem seruitus deberi potest.*

"l. 26. & 30.7. titul prox. l. 34. 7. eod.

XXVIII. IDEM libro trigensimo quarto Digestorum.

ITinere ad prædium commune duorum legato, nisi vterque de loco itineris cõsentiat, seruitus neque adquiritur neque deperit.

Seruitus aquæ immittendæ intelligitur de ea quæ in fundo colligitur. Bart.

XXVIIII. PAVLVS lib. secundo Epitomarum Alfeni digestorum.

QVi duo prædia confinia habuerat, superiorem fundum vẽdiderat: in lege ita dixerat, vt aquam sulco aperto emptori educere in fundum inferiorem rectè liceat. si emptor ex alio fundo aquam acciperet, & eam in inferiorem ducere vellet, quæsitum est an posit id suo iure facere nec ne. respondi, nihil amplius quàm quod ipsius fundi siccandi causa derinaret, vicinum inferiorem recipere debere.

In vulga. est lex, Is qui duo prædia.

XXX. IDEM libro quarto Epitomarum Alfeni Digestorum.

Qui duo prædia habebat, in vnius venditione aquam quæ in fundo nascebatur, & circa eã aquam latè decem pedes exceperat. quæsitum est, vtrum dominium loci ad eum pertineat: an vt per eum locum accedere posßit. respondit, si ita recepisset, CIRCA EAM AQVAM LATE PEDES DECEM, *iter dumtaxat videri venditoris esse.*

sic l. 5. & l. 7. it. prox.

Redemptione partium etiam pro indiuiso, seruitus non extinguitur, nisi omnes redimantur. Bart.

XXXI. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

Tria prædia continua trium dominorum adiecta erant: imi prædij dominus ex summo fundo imo fundo seruitutẽ aquæ quæsierat: & per medium fundum domino concedente in suum agrum ducebat: postea idem summum fundũ emit: deinde imum fundum, in quem aquam induxerat, vendidit. quæsitum est, num imus fundus id ius aquæ amisisset: quia cum vtraque prædia eiusdem domini facta essent, ipsa sibi seruire non potuissent. negauit amisisse seruitutẽ: quia prædium per quod aqua ducebatur, alterius fuisset. & quemadmodum seruitus summo fundo, vt in imum fundũ aqua veniret, imponi aliter non po-

potuisset quàm vt per mediũ quoque fundum duceretur, sic eadem seruitus eiusdem fundi amitti aliter non posset, nisi eodem tempore etiam per medium fundum aqua duci desisset, aut omnium tria simul prædia vnius domini facta essent.

In concessione partis facta socio, potest concedens fundum propriam seruitutem facere. Bart.

XXXII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

F*Vndus mihi tecum cõmunis est: partem tuam mihi tradidisti, & ad eũdem viam per vicinum tuum proprium: rectè eo modo seruitutem constitutam ait: neque quod dici soleat, per partes nec adquiri nec imponi seruitutes posse, isto casu locum habere. hic enim non per partem seruitutẽ adquiri: vtpote cum in id tempus adquiratur, quo proprius meus fundus futurus sit.*

XXXIII. IDEM libro nono Quæstionum.

C*Vm essent mihi & tibi fundi duo communes Titianus & Seianus, & in diuisione conuenisset, vt mihi Titianus, tibi Seianus cederet, inuicem partes eorum tradidimus: & in tradendo dictum est, vt alteri per alterum aquam ducere liceret. rectè esse seruitutem impositam ait, maximè si pacto stipulatio subdita sit.*

Ius aquæ ducendæ.

¶ *Per plurium prædia aquam ducis quoquo modo imposita seruitute: nisi pactum vel stipulatio etiam de hoc subsecuta est, neque eorum cuiuis, neque alij vicino poteris haustum ex riuo cedere: pacto enim vel stipulatione interuenientibus & hoc concedi solet. quamuis nullum prædium ipsum sibi seruire, neque seruitutis fructus constitui potest.*

Vnus ex sociis non potest seruitutem imponere, nec remittere. Bart.

XXXIIII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

V*Nus ex sociis fundi communis permittendo ius esse ire agere, nihil agit: & ideo si duo prædia quæ mutuo seruiebant, inter eosdem fuerint communicata, quoniam seruitutes pro parte retineri placet, ab altero seruitus alteri remitti non potest: quamuis enim vnusquisque sociorum solus sit cui seruitus debetur, tamen quoniam non personæ, sed prædia deberent, neque adquiri libertas neque remitti seruitus per partem poterit. Si fons exaruerit ex quo ductum aquæ habeo, isque post constitutum tẽpus ad suas venas redierit, an aqueductus amissus erit, quæritur:*

* Qvidam legũt Seuero Vigl. & Cuiac. Instit. de milit. testam.

XXXV. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

E*T Atilicinus ait, Cæsarem Statilio Tauro *rescripsisse in hæc verba. Hi qui ex fun*

» *fundo Sutrino aquam ducere soliti sunt, adie-*
» *runt me, proposuerúntque aquam qua per ali-*
» *quot annos vsi sunt, ex fonte qui est in fundo*
» *Sutrino, ducere non potuisse, quòd fons exa-*
» *ruisset: & postea ex eo fonte aquam fluere*
» *cœpisse: petierúntque à me, vt quod ius non*
» *neglegentia aut culpa sua amiserant, sed quia*
» *ducere non poterant, his restitueretur. quorum*
» *mihi postulatio cum non iniqua visa sit, suc-*
» *currendum his putaui. Itaque quod ius ha-*
» *buerunt tunc cum primum ea aqua perueni-*
» *re ad eos non potuit, id eis restitui placet.*

Stipulatio pœnalis ad personam relata, non facit præsumi seruitutem impositam. Bart.

XXXVI. IDEM libro secundo Responsorum.

Cum fundo, quem ex duobus retinuit venditor, aquæ ducendæ seruitus imposita sit, empto prædio quæsita seruitus distractum denuo prædium sequitur. nec ad rē pertinet, quòd stipulatio qua pœnam promitti placuit, ad personam emptoris, si ei fortè frui non licuisset, relata est.

Seruitus aquæ ducendæ personalis.

XXXVII. IDEM libro tertio Responsorum.

Λούκιος Τίτιος Γαΐῳ Σεΐῳ τῷ ἀδελφῷ πλεῖστα χαίρειν. ὕδατος τοῦ ῥέοντος εἰς τὴν κρήνην τὴν κατασκευασθεῖσαν ἐν Γ'αδμῶ ὑπὸ τοῦ πατρός μου, δίδωμι καὶ χαρίζομαί σοι δάκτυλον εἰς τὴν οἰκίαν σου τὴν ἐν τῷ Καθ-

detur interrumpi seruitus, quamuis inter eiusdem domini prædia flumen publicum intercedat.

COMMVNIA PRAEDIORUM tam vrbanorum quàm rusticorum. TIT. IIII.

Quæ dicantur vrbana prædia.
VLPIANVS libro secundo Institutionum.

AEDIFICIA *vrbana quidẽ prædia appellamus. ceterum etsi in villa ædificia sint, æquè seruitutes vrbanorum prædiorũ constitui possunt. Ideo autem hæ seruitutes prædiorum appellantur, quoniam sine prædiis constitui non possunt: nemo enim potest seruitutem adquirere vel vrbani vel rustici prædij, nisi qui habet prædium.*

Vtilis est hæc seruitus, non ipso iure, sed per tuitionem prętoris.

II. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

D*E aqua per rotam tollenda ex flumine vel aurienda, vel si quis seruitutem castello imposuerit, quidam dubitauerunt ne hæ seruitutes nõ essent: sed rescripto imperatoris Antonini ad Tullianũ adicitur, licet seruitus iure nõ valuit, si tamen hac lege cõpara-*

perit, pertineat. Solum autem commune vendendo, vt mihi & socio seruiat, efficere non possum: quia per vnum socium communi solo seruitus adquiri non potest.

In tradendo potest imponi seruitus prædio quod traditur, vel illi quod retinetur. Bart.

VI. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Sabinum.

SI quis duas ædes habeat, & alteras tradat, potest legem traditioni dicere, vt vel istæ quæ non traduntur, seruæ sint his quæ traduntur: vel contra, vt traditæ retentis ædibus seruiant. paruique refert, vicinæ sint ambæ ædes, an non. idem erit & in prædiis rusticis. nam & si quis duos fundos habeat, alium alij potest seruum facere tradẽdo. duas autem ædes simul tradendo, non potest efficere alteras alteris seruas: quia neque adquirere alienis ædibus seruitutem neque imponere potest.

Tradendo partem pro diuiso, potest vnam alterius seruam facere. Bart.

¶ *Si quis partem ædium tradet vel partem fundi, non potest seruitutem imponere: quia per partes seruitus imponi non potest, sed nec adquiri. Planè si diuisit fundum regionibus, & sic partem tradidit pro diuiso, potest alterutri seruitutem imponere: quia non est pars fundi, sed fundus. quod & in ædibus potest dici, si dominus pariete medio ædificato, vnam*

domum in duas diuiserit, vt plerique faciunt: nam & hic pro duabus domibus accipi debet. ¶ *Item si duo homines vinas ædes communes habeamus, simul tradendo idem efficere possumus, ac si ego solus proprias binas ædes haberem. sed & si separatim tradiderimus, idem fiet. sic tamen, vt nouissima traditio efficiat etiam præcedentem traditionem efficacem. si tamen alteræ vnius propriæ sint ædes, alteræ communes, neutris seruitutem vel adquirere vel imponere me posse, Pomponius libro octauo ex Sabino scripsit.*

Excipiés seruitutem simpliciter, potest quam vult postea imponere. Bart.

In vulga. est lex, Si in venditione.

¶ *Si in venditione quis dixerit, seruas fore ædes quas vendidit, necesse non habet liberas tradere. quare vel suis ædibus eas seruas facere potest, vel vicino concedere seruitutem, scilicet ante traditionem. planè si Titio seruas fore dixit, si quidem Titio seruitutem concesserit, absolutum est: si verò alij concesserit, ex empto tenebitur. à quo non abhorret quod Marcellus libro sexto digestorum scribit: si quis in tradendo dixerit fundum Titio seruire, cum ei non seruiret, esset autem obligatus venditor Titio ad seruitutem præstandam, an agere possit ex vendito, vt emptor seruitutem imponi patiatur prædio quod mercatus est.*

est. magísque putat permittẽdum agere. idemque ait, & si possit venditor Titio seruitutem vendere, æque agere permittendum. hæc ita demum, si recipiendæ seruitutis gratia id in traditione expressum est. ceterum si quis, inquit, veritus ne seruitus Titio debeatur, ideo hoc excepit, non erit ex vendito actio, si nullam seruitutem promisit.

VII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

IN tradendis vnis ædibus ab eo qui binas habet, species seruitutis exprimenda est: ne si generaliter seruire dictum erit, aut nihil valeat, quia incertum sit quæ seruitus excepta sit aut omnis seruitus imponi debeat.

An locus intermedius impediat seruitutem.

Interpositis quoq; alienis ædib⁹, imponi potest: veluti, vt altius tollere vel nõ tollere liceat: vel etiã si iter debeatur, vt ita cõualescat, si mediis ædibus seruitus postea imposita fuerit: sicuti per pluriũ prædia seruitus imponi etiã diuersis temporibus potest. quamquam dici potest, si tria prædia continua habeam, & extremum tibi tradam, vel tuo vel meis prædiis seruitutẽ adquiri posse. si verò extremo quod retineam, quia & medium meum sit, seruitutem consistere. sed si rursus aut id cui adquisita sit seruitus, aut medium alienauero, interpellari eũ, donec medio prædio seruitus imponatur.

VIII. POMPONIUS libro octauo ad Sabinum.

SI cum duas haberem insulas, duobus eodem momento tradidero, videndum est an seruitus alterutris imposita valeat: quia alienis quidem ædibus nec imponi nec adquiri seruitus potest. sed ante traditionẽ peractam suis magis adquirit vel imponit is qui tradit. ideóque valebit seruitus.

VIIII. IDEM libro decimo ad Sabinum.

SI ei cuius prædium mihi seruiebat, heres extiti, & eam hereditatem tibi vendidi, restitui in pristinum statum seruitus debet: quia id agitur, vt quasi tu heres videaris extitisse.

Venditor rei venditæ debet nominatim seruitutem imponere, nec valet generalis exceptio. Bart.

X. VLPIANVS libro decimo ad Sabinum.

QVidquid venditor seruitutis nomine sibi recipere vult, nominatim recipi oportet. nam illa generalis receptio, QVIBVS * EST * SERVITVS, VTIQVE EST, *ad extraneos pertinet: ipsi nihil prospicit venditori ad iura eius conseruanda: nulla enim habuit, quia nemo ipse sibi seruitutem debet. quinimmo & si debita fuit seruitus, deinde dominium rei seruientis peruenit ad me consequenter dicitur, extingui seruitutem.*

*Vide Ant. August. lib. 3. cap. 6.

Concessa

Concessa seruitute videntur concessa omnia sine quibus quis seruitute vti non potest. Bart.

XI. POMPONIVS libro trigesimo tertio ad Sabinum.

Refectionis gratia accedendi ad ea loca quæ nõ seruiant, facultas tributa est his quibus seruitus debetur: quà tamen accedere eis sit necesse, nisi in cessione seruitutis nominatim præfinitũ sit quà accederetur. & ideo nec secundum riuũ, nec supra eum, si fortè sub terra aqua ducatur, locum religiosum dominus soli facere potest: ne seruitus intereat: et id verum est. sed & depressurum vel alleuaturum riuum, per quem aquam iure duci potestatem habes, nisi si ne id faceres cautum sit. ¶ Si prope tuum fundum ius est mihi aquam riuo ducere, tacita hæc iura sequũtur, vt reficere mihi riuum liceat, vt adire quà proximè possim ad reficiendum eum ego, fabrique mei. item vt spatium relinquat mihi dominus fundi, quo dextra & sinistra ad riuum adeam, & quo terram, limum, lapidem, harenam, calcem iacere possim.

XII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

Cum fundus fundo seruit, vendito quoq; fundo seruitutes sequũtur. ædificia quoque fundis, & fundi ædificiis eadem condicione seruiunt.

Potest

Poteſt quis ſe & ſuos heredes obligare ne in certa parte maris piſcari liceat, non tamen erit ſeruitus realis. Bart.

XIII. VLPIANVS libro ſexto Opinionum.

Vide Bud. hic.

Venditor fundi Geroniani fundo Botroiano quem retinebat, legem dederat, ne contra eum piſcatio thynnaria exerceatur. quamuis mari quod natura omnibus patet, ſeruitus imponi priuata lege non poteſt, quia tamen bona fides contractus legem ſeruari venditionis expoſcit, perſonæ poſſidentium aut in ius eorum ſuccedentium, per ſtipulationis vel venditionis legem obligantur. ¶ Si conſtat in tuo agro lapidicinas eſſe, inuito te nec priuato nec publico nomine quiſquam lapidem cædere poteſt cui id faciendi ius non eſt: niſi talis conſuetudo in illis lapidicinis conſiſtat, vt ſi quis voluerit ex his cædere, nõ aliter hoc faciat, niſi prius ſolitum ſolacium pro hoc domino præſtat. ita tamẽ lapides cædere debet, poſtquam ſatisfaciat domino: vt neque vſus neceſſarij lapidis intercludatur, neque cõmoditas rei iure domino adimatur.*

*Sic Flo. in vulg. erat, ſalarium.

XIIII. IVLIANVS libro quadrageſimo primo Digeſtorum.

Iter nihil prohibet ſic conſtitui, vt quis interdiu dumtaxat eat. quod ferè circa prædia vrbana etiam neceſſarium eſt.

Per

Per eundem locum potest seruitus pluribus constitui. Bart.

XV. PAVLVS libro primo Epitomarum Alfeni Digestorum.

QVi [*] *per certi locum iter aut actū alicui cessisset, eum pluribus per eundem locum vel iter vel actum cedere posse verum est. quemadmodum si quis vicino suas ædes seruas fecisset, nihilo minus aliis quot vellet multis eas ædes seruas facere potest.*

[*] In vulg. incipit, Qui per certum. l. Lucius. §. de aqu. coti.

Seruitus vrbana & rustica potest testamento constitui.

XVI. GAIVS libro secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

POtest etiam in testamento heredem suum quis damnare, ne altius ædes suas tollat ne luminibus ædium vicinarum officiat, vel vt patiatur eum tignum in parietem immittere, vel stillicidia aduersus eum habere, vel vt patiatur vicinum per fundum suum vel heredis ire agere, aquámve ex eo ducere.

De precario.

XVII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

SI precario vicinus in tuo maceriam duxerit, interdicto quod precario habet agi nō poterit: nec maceria posita donatio seruitutis perfecta intellegitur: nec vtiliter intendetur, ius sibi esse inuito te ædificatum habere: cum ædificium soli condicionem secutum inutilem

faciat

faciat intentionem. Ceterum si in suo maceriam precario qui seruitutem tibi debuit duxerit, neque libertas vsucapietur, & interdicto quod precario habet vtiliter cum eo agetur. Quod si donationis causa permiseris, & interdicto agere non poteris, & seruitus donatione tollitur.

Si plures domini separatim seruitutem constituunt, nouissima constitutione seruitus confirmatur, Bart.

XVIII. PAVLVS libro primo Manualium.

Iunge l. 11. § tit. proxim.

Receptum est vt plures domini & non pariter cedentes, seruitutes imponant vel adquirant: vt tamen ex nouissimo actu etiam superiores confirmentur, perindeque sit atque si eodem tempore omnes cessissent. & ideo si is qui primus cessit, vel defunctus sit, vel alio genere vel alio modo partẽ suam alienauerit, post deinde socius cesserit, nihil agetur: cum enim postremus cedat, non retro adquiri seruitus videtur, sed perinde habetur atque si post cum postremus cedat omnes cessissent. igitur rursus hic actus pendebit donec nouus socius cedat. idem iuris est, & si vni ex dominis cedatur, deinde in persona socij aliquid horum acciderit. Ergo & ex diuerso, si ei qui nõ cessit, aliquid tale eorum contigerit, ex integro omnes cedere debebunt: tantum enim tempus eis remissum est, quo dare facere possunt, vel diuersis temporibus possint. & ideo non potest

vni

vni vel vnus cedere. Idémque dicendum est et si alter cedat alter leget seruitutes. nam si omnes socij legent seruitutes, & pariter eorum adeatur hereditas, potest dici vtile esse legatũ. si diuersis temporibus, inutiliter dies legati cedit: nec enim sicut viuentium ita & defunctorum actus suspendi receptum est.

SI SERVITVS VINDICETVR VEL AD ALIVM PERTINERE NEGETVR.

TIT. V.

VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

ACTIONES *de seruitutibus rusticis siue vrbanis eorum sunt quorũ prædia sunt. Sepulchra autem nostri dominij nõ sunt. ADquin viam ad sepulchrum possumus vindicare.*

Confessoria & negatoria competit domino, non alij. Bart.

II. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

DE *seruitutibus* [a] *in rem actiones competunt nobis, ad exemplum earum quæ ad vsumfructum pertinent, tam confessoria quàm negatoria. confessoria, ei qui seruitutes sibi competere cõtendit: negatoria, domino qui negat.* ¶ *Hæc autem in rem actio confessoria*

[a] l. 5. §. si vsusfr. pet. I.

nulli alij quàm domino fundi competit: seruitutem enim nemo vindicare potest quàm is qui dominium in fundo vicino habet, cui seruitutē dicit deberi. ¶ *Rectè Neratius scribit,* 2 *si medij loci vsusfructus legetur, iter quoque sequi: per ea scilicet loca fundi, per quæ qui vsumfructum cessit constitueret, quatenus est ad fruendum necessarium. namque sciendum est iter quod fruendi gratia fructuario præstatur, non esse seruitutem: neque enim potest soli fructuario seruitus deberi, sed si fundo debeatur, & ipse fructuarius ea vtetur.*

Fructuario competit iudicium possessorium pro seruitute sicut domino. Bart.

¶ *Pomponius dicit, fructuarium interdicto de* 3 *itinere vti posse, si hoc anno vsus est. alibi enim de iure, id est in confessoria actione, alibi de facto, vt in hoc interdicto, quæritur. quod & Iulianus libro quadragēsimo octauo digestorum scribit. pro sententia Iuliani facit quod Labeo scribit, etiam si testator vsus sit qui legauit vsumfructum, debere vtile interdictū fructuario dari: quemadmodum heredi vel emptori competunt hæc interdicta.*

III. IDEM libro septuagesimo ad Edictum.

SEd & si partem fundi quis emerit, idem dicendum est.

IIII.

IIII. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

Loci corpus non est dominij ipsius cui seruitus debetur: sed ius eundi habet. Qui iter sine actu vel actum sine itinere habet, actione de seruitute vtetur.

In confessoria & negatoria habetur ratio interesse agentis. Bart.

1 ¶ *In confessoria actione quæ de seruitute mouetur, fructus etiam veniunt. Sed videamus qui esse fructus seruitutis possunt. & est verius id demum fructuum nomine computandum, si quid sit quod intersit agentis, seruitute non prohiberi. Sed & in negatoria actione, vt Labeo ait, fructus computantur quanti interest petitoris non vti fundi sui itinere aduersarium. & hanc sententiam & Pomponius probat.*

Cui & contra quem detur hæc actio.

2 ¶ *Si fundus cui iter debetur plurium sit, vnicuique insolidum competit actio; & ita et Pomponius libro quadragensimo primo scribit. sed in æstimationem id quod interest veniet: scilicet quod eius interest qui experietur. itaq; de iure quidem ipso singuli experientur, & victoria & aliis proderit, æstimatio autem ad quod eius interest reuocavitur: quamuis per vnum adquiri seruitus non possit. sed & si duorum fundus sit qui seruit, aduersus vnumquemque poterit ita agi. & vt Pomponius libro eodem scribit, quisquis defendit, solidum debet resti-*

tuere: quia diuisionem hæc res non recipit. Si quis mihi itineris vel actus vel viæ controuersiam non faciat, sed reficere, sternere non patiatur, Pomponius libro eodem scribit, confessoria actione mihi vtendum. nam & si arborem impendentem habeat vicinus, qua viam vel iter inuium vel inhabile facit, Marcellus quoque apud Iulianum notat, iter petendum, vel viam vindicandam. sed de refectione viæ & interdicto vti possumus, quod de itinere actúque reficiendo competit. non tamen si silice quis sternere velit: nisi nominatim id cōuenit. Sed & de haustu, quia seruitus est, competunt nobis in rem actiones.

Non potest quis excipere de iure tertij, quod non est exclusiuum iuris agentis. Bart.

¶ *Competit autem de seruitute actio domino ædificij neganti seruitutem se vicino debere, cuius ædes non in totum liberæ sunt, sed ei cum quo agitur, seruitutem non debent: verbi gratia, habeo ædes, quibus sunt vicinæ Seianæ & Sempronianæ: Sempronianis seruitutē debeo: aduersus dominum Seianarum volo experiri altius me tollere prohibentem. in rem actione experiar. licet enim seruiant ædes meæ, ei tamen cum quo agitur, non seruiunt. hoc igitur intendo, habere me ius altius tollendi inuito eo cum quo ago: quantum enim ad eum pertinet, liberas ædes habeo.* ¶ *Si cui omnino altius* 4

tollere

tollere non liceat, aduersus eum rectè agetur, ius ei non esse tollere. Hæc seruitus & ei qui vlteriores ædes habet, deberi poterit.

Medius locus an impediat seruitutem.

V. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

ET ideo si inter meas & Titij ædes tuæ ædes intercedant, possum Titij ædibus seruitutem imponere, ne liceat ei altius tollere, licet tuis non imponatur: quia donec tu non extollis, est vtilitas seruitutis.

VI. VLPIANVS lib. XVII. ad Edictum.

ET si fortè qui medius est, quia seruitutem nõ debebat, altius extulerit ædificia sua, vt iam ego non videar luminibus tuis obstaturus. si ædificauero, frustra intendes ius mihi non esse ita ædificatum habere inuito te. sed si intra tempus statutũ rursus deposuerit ædificium suũ vicinus, renascetur tibi vindicatio.

Istæ actiones competunt etiam quasi possidenti seruitutem. Bart.

1 ¶ *Sciendum tamen, in his seruitutibus possessorem* [a] *esse eum iuris & petitorem. & si fortè non habeam ædificatum altius in meo, aduersarius meus possessor est. nam cum nihil sit innouatum, ille possidet, & ædificantem me prohibere potest & ciuili actione & interdicto quod vi aut clam. idem & si lapilli iactu impedierit. sed & si patiente eo ædificauero, ego possessor ero effectus.*

[a] Possessor is dicitur, contra quem nil nouatum est. l. 8. §. sed si quæratur. ĩ. eo. vide l. pen. ĩ. si vsusfruc. pet.

De seruitute oneris ferendi.

¶ *Etiam de seruitute quæ oneris ferendi causa imposita erit, actio nobis competit: vt & onera ferat, & ædificia reficiat ad eũ modum qui seruitute imposita comprehensus est. & Gallus putat, non posse ita seruitutem imponi, vt quis facere aliquid cogeretur: sed ne me facere prohiberet. nam in omnibus seruitutibus refectio ad eum pertinet qui sibi seruitutẽ asserit: non ad eum cuius res seruit. sed eualuit Serui sententia in proposita specie: vt poßit quis defendere, ius sibi esse cogere aduersariũ reficere parietem ad onera sua sustinenda. Labeo autem hanc seruitutem non hominem debere, sed rem: denique licere domino rem derelinquere scribit. Hæc autem actio in rem magis est quàm in personam: & nõ alij competit quàm domino ædium & aduersus dominum: sicuti ceterarum seruitutium intẽtio.* 2

¶ *Si ædes plurium dominorũ sint, an insolidum agatur, Papinianus libro tertio quæstionum tractat. & ait singulos dominos insolidum* agere, sicuti de ceteris seruitutibus, excepto vsufructu. sed non idem respondendum inquit, si communes ædes essent quæ onera vicini sustinerent.* 3

*Græci ex hoc loco probari putãt, seruitutem oneris ferẽdi esse diuiduã.

¶ *Modus autem refectionis in hac actione ad eum modum pertinet, qui in seruitute imposita continetur: fortè vt reficiat lapide quadrato vel lapide structili vel quouis alio opere quod in seruitute dictum est.* 4

In hac actione veniunt fructus, item paries potest effici melior non deterior, Bart.

§ ¶ *Veniunt & fructus in hac actione: id est commodum quod haberet, si onera ædiũ eius vicinus sustineret. Parietem autem meliorem quidem quàm in seruitute impositum est, facere licet. deteriorẽ si facit, aut per hanc actionem aut per operis noui nuntiationem prohibetur.*

In hac actione officio iudicis fit restitutio rei, & præstatur cautio. Bart.

VII. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

HArum actionum euentus hic est, vt victori officio iudicis aut res præstetur, aut cautio. res ipsa hæc est, vt iubeat aduersarium iudex emendare vitium parietis, & idoneum præstare. cautio hæc est, vt eum iubeat de reficiendo pariete cauere: neque se neque successores suos prohibituros altius tollere, sublatúmque habere. & si cauerit, absoluetur. si verò neque rem præstat neque cautionem, tanti condemnet, quanti actor in litem iurauerit.

VIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

SIcut autem refectio parietis ad vicinum pertinet, ita fultura ædificiorum vicini cui seruitus debetur, quamdiu paries reficietur, ad inferiorem vicinum non debet pertinere. nam

Dominus partis inferioris non potest in superiores iure seruitutis fumum immittere. Bart.

4 ¶ *Aristo Cerellio Vitali respondit, non putare se ex taberna casiaria* [a] *fumum in superiora ædificia iure immitti posse, nisi ei rei seruitutem talẽ admittit. idemq; ait, & ex superiore in inferiora non aquam nõ quid aliud immitti licet: in suo enim alij hactenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat: fumi autem sicut aquæ esse immißionẽ. posse igitur superiorem cum inferiore agere, ius illi non esse id ita facere. Alfenum deniq; scribere ait, posse ita agi, ius illi non esse in suo lapidem cædere, vt in meum fundum fragmenta cadant. dicit igitur Aristo, eum qui tabernam casiariam à Minturnensibus conduxit, à superiore prohiberi posse fumum immittere: sed Minturnenses ei ex conducto teneri. agiq; sic posse dicit cum eo qui eum fumũ immittat, ius ei nõ esse fumum immittere. ergo per contrarium agi poterit, ius esse fumum immittere. quod & ipsum videtur Aristo probare. sed & interdictum vti poßidetis poterit locum habere, si quis prohibeatur qualiter velit suo vti.*

[a] de qua Columel. lib. 7. c. 8.

Non valet pactum, vt alicui liceat facere, quod de iure communi facere poterat. Bart.

5 ¶ *Apud Pomponium dubitatur libro quadragensimo primo lectionum an quis poßit ita*

agere, licere fumum non grauem, puta ex foco, in suo facere, aut non licere. & ait, magis non posse agi. sicut agi non potest, ius esse in suo ignem facere, aut sedere, aut lauare. Idem in diuersum probat: nam & in Valineis, inquit, vaporibus cum Quintilla cuniculum pergentem in Vrsi Iuli instruxisset, placuit potuisse tales seruitutes imponi.*

* Græcismus. Ant. August. lib. 2. c. 1.

Quibus ex causis agitur confessoria.

VIIII. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

SI eo loco per quem mihi iter debetur, tu ædificaueris, possum intendere ius mihi esse ire agere. quod si probauero, inhibebo opus tuum. Item Iulianus scripsit, si vicinus in suo ædificando effecerit ne stillicidium meum reciperet, posse me agere de iure meo, id est ius esse immittendi stillicidium: sicut in via diximus. sed si quidē nondū ædificauit, siue vsumfructum siue viam habet, ius sibi esse ire agere vel frui intendere potest. quòd si iam ædificauit dominus, is qui iter & actum habet, adhuc potest intēdere ius sibi esse. fructuarius autem non potest: quia amisit vsumfructū. & ideo de dolo actionem dandam hoc casu Iulianus ait. Contra si in itinere quod per fundū tibi debeo ædifices, rectè intendam ius tibi non esse ædificare vel ædificatum habere: quemadmodum si in area mea quid ædifices.

Per

Per vsum partis retinetur seruitus tota. Bart.

1 ¶ *Qui latiore via vel angustiore vsus est, retinet seruitutem: sicuti qui aqua, ex qua ius habet vtendi, alia mixta vsus est, retinet ius suum.*

In præscriptione seruitutum realium non adquiritur titulus. Bart.

X. VLPIANVS libro quinquagensimo tertio ad Edictum.

S*I quis diuturno vsu & longa quasi possessione ius aquæ ducēdæ nanctus sit, non est ei necesse docere de iure quo aqua constituta est, veluti ex legato, vel alio modo: sed vtilem habet actionem, vt ostēdat per annos fortè tot vsum se non vi non clam non precario possedisse.*

Ex l.j.§.de aqu. plu. arc.l. 14. §. de seruit.

Confessoria competit contra quemlibet qui vsum seruitutis impedit. Bart.

1 ¶ *Agi autem hac actione poterit non tantùm cum eo in cuius agro aqua oritur, vel per cuius fundum ducitur, verumetiam cum omnibus agi poterit quicumque aquam non* " *ducere impediunt, exemplo ceterarum seruitutium. Et generaliter, quicumque aquam ducere impediat, hac actione cum eo experiri potero.*

" In vulg. deerat negatio, quę & Flor. & in manusc. est, & rectè. i. impediant, seu faciunt vt non ducatur.

Vnus ex sociis potest alium ædificantem impedire iure communionis, non iure seruitutis. Bart.

XI. MARCELLVS lib. VI. Digestorum.

An

AN vnus ex sociis in communi loco inuitis ceteris iure ædificare poßit, id est an, si prohibeatur à socijs, poßit cum his ita experiri, ius sibi esse ædificare: & an socij cum eo ita agere poßint, ius sibi prohibendi esse, vel illi ius ædificandi non esse: & si ædificatum iam sit, non poßit cum eo ita experiri, ius tibi non esse ita ædificatum habere, quæritur: & magis dici potest, prohibendi potius quàm faciendi esse ius socio: quia magis ille qui facere conatur, vt dixi, quodammodo sibi alienum quoque ius præripit, si quasi solus dominus ad suum arbitrium vti iure communi velit.

In negatoria cogitur victus cauere quòd in futurum seruitute non vtetur. Bart.

XII. IAVOLENVS libro secundo Epistularum.

EGi ius illi non esse tigna in parietem meum immissa habere: an & de futuris non immittendis cauendum est? respondi, iudicis officio contineri puto, vt de futuro quoque opere caueri debeat.

Non potest quis habere canalem in suo, per quem aqua proiiciatur in alieno. Bart.

XIII. PROCVLVS libro quinto Epistularum.

FIstulas quibus aquam duco, in via publica habeo: & hæ ruptæ inundãt parietem

tem tuum. puto posse te mecum rectè agere, ius mihi non esse flumina ex meo in tuum parietem fluere.

Qui tigna immittit vltra quàm statutum est, actione negatoria tollere cogitur. Bart.

XIIII. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

SI cum meus proprius esset paries, passus sim te immittere tigna quæ antea habueris, si noua velis immittere, prohiberi à me potes: immo etiam agere tecum potero, vt ea quæ noua immiseris, tollas. Si paries cõmunis opere abs te facto in ædes meas se inclinauerit, potero tecum agere, ius tibi non esse parietem illum ita habere.

Contra tutorem vel curatorem.

XV. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

ALtius ædes suas extollendo, vt luminibus domus minoris annis viginti quinq; vel impuberis, cuius curator vel tutor erat, officiatur, efficit: quãuis hoc quoq; nomine actione ipse heredésq; teneãtur, quia quod alium facientem prohibere ex officio necesse habuit, id ipse committere non debuit, tamen & aduersus possidentem easdem ædes danda est impuberi vel minori actio, vt quod non iure factum est tollatur.

XVI. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

SI à te emero, vt mihi liceat ex ædibus meis in ædes tuas stillicidium immittere, & postea te sciente ex causa emptionis immissum habeam, quæro an ex hac causa actione quadam vel exceptione tuendus sim. respondi, vtroque auxilio me vsurum.

Si ædificium vicini super meum inclinatur; per negat. act. tollere cogetur. Bart.

XVII. ALFENVS libro secundo Digestorum.

SI quando inter ædes vinas paries esset, qui ita ventrem faceret, vt in vicini domum semipedē aut amplius procumberet, agi oportet, ius non esse illū parietem ita proiectum in suum esse inuito se. ¶ *Cū in domo Gaij Sei*[1] *locus quidam ædibus Annij ita seruiret, vt in eo loco positum habere ius Seio nō esset, & Seius in eo siluam seuisset, in qua labra, & *teues*) *cucumellas positas haberet, Annio consiliū omnes iurisperiti dederunt, vt cum eo ageret, ius ei non esse in eo loco ea posita habere inuito se.* ¶ *Secundum cuius parietem vicinus sterculinum fecerat, ex quo paries madescebat, consulebatur quemadmodum posset vicinum cogere, vt sterculinum* tolleret. respondi, si in loco publico id fecisset, per interdictum cogi posse. sed si in priuato, de seruitute agere oportere. si damni infecti stipulatus esset, posit per eam stipulationem si quid ex ea re sibi*

* Sic Flo. sed vulg. editio habebat, & teneras & cucumellas. manuscriptus bonus, labra ænea & cucumellas. Cont.

* Sic Flo. sed manuscript. & vulg. sterquiliniū.

sibi damni datum esset seruare.

Actor ieo contumace mittitur in possessionem omnium bonorum eius. Bart.

XVIII. IVLIANVS libro sexto ex Minicio.

IS cuius familia vicinum prohibebat aquam ducere, sui potestatem non faciebat ne secum agi posset: quærit actor quid sibi faciendum esset. respondi, oportere prætorem causa cognita iubere bona aduersarij possideri: & non ante inde discedere quàm is actori ius aquæ ducendæ constituisset: etsi quid, quia aquam ducere prohibitus esset, siccitatibus detrimenti cepisset; veluti si prata arborésue exaruissent.

Sententia lata contra vnum ex sociis, non præiudicat cæteris, si eius culpa acciderit. Bart.

XIX. MARCIANVS libro quinto Regularum.

SI de communi seruitute quis bene quidem deberi intendit, sed aliquo modo litẽ perdidit culpa sua, non est æquũ hoc ceteris damno esse. sed si per collusionem cessit † litem aduersario, ceteris dandam esse actionem de dolo Celsus scripsit. idque ait Sabino placuisse.

† lite

XX. SCAEVOLA libro quarto Digestorum.

TEstatrix fundo quẽ legauerat, casas iunctas habuit: quæsitum est, si hæ fundo legato

legato non cederent, cúmque legatarius vindicasset, an iste fundus aliquam seruitutem casis deberet: aut si ex fideicommissi causa cum sibi dari legatarius desideraret, heredes seruitutem aliquam casis excipere deberent, respondit, deberi.

Ius compascendi.

¶ *Plures ex municipibus qui diuersa prædia possidebant, saltum communem vt ius compascendi haberent mercati sunt. idque etiam à successoribus eorum est obseruatum. sed nonnulli ex his qui hoc ius habebant, prædia sua illa propria venumdederint. quæro an in venditione etiam ius illud secutum sit prædia cum eius voluntatis venditores fuerint, vt & hoc alienarent: respondit, id obseruandum quod actum inter contrahentes esset. sed si voluntas contrahentium manifesta non sit, & hoc ius ad emptores transire. Item quæro, an cum pars illorum propriorum fundorum legato ad aliquem transmissa sit, aliquid iuris secum huius compascui traxerit. respondit, cum id quoque ius fundi qui legatus esset, videretur, id quoque cessurum legatario.*

Potest agi vt aqua inueniatur, & inuenta ducatur. Bart.

XXI. LABEO libro primo Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI *qua aqua nondum apparet, eius iter ductus constitui non potest. Paulus: immo puto*

puto idcirco id falsum esse, quia cedi potest vt aquam quereres, & inuentam ducere liceret.

QVEMADMODVM SERVITVTES AMITTVNTVR TIT. VI.

In indice titul. est, amittantur.

Ratione dominij confunditur seruitus, Bart.

GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SERVITVTES *prædiorum cōfunduntur, si idem vtriusque prædij dominus esse cœperit.*

ℓ. Leria J. de ser. rusti. præd.

II. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

Qvi iter & actū habet, si statuto tempore tantùm ierit, non perisse actū sed manere Sabinus, Cassius, Octauenus aiunt; nam ire quoque per se eum posse qui actum haberet.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

Ivra prædiorum morte & capitis deminutione non perire, volgo traditum est.

IIII. PAVLVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

Iter sepulchro debitum non vtendo numquam amittitur.

Seruitus retinetur per quemcunque vtentem nomine fundi, Bart.

V. IDEM libro sexagensimo sexto ad Edictum.

Eruitus & per socium & fructuariũ & bonæ fidei possessorem nobis retinetur:

VI. CELSVS libro quinto Digestorum.

Nam satis est fundi nomine itum esse. Si vna est via, indiuisibilis est, & ideo vel tota amittitur, vel tota retinetur. Bart.

¶ Si ego via quæ nobis per vicini fundũ debebatur, vsus fuero, tu autem constituto tempore cessaueris, an ius tuũ amiseris? & econtrario, si vicinus, cui via per nostrum fundum debebatur, per meam partem ierit egerit, tuam partem ingressus non fuerit, an partem tuam liberauerit? Celsus respondit, si diuisus est fundus inter socios regionibus, quod ad seruitutẽ attinet quæ ei fundo debebatur, perinde est atque si ab initio duobus fundis debita sit: & sibi quisque dominorum vsurpat seruitutem, sibi non vtendo deperdit: nec amplius in ea re causæ eorum fundorum miscentur. nec fit vlla iniuria ei cuius fundus seruit, immo si quo me lior: quoniam alter dominorum vtendo, sibi, non toti fundo proficit. Sed si is fundus qui seruierit, ita diuisus est, plusculum dubitationis ea res habet: nam si certus ac finitus viæ locus est, tunc si per longitudinem eius fundus diuisus est, eadem omnia seruanda erunt, quæ si initio constituendæ eius seruitutis similiter hic duo fundi fuissent. si verò per latitudinem viæ fundus diuisus * est *, nec multum refert,*

** i. vsu retinet.*

æqua

æqualiter id factum est an inæqualiter, tunc manet idem ius seruitutis quod fundo indiuiso fuerat. nec aut vsu detineri, aut non vtēdo deperire, nisi tota via poterit. nec si fortè inciderit, vt semita quæ per alterum duntaxat fundum erit, vteretur, idcirco alter fundus liberabitur: quoniam vnum atque eo modo indiuiduum viæ ius est. Possunt tamen alterutrum fundum liberare, si modo hoc specia liter conuenit. Certè si is cui seruitus debebatur, alterum ex ea diuisione fundum redemerit, num ideo minus ea re fundi alterius seruitus permanebit? nec video quid absurdè consecuturum sit eam sententiam, fundo altero manēte seruo: si modò & ab initio potuit angustior constitui via quàm lege finita est, & adhuc id loci superest in eo fundo cui remissa seruitus non est, vt sufficiat viæ. quòd si minus loci superest quàm viæ sufficiat, vterque fundus liberabitur: alter propter redemptionem, alter quia per eum locum qui superest, via constitui non potest. Ceterum si ita constitutum est ius viæ, vt per quālibet partē fundi ire agere liceat, idq; vel subinde mutare, nihil prohibet: atq; ita diuisus est fundus, si per quālibet eius partem æquè ire atq; agi possit, tunc perinde obseruabimus atq; si ab initio duobus fundis duæ seruitutes iniunctæ fuissent: vt altera retineri, altera nō vtēdo posset deperire. nec

ne fallit alieno facto ius alterius immutatu iri; quoniam ante satius fuerat per alteram partem ire agere, vt idem ius ei in altera parte fundi retineretur. Contra, illud commodum accessisse ei cui via debebatur, quod per duas pariter vias ire agere possit, bisque octonos in porrectum, & senos denos in anfractum.

Seruitus quæ non habet quotidianum vsum, amittitur tempore constituto duplicato. Bart.

VII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Plautium.

SI sic constituta sit aqua, vt vel æstate ducatur tantùm, vel vno mense, quæritur quemadmodum non vtendo amittatur: quia non est continuum tempus, quo cum vti non potest, non sit vsus. itaque & si alternis annis vel mensibus quis aquam habeat, duplicato constituto tempore amittitur. idem & de itinere custoditur. si verò alternis diebus, aut die toto, aut tantùm nocte, statuto legibus tempore amittitur; quia vna seruitus est: nam & si alternis horis, vel vna hora cottidie seruitutem habeat, Seruius scribit, perdere eum non vtendo seruitutem: quia id quod habet, cottidianum sit.

Qui permittit ædificari in loco seruiente, ius seruitutis amittit. Bart.

VIII. IDEM libro quintodecimo ad Plautium.

SI stillicidij immittendi ius habeã in aream tuam, & permisero ius tibi in ea area ædificandi, stillicidij immittendi ius amitto. Et similiter si per tuum fundum via mihi debeatur, & permisero tibi in eo loco per quem via mihi debetur, aliquid facere, amitto ius viæ. Is qui per partem itineris it, totum ius vsurpare videtur.

VIIII. IAVOLENVS libro tertio ex Plautio.

AQua si in partẽ aqua gi influxit, etiam si non ad vltima loca peruenit, omnibus tamen partibus vsurpantur.

In vulgata editione incipit, lex. Si in partẽ.

In diuiduis retinet quis per socium quod per se non potest. Bart.

X. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

SI communem fundum ego & pupillus haberemus, licet vterque non vteretur, tamen propter pupillum & ego viam retineo. Si is qui nocturnam aquam habet, interdiu per constitutum ad amissionem tempus vsus fuerit, amisit nocturnam seruitutẽ qua vsus non est. Idem est in eo qui certis horis aquaductum habens, alis vsus fuerit, nec vlla parte earum horarum.*

*Leű tonstet. j. de aqua cottidia. & æstiua.

Qui vtitur seruitute plus debito, seruitutem retinet.

In vulgata editione incipit lex, Si in cui.

XI. MARCELLVS libro quarto Digestorum.

IS cui via vel actus debebatur, vt vehiculo certo genere vteretur, alio genere fuerat

vsus. videamus ne amiserit seruitutẽ: & alia sit eius condicio, qui amplius oneris quàm licuit vexerit: magísque hic plus quàm aliud egisse videatur: sicuti latiore itinere vsus esset, aut si plura iumenta egerit quàm licuit, aut aquæ admiscuerit aliam. ideóque in omnibus istis quæstionibus seruitus quidem non amittitur: non autem conceditur plus quàm pactum est in seruitute habere. Heres cum legatus esset fundus sub condicione, imposuit ei seruitutes: extinguentur si legati condicio existat, videamus, an adquisitæ sequantur legatarium: & magis dicendum est, vt sequantur.

Seruitus retinetur per quemcúque vtentem, & etiam per aquam naturalem currentem. Bart.

XII. CELSVS libro vicensimo tertio Digestorum.

QVi fundum alienum bona fide emit, itinere quod ei fundo debetur, vsus est. retinetur id ius itineris: atque etiã si precario aut vi deiecto domino possidet. fundus[a] enim qualiter se habens, ita cũ in suo habitu possessus est, ius non deperit. neque refert iustè nec ne possideat qui talem eum possidet. Quare fortius, & si aqua per riuum sua sponte perfluxit, ius aquæ ducendæ retinetur, quod & Sabino rectè placuit, vt apud Neratium libro quarto membranarum scriptum est.

[a] l. qui fundum. 7. de verb. sign.

Me

Medius locus non seruiens, seruitutem interpellat, non extinguit. Bart.

XIII. MARCELLVS libro septimodecimo Digestorum.

SI quis ex fundo cui viam vicinus deberet, vendidisset locum proximum seruienti fundo non imposita seruitute, & intra legitimum tempus quo seruitutes pereunt, rursus eum locum adquisisset, habiturus est seruitutem quam vicinus debuisset.

Si fundo flumine occupato alluuione seruitus extinguatur, restituitur. Bart.

XIIII. IAVOLENVS libro decimo ex Cassio.

SI locus per quem via aut iter aut actus debebatur, impetu fluminis occupatus esset, & intra tempus quod ad amittendam seruitutem sufficit, alluuione facta restitutus est, seruitus quoque in pristinum statum restituitur. quod si id tempus praeterierit, vt seruitus amittatur, renouare eam cogendus est. ¶ Cum via publica vel fluminis impetu vel ruina amissa est, vicinus proximus viam praestare debet.

l. 1. §. de via publica.

Redemptione vnius ex fundis seruientibus, non extinguitur seruitus debita per alios. Bart.

XV. IDEM libro secundo Epistularum.

SI cum seruitus mihi per plures fundos deberetur, medium fundum adquisiui, ma-

nere seruitutem puto. quia totiens seruitus confunditur, quotiens vti ea is ad quem pertineat non potest. medio autem fundo adquisito potest consistere, vt per primum & vltimum iter debeatur.

Si per eundem riuum aqua ad plura prædia ducitur, plures seruitutes sunt, & potest vna amitti altera remanente: & quod vnus perdit, alteri non adcrescit. Bart.

XVI. PROCVLVS libro primo Epistularum.

AQuam quæ oriebatur in fundo vicini, plures per eundem riuum iure ducere soliti sunt, ita vt suo quisque die à capite duceret: primo per eundem riuum, eúmque communem: deinde vt quisque inferior erat, suo quisque proprio riuo: & vnus statuto tempore quo seruitus amittitur, non duxit. existimo eum ius ducendæ aquæ amisisse: nec per ceteros qui duxerunt, eius ius vsurpatum esse. proprium enim cuiusque eorũ ius fuit: neque per alium vsurpari potuit. Quòd si plurium fundo iter aquæ debitum esset, per vnum eorum omnibus his inter quos is fundus communis fuisset, vsurpari potuisset. Item si quis eorũ quibus aquæductus seruitus debebatur, & per eundem riuum aquã ducebant, ius aquæ ducendæ non ducendo eam amisit, nihil iuris eo nomine ceteris qui riuo vtebantur, adcreuit.

*L. vsu retentum.

idque

idque commodum eius est, per cuius fundum iditer aquæ, quod non vtēdo pro parte vnius amissum est: libertate enim huius partis seruitutis fruitur.

Qui perdit principale, perdit accessorium. Bart.

XVII. POMPONIVS libro vndecimo ex Variis lectionibus

Labeo ait, si is qui haustum habet, per tempus quo seruitus amittitur, ierit [a] ad fontem, nec aquam hauserit, iter quoque eum amisisse.

[a] Perperā addebat Haloāder negationem. Ant. Augus. li. 4. cap. 17.

XVIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI quis alia aqua vsus fuerit quàm de qua in seruitute imponenda actum est, seruitus amittitur. ¶ Tempus [b] quo non est vsus præcedens fundi dominus cui seruitus debetur, imputatur ei qui in eius loco successit.

[b] l. 6. 7. de seruit. vrbanorū.

Vsucapio libertatis.

2 ¶ *Si cum ius haberes immittendi, vicinus statuto tēpore ædificatum non habuerit, ideóque nec tu immittere poteris, non ideo magis seruitutem amittes: quia non potest videri vsucepisse vicinus tuus libertatem ædium suarum, qui ius tuum non interpellauit.*

Actio personalis pro seruitute non tollitur tempore quo amittitur seruitus constituta. Bart.

XVIIII. POMPONIVS libro trigensimo secundo ad Sabinum.

SI partē fundi vendendo lege cauerim, vti per eam partē in reliquum fundū meum aquam ducerem, & statutum tempus intercesserit antequam riuum facerem, nihil iuris amitto, quia nullum iter aquæ fuerit: sed manet mihi ius integrum. quòd si fecissem iter, neque vsus essem, amittam. ¶ *Si per fundum meum viam tibi legauero, & adita mea hereditate per constitutum tempus ad amittendam seruitutem ignoraueris eam tibi legatam esse, amittes viam non vtendo. quòd si intra idem tempus antequam rescires tibi legatam seruitutem, tuum fundum vendideris, ad emptorem via pertinebit, si reliquo tempore ea vsus fuerit: quia scilicet tua esse cœperat. vt iam nec ius repudiandi legatū tibi possit contingere, cum ad te fundus non pertineat.* 1

Per quemcumque nomine fundi vtentem seruitus retinetur. Bart.

XX. SCAEVOLA libro primio Regularum.

VSu retinetur seruitus, cum ipse cui debetur vtitur, quiue in possessionem eius est, aut mercenarius, aut hospes, aut medicus, quiue ad visitandum dominum venit, vel colonus, aut fructuarius:

XXI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

FRuctuarius licet suo nomine.

XXII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

DEnique quicumque quasi debita via vsus fuerit:

XXIII. PAVLVS lib. quinto Sententiarum.

SIue ad fundum nostrum facit, vel ex fundo:

XXIIII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

LIcet malæ fidei possessor sit, retinebitur seruitus.

In præscribenda seruit. requiritur quòd bona fide quis vtatur iure seruitutis. Bart.

XXV. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SEruitute vsus nō videtur, nisi is qui suo iure vti se credidit. ideóque si quis pro via publica vel pro alterius seruitute vsus sit nec interdictum nec actio vtiliter competit.

Explicit ex ordine Digestorum liber octauus, De Iudiciis liber quartus.

Incipit

INCIPIT EX ORDINE

LIBER NONVS,

SI QVADRVPES* PAVPERIEM FECISSE DICATVR.

De Iudiciis liber quintus. libr. 60. βασιλ. ti. 2.

* Harmenopul. lib. 6. tit. 1. th. 3. & 4.

Actio de pauperie competit, si animal nocuit non culpa hominis, & contra naturam sui generis. Bart.

VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Vide Exo. cap. 20. Pausan. in Eliacis, & Bud in poste. annot.

SI QVADRVPES pauperiẽ fecisse dicetur actio ex lege duodecim tabularũ descẽdit. quæ lex voluit aut dari id quod nocuit, id est id animal quod noxiam commisit: aut æstimationẽ noxiæ offerre. noxia autem est ipsum delictũ. quæ actio ad omnes quadrupedes pertinet. ¶ *Ait prætor* PAVPERIEM FECISSE. *Pauperies est damnum sine iniuria facientis datum: nec enim potest animal iniuria fecisse, quod sensu*

Inst. eod. tit. §. pauperies.

„ caret. Itaque, vt Seruius scribit, tũc hæc actio
„ locum habet, cum cõmota feritate nocuit qua-
„ drupes. puta si equus calcitrosus* calce percu-
„ serit, aut bos cornu petere solitus petierit, aut
„ mulæ propter nimiam ferociam. Quòd si pro-
pter loci iniquitatem aut propter culpam mu-
lionis aut si plus iusto onerata quadrupes in a-
liquem onus euerterit, hæc actio cessabit; dam-
nique iniuriæ agetur." Sed & si canis cũ du-
ceretur ab † alioquo, asperitate sua euaserit, &
alicui damnum dederit, si contineri firmius ab
alio poterit, vel si per eum locum induci non
debuit, hæc actio cessabit; et tenebitur qui ca-
nem tenebat. Sed & si instigatu alterius fera
2 damnum dederit cessabit hæc actio. ¶ Et gene
raliter hæc actio locum habet quotiens contra
naturam fera mota pauperiem dedit. ideóque
si equus dolore concitatus calce petierit, cessare
istam actionem. sed eum qui equum percusse-
rit aut vulnerauerit, in factum magis quàm
lege Aquilia teneri; vtique ideo, quia non ip-
se suo corpore dãnum dedit. at si cum equum
permulsisset quis, vel palpatus est," {&} cal-
ce eum percusserit, erit actioni locus. Et si alia
quadrupes aliam concitaBit, vt damnum da-
ret, eius quæ concitauit nomine agẽdum erit.
3 ¶ Siue autem corpore suo pauperiem quadru-
pes dedit, siue per aliam rem quam tetigit qua
drupes, hæc actio locũ habebit. vtputa si plau-

stro bos

*Et hoc dominus ignorauit. aliàs ipse videretur dãnũ dare, non animal. Græc. scholiast.
*vtiliter.
† aliquo
ff. l. 7. §. 6 quadrupes. ff. de dolo.
*Addunt Græci, vel strigilasset, re-&c.

ſtro bos obtriuit aliquem, vel alia re deiecta.

Inſt. eod. *¶ In Veſtiis autem propter naturalẽ feritatem* 4 *hæc actio locum non habet. & ideo ſi vrſus* » *fugit,& ſic nocuit,non poteſt quondam domi-* » *nus cõueniri:quia deſinit dominus eſſe vbi fe-* » *ra euaſit.et ideo etſi eum occidi,meum corpus* » *[a]eſt. ¶ Cum arietes vel boues commiſiſſent,et* 5 *alter alterum occidit,Quintus Mucius diſtin-xit,vt ſi quidem is periiſſet qui adgreſſus erat, ceſſaret actio.ſi is qui non prouocauerat, com-peteret actio.quamobrem eũ ſibi aut noxam ſarcire,aut in noxam dedere oportere.*

[a] Non autẽ prioris domini à quo aufugit.

Noxales actiones ſequuntur poſ-ſeſſores. Bart.

¶ Et cum etiã in quadrupedibus noxa caput 6 *ſequitur,aduerſus dominum hæc actio datur, non cuius fuerit quadrupes cum noceret, ſed cuius nunc eſt. Planè ſi ante litem cõteſtatam deceſſerit animal, extincta erit actio. noxæ autem dedere eſt,animal tradere viuum. De-mum ſi commune plurium ſit animal, aduer-ſus ſingulos erit inſolidum noxalis actio, ſicuti in homine.*

Ratione mendacij perditur huius actionis beneficium.Bart.

¶ Interdum autem dominus in hoc non cõue- 7 *nietur,vt noxæ dedat,ſed etiam inſolidum:vt-puta ſi in iure interrogatus an ſua quadrupes eſſet,reſponderit non eſſe ſuam:nam ſi conſti-*

terit eſſe

8 terit esse eius, insolidum condemnabitur. ¶ Si post litem contestatam ab alio sit animal occisum, quia domino legis Aquiliæ actio competit, ratio in iudicio habebitur legis Aquiliæ: quia dominus noxæ dedendæ facultatem amiserit. ergo ex iudicio proposito litis æstimationem offeret, nisi paratus fuerit actionem mandare aduersus eum qui occidit. ¶ Hanc actio-
9 nem nemo dubitauerit heredi dari ceterísque successoribus. item aduersus heredes ceterósque, non iure successionis, sed eo iure quo domini sunt, competit.

Cui competit.

II. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

HAec actio non solùm domino, sed etiã ei cuius interest, competit. veluti ei cui res commodata est: item fulloni: quia eo quòd tenentur, damnum videntur pati. Si quis aliquem euitans, magistratum[a] fortè, in taverna proxima se immisisset, ibique à cane feroce læsus esset, non posse agi canis nomine quidam putant. at si solutus fuisset, contra.

[a] Vt verbi gratia, negotiator Ædilem. Græcl.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

EX[b] hac lege iam non dubitatur, etiam liberarum personarum nomine agi posse: forte si patremfamilias aut filiumfamilias vulnerauerit quadrupes. scilicet vt non deformitatis ratio habeatur, cum liberum corpus æstima-

[b] l. vlt. §. de his qui deiecer.

m tionem

mationem non recipiat, sed impensarum in curationem factarum, & operarum amissarum, quásque amissurus quis esset inutilis factus.

IIII. PAVLVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

H*Aec actio vtilis competit & si nõ quadrupes, sed aliud animal pauperiẽ fecit.*

V. ALFENVS libro secundo Digestorum.

A *Gaso cum in tavernam equum deduceret, mulam equus olfecit ; mula calcem reiecit, & crus Agasoni fregit. consulebatur, poßet ne cum domino mulæ agi, quòd ea pauperiem fecisset. respondi, posse.*

AD LEGEM AQVILIAM.

TIT. II.

VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Arist. 2. polit. c. 6. refert Hippodami hac de re legem.

L*Ex Aquilia omnibus legibus quæ ante se de dãno iniuria locutæ sunt, derogauit; siue duodecim tabulis siue alia quæ fuit, quas leges nunc referre nõ est necesse. Quæ lex Aquilia plevisciťũ est ; cum eã Aquilius tribunus plevis à pleve rogauerit.*

Animalium diuisio tripartita.

II. GAIVS lib. septimo ad Edictũ prouinciale.

L*Ege Aquilia capite primo cauetur,* (VT.) QVI SERVVM SERVAMVE ALIENVM

ALIENVM* ALIENAMVE, QVADRVPEDEM VEL PECVDEM INIVRIA OCCIDERIT, QVANTI ID IN EO ANNO PLVRIMI FVIT, TANTVM AES DARE DOMINO DAMNAS ESTO. *& infra deinde cauetur, vt aduersus infitiantem in duplum actio esset.* ¶ *Vt igitur apparet, seruis nostris exaequat quadrupedes quae pecudum numero sunt, & gregatim habētur. veluti oues, caprae, boues, equi, muli, asini. sed an sues pecudum appellatione continentur, quaeritur. & rectè Labeoni placet contineri. sed canis inter pecudes non est. longè magis bestiae* *in eo numero non sunt: veluti vrsi, leones, pantherae. elefanti autem, & camelli quasi mixti* *sunt: nam & iumentorum operam praestant, & natura eorum fera est. & ideo primo capite contineri eas oportet.*

*hæc particula ponitur hîc pro, id est, vt apparet ex Institut.

*Feræ scilicet.

*i. mediæ naturæ, seu mixtæ actionis, quia vicē iumētorū, i. ὑποζύγων præbent.

III. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI seruus seruáve iniuria occisus occisáve fuerit, lex Aquilia locum habet. iniuria occisum esse, meritò adicitur: non enim sufficit occisum, sed oportet iniuria id esse factum.

Furem nocturnum licet occidere, & etiam diurnum si se telo defendat. Bart.

IIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

ITaque si seruum tuum latronem insidiantem mihi occidero, securus ero: nam aduer-

sus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Lex duodecim[a] *tabularum furem noctu deprehensum occidere permittit: vt tamen id ipsum cum clamore testificetur. interdiu autem deprehensum ita permittit occidere, si is se telo defendat: vt tamen æquè cum clamore testificetur.*

[a] Macrob. lib. 1. Saturn. Gel. lib. 11.

V. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SEd & si quemcunque alium ferro se petentem quis occiderit, non videbitur iniuria occidisse. & si metu quis mortis furem occiderit, non dubitabitur quin lege Aquilia non teneatur. sin autem cum posset adprehendere, maluit occidere, magis est vt iniuria fecisse videatur. ergo & Cornelia tenebitur. ¶ Iniuriā autem hîc[b] accipere nos oportet, non quemadmodum circa iniuriarum actionem contumeliam quandam: sed quod non iure factum est, hoc est contra ius, id est si culpa quis occiderit, & ideo interdum vtraq; actio cōcurrit, & legis Aquiliæ, & iniuriarū. sed duæ erunt æstimationes, alia damni, alia contumeliæ. Igitur iniuriam hîc damnum accipiemus culpa datū etiam[c] ab eo qui nocere noluit. ¶ Et ideo quærimus, si furiosus damnum dederit, an legis Aquiliæ actio sit. & Pegasus negauit: quæ enim in eo culpa sit, cum suæ mentis non sit? et hoc est verissimum. cessabit igitur Aquilia actio

[b] in 1. & 3. c. pite.

[c] Ergo in hac lege punitur inuolūtarium crimen secūdū l. 2. ff. de legib.

quemad

quemadmodum si quadrupes damnum dederit, Aquilia cessat: aut si tegula* ceciderit. sed & si infans damnum dederit, idem erit dicendũ. quod si impubes id fecerit, Labeo ait, quia furti tenetur, teneri & Aquilia eum. & hoc puto verũ si sit iam iniuria capax. ¶ Si magister in disciplina vulnerauerit seruum, vel occiderit, an Aquilia teneatur, quasi damnum iniuria dederit? & Iulianus* scribit Aquilia teneri eum qui elusçauerat discipulum in disciplina. multo magis igitur in occiso idem erit dicendum. proponitur autem apud eum species talis. sutor, inquit, puero discenti ingenuo* filiofamilias parum bene facienti quod demonstrauerit, forma calcei ceruicem percussit, vt oculus puero perfunderetur. dicit igitur Iulianus, iniuriarum quidem actionem non cõpetere: quia non faciẽdæ iniuriæ causa percusserit, sed monendi & docendi causa. an ex locato dubitat: quia leuis dumtaxat castigatio concessa est docenti. sed lege Aquilia posse agi non dubito.

* Tunc agitur in factum l. 5. § pen. j. tit. prox.

* l. 13. § Iulianus. j. locat.

* Nota & de libero corpore competere Aquiliam.

VI. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

Praeceptoris enim nimia sæuitia culpæ adsignatur.

* Quintil. l. b. 1.

VII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Qua actione patrem consecuturum ait, quod minus ex operis filii sui propter

vitiatum oculum sit habiturus : & impendia quæ pro eius curatione fecerit. ¶ *Occisum autem accipere debemus siue gladio , siue etiam fuste, vel alio telo, vel manibus , si fortè strangulauit eũ, vel calce petiit, vel capite, vel qualiter qualiter.* ¶ *Sed si quis plus iusto oneratus deiecerit onus, & seruum occiderit, Aquilia locum habet: fuit enim in ipsius arbitrio ita se non onerare. Nam & si lapsus aliquis seruum alienum onere presserit, Pegasus ait, lege Aquilia eum teneri: ita demum, si vel plus iusto se onerauerit, vel neglegentius per lubricũ transierit.* ¶ *Proinde si quis alterius inpulsu dãnum dederit, Proculus scribit, neque eum qui impulit teneri, quia non occidit: neque eum qui impulsus est, quia damnum iniuria non dedit. secundum quod in factum*[o] *actio erit danda in eum qui impulit. Si quis in colluctatione, vel in pancratio, vel pugiles dum inter se exercentur, alius alium occiderit, si quidem in publico certamine alius alium occiderit, cessat Aquilia: quia gloriæ causa & virtutis non iniuriæ gratia videtur damnum datum: hoc autem in seruo non procedit, quoniam ingenui solẽt certare. in filiofamilias vulnerato procedit. Planè si cedentem*[a] *vulnerauerit, erit Aquiliæ locus: aut si non in certamine seruum occidit: nisi si domino committente hoc factum sit. tunc enim Aquilia cessat.* ¶ *Sed si quis seruũ ægrotum*

Margin numbers: 1, 2, 3, 4

[o] Innominatus interpres Græcus vocat in duplum. & vtilem Aquiliæ

[a] Quasi ii victũ sci-licet.

tum leuiter[a] percusserit, & is obierit, rectè Labeo dicit, lege Aquilia eum teneri: quia aliud alij mortiferum esse solet. Celsus autem multum interesse dicit, occiderit, an mortis causam præstiterit: vt qui mortis causam præstitit, non Aquilia sed in factum[b] actione teneatur. vnde adfert eum qui venenum pro medicamẽto dedit: & ait causam mortis præstitisse. quemadmodum eum qui furenti gladiũ porrexit: nam nec hunc lege Aquilia teneri, sed in factum. 5 ¶ Sed si quis de ponte aliquem præcipitauit, Celsus ait siue ipso ictu perierit, aut continuò submersus est, aut lassatus vi fluminis victus perierit, lege Aquilia teneri: quemadmodum si 6 quis puerum saxo inlisisset. ¶ Proculus ait si medicus seruum imperitè[c] secuerit, vel ex locato vel ex lege Aquilia competere actionem.

[a] In ore. Græci.

[b] l. vtili Aquilia.

[c] Imperitia culpæ adnumeratur. l. 132. ȷ. de reg. iur. l. 9. ȷ. locat.

VIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

IDem iuris est, si medicamento perperam vsus fuerit. Sed & qui bene secuerit, & dereliquit curationem, securus non erit: sed culpæ reus intellegitur. Mulionem quoque, si per imperitiam impetum mularum retinere non potuerit, si eæ alienum hominem obtriuerint, volgo dicitur culpæ nomine teneri. idem dicitur & si propter infirmitatem sustinere mularum impetum non potuerit. nec videtur iniquum si infirmitas culpæ adnumeretur, cum

SI partē fundi vendendo lege cauerim, vti per eam partē in reliquum fundū meum aquam ducerem, & statutum tempus intercesserit antequam riuum facerem, nihil iuris amitto, quia nullum iter aquæ fuerit: sed manet mihi ius integrum. quòd si fecissem iter, neque vsus essem, amittam. ¶ Si per fundum meum viam tibi legauero, & adita mea hereditate per constitutum tempus ad amittendam seruitutem ignoraueris eam tibi legatam esse, amittes viam non vtendo. quòd si intra idem tempus antequam rescires tibi legatam seruitutem, tuum fundum vendideris, ad emptorem via pertinebit, si reliquo tempore ea vsus fuerit: quia scilicet tua esse cœperat. vt iam nec ius repudiandi legatū tibi possit contingere, cum ad te fundus non pertineat.

Per quemcumque nomine fundi vtentem seruitus retinetur. Bart.

XX. SCAEVOLA libro primio Regularum.

VSu retinetur seruitus, cum ipse cui debetur vtitur, quiue in possessionem eius est, aut mercenarius, aut hospes, aut medicus, quiue ad visitandum dominum venit, vel colonus, aut fructuarius:

XXI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

FRuctuarius licet suo nomine.

XXII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

Denique quicumque quasi debitam viā vsus fuerit:

XXIII. PAVLVS lib. quinto Sententiarum.

Siue ad fundum nostrum facit, vel ex fundo:

XXIIII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

Licet malæ fidei possessor sit, retinebitur seruitus.

In præscribenda seruit. requiritur quòd bona fide quis vtatur iure seruitutis. Bart.

XXV. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

Seruitute vsus nō videtur, nisi is qui suo iure vti se credidit. ideóque si quis pro via publica vel pro alterius seruitute vsus sit nec interdictum nec actio vtiliter competit.

Explicit ex ordine Digestorum liber octauus, De Iudiciis liber quartus.

Incipit

INCIPIT EX ORDINE

LIBER NONVS,

SI QVADRVPES* PAVPERIEM FECISSE DICATVR.

De Iudiciis liber quintus. libr. 60. βασιλ. ti. 2.

* Harmenopul. lib. 6. tit. 1. th. 3. & 4.

Actio de pauperie competit, si animal nocuit non culpa hominis, & contra naturam sui generis. Bart.

VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Vide Exo. cap. 20. Pausan. in Eliacis, & Bud in poste. annot.

SI QVADRVPES *pauperiē fecisse dicetur actio ex lege duodecim tabularū descēdit. quæ lex voluit aut dari id quod nocuit, id est id animal quod noxiam commisit: aut æstimationē noxiæ offerre. noxia autem est ipsum delictū. quæ actio ad omnes quadrupedes pertinet.* ¶ *Ait prætor* PAVPERIEM FECISSE. *Pauperies est damnum sine iniuria facientis datum: nec enim potest animal iniuria fecisse, quod sensu*

Inst. eod. tit. §. pauperies.

„ *caret. Itaque, vt Seruius scribit, tūc hæc actio* „ *locum habet, cum cōmota feritate nocuit qua-* „ *drupes. puta si equus calcitrosus** *calce percu-* „ *serit, aut bos cornu petere solitus petierit, aut* „ *mula propter nimiam ferociam. Quòd si propter loci iniquitatem aut propter culpam mulionis aut si plus iusto onerata quadrupes in aliquem onus euerterit, hæc actio cessabit: damnique iniuriæ agetur.** *Sed & si canis cū duceretur ab*† *alioquo, asperitate sua euaserit, & alicui damnum dederit, si contineri firmius ab alio poterit, vel si per eum locum induci non debuit, hæc actio cessabit; et tenebitur qui canem tenebat. Sed & si instigatu alterius fera*

2 *damnum dederit cessabit hæc actio.* ¶ *Et generaliter hæc actio locum habet quotiens contra naturam fera mota pauperiem dedit. ideóque si equus dolore concitatus calce petierit, cessare istam actionem. sed eum qui equum percusserit aut vulnerauerit, in factum magis quàm lege Aquilia teneri; vtique ideo, quia non ipse suo corpore dānum dedit. at si cum equum permulsisset quis, vel palpatus est,** *{&} calce eum percusserit, erit actioni locus. Et si alia quadrupes aliam concitauit, vt damnum daret, eius quæ concitauit nomine agēdum erit.*

3 ¶ *Siue autem corpore suo pauperiem quadrupes dedit, siue per aliam rem quam tetigit quadrupes, hæc actio locū habebit. vt puta si plau-*

stro bos

*Et hoc dominus ignorauit. aliàs ipse videretur dānū dare, non animal. Græc. scholiast.

*vtiliter.

†aliquo

ff.l.7.§.si quadrupes. ff.de dolo.

*Addunt Græci, vel strigilasset, re-&c.

stro bos obtriuit aliquem, vel alia re deiecta.

Inst. eod. ¶ *In Vestiis autem propter naturalẽ feritatem hæc actio locum non habet. & ideo si vrsus fugit, & sic nocuit, non potest quondam dominus conueniri: quia desinit dominus esse vbi fera euasit. et ideo etsi eum occidi, meum corpus est.* 4

"Non autẽ prioris domini à quo aufugit.

"est. ¶ Cum arietes vel boues commisissent, et alter alterum occidit, Quintus Mucius distinxit, vt si quidem is perijsset qui adgressus erat, cessaret actio. si is qui non prouocauerat, competeret actio. quamobrem eũ sibi aut noxam sarcire, aut in noxam dedere oportere. 5

Noxales actiones sequuntur possessores. Bart.

¶ *Et cum etiã in quadrupedibus noxa caput sequitur, aduersus dominum hæc actio datur, non cuius fuerit quadrupes cum noceret, sed cuius nunc est. Planè si ante litem cõtestatam decesserit animal, extincta erit actio. noxæ autem dedere est, animal tradere viuum. Demum si commune plurium sit animal, aduersus singulos erit insolidum noxalis actio, sicuti in homine.* 6

Ratione mendacij perditur huius actionis beneficium. Bart.

¶ *Interdum autem dominus in hoc non cõuenietur, vt noxæ dedat, sed etiam insolidum: vtputa si in iure interrogatus an sua quadrupes esset, responderit non esse suam: nam si constiterit esse* 7

8 terit esse eius, insolidum condemnabitur. ¶ Si post litem contestatam ab alio sit animal occisum, quia domino legis Aquiliæ actio competit, ratio in iudicio habebitur legis Aquiliæ: quia dominus noxæ dedendæ facultatem amiserit. ergo ex iudicio proposito litis æstimationem offeret, nisi paratus fuerit actionem mandare aduersus eum qui occidit. 9 ¶ Hanc actionem nemo dubitauerit heredi dari ceterisque successoribus. item aduersus heredes ceterósque, non iure successionis, sed eo iure quo domini sunt, competit.

Cui competit.

II. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

HAec actio non solùm domino, sed etiã ei cuius interest, competit. veluti ei cui res commodata est: item fulloni: quia eo quòd tenentur, damnum videntur pati. Si quis aliquem euitans, magistratum* forte, in taverna proxima se immisisset, ibique à cane feroce læsus esset, non posse agi canis nomine quidam putant. at si solutus fuisset, contra.

*Vt verbi gratia, negotiator Ædilem. Græcl.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

" EX hac lege iam non dubitatur, etiam* " liberarum personarum nomine agi posse: " forte si patremfamilias aut filiumfamilias vul- " nerauerit quadrupes. scilicet ut non deformita- " tis ratio habeatur, cum liberum corpus æsti- m tionem

*l vlt. §. de his qui deiecer.

mationem non recipiat, sed impensarum in curationem factarum, & operarum amissarum, quásque amissurus quis esset inutilis factus.

IIII. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

H*Aec actio vtilis competit & si nō quadrupes, sed aliud animal pauperiē fecit.*

V. ALFENVS libro secundo Digestorum.

A *Gaso cum in tavernam equum deduceret, mulam equus olfecit: mula calcem reiecit, & crus Agasoni fregit. consulebatur, poßet ne cum domino mulæ agi, quòd ea pauperiem fecisset. respondi, posse.*

AD LEGEM AQVILIAM.

TIT. II.

VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Arist. 2. polit. c. 6. refert Hippodami hac de re legem.

L*Ex Aquilia omnibus legibus quæ ante se de dāno iniuria locutæ sunt, derogauit: siue duodecim tabulis siue alia quæ fuit, quas leges nunc referre nō est necesse. Quæ lex Aquilia plebiscitū est; cum eā Aquilius tribunus plebis à plebe rogauerit.*

Animalium diuisio tripartita.

II. GAIVS lib. septimo ad Edictū prouinciale.

L*Ege Aquilia capite primo cauetur, (vt.)* QVI SERVVM SERVAMVE ALIENVM

ALIENVM* ALIENAMVE, QVADRVPEDEM VEL PECVDEM INIVRIA OCCIDERIT, QVANTI ID IN EO ANNO PLVRIMI FVIT, TANTVM AES DARE DOMINO DAMNAS ESTO. *& infra deinde cauetur, vt aduersus infitiantem in duplum actio esset.* ¶ *Vt igitur apparet, seruis nostris exæquat quadrupedes quæ pecudum numero sunt, & gregatim habētur. veluti oues, capræ, boues, equi, muli, asini. sed an sues pecudum appellatione continentur, quæritur. & rectè Labeoni placet contineri. sed canis inter pecudes non est. longè magis bestiæ *in eo numero non sunt: veluti vrsi, leones, pantheræ. elefanti autem, & camelli quasi mixti* sunt: nam & iumentorum operam præstant, & natura eorum fera est. & ideo primo capite contineri eas oportet.*

*hæc particula ponitur hîc pro, id est, vt apparet ex Institut.

*Feræ scilicet.

*i. mediæ naturæ, seu mixtæ actionis, quia vicē iumētorū, i. φυτὸ φόρον præbent.

III. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI seruus seruáve iniuria occisus occisáve fuerit, lex Aquilia locum habet. iniuria occisum esse, meritò adicitur: non enim sufficit occisum, sed oportet iniuria id esse factum.

Furem nocturnum licet occidere, & etiam diurnum si se telo defendat. Bart.

IIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

ITaque si seruum tuum latronem insidiantem mihi occidero, securus ero: nam aduer-

sus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Lex duodecim tabularum furem nocti deprehensum occidere permittit: vt tamen id ipsum cum clamore testificetur. interdiu autem deprehensum ita permittit occidere, si is se telo defendat: vt tamen aequè cum clamore testificetur.

Macrob. lib. 1. Saturn. Gel. lib. 11.

V. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SEd & si quemcumque alium ferro se petentem quis occiderit, non videbitur iniuria occidisse. & si metu quis mortis furem occiderit, non dubitabitur quin lege Aquilia non teneatur. sin autem cum posset adprehendere, maluit occidere, magis est vt iniuria fecisse videatur. ergo & Cornelia tenebitur. ¶ Iniuriam autem hic accipere nos oportet, non quemadmodum circa iniuriarum actionem contumeliam quandam: sed quod non iure factum est, hoc est contra ius, id est si culpa quis occiderit, & ideo interdum vtraq; actio concurrit, & legis Aquiliae, & iniuriarũ. sed duae erunt aestimationes, alia damni, alia contumeliae. Igitur iniuriam hic damnum accipiemus culpa datũ etiam ab eo qui nocere noluit. ¶ Et ideo quaerimus, si furiosus damnum dederit, an legis Aquiliae actio sit. & Pegasus negauit: quae enim in eo culpa sit, cum suae mentis non sit? et hoc est verissimum. cessabit igitur Aquilia actio,

in 1. & 3. capite.

Ergo in hac lege punitur inuoluntarium crimen secũdũ l. 2. 3. de legib.

quemad-

quemadmodum si quadrupes damnum dederit, Aquilia cessat: aut si tegula* ceciderit. sed & si infans damnum dederit, idem erit dicendũ. quod si impubes id fecerit, Labeo ait, quia furti tenetur, teneri & Aquilia eum. & hoc puto verũ si sit iam iniuriæ capax. ¶ Si magister in disciplina vulnerauerit seruum, vel occiderit, an Aquilia teneatur, quasi damnum iniuria dederit? & Iulianus* scribit Aquilia teneri eum qui eluscauerat discipulum in disciplina. multo magis igitur in occiso idem erit dicendum. proponitur autem apud eum species talis. sutor, inquit, puero discenti ingenuo* filiofamilias parum bene facienti quod demonstrauerit, forma calcei ceruicem percussit, vt oculus puero perfunderetur. dicit igitur Iulianus, iniuriarum quidem actionem non cõpetere: quia non faciẽdæ iniuriæ causa percusserit, sed monendi & docendi causa. an ex locato dubitat: quia leuis dumtaxat castigatio concessa est docenti. sed lege Aquilia posse agi non dubito.

* Tunc agitur in factum l. 5. § pen. ȷ. tit. prox.

* l. 13. §. Iulianus. ȷ. locat.

* Nota & de libero corpore competere Aquiliam.

VI. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

Præceptoris enim nimia sæuitia culpæ adsignatur.

Quintil. lib. 1.

VII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Qua actione patrem consecuturum ait, quod minus ex operis filii sui propter

vitiatum oculum sit habiturus : & impendia quæ pro eius curatione fecerit. ¶ *Occisum autem accipere debemus siue gladio, siue etiam fuste, vel alio telo, vel manibus, si fortè strangulauit eũ, vel calce petiit, vel capite, vel qualiter qualiter.* ¶ *Sed si quis plus iusto oneratus deiecerit onus, & seruum occiderit, Aquilia locum habet: fuit enim in ipsius arbitrio ita se non onerare. Nam & si lapsus aliquis seruum alienum onere presserit, Pegasus ait, lege Aquilia eum teneri: ita demum, si vel plus iusto se onerauerit, vel neglegentius per lubricũ transierit.* ¶ *Proinde si quis alterius inpulsu dãnum dederit, Proculus scribit, neque eum qui impulit teneri, quia non occidit: neque eum qui impulsus est, quia damnum iniuria non dedit. secundum quod in factum* [a] *actio erit danda in eum qui impulit. Si quis in colluctatione, vel in pancratio, vel pugiles dum inter se exercentur, alius alium occiderit, si quidem in publico certamine alius alium occiderit, cessat Aquilia: quia gloriæ causa & virtutis non iniuriæ gratia videtur damnum datum: hoc autem in seruo non procedit, quoniam ingenui solẽt certare. in filiofamilias vulnerato procedit. Planè si cedentem* [b] *vulnerauerit, erit Aquiliæ locus: aut si non in certamine seruum occidit: nisi si domino committente hoc factum sit. tunc enim Aquilia cessat.* ¶ *Sed si quis seruũ agrotum*

[a] Innominatus interpres Græcus vocat in duplum. & vtilem Aquiliæ

[b] Quasi se victũ sciliceat.

1 2 3 4

tum leuiter* percusserit, & is obierit, rectè Labeo dicit, lege Aquilia eum teneri: quia aliud alij mortiferum esse solet. Celsus autem multum interesse dicit, occiderit, an mortis causam præstiterit: vt qui mortis causam præstitit, non Aquilia sed in factum* actione teneatur. vnde adfert eum qui venenum pro medicamẽto dedit: & ait causam mortis præstitisse. quemadmodum eum qui furenti gladiũ porrexit: nam nec hunc lege Aquilia teneri, sed in factum.

*In ore. Græci.

* l. vtili Aquilia.

5 ¶ Sed si quis de ponte aliquem præcipitauit, Celsus ait siue ipso ictu perierit, aut continuò submersus est, aut lassatus vi fluminis victus perierit, lege Aquilia teneri: quemadmodum si 6 quis puerum saxo inlisisset. ¶ Proculus ait si medicus seruum imperitè* secuerit, vel ex locato vel ex lege Aquilia competere actionem.

*Imperitia culpæ adnumeratur. l. 132. §. de reg. iur. l. 9. §. locat.

VIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

IDem iuris est, si medicamento perperam vsus fuerit. Sed & qui bene secuerit, & dereliquit curationem, securus non erit: sed culpæ reus intellegitur. Mulionem quoque, si per imperitiam impetum mularum retinere non potuerit, si eæ alienum hominem obtriuerint, volgo dicitur culpæ nomine teneri. idem dicitur & si propter infirmitatem sustinere mularum impetum non potuerit. nec videtur iniquum si infirmitas culpæ adnumeretur, cum

affectare quisque non debeat in quo vel intellegit vel intellegere debet infirmitatem suam alij periculosam futuram. Idem iuris est in persona eius qui impetum equi quo vehebatur, propter imperitiam vel infirmitatem retinere non poterit.

VIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Item si obstetrix medicamentum dederit, & inde mulier perierit, Labeo distinguit, vt si quidem suis manibus supposuit, videatur occidisse. sin verò dedit vt sibi mulier offerret, in factum actionem dandã. quæ sententia vera est. magis enim causam mortis præstitit quàm occidit. ¶ *Si quis per vim vel suasum medicamentum alicui infundit vel ore vel † cristere, vel si eum vnxit malo veneno, lege Aquilia eum teneri: quemadmodum obstetrix supponens tenetur. Si quis hominem fame necauerit, in factum actione teneri Neratius ait.* ¶ *Si seruum meum equitantem, concitato equo effeceris in flumen præcipitari, atque ideo homo perierit, in factum esse dandã actionẽ Ofilius scribit. quemadmodum si seruus meus ab alio in insidias deductus, ab alio esset occisus.* ¶ *Sed si per lusum iaculantibus seruus fuerit occisus, Aquiliæ locus est. sed si cum alij in campo iacularentur, seruus per eum locũ trãsierit, Aquilia cessat: quia non debuit per campum iacul*

Margin: † clystere; 1; 2; 3

iacul

iaculatorium iter intempestiuè facere. qui tamen data opera in eum iaculatus est, vtique Aquilia tenebitur.

X. PAVLVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

NAm lusus [a] *quoque noxius in culpa est.*

XI. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

ITem Mela scribit si cum pila quidam luderent, vehementius quis pila percussa in tonsoris manus ea deiecerit, & sit serui quem tonsor habebat, [b] *gula sit præcisa directo cultello: in quocumque eorum culpa sit, eum lege Aquilia teneri. Proculus in tonsore esse culpam. Et sanè si ibi tondebat vbi ex consuetudine ludebatur, vel vbi transitus freques erat, est quod ei imputetur. quamuis nec illud male dicatur, si in loco periculoso sellam haberi tonsori se quis cōmiserit, ipsum de se queri debere.*
1 *¶ Si alius tenuit, alius interemit, is qui tenuit, quasi causam mortis præbuit, in factū actione* 2 *tenetur. ¶ Sed si plures seruum percusserint, vtrum omnes quasi occiderint teneantur, videamus. & si quidē apparet cuius ictu perierit, ille quasi occiderit tenetur. quòd si non apparet, omnes* [c] *quasi occiderint teneri Iulianus ait. & si cum vno agatur, ceteri non liberantur. nā ex lege Aquilia quod alius præ-*
3 *stitit, aliū non releuat, cum sit pœna. ¶ Celsus*

[a] Hæc de re Cicer. 1. de offi.

[b] Sic Flo. & in manuscr. sed legēdum est, radebat, ex lib. 60. βασιλικ. tit. 5. c. 11.

[c] Si sint liberi scilicet, secus si serui. l. 32. ƒ. eod.

scribit, si alius mortifero vulnere percusserit, alius postea exanimauerit, priorē quidem non teneri quasi occiderit, sed quasi vulnerauerit: quia ex alio vulnere perijt. posteriorem teneri quia occidit. quod & Marcello videtur, & est probabilius. ¶ *Si plures trabem deiecerint, & hominem oppresserint, æquè veteribus placet omnes lege Aquilia teneri.* ¶ *Item cum eo qui canē irritauerat, & effecerat vt aliquem morderet, quamuis eum non tenuit, Proculus respondit Aquiliæ actionem esse. sed Iulianus eum demum Aquilia teneri ait, qui tenuit & effecit vt aliquē morderet. ceterum si non tenuit, in factū agendum.* ¶ *Legis autem Aquiliæ actio* * *ero competit, hoc est domino.* ¶ *Si in eo homine quē tibi redhibiturus essem, damnum iniuria datum esset, Iulianus ait, legis Aquiliæ actionem mihi competere. méq; eum cœpero redhibere, tibi restituturū.* ¶ *Sed si seruus bona fide alicui seruiat, an ei competit Aquiliæ actio? & magis in factū* * *actio erit danda.* ¶ *Eum cui vestimenta cōmodata sunt, non posse si scissa fuerint, lege Aquilia agere Iulianus ait: sed domino eam competere.* ¶ *An fructuarius vel vsuarius legis Aquiliæ actionem haberet, Iulianus tractat. & ego puto melius, vtile iudicium ex hac causa dandum.*

4 5 6 7 8 9 10

* Directa scilicet. Græci.

* i. vtilis. quia nōdum est dominus effectus.

XII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SEd & si proprietatis dominus vulnerauerit seruũ vel occiderit, in quo vsusfructus meus est, danda est mihi ad exemplum legis Aquiliæ actio in eum pro portione vsusfructus, vt etiã ea pars anni in æstimationem veniat, qua nondum vsusfructus meus fuit.

XIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

LIber homo suo nomine vtilem Aquiliæ habet actionem: directã enim non habet, quoniam dominus* membrorũ suorũ nemo videtur. Fugitiui autem nomine dominus habet. 1 ¶ Iulianus scribit, si homo liber bona fide mihi seruiat, ipsum lege Aquilia mihi teneri. 2 ¶ Si seruus hereditarius occidatur, quæritur quis Aquilia agat, cum dominus nullus sit huius serui. & ait Celsus, legem domino dãna salua esse voluisse. dominus ergo hereditas habebitur. quare adita hereditate heres poterit experiri. 3 ¶ Si seruus legatus post aditam hereditatem sit occisus, competere legis Aquiliæ actionem legatario, si nõ* post mortem serui adgnouit legatum. quod si repudiauit, consequens esse ait Iulianus dicere, heredi competere.

* August. de Ciuit. Dei lib. 1.

* Rectè Flor. & in Græca metaphrasi additur negatio, quæ perperã deest in vulgata editione.

XIIII. PAVLVS lib. XXII. ad Edictum.

SEd si ipse heres eum occiderit, dictum est, dandam in eum legatario actionem.

XV. VLPIANVS lib. XVIII. ad Edictum.

HVic scripturæ consequens est dicere, vt si ante aditam hereditatem occidatur

legatus seruus, apud heredē remaneat Aquiliæ actio per hereditatem adquisita. Quod si vulneratus sit ante aditam hereditatem, in hereditate quidem actio remāsit: sed reddere ea legatario heredem oportet. ¶ Si seruus vulneratus mortiferè, postea ruina vel naufragio vel alio ictu maturius perierit, de occiso agi nō posse, sed quasi de vulnerato. sed si manumissus vel alienatus ex vulnere periit, quasi de occiso agi posse Iulianus ait. hæc ita tam variè, quia verum est eum à te occisum tunc cum vulnerabas: quod mortuo eo demum apparuit. in superiore non est passa ruina apparere an sit occisus. sed si vulneratum mortiferè liberum & heredem esse iusseris, deinde decesserit, hered. eius agere Aquilia non posse:

e l.98.§.de verb. obl.

• Hæc editio Florētina nō habet, nec liber 60. βασιλικ. cod. titu. denique cùm repetatur §. l. 34.& seq. videtur hîc rectè abesse. vide Anton. August. lib.3.c.j.

XVI. MARCIANVS lib. IIII. Regularum.

Quia in eum casum res peruenit à quo incipere non potest.

XVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Si dominus seruum suum occiderit, bonæ fidei possessori, vel ei qui pignori accepit, in factum actione tenebitur.

Additur in veter.

¶ Si coniunctim duobus legetur Stichus, & alter eorum occisum repudiauerit, puto coniunctim solum posse Aquilia agere, quia retro adcreuisse ei dominium videtur.

XVIII.

XVIII. PAVLVS lib. x. ad Sabinum.

SEd & si is qui pignori seruũ accepit, occidit eum vel vulnerauit, lege Aquilia & pigneraticia cũ ueniri potest. sed alterutra contentus esse debebit actor.

XVIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SEd si communem seruum occiderit quis, Aquilia teneri eum Celsus ait. idem est & si vulnerauerit.

XX. IDEM libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

SCilicet pro ea parte, pro qua dominus est qui agat.

XXI. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

AIt lex, QVANTI IS HOMO IN EO ANNO PLVRIMI FVISSET. *quæ clausula æstimationem habet damni quod datum est. Annus autem retrorsus computatur, ex quo quis occisus est. Quod si mortiferè fuerit vulneratus, & postea post longũ interuallum mortuus sit, inde annũ numeravimus secundum Iulianum, ex quo vulneratus est: licet Celsus contra scribit. ¶ Sed vtrum corpus eius solum æstimamus quanti fuerit cum occideretur, an potius quanti interfuit nostra non esse occisum? & hoc iure vtimur, vt eius quod interest fiat æstimatio.*

XXII.

XXII. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

PRoinde si seruum occidisti, quem sub pœna tradendum promisi, vtilitas venit in hoc iudicium. Item causæ corpori cohærentes æstimantur, si quis ex comœdis aut symphoniacis aut gemellis aut quadriga aut ex pari mularum vnũ vel vnam occiderit: non solum enim perempti corporis æstimatio facienda est, sed & eius ratio haberi debet, quo cetera corpora depretiata sunt.

XXIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

INde Neratius scribit, si seruus heres institutus occisus sit, etiam hereditatis æstimationem venire. ¶ Iulianus ait, si seruus liber & heres esse iussus occisus fuerit, neq; substitutum neque legitimum actione legis Aquiliæ hereditatis æstimationem consecuturum, quæ seruo competere non potuit. quæ sententia vera est. pretij igitur solummodo fieri æstimationem: quia hoc interesse solum substituti videretur. ego autem puto nec pretij fieri æstimationẽ: quia si heres esset, & liber esset. ¶ Idem Iulianus scribit, si institutus fuero sub a condicione SI STICHVM MANVMISERO, *& Stichus sit occisus post mortem testatoris, in æstimationem etiam hereditatis pretium me consecuturum: propter occisionem enim defecit*

condicio. quòd si viuo testatore occisus sit, hereditatis æstimationem cessare: quia retrorsum quanti plurimi fuit inspicitur. ¶ *Idẽ Iulianus scribit, æstimationem hominis occisi ad id tempus referri, quo plurimi in eo anno fuit. & ideo & si pretioso pictori pollex fuerit præcisus, & intra annum quo præcideretur, fuerit occisus, posse eum Aquilia agere: pretióq; eo æstimandum, quanti fuit prius quàm artem cum pollice amisisset.* ¶ *Sed & si seruus qui magnas fraudes in mei rationibus commiserat, fuerit occisus, de quo quæstionem habere destinaueram vt fraudiũ participes eruerentur, rectißimè Labeo scribit tanti æstimandum, quanti mea intererat fraudes serui per eum commissas detegi: non quanti noxa eius serui valeat. Sed & si bonæ frugi seruus intra annum mutatis moribus occisus sit, pretium id æstimavitur quãto valeret prius quàm mores mutaret. In summa omnia cõmoda quæ intra annũ quo interfectus est, pretiosiorem seruum facerent, hæc accedere ad æstimationem eius dicendũ est.* ¶ *Si infans*[a] *sit occisus nondũ anniculus, verius est sufficere hanc actionem, vt æstimatio referatur ad id tempus quo intra annum vixit.* ¶ *Hanc actionem & heredi ceterísq; successoribus dari constat. sed in heredẽ vel ceteros hæc actiò non dabitur, cum sit pœnalis: nisi fortè ex damno locupletior heres factus*

[a] ἄλαλος, vt Græci hîc transtulerunt.

factus sit. ¶ *Si dolo seruus occisus sit, & lege* 7 *Cornelia agere dominum posse constat, & si lege Aquilia egerit, praeiudicium fieri Corneliae non debet. Haec actio aduersus cõfitentem competit in simplum: aduersus negantẽ in duplum.* ¶ *Si quis hominem viuum falsò confiteatur* 8 *occidisse, & postea paratus sit ostendere hominem viuum esse, Iulianus scribit cessare Aquiliam, quamuis confessus sit se occidisse: hoc enim solum remittere actori confessoriam actionem, ne necesse habeat docere eum occidisse. ceterum occisum esse hominem à quocumque oportet.*

XXIIII. PAVLVS libro vicensimosecundo ad Edictum.

HOc apertius est circa vulneratum hominem: nam si confessus sit vulnerasse, nec sit vulneratus, aestimationem cuius vulneris faciemus? vel ad quod tempus recurramus?

XXV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

PRoinde si occisus quidem nõ sit, mortuus autem sit, magis est vt non teneatur in mortuo, licet fassus sit.

Falsa confessio procuratoris super crimine non adficit dominum. Iart.

¶ *Si procurator aut tutor aut curator aut qui-* 1 *uis alius confitetur aut absentem vulnerasse, confessoria in eos vtilis actio danda est.* ¶ *No-* 2 [illegible] *tandum*

tandum quòd in hac actione quæ aduersus confitentem datur, iudex non rei iudicandæ sed æstimandæ datur: nam nullæ partes sunt iudicandi in confitentes.

XXVI. PAVLVS libro vicensimosecundo ad Edictum.

PVta enim quòd qui conuenitur fateatur se occidisse, & paratus sit æstimationem soluere, & aduersarius magni litem æstimat.

Vbi concurrunt plura delicta, ibi concurrunt plures actiones. Bart.

XXVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI seruus seruum alienum subripuerit & occiderit, & Iulianus & Celsus scribunt, & furti & damni iniuriæ competere actionem. 1 ¶ *Si seruus communis, id est meus & tuus, seruum meum occiderit, legi Aquiliæ locus est aduersus te, si tua voluntate fecit: & ita Proculum existimasse Vrseius refert. quòd si non voluntate tua fecit, cessare noxalē actionem: ne sit in potestate serui, vt tibi soli seruiat: quod puto verum esse.* 2 ¶ *Item si seruus communis meus & tuus sit occisus à seruo Titij, Celsus scribit, alterum ex dominis agentem aut litis æstimationem consecuturum pro parte, aut noxæ dedi ei in solidum oportere: quia hæc res diuisionem non recipit.*

Ex delicto serui obligatur dominus, non ille qui tam possidet. Bart.

¶ *Serui autem occidentis nomine dominus tenetur. is verò cui bona fide seruit, non tenetur. Sed an is qui seruum in fuga habet, teneatur nomine eius Aquiliæ actione quæritur. & ait Iulianus teneri. est verißimum, cum & Marcellus consentit.* ¶ *Huius legis secundum quidem capitulum in desuetudinem abiit. Tertio autem capite ait eadem lex Aquilia:* CETERARVM RERVM PRAETER HOMINEM ET PECVDEM OCCISOS, SI QVIS ALTERI DAMNVM FAXIT, QVOD VSSERIT, FREGERIT, RVPERIT INIVRIA, QVANTI EA RES ERIT IN DIEBVS TRIGINTA PROXIMIS, TANTVM AES DOMINO DARE DAMNAS ESTO. *Si quis igitur non occiderit hominem vel pecudem, sed vserit, fregerit, ruperit, sine dubio ex his verbis legis agendũ erit. Proinde si facem seruo meo obieceris, & eum adusseris, teneveris mihi. Item si arbustũ meum vel villam meam incenderis, Aquiliæ actionem habebo. Si quis insulam voluerit meam exurere, & ignis etiam ad vicini insulam peruenerit, Aquilia tenebitur etiam vicino. non minus etiam inquilinis tenebitur ob res eorũ exustas.* ¶ *Si fornicarius seruus coloni ad fornacem obdormisset, & villa fuerit exusta, Neratius scribit, ex locato conuentum præstare debere si neglegens in elegendis ministerijs fuit.*

cetera

ceterum si alius ignem subiecerit fornaci, alius neglegenter custodierit, an tenebitur qui subiecerit? nam qui custodit, nihil fecit. qui rectè ignem subiecit, non peccauit. quid ergo est? puto vtilem competere actionem tam in eũ qui ad fornacẽ obdormiuit, quàm in eum qui neglegenter custodit. nec quisquam dixerit in eo qui obdormiuit, rem eum humanam & naturalem passum: cum deberet vel ignem extinguere, vel ita munire ne euagetur.

Ratione damni facti occasione furni, agitur in factum: & ratione furni petitur cautio damni infecti. Bart.

6 ¶ *Si furnum secundùm parietem communem haberes, an dãni iniuria tenearis? & ait Proculus, agi non posse. quia nec cũ eo qui focum haberet. & ideo æquius puto, in factũ actionem dandã: scilicet si paries exustus sit. si autem nondum mihi damnum dederis, sed ita ignem habeas, vt metuam ne mihi damnum des, damni infecti puto sufficere cautionem.*

7 ¶ *Proculus ait, cum coloni serui villam exussissent, colonũ vel ex locato vel ex lege Aquilia teneri: ita vt colonus possit † seruũ noxæ dedere. & si vno iudicio res esset iudicata, altero amplius non agendum. sed hæc ita, si culpa colonus careret. ceterum si noxios seruos habuit, damni eum iniuria teneri, cur ta-*

† *seruos.*

les habuit. idem seruandum & circa inquilinorum insulæ personas scribit. quæ sententia habet rationem. ¶ Si cum apes meæ ad tuas aduolassent, tu eas exusseris, legis Aquiliæ actionem competere Celsus ait. ¶ Inquid lex 9 RVPERIT. Rupisse verbum ferè omnes veteres sic intellexerunt, corruperit. & ideo Celsus quærit, si lolium aut auenam in segetem alienam inieceris, quò eam tu inquinares, non solùm quod vi aut clam dominum posse agere, vel si locatus fundus sit, colonum: sed & in factum agendum. & si colonus eam exercuit, cauere eum debere, amplius non agi: scilicet ne dominus amplius inquietet. nã alia quædam species dãni est, ipsum quid corrumpere & mutare, vt lex Aquilia locum habeat: alia, nulla ipsius mutatione applicare aliud, cuius molesta separatio sit. ¶ Cum eo planè qui vinum 10 spurcauit vel effudit vel acetum fecit vel alio modo vitiauit, agi posse Aquilia Celsus ait: quia etiam effusum, & acetum factum, corrupti appellatione continetur. & non negat fractum & vstum contineri corrupti appellatione. sed non esse nouum vt lex specialiter quibusdã enumeratis, generale subiciat verbum, quo specialia complectatur. quæ sententia vera est.

Differentia actionis iniuriarum & legis Aquiliæ.

¶ Rupisse eum vtique accipiemus qui vulne- 11

ra

rauerit: vel virgis vel loris vel pugnis cecidit: vel telo vel quo alio, vt scinderet alicui corpus, vel tumorem fecerit. sed ita demum, si dãnum iniuria datum est. ceterum si nullo seruũ pretio viliorem deterioréme fecerit, Aquilia cessat: iniuriarúmque erit agendum duntaxat. Aquilia enim eas ruptiones quæ damna dant, persequitur. Ergo etsi pretio quidem non sit deterior seruus factus, verùm sumptus in salutem eius & sanitatẽ facti sunt, in hæc mihi videri damnum datum, atque ideo lege

12 Aquilia agi posse. ¶ Si quis vestimenta sciderit vel inquinauerit, Aquilia quasi ruperit tenetur. Sed & si quis milium vel frumentum meũ effuderit in flumen, sufficit Aquiliæ actio. Item si quis frumento harenam vel aliud quid immiscuit, vt difficilis separatio sit, quasi

13 de corrupto agi poterit. ¶ Si quis de manu mihi nũmos excusserit, Sabinus existimat damni iniuriæ esse actionẽ, si ita perierint, ne ad aliquem peruenirent. puta si in flumen vel in mare vel in cloacã ceciderunt. quòd si ad aliquem peruenerunt, ope, consilio furtũ factum agendum. quod & antiquis placuit. idẽ etiam

14 in factum dari posse actionem ait. ¶ Si mulier pugno vel equa ictu à te percussa eiecerit,[*] Brutus ait Aquilia teneri, quasi rupto. Et si mulum plus iusto onerauerit, & aliquid membri

15 ruperit, Aquiliæ locum fore. ¶ Si nauẽ vena-

*i. abortũ fecerit. Sic enim Græci loquuntur. perperam quidã emendat, egesserit.

liciarum mercium perforasset, Aquiliæ actionem esse, quasi ruperit, Viuianus scribit. ¶ *Si* 16 *oliuam immaturam decerpserit, vel segetẽ desecuerit inmaturam, vel vineas crudas, Aquilia tenebitur. quòd si iam maturas, cessat Aquilia: nulla enim iniuria est, cum tibi etiam impensas donauerit quæ in collectionem huiusmodi fructuum impenduntur. Sed si collecta hæc interceperit, furti tenetur. Octauenus in vuis adicit, nisi, inquit, in terram vuas proiecit, vt effunderentur. Idem & in silua cædua scribit: vt si immatura, Aquilia teneatur, quòd si matura interceperit, furti teneri eum, & arborum furtim cæsarum. si salictum maturum ita ne stirpes læderes, tuleris: cessare Aquiliam.* ¶ *Et si puerum quis castrauerit,* 17 *& pretiosiorem fecerit, Viuianus scribit cessare Aquiliam. sed iniuriarum erit agendum, aut ex edicto ædilium, aut in quadruplũ.* ¶ *Si* 18 *calicem diatretum faciendum dedisti, si quidem imperitia fregit, damni iniuria tenebitur. si verò non imperitia fregit, sed rimas habebat vitiosas, potest esse excusatus. & ideo plerumque artifices conuenire solent cum eiusmodi materiæ dantur, non periculo suo se facere. quæ res ex locato tollit actionẽ, & Aquiliæ.*

Actio legis Aquiliæ redditur inter virum & vxorem. Bart.

¶ *Si cum maritus vxori margaritas extrica-* 19 *tas*

tas dedisset in vsu, eáque inuito vel inscio viro perforasset vt pertusis in linea vteretur, teneri eam lege Aquilia, siue diuertit, siue nupta est

20 adhuc. ¶ Si quis ædificij mei fores confregerit, *vel refregerit*, aut si ipsum ædificium diruit, lege Aquilia tenetur. Si quis aquæductum meum diruerit, licet cementa mea sunt quæ diruta sunt, tamen quia terra mea nõ sit qua aquam duco, melius est dicere, actionem

21 vtilem dandam. ¶ Si ex plostro lapis ceciderit, & quid ruperit vel fregerit, Aquiliæ actione plostrarium teneri placet, si malè com-

22 posuit lapides & ideo lapsi sunt. ¶ Si quis seruum conductum ad mulum regendum commendauerit ei mulum, ille ad pollicem suum eum alligauerit de loro, & mulus eruperit sic vt & pollicem auelleret seruo, & se præcipitaret, Mela scribit, si pro perito imperitus locatus sit, ex conducto agendum cum domino ob mulum ruptum vel debilitatũ. sed si ictu aut terrore mulus turbatus sit, tum dominũ eius, id est muli & serui, cum eo qui turbauit habiturum legis Aquiliæ actionem. mihi autem videtur & eo casu quo ex locato actio est, cõpetere etiam Aquiliæ. Item si tectori* locaueris laccum vino plenum curandum, & ille eum pertudit, vt vinum sit effusum, Labeo scribit in factum agendum.

* Rectè Flo. & vulga. perpetram Bud. victori. Tector est qui tectoria facit, qui & albarius videtur appellari.

XXVIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

QVi foueas vrsorum ceruorúmque capiendorum causa faciunt, si in itineribus fecerunt, eóque aliquid decidit, factúmque deterius est, lege Aquilia obligati sunt. at si in aliis locis vbi fieri solent fecerunt, nihil tenentur. Hæc tamen actio ex causa danda est: id est si neque denuntiatum est, neq; scierit, aut prouidere potuerit. & multa huiusmodi deprehēduntur, quibus summouetur petitor, si euitare periculum poterit.

XXVIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVemadmodum si laqueos eo loci posuisses, quo ius ponendi non haberes, & pecus vicini in eos laqueos incidisset.

Nō possum mea authoritate destruere quod supra meū pendet, sed quod in meo est. Bart.

Si protectum meum quod supra domū tuam nullo iure habebam, recidisses, posse me tecum damni iniuria agere Proculus scribit: debuisti enim mecum, ius mihi non esse protectum habere, agere. nec esse æquum damnum me pati, recisis à te meis tignis. Aliud est dicēdum ex rescripto imperatoris Seueri: qui ei per cuius domum traiectus erat aquæductus citra seruitutem, rescripsit iure suo posse eum intercidere. & meritò: interest enim quòd hic in suo protexit, ille in alieno fecit. ¶ Si nauis tua impacta in meam scapham damnū mihi dedit, 1

quæ

quæsitum est quæ actio mihi competeret. & ait Proculus, si in potestate nautarum fuit ne id accideret, & culpa eorum factum sit, lege Aquilia cum nautis agendũ: quia parui refert, nauem immittendo, aut † seruaculũ" ad nauem ducendo, an tua manu damnum dederis. quia omnibus his modis per te dãno adficior. Sed si fune rupto, aut cũ à nullo regeretur, nauis incurrisset, cum domino agendum non esse.

2 ¶ *Item Labeo scribit, si cum vi ventorũ nauis impulsa esset in funes anchorarũ alterius, & nautæ funes præcidissent, si nullo alio modo nisi præcisis funibus explicare se potuit, nullam actionem dandam. idemque Labeo & Proculus & circa retia piscatorum in quæ nauis piscatorum inciderat, æstimarũt. Planè si culpa nautarum id factũ esset, lege Aquilia agendum. Sed vbi damni iniuria agitur, ob retia, non piscium qui ideo capti non sunt, fieri æstimationem: cũ incertum fuerit an caperentur. idémque & in venatoribus, & in aucupibus probandũ.*

3 ¶ *Si nauis alterã contra se venientem obruisset, aut in gubernatorẽ aut in ductorem actionẽ cõpetere dãni iniuriæ Alfenus ait. sed si tanta vis naui facta sit, quæ tẽperari non potuit, nullam in dominũ dandam actionem. sin autem culpa nautarum id factum sit, puto Aquiliæ sufficere. Si funem quis quo religata nauis erat, præciderit, de naue quæ*

† *ferraculum.*

" Sic Flor. cũ ea varietate. Sunt qui legẽdum putent lenũculum ex Nonio, vel Renũculum ex Gell. alij quoque alias varietates comminiscun tur. Vulgata editio habet, ferraculũ, & hoc interpretatur Azo instrumentum quo fertur nauis.

periit, in factum agendum. ¶ *Hac actione ex* 4 *hoc legis capite*" *de omnibus animalibus læsis quæ pecudes non sunt, agendum est: puta vt de cane. sed & de apro, & leone, ceterisq; feris & avibus idem erit dicendum.*

°tertio.

An magistratus teneatur Aquilia.

¶ *Magistratus municipales, si damnum iniuria dederint, posse Aquilia teneri. Nam & cum pecudes aliquis pignori cepisset, & fame eas necauisset, dum non patitur te eis ciuaria adferre, in factum actio danda est. Itẽ si dum putat se ex lege capere pignus, non ex lege ceperit, & res tritas corruptásque reddat, dicitur legem Aquiliam locum habere. quod dicendum est & si ex lege pignus cepit. Si quid tamen magistratus aduersus resistentem violentius fecerit, non tenebitur Aquilia. nam & cum pignori seruum cepisset, { &) ille se suspenderit, nulla datur actio.* ¶ *Hæc verba,* QVANTI IN TRIGINTA DIEBVS PROXIMIS FVIT, *etsi non habent* PLVRIMI, *sic tamen esse accipienda constat*". 5 6

°& Sabino placet Inst.eo.§. ac ne.

XXX. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

QVi occidit adulterum deprehensum seruum alienum, hac lege non tenebitur. ¶ *Pignori datus seruus si occisus sit, debitori actio competit. sed an & creditori danda sit vtilis, quia potest interesse eius* 1

quod

quòd debitor soluendo non sit, aut quòd litem tempore amisit, quæritur. sed hic iniquum est & domino & creditori eũ teneri: nisi si quis putauerit, nullam in ea re debitorem iniuriam passurum, cum prosit ei ad debiti quãtitatem: & quod sit amplius consecuturus sit ab eo, vel ab initio in id quod amplius sit quàm in debito, debitori dandam actionem. & ideo in his casibus in quibus creditori danda est actio propter inopiam debitoris, vel quòd litẽ amisit, creditor quidem vsque ad modũ debiti habebit Aquiliæ actionem, vt prosit hoc debitori: ipsi autem debitori in id quod debitũ ex-
2 cedit, competit Aquiliæ actio. ¶ Si quis alienum vinum vel frumẽtum consumpserit, non videtur damnum iniuria dare. ideóque vtilis
3 danda est actio. ¶ In hac quoque actione quæ ex hoc capitulo ^a oritur, dolus & culpa punitur. ideóque si quis in stipulam suam vel spinam comburendæ eius causa ignem immiserit, & vlterius euagatus & progressus ignis alienam segetem vel vineam læserit, requiramus, num imperitia eius aut neglegẽtia id accidit. nam si die vẽtoso id fecit, culpæ reus est. nam & qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur. in eodem crimine est & qui non obseruauit ne ignis longius procederet. At si omnia quæ oportuit obseruauit, vel subita vis venti longius ignem produxit, caret culpa. Si

^a tertio.

vulneratus fuerit seruus non mortiferè, neglegentia autem perierit, de vulnerato actio erit, non de occiso.

XXXI. IDEM libro decimo ad Sabinum.

Deute. c. 19.

SI putator ex arbore ramum cum deiiceret, vel machinarius hominem prætereuntem occidit, ita tenetur, si is in publicum decidat, nec ille proclamauit, vt casus eius euitari possit. sed Mucius etiam dixit, si in priuato idem accidisset, posse de culpa agi. culpam autem esse, quòd cum à diligente prouideri poterit, non esset prouisum: aut tum denuntiatum esset, cum periculum euitari non posit. secundum quam rationem non multum refert, per publicum an per priuatum iter fieret: cum plerũque per priuata loca volgo iter fiat. Quòd si nullum iter erit, dolum dumtaxat præstare debet, ne immittat in eum quẽ viderit transeuntem. nam culpa ab eo exigenda non est: cum diuinare non potuerit an per eum locum aliquis transiturus sit.

De damno dato à familia.

XXXII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

ILlud quæsitum est, an quod proconsul in furto obseruat, quod à familia factum sit, id est vt non in singulos detur pœnæ persecutio, sed sufficeret id præstari quod præstãdum foret si id furtum vnus liber fecisset, debeat & in actione dãni iniuriæ obseruari. sed magis

gis visum est, idem esse obseruandum, & merito: cum enim circa furti actionem hæc ratio sit, ne ex vno delicto tota familia dominus careat, eáque ratio similiter & in actione damni iniuriæ interueniat, sequitur vt idẽ debeat æstimari. præsertim cum interdũ leuior sit hæc causa delicti: veluti si culpa, & non dolo damnum daretur. ¶ Si idem eundem seruum vulnerauerit, postea deinde etiam occiderit, tenebitur & de vulnerato & de occiso: duo enim sunt delicta. aliter atque si quis vno impetu pluribus vulneribus aliquem occiderit: tunc enim vna erit actio de occiso.

cc. l. 9. §. de iurisd.

3

Pretia rerum non metimur ex singulari affectione, sed æstimatione communi.

XXXIII. PAVLVS libro secundo ad Plautium.

SI seruum meum occidisti, non affectiones æstimandas esse puto: veluti si filiũ tuum naturalem quis occiderit, quem tu magno emptum velles: sed quanti omnibus valeret. Sextus quoque Pedius ait, pretia "rerum non ex affectione nec vtilitate singulorũ, sed communiter fungi. Itaque eum qui filium naturalem possidet, non eo locupletiorem esse, quòd eum plurimo si alius possideret redempturus fuit. nec illum qui filium alienum possideat, tãtum habere, quãti eum patri vendere posset. in lege enim Aquilia damnum consequimur, & amisisse dicemur quod aut consequi potuimus,

"l. pretia rerum. §. ad l. Falc.

aut

aut erogare cogimur. In damnis quæ lege Aquilia non tenentur,in factum datur actio.

XXXIIII. MARCELLVS libro vicensimo primo Digestorum.

TItio & Seio Stichum legauit:liberante Seio, cum Titius vindicasset legatum, Stichus occisus est:deinde Seius repudiauit legatum.perinde Titius agere posit,ac si soli legatus esset:

XXXV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVia retro adcreuisse dominium ei videretur.

XXXVI. MARCELLVS libro vicensimo primo Digestorum.

NAm sicut repudiante legatario legatũ, heredis est actio , perinde ac si legatus non esset,ita huius actio est , ac si soli legatus esset. ¶ Si dominus seruum quem Titius mortiferè vulnerauerat,liberum & heredem esse iusserit,eique postea Mæuius (exstiterit heres, non habebit Mæuius) cum Titio legis Aquiliæ actionem.scilicet secundum Sabini opinionem , qui putabat ad heredem actionem non transmitti,quæ defuncto competere nõ potuit. nam sanè absurdum accidet,vt heres pretium quasi occisi consequatur eius cuius heres extitit. Quòd si ex parte eum dominus heredem cum libertate esse iusserit,coheres eius mortuo eo aget lege Aquilia.

Obedientia

Obedientia debita vel promissa excusat à delicto.

XXXVII. IAVOLENVS libro quartodecimo, ex Cassio.

Liber homo si iussu alterius manu iniuriam dedit, actio legis Aquiliæ cum eo est qui iussit, si modò ius imperandi habuit. quòd si non habuit, cum eo agendum est qui fecit. ¶ 1 *Si quadrupes, cuius nomine actio esset cum domino, quòd pauperiem fecisset, ab alio occisa est, & cum eo lege Aquilia agitur, æstimatio non ad corpus quadrupedis, sed ad causam eius in quo de pauperie actio est, referri debet. & tanti damnandus est is qui occidit, iudicio legis Aquiliæ, quanti actoris interest noxæ potius deditione defungi quàm litis æstimatione.*

l.169.§.de reg.iur.

XXXVIII. IDEM libro nono Epistularum.

Si eo tempore, quo tivi meus seruus quem bona fide emisti seruiebat, ipse à seruo tuo vulneratus est, placuit omnimodo me tecum rectè lege Aquilia experiri.

XXXVIIII. POMPONIVS libro septimodecimo ad Quintum Mucium.

Quintus Mucius scribit, equa cum in alieno pasceretur, in cogendo, quod prægnas erat eiecit. \" quærebatur, dominus eius poßétne cum eo qui coëgisset, lege Aquilia agere, quia equam in iciẽdo ruperat. si percußisset, aut consultò vehemẽtius egisset, visum

"l. abortũ fecit.

visum est agere posse. Pomponius: quamuis alienum pecus in agro suo quis deprehendisset, sic illud expellere debet, quomodo si suum deprehẽdisset: quoniam si quid ex ea re damnum cœpit, habet proprias actiones. Itaq; qui pecus alienum & agro suo deprehenderit, non iure id includit. nec agere illud aliter debet quàm, vt supra diximus, quasi suum. sed vel abigere debet sinè damno, vel admonere dominum vt suum recipiat.

"In vulg. erat lex, Quãuis. 40.

De chirographo deleto.

XL. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

IN lege Aquilia si deletum chirographum mihi esse dicam, in quo sub condicione mihi pecunia debita fuerit, & interim testibus quoque id probare possim, qui testes possunt non esse eo tempore quo condicio extitit, & si summatim re exposita, ad suspicionem iudicẽ adducam, debeam vincere. sed tunc condemnationis exactio competit, cum debiti condicio extiterit. quòd si defecerit, condemnatio nullas vires habebit.

Videtur legi debere, An lege Aquilia, &c. Cont.

Pro testamento deleto non competit actio legis Aquiliæ testatori, sed heredi vel legatario.

XLI. VLPIANVS libro quadragensimo primo ad Sabinum.

SI quis testamentum deleuerit, an damni iniuriæ actio competat, videamus. et Marcellus libro quinto digestorum dubitans negat

com

competere. quemadmodum enim, inquit, æstimatio inibitur? ego apud eum notaui, in testatore quidem hoc esse verum: quia quod interest eius, æstimari non potest. verumtamen in herede vel legatariis diuersum: quibus testamenta penè chirographa sunt. Ibidem Marcellus scribit, chirographo deleto competere legis Aquiliæ actionem. Sed & si quis tabulas testamenti apud se depositas deleuerit, vel pluribus præsentibus legerit, vtilius est in factum, & iniuriarum agi, si iniuriæ faciendæ causa secreta iudiciorum publicauit. interdum euenire Pomponius eleganter ait, vt quis tabulas delendo furti non teneatur, sed tantùm damni iniuriæ: vtputa si non animo furti faciendi, sed tantùm damni dandi deleuit. nam furti non tenebitur: cum facto enim etiam animum furis furtum exigit.

XLII. IVLIANVS libro quadragensimo octauo Digestorum.

Qui tabulas testamenti depositas, aut alicuius rei instrumentum ita deleuit, vt legi non possit, depositi actione & ad exhibendum tenetur: quia corruptam rem restituerit, aut exhibuerit. legis quoque Aquiliæ actio ex eadem causa competit: corrupisse enim tabulas rectè dicitur & qui eas interleuerit.

cc. l. 35. 2. de dol.

In lege Aquilia venit damnum datum etiam hereditate iacente. Bart.

XLIII.

XLIII. POMPONIVS libro nonodecimo ad Sabinum.

OB id quòd antequam hereditatem adires, damnum admissum in res hereditarias est, legis Aquiliæ actionem habes, quòd post mortem eius cui heres sis acciderit. dominum enim lex Aquilia appellat non vtiq; eũ qui tũc fuerit cum damnum daretur: nam isto modo ne ab eo quidem cui heres quis erit, trãsire ad eum ea actio poterit. neque ob id quod tum commissum fuerit cum in hostium potestate esses, agere postliminio reuersus poteris. & hoc aliter constitui sine magna captione postumorum liberorum qui parentibus heredes erũt, non poterit. Eadem dicemus & de arboribus eodem tempore furtim cæsis. Puto eadem dici posse etiam de hac actione quod vi aut clam: si modò quis aut prohibitus fecerit, aut apparuerit eum intellegere debuisse, ab eis ad quos ea hereditas pertineret, si rescissent, prohibitum iri.

XLIIII. VLPIANVS libro quadragesimo secundo ad Sabinum.

IN lege Aquilia & leuißima culpa venit. Quotiens sciente domino seruus vulnerat vel occidit, Aquilia dominum teneri dubium non est.

XLV. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SCientiam hîc pro patientia accipimus: vt qui ꝓhibere potuit, teneatur si nõ fecerit.

Licet

Licet vulneratus sit liberatus, tamen agi potest de vulnere.

1 ¶ *Lege Aquilia agi potest & sanato vulnenerato seruo. Si meum seruum cum liberum putares occideris, lege Aqulia teneveris.*
2 ¶ *Cum stramenta ardentia transilirent duo concurrerunt, amboque ceciderunt, & alter flamma consumptus est: nihil eo nomine potest agi, si nõ intellegitur vter ab vtro euersus sit.*
3 ¶ *Qui cum aliter tueri se non possunt, damni culpam dederint, innoxij sunt, vim enim "vi defendere omnes leges omniaque iura permittunt. sed si defendendi mei causa lapidem in aduersariũ misero, sed non eum sed prætereuntem percusero, tenebor lege Aquilia. illũ enim solum qui vim infert, ferire conceditur: & hoc si tuendi dumtaxat non etiam vlciscendi causa*
4 *factum sit.* ¶ *Qui idoneum "parietem sustulit, damni iniuria domino eius tenetur.*

"Non indist nctè, sed intra duas horas, aiunt Græci ad hunc locum.

" Secus si ruinosũ.

XLVI. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Sabinum.

S*I vulnerato seruo lege Aquilia actum sit, postea mortuo ex eo vulnere, agi lege Aquilia nihilo minus potest.*

XLVII. IVLIANVS libro octagensimo sexto Digestorum.

S*Ed si priore iudicio æstimatione facta, postea mortuo seruo de occiso agere dominus instituerit, exceptione doli mali opposita compe!letur: vt ex vtroque iudicio nihil am-*

plius consequatur, quàm consequi deberet si initio de occiso homine egisset.

Diuersitas factorum exigit diuersitatem pœnarum.

XLVIII. PAVLVS libro trigesimo nono ad Edictum.

SI seruus ante aditam hereditatẽ damnum in re hereditaria dederit, & liber factus in ea re damnum det, vtraque actione tenebitur: quia alterius & alterius facti hæ res sunt.

XLVIIII. VLPIANVS libro nono Disputationum.

SI quis fumo facto apes alienas fugauerit vel etiam necauerit, magis causam mortis præstitisse videtur quàm occidisse. & ideo in factum actione tenebitur.

Quis potest destruere alienum ne destruatur suum, Bart.

¶ *Quod dicitur damnum iniuria datũ Aquilia persequi, sic erit accipiendum, vt videatur damnum iniuria datum quod cum damno iniuriam attulerit: nisi magna vi cogente fuerit factum. vt Celsus scribit circa eum qui incendij arcendi gratia vicinas ædes intercidit. nam hic scribit cessare legis Aquiliæ actionem: iusto enim metu ductus ne ad se ignis perueniret, vicinas ædes intercidit. & siue peruenit ignis siue ante extinctus est, existimat legis Aquiliæ actionem cessare.*

L. IDEM libro sexto Opinionum.

QVi domum alienā inuito domino demolit, & eo loco balneas exstruxit, præter naturale ius quòd superficies ad dominum soli pertinet, etiā damni dati nomine actione subicitur.

LI. IVLIANVS libro octagensimo sexto Digestorum.

ITa vulneratus est seruus, vt eo ictu certum esset moriturum: medio deinde tempore heres institutus est, & postea ab alio ictus decessit. quæro an cum vtroq; de occiso lege Aquilia agi possit. respondit, occidisse dicitur vulgo quidē qui mortis causam quolibet modo præbuit. sed lege Aquilia is demum teneri visus est, qui adhibita vi & quasi manu causam mortis præbuisset: tracta videlicet interpretatione vocis à cædendo et à cæde. Rursus Aquilia lege teneri existimati " sunt non solùm qui ita vulnerassent, vt confestim vita priuarent, sed etiam hi quorum ex vulnere certum esset aliquem vita excessurum. Igitur si quis seruo mortiferum vulnus inflixerit, eundemq; alius ex interuallo ita percusserit, vt maturius interficeretur quàm ex priore vulnere moriturus fuerat, statuendum est, vtrumque eorum lege Aquilia teneri. idque est consequēs auctoritati veterum, qui cum à pluribus idem seruus ita vulneratus esset, vt nō appareret cu

" Exod.21.

ius ictu perisset, omnes lege Aquilia teneri iudicauerunt. Aestimatio autē perempti non eadē in vtriusque persona fiet. nam qui prior vulnerauit, tantum præstabit quanto in anno proximo homo plurimi fuerit, repetitis ex die vulneris trecentum sexaginta quinque diebus. posterior in id tenebitur, quanti homo plurimi venire poterit in anno proximo quo vita excessit. in quo pretium quoque hereditatis erit. Eiusdem ergo serui occisi nomine alius maiorem alius minorem æstimationem præstavit. nec mirum: cum vterque eorū ex diuersa causa & diuersis temporibus occidisse hominē intellegitur. Quòd si quis absurdè à nobis hæc cōstitui putauerit, cogitet longè absurdius constitui, neutrum lege Aquilia teneri, aut álterum potius: cum neq; impunita maleficia esse oporteat, nec facile constitui possit vter potius lege teneatur. Multa autem iure ciuili contra rationem disputandi pro vtilitate communi recepta esse, innumerabilibus rebus probari potest. vnum interim posuisse cōtentus ero. Cum plures trabem alienam furandi causa sustulerint, quam singuli ferre nō possent, furti actione omnes teneri existimantur: quamuis subtili ratione dici possit, neminem eorum teneri: quia neminem verum sit eam sustulisse.

LII. ALFENVS libro secundo Digestorum.

SI ex plagis seruus mortuus esset, neque id medici inscientia aut domini neglegentia accidisset, rectè de iniuria occiso eo agitur. 2 ¶ Tabernarius in semita noctu supra lapidem lucernam posuerat: quidam præteriẽs eam sustulerat: taveṛnarius eum cõsecutus lucernam reposcebat, et fugientem retinebat: ille flagello quod in manu habebat, in quo dolor * inerat, verberare tabernariũ cœperat, vt se mitteret: ex eo maiore rixa facta tabernarius ei qui lucernam sustulerat, oculum effoderat: consulebat num damnum iniuria non videtur dedisse, quoniam prior flagello percussus esset. respõdi, nisi data opera effodisset oculum, non videri damnũ iniuria fecisse: culpam enim penes eum qui prior flagello percussit residere. sed si ab eo non prior vapulasset, sed cum ei lucernam eripere vellet, rixatus esset, tabernarij culpa factum videri. ¶ In cliuo * capitolino duo plostra onusta mulæ ducebant: prioris plostri muliones conuersum plostrum subleuabant, quò facilè mulæ ducerent: interim superius plostrum cessim * ire cœpit: & cum muliones qui inter duo plostra fuerunt, è medio exissent, posterius plostrum à priore percussum retro redierat, & puerum cuiusdam obtriuerat: dominus pueri consulebat, cum quo se agere oporteret. respondi, in causa ius esse positum. nam si muliones qui superius plostrum sustinuissent, sua

*Sic Flo. & vulg. sed Budæus reposuerat dolon. quod significat flagellũ, intra cuius virgã latet pugio. Potest retineri Florentina lectio, vt dictio dolor, aliquod instrumentum vel aculeum quoddam eruendo oculo aptum significet.
*i. loco angusto, & in altũ ascẽdenti & arduo
*i. retro. Græc.

sponte se subduxissent, & ideo factum esset vt mulæ plostrum retinere non posśint, atq; onere ipso retraherentur, cum domino mularum nullam esse actionem: cum hominibus qui cõuersum plostrum sustinuissent, lege Aquilia agi posse. nam nihilo minus eum damnum dare, qui quod sustineret mitteret sua voluntate, vt id aliquem feriret. veluti si quis asellum cum agitasset, non retinuisset. æquè si quis ex manu telum aut aliud quid immiśisset, damnum iniuria daret. Sed si mulæ quia aliquid reformidassent, & muliones timore permoti ne opprimerẽtur, plostrum reliquissent, cum hominibus actionem nullam esse: cum domino mularum esse. Quòd si neque mulæ neque homines in causa essent, sed mulæ retinere onus nequiśẽt, aut cum coniterentur, lapsæ concidissent, & ideo plostrum ceśim redisset, atque hi quò conuersum fuisset onus sustinere nequissent, neque cum domino mularum neque cum hominibus esse actionem. Illud quidem certè, quoquo modo res se haberet, cum domino posterioris mularum agi non posse: quoniam non sua sponte sed percussæ retro redissent. ¶ Quidam Voues 3 vendidit ea lege, vti daret experiundos: postea dedit experiundos. emptoris seruus in experiundo percussus ab altero boue cornu est: quærebatur num venditor emptori damnum præstare deberet. respondi, si emptor Voues emptos haberet,

haberet, non debere præstare. sed si non haberet emptos, tum si culpa hominis factum esset vt à boue feriretur, non debere præstari. si vitio bouis, debere. ¶ *Cum pila complures luderent, quidam ex his seruulum cum pilam percipere conaretur impulit, seruus cecidit, & crus fregit. quærebatur an dominus seruuli lege Aquilia cum eo cuius impulsu ceciderat, agere potest. respondi, non posse. cum casu magis quàm culpa videretur factum.*

LIII. NERATIVS libro primo Membranarum.

Boues alienos in angustum locum coegisti, eóq; effectum est vt deijcerentur. [a] *datur in te ad exemplum legis Aquiliæ in factum actio.*

In vulga. est lex, Si boues.

[a] i. præcipitarêtur. Græc.

De iniuria quam quis facit sibi nemo agit.

LIIII. PAPINIANVS libro trigensimo septimo Quæstionum.

Legis Aquiliæ debitori competit actio cum reus stipulandi ante moram promissum animal vulnerauit. idem est & si occiderit animal. quòd si post moram promissoris, qui stipulatus fuerat occidit, debitor quidem liberatur, lege autem Aquilia hoc casu non rectè experietur: nam creditor ipse sibi potius quàm alij iniuriam fecisse videtur.

&. l. 18. In fi. & l. 19. ff de dol.

LV. PAVLVS libro vicensimo secundo Quæstionum.

STichum aut Pamphilum promisi Titio: cum Stichus esset decem milium, Pamphilus viginti, stipulator Stichum ante moram occidit. quæsitum est de actione legis Aquiliæ. respondi, cum viliorem occidisse proponitur, in hunc tractatum nihilum differt ab extraneo creditor. quanti igitur fiet æstimatio? vtrum decem milium quanti fuit occisus: an quanti est quem necesse habeo dare, idest quanti mea interest? & quid dicemus, si & Pamphilus decesserit sine mora? iam pretium Stichi minuetur, quoniam liberatus est promissor? & sufficiet fuisse pluris cum occideretur, vel intra annum. Hac quidem ratione etiam si post mortem Pamphili intra annum occidatur, pluris videbitur fuisse.

LVI. IDEM libro secundo Sententiarum.

MVlier si in rem viri damnum dederit, pro tenore legis Aquiliæ conuenitur.

LVII. IAVOLENVS libro sexto ex Posterioribus Labeonis.

EQuum tibi commodaui: in eo tu cum equitares, & vnà cum plures equitarent, vnus ex his inruit in equum, téq; deiecit: & eo casu crura equi fracta sunt. Labeo negat tecum vllam actionem esse. sed si equitis culpa factum esset, cum equite sanè non cum equi domino agi posse verum puto.

DE

DE HIS QVI EFFVDERINT VEL DEIECERINT.

TIT. III.

Edictum in quo proponitur actio.

VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

PRAETOR ait de his qui deiecerint vel effuderint, VNDE IN EVM LOCVM QVO VOLGO ITER FIET, VEL IN QVO CONSISTETVR,[a] DEIECTVM VEL EFFVSVM QVID ERIT, QVANTVM EX EA RE DAMNVM DATVM FACTVMVE ERIT,[b] IN EVM QVI IBI HABITAVERIT, IN DVPLVM IVDICIVM DABO. SI EO ICTV HOMO LIBER PERISSE DICETVR, QVINQVAGINTA AVREORVM IVDICIVM DABO. SI VIVET, NOCITVMQVE EI ESSE DICETVR, QVANTVM OB EAM REM AEQVVM IVDICI VIDEBITVR EVM CVM QVO AGETVR CONDEMNARI, TANTI IVDICIVM DABO. SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, IN IVDICIO ADIICIAM, AVT NOXAM[c] DEDERE. ¶ *Summa cum vtilitate id praetorem edixisse, nemo est qui neget: publice enim vtile est, sine metu*

[a] ex more. addit textus βασιλικ.

ct.l.40. 41. 42.ff. de Aedil. edict.

[c] i. corpus quod nocuit. vt patet ex hoc loco Iustinianu recte interpretatu.

& periculo per itinera commeari. Parui autem interesse debet, vtrum publicus locus sit, an verò priuatus: dummodo per eum volgo iter fiat: quia iter facientibus prospicitur, non publicis vijs studetur. semper enim ea loca per quæ volgo iter solet fieri, eandem securitatem debent habere. Ceterum si aliquando vulgus in illa via non commeabat, & tunc deiectum quid vel effusum cũ adhuc secreta loca essent, modò cœpit commeari, non debet hoc edicto teneri. ¶ *Quod cum suspenderetur decidit, magis deiectum videri. sed & quod suspensum decidit, pro deiecto haberi magis est. Proinde & si quid pendens effusum sit, quamuis nemo hoc effuderit, edictum tamen locum habere dicendum est.* ¶ *Hæc in factum actio in eum datur qui inhabitat cum*[a] *quid deiiceretur vel effunderetur: non in dominum ædium: culpa enim penes eum est. nec adiicitur culpæ mentio, vel infitiationis, vt in duplum detur actio. quãuis damni iniuriæ vtrumq; exiget.* ¶ *Sed cum homo liber perijt, damni æstimatio nõ fit in duplum: quia in homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest. sed quinquaginta aureorum cõdemnatio fit.* ¶ *Hæc autem verba,* SI VIVET, NOCITVMQVE EI ESSE DICETVR, *non pertinent ad damna quæ in rem hominis liberi facta sunt, si fortè vestimenta eius vel quid aliud scissum, corruptúmue est:*

[margin: 2, 3, 4, 5]

[a] ea ipsa hora. Græci.

sed

6 *sed ea quæ in corpus eius admittuntur.* ¶ *Si filiusfamilias cenaculum conductum habuit, & inde deiectum vel effusum quid sit, de peculio in patrem non datur: quia non ex contractu venit. in ipsum itaque filium hæc actio compe-*
7 *tit.*[a] ¶ *Cum seruus habitator est, vtrum noxalis actio danda sit, quia non est ex negotio gesto: an de peculio, quia non ex delicto serui venit? neq; enim rectè serui dicitur noxa, cum seruus nihil nocuerit. sed ego puto impunitum seruum esse non oportere: sed extra ordinem*
8 *officio iudicis corrigendum.* ¶ *Habitare autem dicimus vel in suo, vel in conducto, vel gratuito. Hospes planè non tenebitur, quia non ibi habitat, sed tantisper hospitatur. sed is tenetur qui hospitium dederit. multum autem interest inter habitatorem & hospitem: quantum interest inter domicilium habentem &*
9 *peregrinantem.* ¶ *Si plures in eodem cenaculo habitent, vnde deiectum est, in quemuis hæc actio dabitur:*

[a] Sed iudicati agetur in patrem de peculio.

II. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

CVm sanè impossibile est scire, quis deiecisset vel effudisset:

III. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

ET quidem insolidum. Sed si cum vno fuerit actum, ceteri liberabuntur,

IIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

PErceptione, non litis contestatione præstaturi partem damni societatis iudicio vel vtili actione ei qui soluit.

V. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

SI verò plures diuiso inter se cenaculo habitent, actio in eum solum datur qui inhabitabat eam partem vnde effusum est. ¶ Si[1] quis gratuitas habitationes dederit libertis & clientibus vel suis vel vxoris, ipsum eorũ nomine teneri Trebatius ait: quod verum est. Idem erit dicendum & si quis amicis suis modica hospitiola distribuerit. Nam & si quis cenaculariam[a] exercens, ipse maximã partem cenaculi habebat, solus tenebitur. Sed & si hospitaculi habeat, solus tenebitur. { sed si quis cenaculi ipse solus æque tenebitur.) Sed si quis cenaculariam exercens, modicũ sibi hospitium retinuerit, residuũ locauerit pluribus, omnes tenebuntur, quasi in hoc cenaculo habitantes, vnde deiectum effusúmue est. ¶ Inter-[2] *dum tamen, quod sine captione actoris fiat, oportebit prætorem æquitate motum in eum potius dare actionem, ex cuius cubiculo vel exedra deiectum est: licet plures in eodem cenaculo habitent. quòd si ex mediano[b] cenaculi quid deiectum sit, verius est omnes teneri.*

¶ Si

[a] Qui à Græcis ἐνοικιολόγος appellatur ad hunc locum. qui & cœnacularius appellatur in l. XI. §. de pignor. act. Alcia. lib. 4. parerg. c. 12.

[b] μεσαίτατον Græci vocant.

3 ¶ *Si horrearius aliquid deiecerit vel effuderit, aut conductor apothecæ, vel qui in hoc dumtaxat conductum locum habebat, vt ibi opus faciat, vel doceat, in factum actioni locus est: etiam si quis operantium deiecerit vel ef-*
4 *fuderit: vel si quis discentium.* ¶ *Cum autem legis Aquiliæ actione propter hoc quis condemnatus est, meritò ei qui ob hoc quod hospes vel quis alius de cenaculo deiecit,* " *in factũ dandam esse Labeo dicit aduersus deiectorem. quod verum est. Planè si locauerat deiectori,*
5 *etiam ex locato habebit actionem.* ¶ *Hæc autem actio quæ competit de effusis & deiectis, perpetua est, & heredi competit. in heredem verò non datur. Quæ autem de eo competit, quòd liber perisse dicetur, intra annum dumtaxat competit: neq; (in heredem* " *sed nec heredi, similibúsq;) personis: nam est pœnalis & popularis. dummodo sciamus ex pluribus desiderantibus hanc actionem, ei potissimum dari debere cuius interest: vel qui adfinitate cognationéue defunctum contingit. sed si libero nocitum sit, ipsi perpetua erit actio. sed si alius velit experiri, annua erit hæc actio: nec enim heredibus iure hereditario competit. Quippe quod in corpore libero damni datur, iure hereditario transire ad successores non debet, quasi non sit damnum pecuniarium. nam ex bono & æquo oritur.*

" Subaudiendum videtur, condemnatus est, vt constet sententia.

" Rectè hæc inclusa à veteribus interpretibus addita sunt supplẽdi causa.

Alia

Alia actio.

¶ *Prætor ait,* NE QVIS IN SVGGRVENDA PROTECTOVE SVPRA EVM LOCVM QVA VOLGO ITER FIET, INVE QVO CONSISTETVR, ID POSITVM HABEAT, CVIVS CASVS NOCERE CVI POSSIT. QVI ADVERSVS EA FECERIT, IN EVM SOLIDORVM DECEM IN FACTVM IVDICIVM DABO, SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, AVT NOXAE DEDI IVBEBO. *Hoc edictum superioris portio est, consequẽs etenim fuit, prætorem etiam in hunc casum prospicere: vt si quid in his partibus ædium periculosè positum esset, non noceret. Ait prætor,* NE QVIS IN SVGGRVENDA PROTECTOVE. *hæc verba* NE QVIS *ad omnes pertinent, vel inquilinos vel dominos ædium: siue inhabitent siue non, habent tamen aliquid expositum his locis.* ¶ SVPRA EVM LOCVM QVA VOLGO ITER FIERET, INVE QVO CONSISTETVR, ID POSITVM HABEAT. *Accipere debemus* POSITVM *siue in habitationis vel cenaculi, siue etiam in horrei, vel cuius alterius ædificij. Positum habere etiam is rectè videtur, qui ipse quidem non posuit, verùm ab alio positum patitur. quare si seruus posuerit, dominus autem positum patiatur, non noxali iudicio dominus, sed suo nomine tenebitur.*

8 *bitur* ¶ *Prætor ait,* CVIVS CASVS NOCERE POSSET. *ex his verbis manifestatur, non omne quidquid positum est, sed quicquid sic positum est vt nocere posit, hoc solum prospicere prætorem, ne posit nocere. nec spectamus vt noceat: sed omnino si nocere posit, edicto locus sit. Coërcetur autẽ qui positum habuit, siue nocuit id quod positum erat, siue non nocuit.* 9 ¶ *Si id quod positum erat deciderit, & nocuerit, in eum competit actio qui posuit, non in eum qui habitauerit: quasi hæc actio non sufficiat: quia positum habuisse non vtiq; videtur qui posuit: nisi vel dominus fuit ædium vel inhabitator. Nam & cum pictor in pergula clipeum* " *vel tabulam expositã habuisset, eáq; excidisset, & transeunti damni quid dedisset, Seruius respondit, ad exemplum huius actionis dari oportere actionem: hanc enim non competere palam esse: quia neque in suGruenda neque in protecto tabula fuerat posita. Idem seruandum respondit & si amphora ex reticulo* " *suspensa decidisset, & damni dedisset: quia & legitima & honoraria actio deficit.* 10 ¶ *Ista autem actio* " *popularis est: & heredi, similibúsque competit. in heredes autem non competit, quia pœnalis est.*

" Vas. Interpretantur Græci, si modò rectè nobis editio latina tradita est. nisi etiam verbum hoc clupei, à Græcis est prætermissũ, quod est probabilius. & ideò vas hîc pro amphora paulò inferius cõmemorata positũ est.

" Sic l.17. §. de act. empt.

" In duplum ex prima parte edicti l.j.§. eo.vt ajunt Græci ad hunc locum.

VI. PAVLVS lib. XIX. ad Edictum.

HOc edictum non tantùm ad ciuitates & vicos, sed & ad vias per quas vol- go iter † fuit, pertinet. Labeo ait locum habere hoc edictum, si interdiu deiectum sit, non nocte, sed quibusdam locis & nocte iter fit. Habitator suam suorúmque culpam præstare debet. Si de naue deiectum sit, dabitur actio vtilis in eum qui naui præpositus sit.

† fit

VII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

CVm liberi hominis corpus ex eo quòd " deiectũ effusúmue quid erit, læsum fue- " rit, iudex computat mercedes medicis præsti- " tas, ceteráque impendia quæ in curatione fa- " cta sunt. præterea operarum quibus caruit, aut " cariturus est ob id quòd inutilis factus est. Ci- " catricium autem aut deformitatis nulla fit " æstimatio: quia liberum corpus nullam recipit " æstimationem. "

l. 3. §. Si quadrup. pauper. fecis. dic.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS. TIT. IIII.

GAIVS libro secundo ad Edictum prouinciale.

NOXALES *actiones appellantur quæ non ex contractu sed ex noxa atque maleficio seruorum aduersus nos instituuntur. quarum actionum vis & potestas hæc est, vt si damnati fuer*

fuerimus, liceat nobis deditione ipsius corporis quod deliquerit, euitare litis æstimationem.

II. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum

S*I seruus sciente domino occidit, insolidum dominum obligat; ipse enim videtur dominus occidisse, si autem insciente, noxalis est; nec enim debuit ex maleficio serui in plus teneri quàm vt noxæ eum dedat. ¶ Is qui non prohibuit, siue dominus manet siue desiit esse dominus, hac actione tenetur: sufficit enim si eo tẽpore dominus quo non prohibeat fuit, in tantum vt Celsus putet, si fuerit alienatus seruus in totum vel in partẽ, vel manumissus, noxam caput non sequi, nam seruum nihil deliquisse; *domino iubenti obtemperauit. Et sanè si iussit: potest hoc dici, si autẽ non prohibuit, quẽadmodum factum serui excusabimus? Celsus tamen differentiam facit inter legẽ Aquiliam & legẽ duodecim tabularum, nam in lege antiqua, si seruus sciente domino furtũ fecit vel aliam noxam commisit, serui nomine actio est noxalis, nec dominus suo nomine tenetur, at in lege Aquilia, inquit, dominus suo nomine tenetur, non serui, vtriusque legis reddit rationẽ: duodecim tabularũ, quasi voluerit seruos dominis in hac re non obtemperare; Aquiliæ, qu asi ignouerit seruo qui domino paruit periturus si non fecisset. Sed si placeat quod In-*

*Deest hîc Flo. particula, qui, vt apparet ex lib. Βασιλ. & manusc. & vul.

lianus libro octagensimo sexto scribit, SI SER-» VVS FVRTVM FAXIT, NOXIAMVE NO-» CVIT, *etiam ad posteriores leges pertinere, po-» terit dici etiam serui nomine cum domino agi posse noxali iudicio: vt quòd detur Aquilia aduersus dominum, non seruum excuset, sed dominum oneret. nos autem secundum* [a] *Iulianum provaBimus. quæ sententia habet rationem. & à Marcello apud Iulianum probatur.*

Verba 12. tabul.

[a] i. sententiá Iuliani, vt erat in vulgatis.

III. IDEM libro tertio ad Edictum.

IN omnibus noxalibus actionibus, vbicũque scientia exigitur domini, sic accipiẽda est, si eum prohibere posset, nõ prohibuit. aliud est enim auctorem esse seruo delinquẽti, aliud pati delinquere.

IIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

IN delictis seruorum sciẽtia domini quemadmodum accipiẽda est? vtrum cum consilio, an & si viderit tantùm, quamuis prohibere non potuerit? quid enim si ad libertatem proclamans, domino sciente faciat? aut qui contemnat dominum? vel cum trans flumen sit seruus, vidente quidem, sed inuito domino noxiam noceat? rectius itaque dicitur, scientiam eius accipiẽdam qui prohibere potest. & hoc in toto edicto intellegẽdum est circa sciẽtiæ verbum. ¶ Si extraneus seruus sciẽte me i

se

fecerit, eúmque redemero, noxalis actio in me abit ut: quia nō videtur domino sciente fecisse: cū eo tempore dominus non fuerim. 2 ¶ *Cum dominus ob scientiam teneatur, an serui quoque nomine danda sit actio videndum est. nisi fortè prætor vnam pœnam à domino exigi voluit. ergo dolus serui impunitus erit. quod est iniquum. immo vtroque modo dominus tenebitur. vna autem pœna exacta quā actor elegerit, altera tollitur.*

Absolutoria lata in actione, parit exceptionem rei iudicatæ.

3 ¶ *Si detracta noxæ deditione, quasi cum conscio domino actum sit qui non erat conscius, absolutione facta & finito iudicio, amplius agendo cum noxæ deditione, exceptione rei iudicatæ summonebitur. quia res in superius iudicium deducta & finita est. Donec autem prius iudicium agitatur, licentia agenti est, si eum de scientia domini arguenda pæniteat, tunc ad noxalē causam transire. Contra quoque si cum eo qui scit, cum noxæ deditione actum sit, amplius in dominum, detracta noxæ deditione, danda actio non est. In ipso autem iudicio si voluerit & sciētiam domini arguere, non est prohibendus.*

V. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

SI plurium seruus deliquerit omnibus ignorantibus, noxale iudicium in quemuis dabitur. sed si omnibus scientibus, quiuis

eorũ tenebitur detracta noxæ deditione: quẽadmodum si plures deliquissent. nec altero conuento alter liberabitur. sed si alter scit, alter ignorauit, qui scit, detracta noxæ deditione cõuenitur: qui nescit, cum noxæ deditione. Differentia autem harum actionum non solùm illa est, quòd qui scit, insolidum tenetur: verùm illa quoque quòd siue alienauerit seruum qui scit, siue manumiserit, siue decesserit seruus, dominus tenetur. sed si ipse dominus decesserit, heres eius non tenetur.

VI. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

SEd & ipse seruus manumissus tenetur.

VII. IDEM libro tertio ad Edictum.

NOxalis autem non aliàs datur, nisi apud me sit seruus. & si apud me sit, licet eo tempore non fuit quo delinquebat, teneor. & heres meus tenetur, si noxius viuat. Pomponius ait, si emptor serui noxali conuentus sit, venditorem, quo sciente factũ est, conueniri iam non posse.

VIII. IDEM libro trigensimo septimo ad Edictum.

SI seruus communis furtum fecerit, quiuis ex dominis insolidum noxali iudicio tenetur: eóque iure vtimur. Sed non aliàs poterit is qui conuentus est, euadere litis æstimationẽ, nisi insolidum noxæ dederit seruũ. nec ferendus

dus etsi partem dedere fuerit paratus. Planè si propter hoc quòd socij dedere parati nõ fuerint, insolidum fuerit condẽnatus, communi diuidando vel familiæ erciscundæ iudicio aduersus eos experietur. ante noxale sanè iudicium acceptũ poterit sua parte cedendo securitatem consequi, ne necesse habeat suscipere iudicium. quamquam quis posßit dicere euenire, vt dum pars ei cedatur, amittat actionẽ: dominus enim pro parte factus non potest cum socio noxali experiri. fortasßis nec communi diuidũdo agere posßit eius maleficij nomine, quod ante communionem admissum est. quod si non potest, euidenti iniuria adficietur. sed melius est dicere, competere ei cõmuni diuidundo iudicium.

Soluens pro suo maleficio, vel pro sua culpa, non repetit ab alio.

VIIII. PAVLVS libro trigensimo nono ad Edictum.

SI communis familia vel communis seruus furtum fecerit altero ex dominis sciente, is qui scit, omniũ nomine tenebitur: & conuentus alterum quoque liberat, nec à socio quicquam debebit consequi: sui enim facti nomine pœnam meruit. Quòd si is qui ignorauit, duplum præstiterit, à socio simplum consequetur.

X. IDEM libro vicensimo secundo ad Edictum.

SEd & eo nomine agere cum socio poterit, quòd seruum communem deteriorem fecit: quemadmodum cum quolibet alio quirẽ communem deteriorem fecisset. Ceterum si nihil praeterea post noxae deditionem commune habebit, pro socio, vel si socij non fuerunt, in factum agi poterit.

XI. VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

BOna fide serui possessor eius nomine furti actione tenebitur: dominus non tenetur: sed noxa dedendo non facit quidẽ actoris. cum autem cœperit istum seruum dominus vindicare, doli exceptione summouebitur, vel officio iudicis consequetur vt indẽnis maneat.

Qui facit quo minus possit, videtur posse.

XII. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

In vulga. est lex, Si bonae fidei. &. Inst. de act. §. I.

SI bona fide possessor eum seruũ quem bona fide possidebat, dimiserit, ne agi cum eo ex noxali causa posit, obligari eũ actione quae datur aduersus eos qui seruum in potestate habeant, aut dolo fecerint quo minus haberent: quia per hoc adhuc possidere videntur.

Non debet esse melioris condicionis praedo quàm iustus possessor.

XIII. GAIVS lib. tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

NOn solùm aduersus bona fide possessorem, sed etiã aduersus eos qui mala fi-

de

de poßident, noxalis actio datur. nam & absurdum videtur eos quidē qui bona fide poßiderent, excipere actionem: prædones verò securos esse.

Melior est conditio occupantis in pari causa.

XIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI quis à multis conueniatur ex noxa eiusdem serui, vel si ab vno, ex pluribus tamē delictis, non necesse habet, quia omnibus dedere non potest, litis æstimationem offerre his quibus dedere nō potest. Quid ergo est si à pluribus conueniatur? si quidem vnus occupauit, an melior sit condicio vt ipsi soli dedatur? an verò vel omnibus dedi debeat vel cauere debeat defensu iri aduersus ceteros? & verius est, occupantis meliorem esse condicionem. Ei itaque dedetur, nō qui prior egit, sed qui prior ad sententiam peruenit. & ideo ei qui postea vicerit, actionem denegari iudicati. Sed & si statuliber sit, & ante deditionem exstiterit condicio, per fideicommissum libertas fuerit ante præstita, vel existente condicione legati dominium fuerit translatum, arbitrio iudicis absolui eum oportet. & officij iudicis hoc quoque erit, vt caueatur ei cui deditur, ob euictionem ob suum factum contingentem.

Etiam ex sententia sufficit præstare rem qualis est.

XV. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

PRætor decernere debet translationem iudicij in statuliberum fieri. Si verò rei iudicandæ tempore adhuc in suspenso sit statuta libertas, Sabinus & Cassius liberari heredem putant tradendo seruum: quia toto suo iure cederet. quod & verum est.

Dolus casu non purgatur.

XVI. IVLIANVS libro vicensimo secundo Digestorum.

SI heres dolo malo fecerit, ne statuliberum in potestate haberet, & propter hoc iudicium sine noxæ deditione acceperit, & impleta condicione statutæ libertatis condemnari debebit, sicuti mortuo seruo condemnaretur.

Beneficium vnius non extenuat maleficium alterius.

XVII. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

SI ex duobus dominis vno sciente altero ignorante seruus delinquit, si ante cũ altero qui nesciebat, actum sit, & noxæ dediderit seruum, iniquum est vilissimi hominis deditione alterum quoque liberari. Igitur agetur & cũ altero: & si quid amp'ius est in dãni persecutione, consequetur computato pretio hominis noxæ dediti. ipsi tamen inter se sic debent pensare communi diuidundo iudicium, vt (si) ille quo sciente fecit, præstiterit non totius partem

se

ferat, sed partem eius quanti seruus est. sic & si alter aliquid præstiterit, eius partem fieri. Illud iniquum est, eum qui iussit seruum facere, consequi aliquid à socio: cum ex suo delicto damnum patiatur. ¶ *Si plures eiusdem serui nomine noxali mecũ agere velint, vel si vnus pluribus iudiciis eiusdem serui nomine agat, in quo vsusfructus tuus, proprietas mea sit, officio iudicis continebitur cum eum noxæ dedero, vt etiam vsumfructum actoris faciam. sed per prætorem id consequar ego dominus proprietatis, vt aut cogat prætor te pro æstimatione vsusfructus conferre ad litis æstimationem, aut vsufructu cedere, si hoc expediat. & si ego dominus proprietatis eum seruum nolui defendere, defensio tibi permittenda est. & si damnatus hominem tradas, & aduersus me tueris.*

XVIII. POMPONIUS libro octauodecimo ad Sabinum.

IS qui vsumfructum in seruo habet, perinde cum domino habet actionem furti, atque si quilibet alius esset. sed cum eo non est, quamuis seruiat ei. & ideo dominus damnatus fructuario noxæ dedens liberabitur.

Quod vnus ratione rei communis assequitur alteri communicare tenetur.

XVIIII. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

SI in re communi mea & tua damnũ nobis dederit Titij seruus, si cũ eo agemus, erit noxali Aquiliæ actioni locus: ne damnatus insolidum singulis noxæ dedere cogatur. Sed potest dici, quasi vnius damnum sit & vna obligatio, aut vtrisque pecuniam sufferẽdam, aut officio iudicis simul vtrisque noxæ dedendum. Sed & si alterutri nostrum insolidum noxæ deditus fuerit, & ob id ab vtroque dominus sit absolutus, rectè dicitur eum cui noxæ deditus sit, alteri teneri communi diuidundo iudicio: vt communicet seruum noxæ sibi deditum, cum ob rem communem aliquid ad socium peruenerit. ¶ Si serui, in quo vsusfructus alienus est, dominus proprietatis operas conduxerit, verba efficiunt, vt cum noxæ deditione damnetur. ¶ Si seruus tuus nauem exercuerit, eiúsque vicarius & idem nauta in eadem naue damnum dederit, perinde in te actio dãda est, ac si is exercitor liber, & hic vicarius seruus eius esset, vt de peculio serui tui ad noxam dedere vicarium damneris: vt tamen si serui tui iussu, vel sciẽte & patiente eo damnum vicarius dederit, noxalis actio serui tui nomine esse debeat. idémque sit etiã si nautam facere iusserit.

XX. GAIVS lib. septimo ad Edictũ prouinciale.

QVi ex pluribus noxis diuersis temporibus experitur, ex vna noxia serui domi

miniũ nãctus nullã amplius actionẽ habet aduersus eũ qui dominus fuerat: cũ actio noxalis caput sequatur. at si maluit dominus priori iudicio litis æstimationẽ sufferre, vel eidẽ vel alij ex alio maleficio agenti nihilo minus tenetur.

De iudicio suscipiendo.

XXI. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

Q*Votiens dominus ex noxali causa conuenitur, si nolit suscipere iudicium, in ea causa res est, vt debeat noxæ dedere eum cuius nomine iudicium non suscipitur. aut si id non faciat, iudicium suscipietur omnimodo. sed non aliàs cõdemnabitur quàm si in potestate habeat, dolóve malo fecerit quo minus haberet.*

In causa noxali non potest quis defendere eum, in quem non habet ius nec possessionem.

1 ¶ *Eos quorum nomine noxali iudicio agitur, etiam absentes defendi posse placuit. sed hoc ita demum, si proprij sint serui. nam si alieni, præsentes esse oportet. aut si dubitetur, vtrum proprij sint an alieni, quod ita puto accipiendũ, vt si cõstet vel bona fide seruire, etiam absentes 2 possint defendi.* ¶ *Prætor ait,* SI IS IN „CVIVS POTESTATE ESSE DICETVR, „NEGAVIT SE IN SVA POTES„TATE SERVVM HABERE, VTRVM ACTOR „VOLET, VEL DEIERARE IVBEBO

IN POTESTATE SVA NON ESSE, NE- ,,
QVE SE DOLO MALO FECISSE QVO ,,
MINVS ESSET: VEL IVDICIVM DABO ,,
SINE NOXAE DEDITIONE. IN POTES- ,,
TATE *sic accipere debemus, vt facultatem & potestatem exhibendi eius habeat. ceterum si in fuga sit, vel peregre, non videbitur esse in potestate. Quod si reus iurare nolit, similis est ei qui neque defendit absentem neq; exhibet qui condemnantur quasi contumaces.*

De iureiurando, & quod in generali mandato non continetur.

Si tutor vel curator extent, ipsi iurare debet, in potestate domini non esse. si autem procurator sit, dominus ipse iuret necesse est. ¶ Si iusiurandum exegit actor, reúsque iurauit: deinde postea noxali velit actor experiri, videndum est an exceptio iurisiurandi debeat aduersus actorem dari. & Sabinus putat non esse dandam, quasi de alia re sit iuratum: hoc est tunc non fuisse in potestate. modò verò cum in potestate deprehendatur, de facto eius posse agi. Neratius quoque dicebat, post exactum iusiurandum posse actorem detracta noxæ deditione experiri: si modò hoc contendat, posteaquam iuratum est, cœpisse in potestate habere.

XXII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

S*I seruus depositus vel cõmodatus sit, cum domino agi potest noxali actione: ei enim*

seruire

seruire intellegitur: & quod ad hoc edictum attinet, in potestate eius est, maximè si copiam
1 *habeat reciperandi hominis.* ¶ *Is qui pignori accepit, vel qui precario rogauit, non tenetur noxali actione: licet enim iustè possideant, non tamen opinione domini possident. sed hos quoque in potestate domini intellegi, si facultatem*
2 *repetendi eos dominus habeat.* ¶ *Quid est habere facultatem repetendi? habeat pecuniam, ex qua liberari potest. nam non debet cogi vendere res suas, vt soluat pecuniam & repetat*
3 *seruum.* ¶ *Dominus qui seruum in sua potestate esse confitetur, aut exhibere eum debet, aut absentem defendere. quod nisi faciat, punitur, atque si præsentem non noxæ dederit.*
4 ¶ *Si negauit dominus in sua potestate esse seruum, permittit prætor actori arbitrium, vtrum iureiurãdo id decidere, an iudicium dictare sine noxæ deditione velit. per quod vincet, si probauerit eum in potestate esse, vel dolo eius factum quo minus esset. qui autem non prouauerit in potestate aduersarij esse seruũ, rem amittit.*

XXIII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

SEd etsi postea aduersarius eius in potestate habere cœperit seruum, tenetur ex noua possessione denegata ei exceptione.
Ille qui dolo desiit possidere, tenetur, etiam

si in

si in alium sit regressus.

XXIIII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

DE illo videndum, vtrum aduersus eum tantùm qui dolo fecit quo minus in potestate haberet, actio locum habeat noxalis, si ex dolo eius acciderit vt cesset noxalis actio, fortè si seruo suo fugam mandauit, an & si possit nihilo minus cum alio agi, quod accidit, cum alienatus manumissúsue est, quod est verius. in quo casu electio est actoris, cũ quo velit agere. Iulianus autem ait de eo qui manumisit, si paratus sit defendere se manumissus, exceptionem dandam ei qui manumisit. hoc & Labeo.

XXV. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

IDem est & si nouus dominus serui iudicium patiatur.

XXVI. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

ELectio verò alterum liberabit. id enim prætor introduxit, ne eluderetur actor: non vt etiam lucrum faceret. ideóq; exceptione à sequenti summouebitur. ¶ His consequẽs 1 est, vt si plures dolo fecerint quo minus in potestate haberẽt, eligere debeat actor quem velit conuenire. ¶ Item si ex pluribus dominis 2 quidam dolo malo partes suas desierint possidere, electio erit actoris, vtrum directò agere

velit

velit cum eo qui poßidet, an prætoria cum eo
3 qui desiit poßidere. ¶ *Si seruum alienum alius in iure suum esse responderit, altero soluēte al-*
4 ter liberatur. ¶ *Si is quem desieris dolo poßidere, decesserit prius quàm hac actione conuenireris, liberaris: quia hæc actio in locum directæ actionis succedit. diuersum dicemus, si moram feceris in iudicio accipiendo.*

Mendacium defuncti non nocet heredi, nec sibi si reuocat mendacium ante litem contest.

5 ¶ *Neque heredi neque in heredem, quòd defunctus mentitus est, actio danda est: nec in ipsum quolibet tempore. nam liberū esse debet defendenti absentem seruum, huius edicti pœnam euitare: id est vt sine noxæ deditione conueniatur. Et ideo si negaueris seruum in tua potestate esse, postea fateri poteris: nisi si iam lis aduersus te contestata est: nam tunc audiri non debebis, vt Labeo ait. Octauenus ex causa etiam lite contestata tibi succurrendum: vtique si ætas tua ea sit, vt ignosci tibi debeat.*

Decretum interpositum ex contumacia alterius, non officit alteri.

6 ¶ *Si absente domino ductus sit seruus, vel etiam præsente, & in eadem causa sit vt in integrum restitui poßit, defensio permittitur eius nomine qui ductus est: postulantibus enim exhiberi eum ad defendendum indulgere prætor debet. Idem concedendum est fructuario, vel*

cui pigno

cui pignoris nomine obligatus est, si præsens dominus defendere noluerit; ne alterius dolus aut desidia aliis noceat. Idem præstandum est in seruo communi, quem alter ex dominis præsens noluit defendere. Sed & actori his casibus succurrendum est: quia placet dominij adquisitione extingui actionem. iussu enim prætoris ductus in bonis fit eius qui duxit.

In iudicio noxali potest se opponere tertius cuius interest.

XXVII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

SI noxale iudicio agitur de seruo qui pignoris iure tenetur, aut de eo cuius vsusfructus alterius est, admonendi sumus, si creditor vel vsufructuarius præsens defensionem suscipere noluerit, proconsulem interuenturū, & pignoris persecutionē vel vsusfructus actionē negaturū quo casu dici potest, ipso iure pignus liberari. nullum enim pignus est, cuius persecutio negatur. Vsusfructus autem etiam si persecutio eius denegetur, ipso iure durat eousque donec non vtēdo, constituto tempore pereat. ¶ Ex his quæ diximus de seruo qui alicui pignoris iure obligatus est, déq; statulibero, et de eo cuius vsusfructus alienus est, apparet eum qui alienum seruum in iure suum esse respōderit, quamuis noxali iudicio teneatur, non tamen posse noxæ deditione ipso iure liberari: quia nullum

nullum ad actorem dominium transferre possunt, cum ipsi domini non sint. Certè tamen si ex ea causa traditum postea dominus vindicet, nec litis æstimationem offerat, poterit per exceptionem doli mali repelli.

XXVIII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

ET generaliter si alieni serui nomine qui tibi iustam seruitutem seruiret, noxali tecum egerim, túque eum mihi noxæ dederis, siue me poßidente dominus eum vindicet, exceptione doli mali, nisi litis æstimationem offerat, eũ summouere possum, siue ipse poßideat, Publiciana mihi datur. et aduersus excipientem, si dominus eius sit, vtilem mihi replicationem doli mali profuturam. & secundum hæc vsu quoque me capturum, quamuis sciẽs alienum poßideam. alioquin si aliter constituatur, futurum vt summa iniquitate bonæ fidei possessor adficiatur: si cum ipso iure noxalis actio aduersus eum cõpetit, neceßitas ei imponatur vt litis æstimationem sufferat. Eadémque dicenda sunt etsi cum ab eo non defenderetur, iussu prætoris eũ duxerim: quoniam isto quoque casu iustam causam poßidendi habeo.

XXVIIII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

NOn solùm autem qui in potestate non habet, recusare (potest noxale iudicium,

verumetiam habenti in)potestate liberum est euitare iudicium, si indefensam eam personam relinquat. sed huic necesse est ius suũ ad actorem transferre, perinde ac si damnatus esset.

Decretum interpositum contra vnum, non præiudicat absentibus h..bentibus ius in re. Bart.

XXX. IDEM libro ad Edictum prætoris vrbani, titulo de damno infectu.

IN noxalibus actionibus eorũ qui bona fide absunt ius non corrumpitur, sed reuersis defendendi ex bono et æquo potestas datur, si domini sint, siue aliquid in ea re ius habeant: qualis est creditor, & fructuarius.

XXXI. PAVLVS libro septimo ad Plautium.

QVod ait prætor, cũ familia furtum faciat, ad eũ modũ se actionẽ daturum, vt tãtum actor consequatur, quantum si liber fecisset consequeretur, quæritur vtrum ad pecuniæ præstationem respiciat, an etiam ad noxæ deditionem. vtputa si ex pretiis noxæ deditorum duplum colligatur, sequentes actiones inhibeantur. Sabinus & Caßius putant, pretium quoque noxæ deditorum imputari debere. quod Pomponius probat, et est verum. nam & si seruus indefensus ductus sit, æstimatio eius imputanda est. Certè non tantùm duplationis, sed & conditionis rationem habendam, Iulianus putat, furti faciendi tem-

pus spo

pus spectandum esse, an eiusdem familiæ sint serui. nam si hi qui plurium dominorum erunt, vnius esse postea cœperint, locus edicto nō erit.

XXXII. CALLISTRATVS libro secundo. Edicti monitorij.

IS qui in aliena potestate est, si noxam commisisse dicatur, si non defendatur, ducitur. & si præsens est dominus, tradere eum & de dolo malo promittere debet.

XXXIII. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

NOxali iudicio inuitus nemo cogitur aliū defendere: sed carere debet eo quem nō defendit si seruus est. quòd si liber est qui in potestate sit, indistinctè ipsi sui defensio danda est.

XXXIIII. IVLIANVS libro quarto ad Vrseium Ferocem.

QVotiens enim nemo filiumfamilias ex causa delicti defendit, in eum iudicium datur.

XXXV. VLPIANVS libro quadragesimo primo ad Sabinum.

ET si condemnatus fuerit filius, iudicatum facere debet: tenet enim condemnatio. quinimmo etiam illud dicendum est, patrem quoque post condemnationem filij dumtaxat de peculio posse conueniri.

Dominus onera realia non potest recusare, licet res possit ab eo auferri.

XXXVI. IDEM libro trigensimo septimo ad Edictum.

SI quis seruum pigneratum, deinde à debitore subreptum, emerit à debitore, nomine eius furti tenebitur dominio serui adquisito. nec oberit quòd Seruiana potest ei homo auocari. Idémque et si à minore quis vigintiquinque annis emerit, vel in fraudem creditorum sciens: hi enim, quamuis auferri eis dominium possit, interim tamen conueniendi sunt.

XXXVII. TRUPHONINVS lib. quintodecimo Disputationum.

SI alienus seruus furtum mihi fecerit, qui postea in meum dominium peruenerit, extinguitur furti actio, [a] *quæ mihi conpetierat, nōdum in iudicium deducta. nec si postea alienauero eum quem ante litem contestatā emeram, furti actio restaurabitur. quòd si post litem contestatam eum redemero, condemnandus erit venditor:*

[a] Quia ad eum casū peruenit &c. Inst. eod. §. vnde.

XXXVIII. VLPIANVS lib. trigensimo septimo ad Edictum.

QVemadmodum si alij vendidisset. parui enim refert, cui vendiderit, aduersario an alij. suáque culpa litis æstimationem sublaturum qui vēdendo noxæ deditionem sibi ademit.

Paria sunt possessionem tradere, vel causam dimittere vacuam.

Iulianus autem libro vicensimo secundo digestorum

digestorum scribit, si seruum pro derelicto habeam qui tibi furtum fecerat, liberari me: quia statim meus esse desinit. ne eius nomine qui sine domino sit, furti sit actio. Si seruus meus rem tuam subtraxerit, & vendiderit, túque nummos quos ex pretio habebat, ei excusseris, locus erit furti actioni vltro citróque: nam & tu aduersus me furti ages noxali serui nomine, & ego aduersus te nummorum nomine. Sed & si seruo creditoris mei soluerim nummos, vt is eos domino suo det, æquè locus erit furti actioni, si is nummos acceptos interceperit.

XXXVIIII. IVLIANVS libro nono Digestorum.

SI plurium seruus furtum fecerit, & omnes dolo fecerint quo minus eum in potestate haberent, subsequi debet prætor iuris ciuilis actione, & iudicium honorarium quod ex hac causa pollicetur, in eum dare quem actor elegerit. neque enim amplius præstare actori debet quàm vt detracta noxæ deditione agere posit cum eo: cum noxali iudicio experiri potuisset, si seruus exhiberetur.

Pro re aliena debet quis satisdare iudicatum solui, pro sua non debet.

1 ¶ *Qui alienum seruũ suum esse fatetur, quamuis noxali actione obligetur, nihilo minus causa cognita satisdare debet. qui autem pro seruo conuenitur, satisdatione onerandus non est:*

non enim offert se defensionE alieni serui. ¶ *Si* 2 *quis dicet dominum dolo fecisse quo minus in potestate eius seruus esset, ille autem contendat eum seruum ab alio defendi cum satisdatione, doli mali exceptionE locus erit.* ¶ *Sed & si* 3 *post iudicium acceptum cũ domino seruus apparuerit, & quia nõ defendebatur ductus sit, exceptione doli mali posita dominus absoluetur. Sed & mortuo seruo antequam iudicium accipiatur, omnino hac actione non tenebitur dominus.*

XL. IDEM libro vicensimo secundo Digestorum.

SI seruus legatus ante aditam hereditatem rem heredis futuri subtraxerit, poterit is cum legatario qui legatum agnouerit, furti agere: sed si idem seruus hereditariã rem subtraxerit, furti actio cessabit: quia huiusmodi rerum furtum non fit. ad exhibendum autem actio competit.

XLI. IDEM libro secundo ad Vrseium Ferocem.

l. Si seruus seruũ §.1.ĩ. ad leg. Aqu.

CVm seruus communis alteri dominorum damnũ iniuria dedit, idcirco legis Aquiliae actio non est, quia si extraneo damnum dedisset, cum altero insolidum lege Aquilia agi posset. sicuti cum seruus communis furtum fecerit, cum altero domino furti agi non potest, sed communi diuidundo agi potest.

XLII. VLPIANVS libro trigensimo septimo ad Edictum.

SI ad libertatem proclamauerit is cuius nomine noxale iudicium susceptum est, sustineri debet id iudicium quoad de statu eius iudicetur. & sic si quidem seruus fuerit pronuntiatus, noxale iudicium exercebitur: si li- 1 *ber, inutile videbitur. ¶ Si quis pro seruo mortuo, ignorans eum decessisse, noxale iudicium acceperit, absolui debet: quia desit ve-* 2 *rum esse propter eum dare oportere. ¶ Hae actiones perpetuae sunt, locúmque habebunt tamdiu quamdiu serui dedendi facultatem habemus. nec tantùm nobis verumetiam successoribus nostris competent. item aduersus successores: sed non quasi in successores, sed iure dominij. Proinde & si seruus ad alium peruenisse proponatur, iure dominij noxali indicio nouus dominus conuenietur.*

Seruus debet defendi vbi deliquit.

XLIII. POMPONIVS libro octauo Epistularum.

SErui quorum noxa caput sequitur, ibi defendendi sunt, vbi delinquisse arguentur. itaq; seruos dominus eodem loco exhibere debet, vbi vim intulisse dicetur. & carere omnium dominio potest, si eos non defendat.

Explicit ex ordine Digestorum liber nonus: de Iudiciis liber quintus.

INCIPIT EX ORDINE

LIBER DECIMVS,

DE IVDICIIS LIBER SEXTVS.

FINIVM* REGVNDORVM.

Actio finium regundorum est mixta.

PAVLVS lib. XXIII. ad Edictum.

*F*INIVM *regundorum actio in personam est, licet pro vindicatione rei est.*

II. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

Haec actio pertinet ad praedia rustica, quamuis aedificia interueniant. neque enim multum interest, arbores quis in confinio, an aedificium ponat.

Adiudicatio.

Iudici finium regundorum permittitur, vt vbi nō possit dirimere fines, adiudicatione controuersiam dirimat. Et * *si fortè amouendae veteris obscuritatis gratia per aliam regionem fines dirigere iudex velit, potest hoc facere per iudicationem* * *& condemnationem.*

*Vide Iulii Frontinum de limitibus agrorum, & Aggeni Vrbicū, & in eodem libro hunc tit. trāscriptum.

*In lib. de limitibus est lex 3. Paulus libr. 23. ad edictum. Etsi fortè, &c.

* adiudicationé. lib. de limitib.

III.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

QVo casu opus est vt ex alterutrius prædio alij adiudicandum sit. quo nomine is cui adiudicatur, inuicem pro eo quod ei adiudicatur, certa pecunia condemnandus est.

IIII. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

SEd & loci vnius controuersia in partes scindi* adiudicationibus potest, prout cuiusque dominium in eo loco iudex compererit.

1 ¶ In iudicio finium regundorum etiã eius ratio fit, quod interest. quid enim si quis aliquam vtilitatem ex eo loco percepit, quẽ vicini esse appareat? iniquè* damnatio eo nomine fiet. Sed & si mensor ab altero solo conductus sit, condemnatio erit facienda eius qui non conduxit, in partem mercedis.

2 ¶ Post litem autem contestatam etiam fructus venient in hoc iudicio: nam & culpa & dolus exinde præstantur. sed ante iudicium percepti non omnimodo hoc in iudicium venient: aut enim bona fide percepit, & lucrari eum oportet, si eos consumpsit: aut mala fide, & condici oportet.

* rescindi. in lib. de limitib.

* In lib. de limitib. non iniquè.

Vbicunque quis non paret iudici, potest deferri iuramentum in litem.

3 ¶ Sed & si quis iudici non pareat in succidenda arbore, vel ædificio in fine posito deponendo, partéue eius, condemnabitur.

Iudex maleficiorum potest cognoscere ciuiliter.

¶ Si dicantur termini deiecti vel exarati, iudex qui de crimine cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest. ¶ Si alter fundus duorum, alter trium sit, potest iudex vni parti adiudicare locum de quo quæritur, licet plures dominos habeat: quoniam magis fundo quàm personis adiudicari fines intelleguntur. hic autem cum fit adiudicatio pluribus, vnusquisque portionem habebit, quam in fundo habet: & [a] pro indiuiso. ¶ Qui communem fundum habent, inter se non condemnantur: neque enim inter ipsos accipi videtur iudicium. ¶ Si communem fundum ego & tu habemus, & vicinum fundum ego solus, an finium regundorũ iudicium accipere possumus? & scribit Pomponius, non posse nos accipere: quia ego & socius meus in hac actione aduersarij esse non possumus, sed [b] vnius loco habemur. idem Pomponius ne vtile quidem iudicium dandum dicit: cum possit qui propriũ habeat, vel communẽ vel propriũ fundum alienare, & sic experiri. ¶ Non solùm autem inter duos fundos, verumetiam inter tres pluresue fundos accipi iudicium finium regundorum potest. vt puta [c] singuli plurium fundorum confines sunt, trium forte vel quattuor. ¶ Finium regundorum actio & in agris vectigalibus, & inter eos qui vsumfructũ habent,

[a] & hi pro indiuiso. lib. de limit.

[b] sed &c. in lib. de limitib.

[c] si singuli. lib. de limitib.

*bent, vel fructuarium & dominũ proprietatis vicini fundi, & inter eos qui iure pignoris possident, competere potest. ¶ Hoc iudicium locũ habet in confinio prædiorum rusticorum.*ª *vrbanorum displicuit. neq; enim confines hi, sed magis vicini dicuntur: & ea communibus parietibus plerumque disterminantur. & ideo etsi in agris ædificia iuncta sint, locus huic actioni non erit. Et in vrbe hortorũ latitudo contingere potest, vt etiam finium regundorum agi possit. Siue*ᵇ *via publica interuenit, confinium non intellegitur: & ideo finium regundorum agi non potest:*

ª In lib. de limit. nã in cõfinio prædiorũ vrbanorum &c.

ᵇ In lib. de limit. siue flumen siue via publica, &c.

V. IDEM lib. LX. ad Sabinum.

QVia magis in confinio meo via publica vel flumen sit, quàm ager vicini.

VI. IDEM lib. XXIII.ᶜ ad Edictum.

ᶜ al. XIX.

SEd si riuus priuatus interuenit, finium regundorum agi non potest.

VII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

DE modo agrorum arbitri dantur. & is qui maiorem locum in territorio habere dicitur, ceteris qui minorem locum possident, integrum locum adsignare compellitur. idquè ita rescriptum est.

Præses debet iubere vt quis abstineat ab alieno.

VIII. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

Si

SI irruptione fluminis fines agri confudit inundatio, ideóq; vsurpandi quibusdam loca in quibus ius non habent, occasioně præstat, præses prouinciæ alieno eos abstinere, & domino suum restitui, terminósque per mensorem declarari iubet. ¶ *Ad officiũ de finibus* 1 *cognoscentis pertinet mensores mittere, & per eos dirimere ipsam finium quæstionem vt æquum est, si ita res exigit oculísque suis subiectis locis.*

VIIII. IVLIANVS lib. VIII. Digestorum.

IVdicium finium regũdorum manet, quamuis socij communi diuidundo egerint, vel alienauerint fundum.

X. IDEM libro quinquagensimo primo Digestorum.

IVdicium communi diuidundo, familiæ ercifcundæ, finium regundorũ tale est, vt in eo singulæ personæ duplex ius habeant: agentis, & eius quo cum agitur.

Non præsumuntur fines antiqui mutati, nisi probetur.

XI. PAPINIANVS lib. II. Responsorum.

IN finalibus quæstionibus vetera monumenta, census auctoritas ante litem inchoatam *ordinati* *sequenda est: modo si non varietate successionum, & arbitrio possessorum fines additis vel detractis agris postea permutatos probetur.*

* ordinatim. in lib. de limit.

XII.

XII. PAVLVS libro tertio Responsorum.

EOs terminos, quantum ad dominij quæstionem pertinet, obseruari oportere fundorum, quos demonstrauit is qui vtriusq; prædij dominus fuit, cum alterum eorum venderet: non enim termini qui singulos fundos separabant, obseruari debent, sed demonstratio adfinium nouos fines inter fundos constituere.

XIII. GAIVS libro quarto ad Legem duodecim tabularum.

SCiendum est in actione finium regundorum illud obseruandum esse, quod ad exemplum quodammodo eius legis scriptum est, quam Athenis Solonem dicitur tulisse: nam illic ita est: Ἐάν τις αἱμασίαν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ, τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν. ἐὰν τειχίον, πόδα ἀπολείπειν. ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας. ἐὰν δὲ τάφον, ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βάθος ᾖ, τοσοῦτον ἀπολείπειν. ἐὰν δὲ φρέαρ, ὀργυιάν. * ἐλαίαν δὲ καὶ συκῆν, ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν. τὰ δὲ ἄλλα δένδρα, πέντε πόδας. i. Si quis sepem vel maceriam iuxta alterius regionẽ effoderit, terminum non excedat. si autem murum, pedem derelinquat, si autem domum, duos pedes, si autem sepulchrum aut foueam effoderit, quantum profundum est, tantum derelinquat, si autem puteum, passum: oleam

* lib. de limit.

* Hæc dicitur ἐξάπους, sex pedũ mensura Herodoto. Suidas inter expãsas manus accipit. Passũ vertit Bulgarus, qui & à passis manibus sic dictus creditur à quibusdã. passus tamen quinque pedes continet tantũ, nõ sex vt orgya. sed in lib. de limit. agr. dicitur dupliciter accipi. & posteriore modo pro spatio quod est inter expansas manus.

autem aut ficum nouem pedes ab externa regione plantet, alia verò ligna, quinque pedes.

FAMILIAE ERCISCVNDAE. TIT. II.

Possessor hereditatis potest agere contra heredem diuisorio.

GAIVS lib. VII. ad Edictum prouinciale.

HAEC actio proficiscitur è lege duodecim tabularum. namq; coheredibus volētibus à communione discedere, necessarium videbatur aliquam actionem constitui, qua inter eos res hereditariae distribuerentur. quae quidem actio nihilo minus ei quoq; ipso iure competit qui suam partē non possidet. sed si is qui possidet, neget eū sibi coheredem esse, potest eū excludere per hanc exexceptionem, SI IN EA RE QVA DE AGITVR, PRAEIVDICIVM HEREDITATI NON FIAT: *quòd si possideat eā partem, licet negetur esse coheres, non nocet talis exceptio. quo fit vt eo casu ipse iudex, apud quem hoc iudicium agitur, cognoscat an coheres sit. nisi enim coheres sit, neque adiudicari quicquam ei oportet, neque aduersarius ei condemnandus est.*

Quae hereditas diuiditur.

II. VLPIANVS lib. XIX. ad Edictum.

Pa

Per familiæ erciscundæ actionem diuiditur hereditas: siue ex testamento siue ab intestato siue ex lege duodecim tabularum siue ex aliqua lege deferatur hereditas, vel ex senatusconsulto, vel etiam constitutione. & generaliter eorum dumtaxat diuidi hereditas potest, quorum peti potest hereditas.
1 ¶ *Si quarta ad aliquem ex constitutione Diui Pij ad rogatum deferatur, quia hic neque heres neque bonorum possessor fit, vtile erit familiæ erciscundæ iudiciũ necessarium.*
2 ¶ *Item si filijfamilias militis peculium sit, fortius defendi potest, hereditatem effectam per constitutiones: & ideò hoc iudicio locus erit.*
3 ¶ *In familiæ erciscundæ iudicio vnusquisq; heredum & rei & actoris partes sustinet.*
4 ¶ *Dubitandum autem non est, quin familiæ erciscundæ iudicium & inter pauciores heredes ex pluribus accipi possit.*
5 ¶ *In hoc iudicium etsi nomina non veniunt, tamen si stipulationes interpositæ fuerint de diuisione eorum, vt stetur ei, & vt alter alteri mandet actiones, procuratorémq; eum in suã rẽ faciat: stabitur diuisioni.*

XXI. GAIVS lib. VII. ad Edictum prouinciale.

Planè ad officiũ iudicis nõnumquã pertinet, vt debita & credita singulis pro solido, alijs alia adtribuat: quia sæpe & solutio & exactio partium nõ minima incõmoda habet. Nec tamen scilicet hæc adtributio illud efficit,

vt quis solus totũ debeat, vel totum alicui soli debeatur: sed vt siue agendum sit, partim suo partim procuratorio nomine agat: siue cum eo agatur, partim suo partim procuratorio nomine conueniatur. Nã licet libera potestas {esse} maneat creditoribus cum singulis experiundi, tamen & his libera potestas est suo loco substituendi eos, in quos onera actionis officio iudicis translata sunt.

IIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

CEteræ itaque res præter nomina, veniunt in hoc iudiciũ. Sin autem nomen vni ex heredibus legatum sit, iudicio familiæ erciscundæ hoc heres consequitur. ¶ Mala medicamenta & venena veniunt quidẽ in iudicium, sed iudex omnino interponere se in his non debet: boni enim & innocentis viri officio eum fungi oportet. Tantundem debebit facere & in libris improbatæ lectionis, magicis fortè, vel his similibus: hæc enim omnia protinus corrumpenda sunt. ¶ Sed & si quid ex peculatu vel ex sacrilegio adquæsitum erit, vel vi aut latrocinio aut adgressura, hoc non diuidetur. Sed & tabulas testamẽti debebit aut apud eũ qui ex maiore parte heres est, iubere manere, aut in æde deponi. Nam & Labeo scribit, vendita hereditate tabulas testamenti descriptas deponi oportere. heredẽ enim exemplum debere.

debere dare: tabulas verò authenticas ipsum retinere, aut in æde deponere.

V. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SI quæ sunt cautiones hereditariæ, eas iudex curare debet, vt apud eum maneant qui maiore ex parte heres sit: ceteri descriptũ & recognitum faciant, cautione interposita, vt cum res exegerit, ipsæ exhibeãtur. Si omnes isdem ex partibus heredes sint, nec inter eos conueniat, apud quem potius esse debeant, sortiri eos oportet: aut ex consensu, vel suffragio eligendus est amicus, apud quem deponantur: vel in æde sacra deponi debent.

VI. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

NAm adlicitationem rem deducere, vt qui licitatione vicit hic habeat instrumenta hereditaria, non placet neque mihi neque Pomponio.

Victoria eius qui putatur esse heres, prodest ei ad quem apparet postea hereditatem pertinere.

VII. VENVLEIVS libro septimo Stipulationum.

*SI hæres vnus, cũ sub condicione adiectum coheredem, aut apud hostes adiectũ {eo *} haberet, dixerit se heredem esse, & actione expertus vicerit, deinde condicio heredis extiterit, vel postliminio redierit, an victoriæ cõmodum debeat cum eo communicari? nam in-*

*Particula hæc videtur superfluere in Floré. archetypo.

dubitatè iudicati actio ei insolidum competit. & electionem coheredi dandam, id est aut communicandam eam, aut experiundi faciendam potestatem huic qui post victoriam coheredis effectus sit hæres, aut reuersus sit in ciuitatem. Idémque obseruandum, si postea natus sit postumus, non enim his personis silentium imputari potest, cum ad hereditatem post victoriam coheredis peruenerint.

VIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

POmponius scribit, si vni ex heredibus prælegatæ fuerint rationes, non prius ei tradendas quàm coheredes descripserint. Nam & si seruus actor, inquit, fuerit legatus, non aliàs eum tradendum quàm rationes reddiderit. Nos videbimus numquid & cautio sit interponenda: vt quotiens desideratæ fuerint rationes, vel actor prælegatus, copia eorum fiat: plerumque enim authenticæ rationes sunt necessariæ actori * ad instruenda ea quæ postea emergunt ad notitiam eius spectantia. & necessarium est cautionem ab eo super hoc coheredibus præstari. idem Pomponius.*

* Quidam putant legẽdum, & actor.

De columbis & aliis huiusmodi.

¶ *Pomponius ait, columbas quæ emitti solent de columbario, venire in familiæ herciscundæ iudicium: cum nostræ sint tamdiu quamdiu consuetudinem habeant ad nos reuertendi.*

quare

quare si quis eas adprehendisset, furti nobis competit actio. Idem & in apibus dicitur: quia in patrimonio nostro computantur. Sed & si quid è pecoribus nostris à bestia ereptum sit, venire in familiæ erciscundæ iudicium putat, si feram euaserit: nam magis esse, vt non desinat nostrum esse, inquit, quod à lupo eripitur vel alia vestia, tamdiu quamdiu ab eo fuerit consumptum.

VIIII. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

V*Eniunt in hoc iudicium res quas heredes vsuceperunt, cum defuncto traditæ essent. hæ quoque res quæ heredibus traditæ sunt, cum defunctus emisset:*

Coheredes possunt inter se diuidere rē emphyteuticam, etiam irrequisito domino.

X. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

I*Tem prædia quæ nostri patrimonij sunt: sed & vectigalia, vel superficiaria: nec minus hæ quoque res, quas alienas defunctus bona fide poßidet.*

XI. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

P*Artum quoque editum & post aditam hereditatem,*

XII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

ET post litem contestatam Sabinus scribit in familiæ erciscũdæ iudicium venire, & adiudicari posse. Idem erit & si seruis hereditariis ab extraneo aliquid datum sit.

Sententia intelligitur saluo iure tertij, vt ex ea transferatur res saluo iure tertij. Bart.

¶ *Res quæ sub condicione legata est, interim heredũ est: & ideo venit in familiæ erciscundæ iudicium, & adiudicari potest, cum sua scilicet causa: vt existente condicione eximatur ab eo cui adiudicata est: aut deficiente condicione ad eos reuertatur, à quibus relicta est. Idem & in statulibero dicitur: qui interim est heredum: existente autem condicione ad libertatem perueniat.*

Post iudicium alienationes voluntariæ prohibitæ sunt, secus in necessariis. Bart.

XLIII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

ALienationes enim post iudicium acceptum interdictæ sunt, dumtaxat voluntariæ: non quæ vetustiorem causam & originem iuris habent necessariam.

XLIIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd & si vsucapio fuerit cœpta ab eo qui heres non erat, ante litem contestatam, & postea impleta fuerit, rem de iudicio subducit.

¶ *Vsus*

1 ¶ *Vsusfructus an in iudiciũ deducatur quæritur: vtputa si deducto vsufructu fundus fuit*ab*heredibus legatus:*

XV. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

V*El si seruo hereditario vsusfructus legatus sit: nec enim à personis discedere sine interitu sui potest.*

XVI. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

E*T puto officio iudicis contineri, vt si volent heredes à communione vsusfructus discedere, morem ei gerat cautionibus interpo-* 1 *sitis.* ¶ *Iulianus ait, si alij fundum alij vsumfructum fundi iudex adiudicauerit, non com-* 2 *municari vsumfructum.* ¶ *Vsusfructus & ex certo tempore & vsque ad certum tempus & alternis annis adiudicari potest. Id quod amnis fundo post litem contestatam illuit,* æquè* 3 *venit in hoc iudicium.* ¶ *Sed & si dolo vel culpa quid in vsumfructum ab vno ex heredibus factum sit, hoc quoque in iudicium venire Pomponius ait. Nam & omnia quæ quis in hereditate dolo aut culpa fecerit, in iudicium familiæ erciscundæ veniunt. sic tamen, si quasi heres fecerit. Et ideo si viuo testatore vnus ex heredibus pecuniam sustulerit, in familiæ erciscundæ iudicium ea non venit: quia tunc nondum heres erat. vbi autem quasi heres fecit, etsi aliam præterea quis actionem habeat, ta-*

cc. l. idé. §. non solum. ī. de vsufr. accresc.

*Rectè sic Flo. perperā quidam corrigit, alluit.

men teneri eum familiæ erciſcundæ iudicio Iulianus ſcribit.

De damno dato à coherede.

¶ *Denique ait, ſi vnus ex heredibus rationes hereditarias deleuerit vel interleuerit, teneri quidem lege Aquilia, quaſi corruperit: non minus autem etiam familiæ erciſcundæ iudicio.* 4

¶ *Item ſi ſeruus hereditarius propriam rem heredum vnius ſubripuerit, Ofilius ait, eſſe familiæ erciſcundæ actionem, & communi diuidundo, furtíque actionem ceſſare. Quare agentem familiæ erciſcundæ iudicio conſecuturum, vt aut ei ſeruus adiudicetur, aut litis æſtimatio in ſimplum offeratur.* 5

XVII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

D*Amno commiſſo ab vno herede, conueniens eſt dicere, ſimpli habendam æſtimationem in familiæ erciſcundæ iudicio.*

XVIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

H*Is conſequenter Iulianus ait, ſi ex pluribus heredibus vni ſeruus ſit generaliter per optionem legatus, & heredes Stichum tabulas hereditarias interleuiſſe dicant vel corrupiſſe, & propter hoc renuntiauerint, ne optaretur ſeruus, deinde optatus vindicetur, poterunt, ſi eis vindicetur, doli mali exceptione vti: & de ſeruo quæſtionem habere.*

Contra

Contra agentem famil.hercisc. non potest obiici hereditatem pertinere ad fiscum.Bart.

1 ¶ *Sed an in familiæ erciscundæ iudicium de morte testatoris vel de morte vxoris liberorúmque suorum habebunt quæstionem hæredes, quæritur: & rectissimè Pomponius ait, hæc ad diuisionem rerum hereditariarum non* 2 *pertinere.* ¶ *Idem quærit, si quis testamento cauerit, vt seruus exportandus veneat, officio familiæ erciscundæ iudicis contineri, vt voluntas defuncti non intercidat. Sed & cum monumentum iussit testator fieri, familiæ erciscundæ agent vt fiat. Idem tamen temptat, quia heredum interest quos ius monumenti sequitur, præscriptis verbis posse eos experiri, vt mo-* 3 *numẽtum fiat.* ¶ *Sumptuum quos vnus ex heredibus bona fide fecerit, vsuras quoque consequi potest à coherede ex die moræ secundum rescriptum Imperatorum Seueri & Antonini.*

Solutio debitorum.

4 ¶ *Celsus etiam illud eleganter adicit, coheredẽ, etsi non soluit, habere familiæ erciscundæ iudicium, vt cogatur coheres soluere: cum alias non sit liberaturus rem creditor, nisi insolidum ei* 5 *satisfiat.* ¶ *Si filiusfamilias patri heres pro parte extitisset, & à creditoribus peculiaribus conueniretur: cum paratus sit soluere id omne quod debetur, per doli exceptionem*

consequetur à creditoribus mandari sibi actiones. sed etiam familiæ erciscundæ iudicium cum coheredibus habet. ¶ *Cum vnus ex heredibus legatum exsoluit ei qui missus fuerat in possessionem legatorum seruandorum causa, putat Papinianus, & verum est, familiæ erciscundæ iudicium et competere aduersus coheredes: quia non aliàs discederet legatarius à possessione quam vice pignoris erat consecutus, quàm si totum ei legatum fuisset exsolutum.* ¶ *Sed & si quis Titio debitum soluerit, ne pignus veniret, Neratius scribit, familiæ erciscundæ iudicio eum posse experiri.* 6 7

XIX. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

I*Tem ex diuerso similiter prospicere iudex debet, vt quod vnus ex heredibus ex re hereditaria percepit, stipulatúsve est, non ad eius solius lucrum pertineat. Quæ ita scilicet consequetur iudex, si aut reputationes inter eos fecerit, aut si curauerit cautiones interponi, quibus inter eos communicentur commoda & incommoda.*

Qui onera matrimonij sustinet, debet dotem percipere. Bart.

XX. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

S*I filia nupta quæ dotem conferre debuit, per errorem coheredum ita cauit, vt quod à marito reciperasset, pro partibus hereditariis*

solueret,

solueret; nihilo minus arbitrum familiæ ercis-cundæ sic arbitraturum Papinianus scribit, vt etiam si constante matrimonio ipsa diem suum obierit, conferatur dos. nam imperitia, inquit, coheredum iurisdictionis" *formam mutare non potuit.* ¶ 1 *Si filiusfamilias iussu patris obligatus sit, debebit hoc debitum præcipere. sed & si in rem patris vertit, idem placet. & si de peculio, peculium præcipiet. & ita Imperator noster rescripsit.* ¶ 2 *Hoc amplius filius-familias heres institutus dotem vxoris suæ præcipiet, nec immeritò: quia ipse onera matrimonij sustinet. integram igitur dotem præcipiet: & cauebit defensum iri coheredes qui ex stipulatu possunt conueniri. idem & si alius dotem dedit, & stipulatus est. nec solùm vxoris suæ dotem, sed etiam filij sui vxoris: quasi hoc quoque matrimonij onus ad ipsum spectet: quia filij onera & nurus ipse adgnoscere necesse habet. Præcipere autem non solùm patri datam dotem filium oportere, verumetiam ipsi filio Marcellus scribit: sed filio datam tamdiu quamdiu peculium patitur, vel in rem patris versum sit.*

" i. prætoriæ stipulatiõis, & edicti de collationibus. l. 56. §. ij. j. de iur. do. l. 2. C. eo.

Diuisio patris inter filios, habet vim vltimæ voluntatis, non simplicis donationis.

¶ 3 *Si pater*† *in filios sine scriptura bona diuisit, & onera æris alieni pro modo possessionum*

† *inter*

distribuit, non videri simplicem donationem, sed potius supremi iudicij diuisionem Papinianus ait. Planè, inquit, si creditores eos pro portionibus hereditariis conueniant, & vnus placita detrectet, posse cum eo præscriptis verbis agi, quasi certa lege permutationem fecerint: scilicet si omnes res diuisæ sint. ¶ 4 *Familiæ erciscundæ iudicium amplius quàm semel agi non potest, nisi causa cognita. quòd si quædam res indiuisæ relictæ sunt, communi diuidundo de his agi potest.* ¶ 5 *Papinianus ait, si vni ex heredibus onus æris alieni iniungitur citra speciem legati, officio iudicis familiæ erciscundæ cognoscentis suscipere eum id oportere: sed non vltra dodrantem portionis suæ: vt quadrantem illibatum habeat. indemnis igitur coheredes suos præstare cauebit. Idem scriuit & si filius in muneribus publicis in quibus pater ei consentit, reliquatus est, & pro parte heres scriptus est, hoc quoque debere præcipere: quia & hoc patris æs alienum fuit. sed si qua munera post mortem patris suscepit, ab his heredes patris soluti sunt. Neratius autem respondit, eum qui plures filios haberet, vnum ex filiis ἀγωνοθεσίαν,* i. munus edendorum certaminum. *susceptum profeßum esse: & prius quàm honore fungeretur mortuum esse, omnibus filiis heredibus institutis: & quæsitũ esse, an is filius quod in eam rẽ impẽdisset, familiæ ercis*

In vulgat. est lex, Si vni.

Alcia. j. par. c. 22.

erciscundæ consequatur. eiq; respondisse nulla actione idem" *consequi posse. quòd meritò displicet. debet itaque hoc in familiæ erciscundæ 6 iudicium venire.* ¶ *Item Papinianus scribit, si maritus alterũ ex heredibus onus dotis soluendæ quæ in stipulationem venit, suscipere iußit, & mulier aduersus vtrumque dirigat dotis petitionẽ, coheredem esse defendendum ab eo qui suscipere onus iussus est. Sed legata quæ ab vtroque pro dote data, electa dote retinentur, in compendio coheredis esse qui debito leuatur, non oportet. videlicet vt coheres qui onus æris alieni suscepit, officio iudicis legatum consequatur: & verum est hoc, nisi aliud testator edixit. Idem scribit, quod vni ex coheredibus statuliber condicionis implendæ nomine dedit de peculio, in hoc iudicium non venire, nec communicari debere.*

" Quidam legunt diuisis vocibus, id em, i. idem. & ita in quodam manuscr. reperi.

XXI. PAVLVS libro vicesimo tertio ad Edictum.

IDem & in communi diuidundo.

XXII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

ITEM *Labeo scribit, si vnus heredum thensaurum relictum à testatore effodit, familiæ erciscundæ iudicio eum teneri, etsi cum ex- 1 traneo conscio partitus sit.* ¶ *Familiæ erciscũdæ iudex ita potest pluribus eandem rem adiudicare, si aut pluribus fuerit vnius rei*

prae-

præceptio relicta, vbi etiam necessitatem face re Pomponius scribit, vt pluribus adiudicetur: vel si certam partem vnicuique cohæredū adsignet: sed potest etiam licitatione admissa vni rem adiudicare. ¶ *Sed & regionibus diuisum fundum posse adiudicare secūdum diuisionem, nemo dubitauerit. Sed etiam cum adiudicat, poterit imponere aliquam seruitutē, vt alium alij seruum faciat ex is quos adiudicat. sed si purè alij adiudicauerit fundum, alium adiudicando amplius seruitutem imponere non poterit.* ¶ *Familiæ erciscundæ iudicium ex duobus constat: id est rebus atque præstationibus: quæ sunt personales actiones.* ¶ *Papinianus de re quæ apud hostes est, Marcellum reprehendit, quòd nō putat in præstationes eius rei venire in familiæ erciscundæ iudicium quæ apud hostes est: quid enim impedimentum est rei præstationem venire, cum & ipsa veniat*

XXIII. PAVLVS libro vicensimotertio ad Edictum.

P*Ropter spem postliminij? scilicet cū cautione: quia possunt non reuerti, nisi si tantūm æstimatus sit dubius euentus.*

XXIIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

S*Ed & eius rei quæ in rebus humanis esse desiit, veniunt præstationes. & ego Papiniano consentio. Familiæ erciscunda iudicium*

&

& inter bonorum possessores, et inter eum cui restituta est hereditas ex Trebelliano senatusconsulto, & ceteros honorarios successores locum habet.

Iudicium diuisorium habet locum pro diuisione fienda, non pro facta.

XXV. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

HEredes eius qui apud hostes decessit, hoc iudicium experiri possunt. Si miles alium castrensium alium ceterorum bonorum heredem fecerit, non est locus familiæ erciscundæ iudicio: diuisum est enim per constitutiones inter eos patrimonium. quemadmodum cessat familiæ erciscundæ iudiciũ cum nihil in corporibus, sed omnia in nominibus sunt. 1 ¶ *Quantum verò ad accipiendum familiæ erciscundæ iudicium, nihil interest possideat quis hereditatem nec ne.*

In eodem libello possunt cumulari plures actiones eiusdem generis & formæ.

2 ¶ *De pluribus hereditatibus quæ inter eosdem ex diuersis causis communes sint, vnũ familiæ erciscundæ iudicium sumi potest.* 3 ¶ *Si inter me & te Titiana hereditas communis sit, inter me autem & TETitium Seiana, posse vnum iudicium accipi inter tres Pomponius scribit.* 4 ¶ *Item si plures hereditates inter nos communes sunt, possumus de vna familiæ erciscundæ*

iudicium

iudicium experiri. ¶ *Si testator rem commu-* 5 *nem cum extraneo habebat, siue rei suæ partem alicui legauit, aut heres ante iudicium familiæ erciscundæ acceptum partem suam alienauit, ad officium iudicis pertinet, vt eam partem quæ testatoris fuit, alicui iubeat tradi.*

Titulus singularis excludit iudicium fam. erc-
ciſc. ſicut & petit. heredit. Bart.

¶ *Quod pro emptore vel pro donato, puta, co-* 6 *heres possidet, in familiæ erciscundæ iudicium venire negat Pomponius.* ¶ *Idem scribit, cum* 7 *ego & tu heredes Titio extitissemus, si tu partem fundi quem totum hereditarium dicebas, à Sempronio petieris, & victus fueris, mox eandem partem à Sempronio emero, & traditus mihi fuerit, agente te familiæ erciscundæ iudicio, nõ veniet non solum hoc quod pro herede possidetur, sed nec id quod pro emptore: cum enim per iudicem priorem apparuit, totam non esse hereditatis, quemadmodum in familiæ erciscundæ iudicium veniat?* ¶ *An ea sti-* 8 *pulatio qua singuli heredes insolidum habent actionem, veniat in hoc iudicium, dubitatur: veluti si is qui viam, iter, actus stipulatus erat, decesserit: quia talis stipulatio per legem duodecim tabularum non diuiditur: quia nec potest: sed verius est non venire eam in iudicium, sed omnibus insolidum competere actionem. & si non præstetur via, pro parte her*

hereditaria condemnationem fieri oportet.
9 ¶ *Contra si promissor via decesserit pluribus heredibus institutis, nec diuiditur obligatio, nec dubium est quin duret: quoniã viam promittere & is potest qui fundum non habet: igitur quia singuli insolidum tenentur, officio iudicis cautiones interponi debere, vt si quis ex his conuentus litis æstimationem præstiterit, id pro parte à ceteris consequatur. Idem dicendum*
10 *est et si testator viam legauerit.* ¶ *In illa quoque stipulatione prospiciẽdum est coheredibus, si testator promiserat,* NEQVE PER SE NEQVE PER HEREDEM SVVM FIERI QVO MINVS IRE AGERE POSSIT: *quoniam vno prohibente, insolidum committitur stipulatio: ne vnius factum ceteris damnosum*
11 *sit.* ¶ *Idẽ iuris est in pecunia promissa à testatore, si sub pœna promissa sit: nam licet hæc obligatio diuidatur per legem duodecim tabularum, tamen quia nihilum prodest ad pœnam euitandam partem suam soluere, siue nondum soluta est pecunia, nec dies venit, prospiciendum est per cautionem, vt de indemnitate caueat per quem factum fuerit ne omnis pecunia solueretur: aut vt caueat, se ei qui solidum soluerit, partem præstaturum: siue etiam soluit vnus vniuersam pecuniam quam defunctus promittit ne pœna committeretur, familiæ erciscundæ iudicio à coheredibus partes recipere*

poterit

† *luendis poterit. Idem obseruatur in pignoribus † soluendis: nam nisi vniuersum quod debetur offeretur: iure pignus creditor vendere potest.* ¶ *Si* 12 *vnus ex coheredibus noxali iudicio seruum hereditarium defenderit, & litis æstimationem optulerit, cum hoc expediret, id pro parte hoc iudicio consequatur. Idem est & si vnus legatorum nomine cauerit, ne in possessionem mitterentur. & omnino quæ pro parte expediri non possunt, si vnus cogente necessitate fecerit. familiæ erciscundæ iudicio locus est.*

In rebus propriis & communibus quis est minus adstrictus, quàm alienis.

¶ *Non tantùm dolũ, sed et culpam in re here-* 13 *ditaria præstare debet coheres: quoniã cũ coherede non contrahimus, sed incidimus in eũ. non tamen diligentiã præstare debet, qualem diligens paterfamilias; quoniam hic propter suam partem causam habuit gerendi: & ideo negotiorum gestorum ei actio non competit. talem igitur diligentiam præstare debet, qualem in suis rebus. Eadem sunt, si duobus res legata sit: nam & hos coniunxit ad societatem non consensus, sed res.* ¶ *Si incerto homine legato,* 14 *& postea defuncto legatario aliquis ex heredibus legatarij non consentiendo impedierit legatũ, is qui impedit, hoc iudicio ceteris quanti intersit eorum damnabitur. Idem est si è contrario vnus ex heredibus, à quibus generaliter*

liter homo legatus est quem ipsi elegerint, noluerit consentire vt præstetur quem solui omnibus expediebat: & ideo conuenti à legatario
15 *iudicio, pluris damnati fuerint.* ¶ *Item culpæ nomine tenetur qui cum ante alios ipse adisset hereditatem, seruitutes prædiis hereditariis de-*
16 *bitas passus est non vtendo amitti.* ¶ *Si filius cum patrem defenderet, condemnatus soluerit vel viuo eo vel post mortem, potest æquius dici, habere petitionem à coherede in familiæ er-*
17 *ciscundæ iudicio.* ¶ *Iudex familiæ erciscundæ nihil debet indiuisum relinquere. Item curare debet vt de euictione caueatur his quibus ad-*
18 *iudicat.* ¶ *Si pecunia quæ domi relicta nõ est, per præceptionem relicta sit, vtrum vniuersa à coheredibus præstanda sit, an pro parte hereditaria, quemadmodum si pecunia in hereditate relicta esset, dubitatur. & magis dicendum est vt id præstandum sit, quod præstaretur, si pecunia esset inuenta.*

XXVI. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

OFficio autem iudicis conuenit, iubere rem hereditariam venire vnam pluresue: pecuniámque ex pretio redactam ei numerari cui legata sit.

Sententia non potest pro parte valere, & pro parte non.

XXVII. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

IN hoc iudicio condemnationes & absolutiones in omnium persona facienda sunt: et ideo si in alicuius persona omissa sit damnatio, in ceterorum quoque persona quod fecit iudex non valebit: quia non potest ex vno iudicio res iudicata in partem valere, in partem non valere.

XXVIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

REm pignori creditori datam si per praeceptionem legauerit testator, officio iudicis continetur, vt ex communi pecunia luatur: eámque ferat is cui eo modo fuerat legata.

De re pignori data.

XXVIIII. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

SI pignori res data defuncto sit, dicendum est, in familiae erciscũdae iudicium venire: sed is cui adiudicabitur, in familiae erciscundae iudicio pro parte coheredi erit damnandus: nec cauere debet coheredi indemnem eum fore aduersus eum qui pignori dederit: quia pro eo erit ac si hypothecaria vel Seruiana actione petita litis aestimatio oblata sit: vt & is qui optulerit, aduersus dominum vindicantem exceptione tuendus sit. Contra quoque si is heres cui pignus adiudicatum est, velit totum reddere, licet debitor nolit, audiendus est. Non idem dici potest, si alteram partem creditor

emerit:

emerit: adiudicatio enim necessaria est, emptio voluntaria: nisi si obiciatur creditori, quòd animosè licitus est. sed huius rei ratio habebitur: quia quod creditor egit, pro eo habendum est ac si debitor per procuratorem egisset: & eius quod propter necessitatem impendit, etiam vltro est actio creditori.

Fundus in quo est locus religiosus venit in diuisione, loco religioso excepto. Bart.

XXX. MODESTINVS libro sexto Responsorum.

F*Vndus mihi communis est pupillæ cohere di: in eo fundo reliquiæ sunt conditæ, quibus religio ab vtriusque patribus debebatur: nam parentes quoque eiusdem pupillæ ibi sepulti sunt: sed tutores distrahere fundum volunt: ego non consentio: sed portionem meam possidere malo, cum vniuersitatem emere non possim, & velim pro meo arbitrio exsequi ius religionis: quæro an rectè arbitrum communi diuidundo ad hunc fundum partiendum petam: an etiam is arbiter qui familiæ erciscundæ datur, isdem partibus fungi possit, vt l. ãc possessionem, exemptis ceteris corporibus hereditariis, pro iure cuique nobis partiatur. Herēnius Modestinus respondit, nihil proponi cur familiæ erciscundæ iudicio* [a] *addictus arbiter officium suũ etiam in eius fundi de quo agitur di-*

[a] Rectè sic Flor. non additus, vt in vulgat.

uisionem interponere non posßit : sed religiosa loca in iudicium non deduci, eorúmque ius singulis heredibus insolidum competere.

XXXI. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

SI seruus pignori obligatus luatur ab vno ex heredibus, quamuis postea decedat, officium tamen arbitri durat: sufficit enim communionis causa quæ præceßit, quæq; odie duraret, si res non intercidisset.

Ea quæ non sunt diuisa in vita, veniunt diuidenda per mortem. Bart.

XXXII. IDEM libro secundo Responsorum.

QVæ pater inter filios non diuisit, post datas actiones vice diuisionis ad singulos pro hereditaria portione pertinent: modo si cetera quæ non diuisit, in vnum generaliter non contulit, vel res datas non sequuntur.

XXXIII. IDEM libro septimo Responsorum.

SI paterfamilias singulis heredibus fundos legando diuisionis arbitrio fungi voluit, non aliter partem suam coheres præstare cogetur quàm si vice mutua partem nexu pignoris liberam consequatur.

Æstimatio quæ fit tempore diuisionis, non facit emptionem. Bart.

XXXIIII. IDEM libro octauo Responsorum.

Seruos

SEruos inter coheredes tempore diuisionis æstimatos, non emendi sed diuidendi animo pretiis adscriptos videri placuit: quare suspensa condicione mortuos tam heredi quàm fideicommissario deperisse.

Inter patrem & filium causa dotis consistit donatio.

XXXV. IDEM libro duodecimo Responsorũ.

POmponius Philadelphus dotis causa prædia filiæ, quam habebat in potestate, tradidit: & reditus eorum genero solui mandauit: an ea præcipua filia retinere posit, cum omnis filios heredes instituisset, quærebatur. iustam causam retinendæ possessionis habere filiam, quoniam pater prædia de quibus quærebatur, dotis esse voluit, & matrimoniũ post mortem quoque patris steterat, respondi: filiam etenim quæ naturaliter agros tenuit, specie dotis cuius capax fuisset defendi.

Solutum authoritate sententiæ non repetitur vt indebitum. Bart.

XXXVI. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

CVm putarem te coheredem meum esse, ídque verum non esset, egi tecum familiæ erciscundæ iudicio, & à iudice inuicem adiudicationes & condemnationes factæ sunt: quæro, rei veritate cognita vtrum cõdictio inuicem competat, an vindicatio: & an aliud

in eo qui heres est, aliud in eo qui heres nõ sit, dicendum est. respondi, qui ex asse heres erat, si cum putaret se Titium coheredem habere, acceperit cum eo familiæ erciscundæ iudiciũ, & condẽmnationibus factis soluerit pecuniam, quoniam ex causa iudicati soluit, repetere non potest. Sed tu videris eo moueri, quòd non est iudicium familiæ erciscundæ nisi inter coheredes acceptum: sed quamuis non sit iudicium, tamen sufficit ad impediendam repetitionem, quòd quis se putat condemnatũ. Quòd si neuter eorum heres fuit, sed quasi heredes essent, acceperint familiæ erciscundæ iudicium, de repetitione idem in vtrisque dicendum est quod diximus in altero. Planè si sine iudice diuiserint res, etiam cõdictionem earum rerum, quæ ei cesserunt quem coheredem esse putaBit [a] *qui fuit heres, cõpetere dici potest: non enim transactum inter eos intellegitur, cum ille coheredem esse putauerit.*

[a] Sequentia desunt in manuscr. & vulgat. sed sunt Flor. nec otiose, vt putat Alciatus lib. 1. Dispũc. cap. 8.

XXXVII. SCAEVOLA libro duodecimo Quæstionum.

QVi familiæ erciscundæ iudicio agit, non confitetur aduersarium sibi esse coheredem.

In diuidendo si fuit æqualitas seruata, debet esse diuisio firma. Bart.

XXXVIII. PAVLVS libro tertio Responsorum.

Lucius

Lucius & Titia fratres emancipati à patre, adulti curatores acceperunt: hi communes pecunias ex reditibus redactas singulis subministrauerunt: postea omne patrimonium diuiserũt: & post diuisionem Titia soror Lucio fratri suo cœpit quæstionem mouere, quasi amplius accepisset quàm ipsa acceperat: cum Lucius frater eius non amplius sua portione, immo minus quàm dimidiam consecutus sit: quæro, an Titiæ competat aduersus fratrem actio. Paulus respondit, secundum ea quæ proponuntur, si Lucius non amplius ex reditu prædiorum communium accepit quàm pro hereditaria portione ei competeret, nullam sorori eius aduersus eum competere actionem. idem respondit, cum ex decretis alimentis à prætore amplius fratrem accepisse diceretur quàm sororem: non tamen vltra partem dimidiam.

Qui obtinuit in causa communi, repetit expensas pro rata. Bart.

XXXVIIII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

Ex parte heres institutus causam de totis bonis, quam omnes heredes patiebantur ob inultam mortem, suscepit, & optinuit. coheres ab eo partem suam petebat, nec partem sumptuum factorum in litem præstare volebat: quæsitum est, an doli exceptio noceret. respondi, si idcirco amplius erogatum esset, quod

&c. l.vl.C. de bon. auth. iudic. poss.

ipsius quoque causa defensa esset, habendam rationem sumptuum. Sed & si omiserit doli exceptionem, agere potest de recipienda portione sumptuum.

Quoad collationem testatus videtur decedere, qui in codicillis de omnibus bonis disponit. Bart.

¶ *Intestato moriens codicillis prædia sua omnia & patrimonium inter liberos diuisit: ita vt longe amplius filio quàm filiæ relinqueret: quæsitum est, an soror fratri dotem conferre deberet. respondi, secundũ ea quæ proponerentur, si nihil indiuisum relinquisset, rectius dici ex voluntate defuncti collationem dotis cessare.* ¶ *Seruo libertatem dedit qui erat annorum quindecim, cùm erit annorum triginta: eidem ex die mortis suæ quoad viueret civariorum nomine denarios denos, vestiarij, denarios vigintiquinque præstari se velle significauit. quæsitum est, an vtile esset civariorum & vestiariorum legatum, cum Stichus ante libertatis tempus decesserit. & an si non est vtile, heres qui præstiterat, à coherede repetere possit, apud quem morabatur. respondi, non quidem debita fuisse: sed si idquod datum est in alimenta, consumptum sit, repeti non posse.*

1

2

Debita contracta per vnum ex fratribus communem hered. possidentib. non veniunt de communi soluenda. Bart.

¶ *Filius*

3 ¶ *Filius reipublicæ debita quæ post mortẽ patris contraxit, fratri suo pro parte hereditaria reputare non potest, si non in omnibus socij essent: licet hereditatẽ paternam communem haberent, & pater pro altero filio in patria magistratu functus decessit.*

Perempto principali facto testatoris, perimitur accessorium. Bar.

4 ¶ *Duos filios scripsit heredes, & certos homines vnicuiq; eorum prælegauit, in quibus vni Stephanum cum peculio: is viuo testatore manumissus decessit: deinde pater: quæsitum est, an id quod in peculio habuit Stephanus prius quàm manumitteretur, ad vtrosq; filios pertineat, an verò ad eum solum cui cum peculio prælegatus fuerat. respondi, secundum ea quæ proponerentur, ad vtrosque.* 5 ¶ *Pater† in filios dиuisit bona, & eam diuisionẽ testamento confirmauit: & cauit vt æs alienum quod vnusquisque eorum habet siue habebit, solus sustineret: postea vnus ex filijs cum pecuniam mutuaretur, interuenit pater: eiúsq; consensu prædia quæ filio adsignauerat, pignori data sunt: post mortem patris eadem prædia idem filius possedit: vsuras soluit: quæro an familiæ erciscundæ iudicio, si prædia pignori data distrahat creditor, aliquid ei à coherede præstandum sit: respondi, secundum ea quæ proponerentur, non esse præstandum.*

† inter

XL. GAIVS lib. II. Fideicommissorum.

SI ex asse heres institutus rogatus sit mihi partem aliquam restituere, veluti dimidiam, vtile familiæ erciscundæ iudicium rectè inter nos agetur.

Iudex appellationis potest pro parte sententiam confirmare, & pro partem nullam pronuntiare. Bart.

XLI. PAVLVS lib. I. Decretorum.

[e] Repetitur in l. vlti. §. de iur. patr. [a] Camelia Pia.

QVædam[a] mulier[b] ab iudice appellauerat, quòd diceret eum de diuidenda hereditate inter se & coheredem, non tantùm res, sed & libertos diuisisse: & alimenta quæ dari testator certis libertis iussisset: nullo enim iure id eum fecisse. Ex diuerso respondebatur, consensisse eos diuisioni: & multis annis alimenta secundum diuisionem præstitisse. Placuit standum esse alimentorũ præstationi. sed & illud adiecit, nullam esse libertorum diuisionem.

Debitum ab vno ex heredibus potest prælegari.

XLII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

SI ita legatum fuerit vni ex heredibus, QVOD MIHI DEBET, PRAECIPITO, *officio iudicis familiæ erciscundæ continetur, ne ab eo coheredes exigant. nam & si quod alius deberet, præcipere vnus iussus fuerit, officio*

ficio iudicis actiones ei præstari debebunt pro portione coheredis.

XLIII. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

Arbitrum familiæ erciscundæ vel vnus petere potest. nam prouocare apud iudicem vel vnum heredem posse palam est. igitur & præsentibus ceteris & inuitis poterit vel vnus arbitrum poscere.

XLIIII. PAVLVS lib. VI. ad Sabinum.

Inter coheredes etiam communi diuidundo agi potest, vt res dumtaxat quæ eorũ communes sint, & causæ ex his rebus pendentes in iudicium veniant. de ceteris verò in integro sit familiæ erciscundæ iudicium.

Prætor debet tueri suam adiudicationem.

1 ¶ *Si familiæ erciscundæ, vel communi diuidundo actũ sit, adiudicationes prætor tuetur, exceptiones aut actiones dando.* 2 ¶ *Si coheredes absente vno coherede rem vẽdiderunt, & in ea re dolo malo fecerunt quo plus ad eos perueniret, vel familiæ erciscundæ iudicio præstabunt ei qui afuit, vel hereditatis petitione.* 3 ¶ *Fructus quos ante aditam hereditatẽ ex fundo hereditario heres capit, nõ aliter familiæ erciscundæ iudicio præstare eum Iulianus ait, quàm si cum sciret hereditarium fundum esse ceperit.* 4 ¶ *Qui familiæ erciscundæ, & communi diuidundo, & finium regundorum agunt, & acto-*

res

res sunt & rei. & ideo iurare debent non calumniæ causa litem intendere, & non calumniæ causa ad infitias ire.

Quod heres sentit ex suo facto, sibi imputare debet.

¶ *Quod ex facto suo vnus ex coheredibus ex stipulatione hereditaria præstat, à cohærede non repetet: veluti si à se heredéque suo dolum malum afuturum defunctus spopondit: vel neque per se neque per heredem suum fore quo minus quis eat agat: immo etsi reliqui propter factum vnius teneri cœperint, quasi condicio stipulationis hereditariæ exstiterit, habebunt familiæ erciscundæ iudicium cum eo propter quem commissa sit stipulatio.* 5

l. 4. §. Cato. j. de verb. obl.

¶ *Si quis stipulatus fuerit, Titium heredémque eius ratum habiturum, & Titius pluribus heredibus relictis decesserit, eum solum teneri qui non habuit ratum. & solum ex heredibus stipulatoris acturum à quo fuerit petitũ.* 6

¶ *Vsufructu vxori legato donec ei dos soluatur, per arbitrum familiæ erciscundæ tam id quod coheredis nomine ex dote solutum sit reciperare potest, quàm vt coheres soluat, effici posse Cassius ait. & verum est.* 7

Stipulatio facti diuidui contra heredem, contra facientem tantum committitur. Bart.

¶ *Si duo coheredes damnati sint statuam ponere, & altero cessante alter eam fecerit, non esse* 8

esse iniquum Iulianus ait, familiæ erciscundæ iudicium dare, vt pars impendiorum boni viri arbitratu præstetur.

XLV. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI quid contendis ex hereditate mihi tecum cōmune esse, quod ego ex alia causa meum proprium esse dico, id in familiæ erciscundæ iudicium non venit. Dolus quem seruus heredis admisit, in iudicium familiæ erciscundæ non venit: nisi si domini culpa in hoc erat, quòd non idoneum seruum rei communi applicuerit.

Actio de dote datur contra heredes soceri recipientis dotem. Bart.

XLVI. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

SI maritus sub condicione à patre heres institutus sit, interim vxoris de dote actionem pendere. Planè si post mortem soceri diuortium factum sit, quamuis pendente condicione institutionis, dicendum est præceptioni dotis locum esse: quia mortuo patre quædam filios sequuntur, etiam antequam fiant heredes: vt matrimonium, vt liberi, vt tutela. igitur & dotem præcipere debet qui onus matrimonij post mortem patris sustinuit: & ita Scæuolæ quoque nostro visum est.

In successorem singularem ex necessitate, transit instantia iudicij. Bart.

XLVII.

XLVII. POMPONIVS libro vicensimo primo ad Sabinum.

IN iudicio familiæ erciscundæ vel communi diuidundo, si dum res in arbitrio sit, de iure prædij controuersia sit, placet omnes eos inter quos arbiter sumptus sit, & agere & opus nouum nuntiare pro sua quemque parte posse. & cum adiudicationes ab arbitro fiant; si vni adiudicetur totus fundus, caueri oportet vt quæ ex his actionibus recepta fuerint reddantur: aut quæ in eas impensæ factæ fuerint præstentur. & si cum res in iudicio esset, eo nomine actum non fuerit, eum sequi integram actionem, cui totus fundus adiudicatus fuerit: aut pro quacumque parte adiudicatus erit. ¶ Item quæ res moueri possint, & in ea iudicia veniant, si interea subreptæ sint, furti agere eos quorum istæ res periculo fuerunt posse.

Plures heredes vnius hereditatis debent vnum procuratorem constituere, non separatim agere. Bart.

XLVIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

SI familiæ erciscundæ vel communi diuidundo vel finium regundorum actum sit, & vnus ex litigatoribus decesserit pluribus heredibus relictis, nõ potest in partes iudicium scindi. sed aut omnes heredes accipere id debent, aut dare vnum procuratorem, in quem omnium nomine iudicium agatur.

Qui-

Qui vendit ex necessitate, non tenetur de dupla promittere.

XLVIIII. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

QVi erat heres ex parte institutus, testatorem iussus à prætore sepelire, seruum cui erat testamento data libertas, ideo distraxit, duplámq; promisßit: & ex ea cautione conuentus præstitit. quæsitum est an familiæ erciscundæ iudicio consequatur quod ex duplæ stipulatione abest. primò videamus an hic debuerit duplam cauere. & mihi videtur nõ debuisse. hi enim demũ ad duplæ cautionem compelluntur, qui sponte sua distrahunt. ceterum si officio distrahentis fungitur, non debet adstringi, non magis quàm si quis ad exsequendam sententiã à prætore datus distrahat. nam & hic in ea condicione est, ne cogatur implere quod coguntur hi qui suo arbitrio distrahunt. nam inter officium suscipientis & voluntatem distrahentis multum interest. quapropter re quidem integra stipulationem duplæ interponere non debuit. sed decernere prætor debet, esse † actori aduersus heredem existentem actionem ex empto, si res distracta fuisset euicta. si autem heres errauit, & cauit, & seruus perueniat ad libertatem, stipulatio committetur. quæ si fuerit commissa, æquum erit vtilem actionem ei aduersus coheredem dari, defecto iudicio familiæ erciscundæ, ne

† emptori

in

in damno moretur. nam vt familiæ erciscundæ iudicio agere quis poßit, non tantùm heredem esse oportet, verùm ex ea causa agere vel conueniri, quā gesßit, quódq; admisit posteaquam heres effectus sit. ceterum cessat familiæ erciscundæ actio. & ideo si antequam quis sciret se heredem esse, in hereditate aliquid gesserit, familiæ erciscundæ iudicio non erit locus: quia non animo heredis gesßisse videtur. Quare qui ante aditam hereditatem quid gesßit, veluti si testatorem sepeliuit, familiæ erciscundæ iudicium non habet. sed si post aditam hereditatem id fecit, consequenter dicemus, familiæ erciscundæ iudicio consequi eum posse sumptum quem fecit in funus.

L. IDEM libro sexto Opinionum.

Corrigitur per Nouel. 18. de trient. & semis.

QVæ pater filio emancipato studiorum causa peregre agenti subministrauit, si non credendi animo pater mißisse fuerit comprobatus, sed pietate debita ductus, in rationem portionis quæ ex defuncti bonis ad eundem filium pertinuit, computari æquitas non patitur.

Fructus dotis debent esse fratrum existentium in communione, secus si facta fuerit diuisio. Bart.

LI. IVLIANVS lib. VIII. Digestorum.

FVndus qui dotis nomine socero traditus fuerit, cum socer filium ex aliqua parte hered

heredem instituerit, per arbitrum familiæ erciscũdæ præcipi ita debet, vt ea causa filij sit, in qua futura esset, si dos per præceptionem legata fuisset. quare fructus post litem contestatam percepti ad eum redigendi sunt, habita ratione impensarum. qui verò ante litem contestatã percepti fuerint, æqualiter ad omnes heredes pertinebunt. & impensarum ratio haberi debet; quia nullus casus interuenire potest, qui hoc genus deductionis impediat. 1 ¶ *Si ego à te hereditatem petere vellem, tu mecum familiæ erciscũdæ agere, ex causa vtrique nostrum mos gerendus est. nam si ego totam hereditatem poßideo, & te ex parte dimidia heredem esse confiteor, sed à communione discedere volo, impetrare debeo familiæ erciscundæ iudicium; quia aliter diuidi inter nos hereditas non potest. Item si tu iustam causam habes, propter quam per hereditatis petitionem potius quàm familiæ erciscundæ iudicium negotium distrahere velis, tibi quoque permittendum erit hereditatem petere. nam quædam veniunt in hereditatis petitionem, quæ in familiæ erciscundæ iudicio non deducuntur, veluti si ego debitor hereditarius sim, iudicio familiæ erciscundæ non consequeris id quod defuncto debui. per hereditatis petitionem consequeris.*

Quod fuit defuncti, vel eius occasione obuenit, in hoc iudicium venit. Bart.

LII. IDEM libro secundo ad Vrseium Ferocem.

MAeuius qui nos heredes fecit, rem communem habuit cum Attio: si cũ Attio communi diuidundo egissemus, & nobis ea res adiudicata esset, venturam eam in familiæ erciscundæ iudicio Proculus ait. ¶ *Seruus liber & heres esse iussus, id quod ex rationibus quas patrifamilias gessisset, & penes se retineret, iudicio familiæ erciscundæ coheredibus suis præstabit.* [1] ¶ *Arbiter familiæ erciscundæ inter me & te sumptus quædã mihi quædam tibi adiudicare volebat: pro his rebus alterum alteri cõdemnandos esse intellegebat: quæsitum est an posset pẽsatione vltro citróque condemnationis facta eum solum cuius summa excederet, eius dumtaxat summæ quæ ita excederet, damnare. & placuit posse id arbitrum facere.* [2] ¶ *Cum familiæ erciscundæ vel communi diuidundo agitur, vniuersæ res æstimari debent: non singularum rerum partes.* [3]

LIII. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

PEcuniam quam filius emancipatus ita credidit vt patri solueretur, ita demum in hereditatem patris numerari, si patri aduersus filium eiusdem quantitatis nomine actio competebat.

Si

Si vnus ex heredibus vendidit partem suam certæ rei, non venit illa res in iudicio famil. ercifcund. Bart.

LIIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

Ex hereditate Lucij Titij quæ mihi & tibi communis erat, fundi partem meam alienaui: deinde familiæ erciſcundæ iudicium inter nos acceptũ eſt. neque ea pars quæ mea fuit, in iudicio veniet, cum alienata de hereditate exierit, neque tua: quia etiam ſi remanet in priſtino iure, hereditariáque eſt, tamen alienatione meæ partis exit de communione. vtrũ autem vnus heres partem ſuam non alienauerit, an plures, nihil intereſt: ſi modò aliqua portio alienata ab aliquo ex heredibus, hereditaria eſſe deſiit.

LV. VLPIANVS libro ſecundo ad Edictum.

Si familiæ erciſcundæ, vel communi diuidundo iudicium agatur, & diuiſio tã difficilis ſit, vt pænè inpoſſibilis eſſe videatur, poteſt iudex in vnius perſonam totam condemnatio nem conferre, & adiudicare omnes res.

LVI. PAVLVS libro viceſimo tertio ad Edictum.

Non ſolùm in finium regundorum, ſed & familiæ erciſcundæ iudicio præteriti quoque temporis fructus veniunt.

LVII. PAPINIANVS libro ſecundo Reſponſorum.

ARbitro quoque accepto fratres communem hereditatem consensu diuidentes, pietatis officio funguntur. quam reuocari non oportet, licet arbiter sententiam iurgio perempto non dixerit, si non intercedat ætatis auxilium.

COMMVNI DIVIDVNDO. TIT. III.

PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

COMMVNI *diuidundo iudiciũ ideo necessariũ fuit, quòd pro socio actio magis*[a] *ad personalis inuicem præstationes pertinet, quàm ad communium rerum diuisionem. Denique cessat communi diuidundo iudicium, si res communis non sit.*

[a] Electiuè ponitur hoc verbũ non comparatiuè.

II. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

NIhil autem interest, cum societate an sine societate res inter aliquos communis sit: nam vtroque casu locus est communi diuidundo iudicio. cum societate res communis est, veluti inter eos qui pariter eandẽ rẽ emerunt sine societate communis est, veluti inter eos quibus eadem res testamento legata est. ¶ In[b] *tribus duplicibus iudiciis, familiæ ercis-*

[b] l. In tribus. ff. de iudic.

» tundæ, communi diuidundo, finium regundo-
», rum, quæritur quis actor intellegatur, quia
» par causa omnium videtur. sed magis placuit
» eum videri actorem qui ad iudicium prouo-
» casset.

III. VLPIANVS libro trigensimo
ad Sabinum.

IN communi diuidundo iudicio nihil peruenit vltra diuisionem rerum ipsarũ quæ communes sint: & si quid in his dãni datum factúmue est, siue quid eo nomine aut abest alicui sociorum, aut ad eũ peruenit ex re communi. Si quid ipsi sine dolo malo inter se pepigerant, id in primis & familiæ erciscundæ & communi diuidundo iudex seruare debet.

IIII. IDEM libro nonodecimo
ad Edictum.

PEr hoc iudicium corporalium rerum fit diuisio, quarum rerum dominium habe-
1 mus: non etiam hereditatis. ¶ De puteo quæritur, an communi diuidundo iudicio agi possit. & ait Mela ita demum posse, si solũ eius
2 commune sit. ¶ Hoc iudicium bonæ fidei est. quare si vna res indiuisa relicta sit, valevit vtique & ceterarum diuisio. & poterit iterũ communi diuidundo agi de ea quæ indiuisa
3 mansit. ¶ Sicut autem ipsius rei diuisio venit in communi diuidundo iudicio, ita etiam præstationes veniunt. & ideo si quis impensas fecerit, consequatur. sed si non cum ipso socio

ʠ.l.7.§.4.j.eod.

agat, sed cum herede socij Labeo rectè existimat impẽsas & fructus à defuncto perceptos venire. Planè fructus antè percepti quàm res communis esset, vel sumptus antè facti in communi diuidundo iudicium non veniunt. Eapropter scribit Iulianus, si missi in possessionẽ damni infecti simus, & antequam posidere iuberemur, ego insulam fulsero, sumptũ istum cõmuni diuidũdo iudicio cõsequi me nõ posse.

ʠ.l.Si finita.§.Cũ autẽ plures.j. de dam.infe.

V. IVLIANVS libro secundo ad Vrseium Ferocem.

SEd si res non defenderetur, & ideo iussi sumus à prætore eas ædes posidere, & ex hoc dominium earum nanciscere mur, respondit Proculus, communi diuidundo iudicio partem eius impensæ me seruaturum esse.

VI. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SI quis putans sibi cum Titio fundũ communem esse, fructus perceperit, vel sumptũ fecerit, cum esset cum alio communis, agi poterit vtili communi diuidũdo iudicio. quare etsi fundum Titius alienauerit, licet hic communi diuidundo iudicio locus non sit, quia à communione discessum est, vtili tamen locum futurum, quod datur de præstationibus, quotiẽs communis esse desiit.*

*Pro hoc verbo quidã putant scribendum esse, quis.

Fructus veniunt in hoc iudicio, siue immediatè percipiantur à socio, siue locentur co-

lono

Iono nomine communi. Bart.

1 ¶ *Siue autem locando fundum communem siue colendo, de fundo communi quid socius consecutus sit, communi diuidundo iudicio tenebitur. & si quidem communi nomine id fecit, neque lucrũ neque damnum sentire eum oportet. si verò non communi nomine, sed vt lucretur solus, magis esse oportet vt & dãnum ad ipsum respiciat. Hoc autem ideo præstat communi diuidundo iudicio, quia videtur partem*
2 *suam non potuisse expeditè locare.* ¶ *Ceterum non aliàs communi diuidundo iudicio locus erit, vt & Papinianus scribit, nisi id demum gessit, sine quo partem suam rectè administrare nõ potuit. alioquin si potuit, habet negotio-*
3 *tiorum gestorum actionẽ: eáque tenetur.* ¶ *Si quid post acceptum communi diuidundo iudicium fuerit impensum, Nerua rectè existimat etiam hoc venire. sed & partum venire Sabinus & Atilicinus respõderunt. sed & accessionem & decessionem hoc iudicium accipere*
4 *Idem existimauerunt.* ¶ *Si quis in communem locum mortuum intulerit, an religiosum fecerit videndum est. sanè ius quidem inferendi in sepulchrum vnicuique insolidum competit. locum autem purum alter non potest facere religiosum. Trebatius autem & Labeo quamquam putant non esse locum religiosum factum, tamen*

putant in factum agendum. ¶ *Si damni infe-* 5 *cti insolidũ* †*prædibus caueris, Labeo ait communi diuidundo iudicium tibi non esse: cũ necesse tibi non fuerit insolidum cauere: sed sufficere pro parte tua. quæ sententia vera est.* ¶ *Si fundus cõmunis nobis sit, sed pignori da-* 6 *tus à me, venit quidem in communi diuidundo. sed ius pignoris creditori manebit etiam si adiudicatus fuerit. nam & si pars socio tradita fuisset, integrum maneret. Arbitrum autem communi diuidundo hoc minoris partem æstimare debere, quòd ex pacto vendere eam rem creditor potest, Iulianus ait.* ¶ *Idem Iulia-* 7 *nus scribit, si is cum quo seruum communem habebam, partem suam mihi pignori dederit, & communi diuidundo agere cœperit, pigneraticia exceptione eum summoueri debere. sed si exceptione vsus non fuero, officium iudicis erit, vt cum debitori totum hominem adiudicauerit, partis æstimatione eum condemnet: manere enim integrum ius pignoris. quòd si adiudicauerit iudex mihi, tanti dumtaxat me condemnet, quanto pluris pignus sit quàm pecunia credita. & debitorem à me iubeat liberari.* ¶ *Officio iudicis etiam talis adiudica-* 8 *tio fieri potest, vt alteri fundum alteri vsumfructum adiudicet. Cetera eadem sunt, quæ in familiæ erciscũdæ iudicio tractauimus.* ¶ *Vr-* 9 *seius ait, cum in cõmuni ædificij vicinus nuntia*

†*pro ædibus, rectius.*

tiauit ne quid operis fieret, si vnus ex sociis ex hac causa damnatus fuisset, posse eam pœnam à socio pro parte seruare. Iulianus autem rectè notat, ita demum hoc verum esse, si interfuit ædium hoc fieri.

Fundus vectigalis venit in hoc iudicio non diuidendus, sed adiudicandus. Bart.

VII. IDEM libro vicesimo ad Edictum.

Communi diuidundo iudicium locũ habet & in vectigali agro. Vectigalis ager an regionibus diuidi poßit, vidẽdum. magis autem debet iudex abstinere huiusmodi diuisione. alioquin præstatio vectigalis confundetur. 1 *¶ Neratius scribit, arbitrum, si regionibus fundum non vectigalem diuisum duobus adiudicauerit, posse quasi in duobus fundis* 2 *seruitutem imponere. ¶ Qui in rem Publicianam habent, etiam communi diuidundo iudicium possunt exercere. Ex quibusdã autem causis vindicatio cessat. si tamen iusta causa est poßidendi, vtile communi diuidundo competit. vtputa si ex causa indebiti " soluti res poßideatur.*

Inter eos qui non habent iustam possessionem, non competit hoc iudicium. Bart.

Inter prædones autem hoc iudicium locũ non habet, nec si precario poßideant, locum habebit. nec si clam". quia iniusta est possessio ista: precaria verò iusta quidem, sed quæ non per-

ff.l.4.§.c.

" Pro his verbisquidam legẽdũ putãt, iurisiurandi.

"vulg. edi. perperam habet, si vi aut clam.

quia de vi dictũ est, eũ de prædonibus dictũ est.

gat ad iudicij vigorẽ. ¶ *Iulianus scribit, si al-* 3 *ter possessor prouocet, alter dicat eum vi posside-re, non debere hoc iudiciũ dari, nec post annum quidem: quia placuit etiam post annum in eum qui vi deiecit, interdictum reddi. & si precario, inquit, dicat eum posidere, adhuc cessabit hoc iudicium: quia & de precario interdictum datur. Sed & si clam dicatur posidere qui prouocat, dicendum esse ait, cessare hoc iudicium: nam de clandestina possessione competere interdictum inquit.* ¶ *Si duo sint* 4 *qui rem pignori acceperunt, æquissimum esse vtile communi diuidundo iudicium dari. Sed & si de vsufructu sit inter duos controuersia, dari debet. Item si duo à prætore missi sint in possessionem legatorum: est enim iusta causa posidendi custodiæ gratia. Ergo & si duo ventres, idem erit dicẽdum. quod habet rationem. Planè si iam damni infecti missus iussus sit posidere, non erit huic vtili iudicio locus, cum vindicationem habere posit.* ¶ *Cum de* 5 *vsufructu communi diuidundo iudicium agitur, iudex officium suum ita diriget, vt vel regionibus eis vti frui permittat, vel locet vsumfructum vni ex illis, vel tertiæ personæ, vt hi pensiones sine vlla controuersia percipiãt: vel, si res mobiles sint, etiã sic poterit, vt inter eos conueniat, caueántque per tempora se vsuros & fruituros: hoc est vt apud singulos mutua*

C.l.5.T.c.

vi

6 vice certo tempore sit vsusfructus. ¶ Neque colonis neque eis qui depositum susceperunt, hoc iudicium cōpetit, quamuis naturaliter pos-
7 sideant. ¶ Inter eos qui pignori acceperunt, talis diuisio fieri debet, vt non vero pretio æstimetur pars, sed in tantum dumtaxat, quātum pro ea parte debetur. & adsignetur quidem pignus vni ex creditoribus, licentia tamē non denegetur debitori debitum offeRe, & pignus suum luere. Idémque dicitur & si possessor pignoris litis æstimationem pigneraticiam" in rē
8 agenti offerat. ¶ Si debitor communis prædij partē pignori dedit: & à domino alterius partis prouocatus creditor eius, aut ab alio creditore alterius debitoris, licēdo superauit, & debitor eius cui res fuit adiudicata, velit partem suam prædij reciperare soluto eo quod ipse debuit, eleganter dicitur non esse audiendū, nisi & eam partem paratus sit reciperare quam creditor per adiudicationem emit. Nam & si partem vēdideris rei, & prius quàm traderes emptori, communi diuidundo iudicio prouocatus fueris, aliáque pars tibi adiudicata sit, consequenter dicitur ex empto agi non posse: nisi totam rem suscipere fuerit paratus: quia hæc pars beneficio alterius vēditori accessit. quinimmo etiam ex vendito posse conueniri emptorem, vt recipiat totum. solum illud spectandum erit, num fortè fraus aliqua venditoris

" Videtur legēdum pignerati cia. Intelligit autē hypothecariam.

toris interuenit. Sed & si distracta parte cesserit victus licitatione venditor, æquè pretium vt restituat, ex empto tenebitur. Hæc eadem & in mandato, ceterísque huius generis iudiciis seruantur.

Propter dubium admittitur petitio incerta tam in hac actione, quàm in rei vindicatione.

VIII. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

E*T si non omnes qui rem cōmunem habent, sed certi ex his diuidere desiderant, hoc iudicium inter eos accipi potest.* ¶ 1 *Si incertum sit an lex Falcidia locum habeat, inter legatarium & heredem communi diuidundo agi potest, aut incertæ partis vindicatio datur. Similiter fit & si peculium legatum sit: quia in quantum res peculiares deminuit id quod domino debetur incertum est.* ¶ 2 *Venit in communi diuidundo iudicium etiam si quis rem communem deteriorem fecerit: fortè seruum vulnerando, aut animum eius corrumpendo, aut arbores ex fundo excidendo.* ¶ 3 *Si communis serui gratia noxæ nomine plus præstiterit, æstimabitur seruus, & eius partem consequetur.* ¶ 4 *Item si vnus insolidum de peculio conuentus & damnatus sit, est cum socio cōmuni diuidūdo actio, vt partē peculij consequatur.*

VIIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

Sed

SEd postquam socius serui communis nomine de peculio insolidum dãnatus esset, si apud socium res peculiares intercidant, nihilo minus vtile erit iudicium cõmuni diuidundo ad reciperandam partem pecuniæ. alioquin iniquum fore, si tota ea res ad damnum eius qui iudicium acceperit, pertineat. cum vtriusque "domini periculum in rebus peculiaribus esse debeat. Nam & eũ qui mandatu domini defensionem serui suscepit, omne quod bona fide præstiterit, seruaturũ: quamuis peculium postea interciderit. Hæc ita, si neutrius culpa interuenerit. Etenim dominum cum quo de peculio agitur, si paratus sit rebus peculiaribus petitori cedere, ex causa audiendũ putauit. scilicet si sine dolo malo et frustratione id faciat.

"Recta est hęc lectio Flor. Ant. Aug. lib. I. cap. 3.

X. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

ITem quamuis legis Aquiliæ actio in heredem non competat, tamen hoc iudicio heres socij præstet, si quid defunctus in re communi admisit. quo nomine legis Aquiliæ actio nascitur. 1 ¶ Si vsus tantùm noster sit, qui neque venire neque locari potest, quemadmodum diuisio potest fieri in communi diuidundo iudicio, videamus. sed prætor interueniet, & rem emendavit: vt si iudex alteri vsum adiudicauerit, non videatur alter qui mercedem accepit, non vti: quasi plus faciat qui videtur frui.

quia

quia hoc propter necessitatem fit. ¶ *In communi diuidundo iudicio iusto pretio rem æstimare debebit iudex. & de euictione quoque cauendum erit.* 2

XI. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

IN summa admonendi sumus, quòd si post interitum rei communis is cui aliquid ex communione præstari oportet, eo nomine agere velit, communi diuidundo iudicium vtile datur. veluti si actor impensas aliquas in rem communem fecit: siue socius eius solus aliquid ex ea re lucratus est, velut operas serui mercedésve, hoc iudicio eorum omniũ ratio habetur.

XII. VLPIANVS libro septuagesimo primo ad Edictum.

SI ædes communes sint, aut paries communis, & eũ reficere vel demolire vel in eum immittere quid opus sit, communi diuidundo iudicio erit agendum, aut interdicto vti possidetis experimur.

XIII. IDEM libro septuagesimo quinto ad Edictum.

IN iudicium communi diuidundo omnes res veniunt: nisi si quid fuerit ex cõmuni consensu exceptum nominatim ne veniat.

XIIII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

IN hoc iudicium hoc venit quod communi nomine actum est, aut agi debuit ab eo qui scit se socium habere. ¶ *Impendia autem quæ* 1 *dum*

dum proprium meum fundum existimo feci, quæ scilicet si vindicaretur fundi pars, per exceptionem doli retinere possem, an etiã si communi diuidundo iudicio mecum agetur, æquitate ipsius iudicij retinere possim considerandum est. quod quidem magis puto: quia bonæ fidei iudicium est communi diuidundo. sed hoc ita, si mecum agatur. Ceterum si alienauero partem meam, non erit vnde retinere possim. sed is qui à me emerit, an retinere possit, videndum est. nam & si vindicaretur ab eo pars, impendiorum nomine quæ ego fecissem, ita vt ego, poterat retentionem facere. & verius est, vt & in hac specie expensæ retineantur. Quæ cum ita sint, rectissimè dicitur, etiam impendiorum nomine vtile iudicium dari debere mihi in socium etiam manente rei communione. diuersum est enim cum quasi in rẽ meam IN*pendo, quæ sit aliena aut communis: hoc enim casu vbi quasi in rem meam impendo, tantùm retentionem habeo: quia neminem mihi obligare volui. at cum puto rem Titij esse quæ sit Mæuij, aut esse mihi communem cum alio quàm est, id ago vt alium mihi obligem. & sicut negotiorum gestorum actio datur aduersus eum cuius negotia curaui, cum putarem alterius ea esse, ita & in proposito. igitur etsi abalienauero prædium, quia in ea causa fuit, vt mihi actio dari deberet, danda mihi erit, vt*

l.antep.§ vlt.ī.cod.

Iulianus

Julianus quoq; scribit, negotioruũ gestoruũ actio.

Pactum ne vnquam diuisio fiat, non valet. Bart.

Si conueniat ne omnino diuisio fiat, huiusmodi pactũ nullas vires habere manifestissimum est. Sin autem intra certum tẽpus, quod etiam ipsius rei qualitati prodest, valet.

Ius excipiendi transit contra singularem successorem. Bart.

¶ *Si inter socios conuenisset, ne intra certum tempus societas diuideretur, quin vendere liceat ei qui tali conuẽtione tenetur, non est dubium. quare emptor quoq; communi diuidundo agendo, eadem exceptione summouebitur qua auctor eius summoueretur.* 2 ¶ *Si paciscatur socius ne partem suam petat, effectu tollitur societas.* 3

XV. IDEM libro quinto ad Plautium.

SI socius serui communis nomine conuentus & condemnatus sit, aget communi diuidundo & antequam præstet. nam & si noxali iudicio cum vno actum sit, statim aget cũ socio vt ei pars traderetur: cautionibus interpositis, vt si non dederit, reddet.

XVI. IDEM libro sexto ad Plautium.

CVm socij diuidunt societatẽ, de eo quod sub cõdicione deberetur, cautiones interuenire solent.

XVII. MODESTINVS libro nono Regularum.

Qui coheredes habet, si fundum pignori datum à testatore suo, cōparauerit à creditore, non debet à coheredibus iudicio communi diuidundo conueniri.

Sententia debet esse conformis libello.

XVIII. IAVOLENVS libro secundo Epistularum.

Vt fundus hereditarius fundo non hereditario seruiat, arbiter disponere non potest: quia vltra id quod in iudicium deductum est, excedere potestas iudicis non potest.

Differentia rei quæ duorum est pro parte certa, & quæ communis est pro indiuiso.

XVIIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

» *Arbor quæ in confinio nata est, item lapis qui per vtrumque fundum extenditur, quamdiu cohæret fundo, è regione cuiusq; finium vtriusq; sunt: nec in communi diuidundo iudicium veniunt. sed cum aut lapis exemptus, aut arbor eruta vel succisa est, communis pro indiuiso fiet: & veniet in communi diuidundo iudicium. nam quod erat finitis partibus, rursus confunditur. Quare duabus maßis duorum dominorum conflatis, tota massa communis est, etiam si aliquid ex prima specie separatum maneat. ita arbor & lapis separatus à fundo, confundit ius dominij. ¶ De vestibulo communi binarum ædium arbiter com-*

l. pen ff. pro soc.

muni diuidundo inuito vtrolibet dari non debet: quia qui de vestibulo liceri cogatur, necesse habeat interdum totarũ ædium pretium facere, si aliàs aditum non habet.

Pro iure incorporali diuidẽdo hoc iudicium locum non habet. Bart.

l.30.§.vl. ff.de neg. gest.

¶ *Si per eundem locum via nobis debeatur, et in eam impensa facta sit, durius ait Pomponius, communi diuidũdo vel pro socio agi posse: quæ enim communio iuris separatim intellegi potest? sed negotiorum gestorum agendum.* 2

¶ *Iudex communi diuidundo, item familiæ erciscundæ, de seruo qui in fuga est, iubere debet liceri eos inter quos iudex est. & tunc eum adiudicare penes quem licitatio remansit. nec erit periculum ne ex senatusconsulto pœna legis Fauiæ committatur.* 3

¶ *Aquarum iter in iudicium communi diuidundo non venire Labeo ait. nam aut ipsius fundi est, & ideo in iudicium nõ venit: aut separatum à fundo, diuisum tamen aut mensura aut temporibus. Sed possunt iura interdum & separata à fundo esse, & nec mensura nec temporibus diuisa. veluti cum is cuius fuerũt, plures heredes reliquit. quod cum accidit, consentaneum est & ea in arbitrio familiæ erciscundæ venire. nec videre inquit Pomponius, quare minus in communi diuidundo, quàm familiæ erciscundæ iudicium veniat. Igitur in huiusmodi speciebus etiam* 4

in cõmuni diuidundo iudicio venit, vt præfata iura aut mensura aut temporibus diuidantur.

Quod in re communi culpa vnius fit à magistratu, venit in hoc iudicio commun. diuid. Bart.

XX. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI is cum quo fundum communem habes, ad delictum[a] non respondit, & ob id motu iudicis villa diruta est, aut arbusta succisa sũt, præstabitur tibi detrimentum iudicio communi diuidundo, quidquid enim culpa socij amissum est, eo iudicio continetur.

[a] delectũ, emendabat Duar. sunt qui putẽt rectè etiam legi Flor. delictum, vel dilectũ. Vide l.4.§.de re milit.

XXI. VLPIANVS libro trigensimo ad Sabinum.

IVdicem in prædiis diuidundis, quod omnibus vtilissimum est, vel quod malint litigatores, sequi conuenit.

XXII. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

SI meo & vicini nomine parietem ædificẽ, vel repetiturus ab eo pro parte impensam, vel donationis gratia, communis fiet paries.

XXIII. VLPIANVS libro trigensimo secundo ad Edictum.

SI conuenerit inter te et socium tuũ, vt alternis annis fructum perciperetis, & non patiatur te socius tui anni fructum percipere, videndum vtrum ex cõducto sit actio, an verò communi diuidundo. Eadem quæstio est, at

si socius qui cōuenerat vt alternis annis frueretur, pecus immisit, & effecit vt futuri anni fructus quos socium percipere oportuit, corrumperentur. & puto magis communi diuidundo iudicium quàm ex cōducto locum habere: quæ enim locatio est, cum merces non intercesserit? aut certè actionem incerti ciuilem reddendam.

XXIIII. IVLIANVS libro octauo Digestorum.

COmmunis seruus si ex re alterius dominorum adquisierit, nihilo minus commune id erit. sed is ex cuius re adquisitum fuerit, communi diuidundo iudicio eam summam percipere potest: quia fidei bonæ conuenit, vt vnusquisque præcipuum habeat quod ex re eius seruus adquisierit.

Titulus de alienatione iudicij, habet locum etiam in iudiciis diuisoriis.

¶ *Cum agere tecum communi diuidundo vellem, partem tuam Titio tradidisti mutandi iudicij causa. teneris mihi prætoria actione, quòd fecisses ne tecum communi diuidūdo ageretur.* 1

XXV. IDEM libro duodecimo Digestorum.

SI Stichus communis meus & tuus seruus habuerit Pamphilum vicariū aureorum decem, & mecum actum de peculio fuerit, condemnatúsque decem præstitero, quamuis postea Pāphilus decesserit, nihilo minus actione

ne

ne communi diuidundo, vel pro socio quinque (milia) præstare debebis: quia te hoc ære alieno liberaui. longè magis consequar, si Stichus post mortem Pamphili alium vicarium adquisierat.

XXVI. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum.

C*Ommunis seruus cum apud alterum esset, crus fregit in opere. quærebatur, alter dominus quid cum eo penes quem fuisset, ageret. respondi, si † quidem culpa illius magis quàm casu res communis damni cepisset, per arbitrum communi diuidũdo posse reciperare.*

† quid

XXVII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni digestorum.

D*E communi seruo vnus ex sociis quæstionem habere nisi communis negotij causa iure non potest.*

Ante factum melior est conditio prohibentis.

XXVIII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

S*Abinus, in re communi neminem dominorum iure facere quicquam inuito altero posse. vnde manifestum est prohibendi ius esse: in re enim pari potiorem causam esse prohibentis cõstat. Sed etsi in communi prohiberi socius à socio ne quid faciat potest, vt tamen factum opus tollat cogi non potest, si cum prohibere poterat, hoc prætermisit. & ideo per communi*

diuidundo actionem damnum sarciri poterit. sin autem facienti consensit, nec pro damno habet actionem. quòd si quid absente socio ad læsionem eius fecit, tunc etiam tollere cogitur.

Sumptuum repetitio.
XXVIIII. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

SI quis cum existimauerit fundum communem sibi cum Mæuio esse, quem cum Titio communem habebat, impendisset, rectè dicitur etiam communi diuidundo iudicium ei sufficere. hoc enim est, si sciam rem communem esse, ignorem autem cuius socij. neq; enim negotia socij gero, sed propriam rem tueor. et magis ex re in quam impenditur, quàm ex persona socij actio nascitur. Denique ea actione pupillum teneri dicimus, vt impendia restituat officio iudicis. Diuersa causa est eius qui putat se in rem propriam impendere, cum sit communis: huic enim nec communi diuidundo iudicium competit, nec vtile dandum est. ille enim qui scit rem esse communem, vel aliena negotia eo animo gerit vt aliquem sibi obliget, & in persona labitur. Pomponius scripsit, posci iudicem posse à quolibet sociorum. sed etiam si vnus ex sociis mutus erit, rectè cum eo communi diuidundo agi.

XXX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

COmmuni diuidundo iudicio rectè agi, siue neuter poßideat, siue alter sociorum fundum non poßideat.

XXXI. PAVLVS libro quintodecimo Responsorum.

BIna mancipia quæ ex hereditate paterna iussu prætoris pupillis ministerij causa reseruata essent diuisa non videri: sed omnium communia permansisse.

AD EXHIBENDVM.

TIT. IIII.

VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

HAec actio perquam necessaria est, & vis eius in vsu cottidiano est. & maximè propter vindicationes inducta est.

II. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

EXhibere est facere in publico potestatem, vt ei qui agat, experiundi sit copia.

III. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

IN hac actione actor omnia nosse debet & 1 dicere argumenta rei de qua agitur. ¶ Qui ad exhibendũ agit, non vtiq; dominum se dicit, nec debet ostendere: cum multæ sint causa 2 ad exhibendum agendi. ¶ Præterea in hac

actione notandum est, quòd reus contumax per in litem iusiurandum petitoris damnari poßit ei, iudice quantitatē taxante. ¶ *Est au-* 3 *tem personalis hæc actio: & ei cōpetit qui in rem acturus est qualicumque in rem actione: etiam pigneraticia Seruiana, siue hypotheca-ria, quæ creditoribus competūt. Sed & vsum-fructum petituro cōpetere ad exhibendū Pomponius ait. Sed & si quis interdicturus, rem exhiberi desideret, audietur.* ¶ *Item si optare* 4 *velim seruum vel quam aliā rem cuius optio mihi relicta est, ad exhibēdum me agere posse cōstat, vt exhibitis poßim vindicare.* ¶ *Si quis* 5 *noxali iudicio experiri velit, ad exhibēdum ei actio est necessaria. quid enim si dominus quidem paratus sit defendere, actor verò destinare non pōßit nisi ex præsentibus, quia aut seruum non recognoscit, aut nomen non tenet? nónne æquum est ei familiā exhibere, vt noxium seruum adgnoscat? quod ex causa debet fieri, ad designandū eum cuius nomine noxali quis agit, recentione seruorū facta.* ¶ *Si quis* 6 *extra heredem tabulas testamenti vel codicillos vel quid aliud ad testamentū pertinens exhiberi velit, dicēdum est, per hanc actionem agendum non esse: cum sufficiunt sibi interdicta in hanc rem cōpetentia: & ita Pōponius.* ¶ *Sciendum est autē non solùm eis quos diximus, cōpetere ad exhibendum actionē, verùm*

ei

ei quoque cuius intereſt exhiberi. iudex igitur ſummatim debebit cognoſcere an eius interſit, non an eius res ſit, & ſic iubere vel exhiberi: vel non, quia nihil intereſt.

Intereſſe quod non habet cauſam iuſtam, non dicitur intereſſe.

8 ¶ *Plus dicit Iulianus, etſi vindicationem non habeam, interim poſſe me agere ad exhibendum, quia mea intereſt exhiberi. vtputa ſi mihi ſeruus legatus ſit quẽ Titius optaſſet: agam enim ad exhibendum, quia mea intereſt exhiberi vt Titius optet, & ſic vindicem: quamuis exhibitum ego optare non poßim.* 9 ¶ *Si mecum fuerit actum ad exhibendum, ego ob hoc quòd conuentus ſum ad exhibendum actione, agere ad exhibendũ non poſſum: quamuis videatur intereſſe mea ob hoc quòd teneor ad reſtituendum. ſed hoc non ſufficit. alioquin & qui dolo fecit quo minus poßideret, poterit ad exhibendum agere, cum neque vindicaturus neque interdicturus ſit: & fur vel raptor poterit. quod nequaquam verum eſt. Eleganter igitur definit Neratius, iudicem ad exhibendum hactenus cognoſcere, an iuſtam & probabilem cauſam habeat actionis, propter quam exhiberi ſibi deſideret.*

Intereſſe cauſam habens à proprietate poſſeſs. vel quaſi, affert act. ad exhibend.

10 ¶ *Pomponius ſcribit, eiuſdem hominis nomine*

rectè plures ad exhibendum agere posse: fortè si homo primi sit, secundi in eo vsusfructus sit, tertius possessionem suam contendat, quartus pigneratum sibi eũ adfirmet. omnibus igitur ad exhibendum actio competit: quia omnium interest exhiberi hominem.

Exceptiones quæ requirunt altiorem indaginem in caulis summariis non admittuntur. Bart.

¶ *Ibidem subiungit, iudicem per arbitriũ sibi* 11 *ex hac actione commissum etiam exceptiones æstimare, quas possessor obicit: & si qua tam euidens sit, vt facile repellat agentem, debere possessorem absolui. si obscurior, vel quæ habeat altiorem quæstionem, differendã in directum iudicium, re exhiberi iussa. de quibusdam*tamen*exceptionibus omnimodo ipsum debere disceptare, qui ad exhibendum actioni iudicat. veluti pacti conuenti, doli mali, iurisiurandi, rei quæ iudicata est.* ¶ *Interdũ æqui-* 12 *tas exhibitionis efficit, vt quamuis ad exhibendum agi non possit, in factum tamen actio detur, vt Iulianus tractat. Seruus, inquit, vxoris meæ rationes meas conscripsit: hæ rationes à te possidentur: desidero eas exhiberi. ait Iulianus si quidem mea charta scriptæ sint, locum esse huic actioni: quia & vindicare eas possum. nam cum charta mea sit, & quod scriptum est, meum est. sed si charta mea non fuit, quia*

viu

vindicare non possum, nec ad exhibendum experiri. in factum igitur mihi actionem competere.

Contra quem detur hæc actio.

13 ¶ *Sciendum est, aduersus possessorē hac actione agendum: non solùm eum qui ciuiliter, sed & eum qui naturaliter incumbat possessioni. Denique creditorem qui pignori rem accepit, ad exhibendum teneri placet.*

IIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

NAm & cum eo apud quem deposita, vel cui commodata vel locata res sit, agi potest.

V. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

CElsus scribit, si quis merces quas exuehendas conduxit, in horreo posuit, cum conductore ad exhibendum agi potest. item si mortuo conductore heres existat, cum herede agendum. sed si nemo heres sit, cum horreario agendum. nam si à nullo, inquit, possidentur, verum est aut horrearium possidere, aut certè ille est qui possit exhibere. Idem ait, quomodo autem possidet qui vehendas conduxit? an quia pignus tenet? quæ species ostendit etiam eos qui facultatem exhibendi habent, ad exhibendum teneri.

Restitutio quam facit vsufructuarius colonus, priuat dominum possessione. Bart.

¶ Iul

¶ *Iulianus autem ita scribit, ad exhibendum actione teneri eum qui rerum vel legatorum seruandorũ causa in possessione sit. sed & eum qui vsusfructus nomine rem teneat: quamuis nec hic vtiq; possideat. Inde Iulianus quærit, quatenus hos oporteat exhibere. & ait priorem quidem sic, vt actor possessionem habeat: is autem cum quo agetur, rei seruandæ causa sit in possessione. eum verò qui vsumfructum habeat, sic vt actor rem possideat: is cum quo agetur, vtatur fruatur.* 1

¶ *Idem Iulianus scribit, emptorem qui ruta* [a] *cæsa non restituit, ad exhibendum teneri in quantũ in litem iurauero. sed ibi adicit, si emptor possideat, aut dolo fecit quo minus possideat.* 2

[a] Quid sint, vide l. 17. §. 3. ff. de act. empt.

Hîc non admittitur particularis receptio inuito reo.

¶ *Item Celsus scribit, stercus quod in aream meam congessisti, per ad exhibendũ actionem posse te consequi vt tollas. sic tamen vt totum tollas. ceterum aliàs nõ posse.* 3 ¶ *Sed & si ratis delata sit vi fluminis in agrum alterius, posse eum conueniri ad exhibendum Neratius scribit. Vnde quærit Neratius, vtrum de futuro dumtaxat damno, an & de præterito domino agri cauendum sit. & ait etiam de præterito caueri oportere. Sed & si de ruina aliquid in tuam areã vel in tuas ædes deciderit, teneberis ad exhibendum, licet non possideas.* 4 ¶ *Item si* 5

quis

quis facultatem restituendi non habeat, licet poßideat, tamen ad exhibendũ non tenebitur. vtputa si in fuga seruus sit. ad hoc planè solum tenebitur, vt caueat se exhibiturum si in potestatem eius peruenerit. sed & si non sit in fuga, permiseris autem ei vbi velit morari, idem erit dicendum. aut peregrè à te missus sit, vel in prædijs tuis agat, ad hoc solum teneberis, vt caueas.

VI. PAVLVS libro qnartodecimo ad Sabinum.

GEmma inclusa auro alieno, vel sigillum candelabro, vindicari non potest. sed vt excludatur, ad exhibendum agi potest. Aliter atque in tigno iuncto ædibus: de quo nec ad exhibendum agi potest, quia lex [a] *duodecim tabularum solui vetaret: sed actione de tigno iuncto ex eadem lege in duplum agitur.*

[a] Fest. lib. 18. l. j. §. de tig. iũcto.

VII. VLPIANVS libro vicesimo quarto ad Edictum.

TIgni [b] *appellatione omnem materiam in lege duodecim tabularum accipimus, vt quibusdam* [c] *rectè videtur. Sed si rotã meam vehiculo aptaueris, teneberis ad exhibendum. & ita Pomponius scribit: quamuis tunc ciuiliter non poßideas. Idẽ & si armario vel naui tabulã meam, vel ansam scypho iunxeris, vel emblemata* [d] *phialæ: vel purpurã vestimento intexeris, aut bracchium statuæ coadunaueris.*

[b] l. 6. §. de verbo. signific.

[c] Caio. l. vtrum. §. de reb. dubiis. l. adeò. §. de acqu. rer. dom.

[d] sigilla. l. in rem. §. 2. §. de rei vindic.

Item

¶ Item municipes ad exhibendum conueniri possunt: quia facultas est restituendi. nam & possidere & vsucapere eos posse constat. idem & in collegijs, ceterísq; corporibus dicendum erit. ¶ Si quis nō possideat litis contestatæ tempore, sed postea ante sententiam possidere cœperit, oportere dici putamus, debere cōdemnari, nisi restituat. ¶ Si quis cum iudicij accepti tempore possideret, postea sine dolo malo possidere desierit, absolui eum oportet. quamuis sit, inquit Pomponius, quod ei imputetur, cur non statim restituit: sed passus est secum litem contestari. ¶ Idem scribit, si quis litis contestatæ tempore possederit, deinde desierit possidere, mox cœperit siue ex eadem causa siue ex alia, condemnari eum oportere, nisi restituat. ¶ Ibidem non malè Pomponius iungit, eius qui ad exhibendum egit, vtroque tempore interfuisse oportere rem ei restitui: hoc est & quo lis contestatur, & quo fit condemnatio. & ita Labeoni placet. 1 2 3 4 5

Possessio superueniens heredi, parit condemnationem ex instantia cœpta cum defuncto. Bart.

VIII. IVLIANVS libro IX. Digestorum.

SI ad exhibendū actum est cum eo qui neque possidebat, neque dolo malo fecerat quo minus possideret, deinde eo defuncto heres eius possidet rem, exhibere eam cogendus erit. Nam si fundum vel hominem petiero, & he-

res ex eadem causa poßidere cœperit, restituere cogitur.

VIIII. VLPIANVS libro vicensimoquarto ad Edictum.

I*Vlianus scribit; si quis hominem quem possidebat, occiderit, siue ad alium transtulerit possessionem, siue ita rem corruperit ne haberi posit, ad exhibēdum tenebitur: quia dolo fecit quo minus poßideret. Proinde & si vinum vel oleum vel quid aliud effuderit, vel* 1 *confregerit, ad exhibēdum tenebitur.* ¶ *Glans ex arbore tua in fundum meum incidit: eam ego immisso pecore depasco: qua actione possum teneri? Pomponius scribit, competere actionem ad exhibendum, si dolo pecus immißi vt glandem comederet. Nam & si glans extaret, nec patieris me tollere, ad exhibendum teneberis. quemadmodum si materiam meam delatam in agrum suum quis auferre non pateretur. Et placet nobis Pomponij sententia, siue glans extet, siue consumpta sit. sed si extet, etiam interdicto de glande legenda, vt mihi tertio quoque die legendæ glandis* [a] *facultas esset, vti potero, si damni infecti cauero.*

Iunge tit. De glāde legēda. j.

[a] ex 12. tab. Plin. lib. 16. c. 5.

Commutata forma substantiali res non dicitur eadem, sed diuersa.

2 ¶ *Si quis rem fecit ad alium peruenire, videtur dolo fecisse quo minus poßideat: si modo hoc dolosè fecerit. Sed si quis rem deteriorem*

exhib

exhibuerit, æquè ad exhibendum eum teneri Sabinus ait. ſed hoc ibi vtique verum eſt, ſi dolo malo in aliud corpus res ſit tranſlata: veluti ſi ex ſcypho maſſa facta ſit. quamquam enim maſſam exhibeat, ad exhibendum tenebitur: nã mutata forma propè interemit ſubſtantiam rei. ¶ *Marcellus ſcribit, ſi tibi decem nomiſmata ſint ſub condicione legata, & mihi decem vſufructus purè, deinde heres pendente condicione non exacta cautione decem fructuario ſoluerit, ad exhibendũ eum actione teneri, quaſi dolo fecerit quo minus poßideret. dolus autem in eo eſt, quòd cautionem exigere ſuperſedit à fructuario: effectúmq; vt legatum tuum euaneſceret, cum iam nummos vindicare non poßis. Ita demum autem locũ habebit ad exhibendum actio, ſi condicio extiterit legati. Potuiſti tamen tibi proſpicere ſtipulatione legatorum. & ſi proſpexiſti, non erit tibi neceſſaria ad exhibendũ actio. Si tamẽ ignarus legati tui à fructuario ſatis non exegit, dicit Marcellus ceſſare ad exhibẽdũ: ſcilicet quia nullus dolus eſt. ſuccurrendum tamen legatario in factũ aduerſus fructuariũ actione ait.* ¶ *Quantum autẽ ad hãc actionem attinet, exhibere eſt in eadẽ cauſa præſtare in qua fuit cum iudicium acciperetur. vt quis copiam rei habens poßit exſequi actione quam deſtinauit, in nullo caſu*ª *quam intendit, læſa: quamuis non*

ª Sic Flor. rectè. Budæus non iuſtè emẽdat, cauſa.

non de restituendo, sed de exhibendo agatur. 5 ¶ *Proinde si post litem contestatam vsucaptū exhibeat, non videtur exhibuisse: cum petitor intentionem suam perdiderit. & ideo absolui eum non oportere, nisi paratus sit repetita die intentionem suscipere: ita vt fructus secundum* 6 *legem æstimentur.* ¶ *Quia tamen causa petitori in hac actione restituitur, Sabinus putauit partum quoque restituēdum: siue prægnas fuerit mulier, siue postea conceperit. quā sen-*7 *tentiam & Pomponius probat.* ¶ *Præterea vtilitates, si quæ amissæ sunt ob hoc quòd non exhibetur, vel tardius quid exhibetur, æstimādæ à iudice sunt. & ideo Neratius ait: vtilitatem actoris venire in æstimationem, non quanti res sit. quæ vtilitas, inquit, interdum minoris erit quàm res erit.*

X. PAVLVS libro vicensimo sexto ad Edictum.

SI optione intra certum tempus data, iudicium in id tempus extractum est quo frustra exhibetur; vtilitas petitoris conseruetur. quòd si per heredem non stetit quo minus exhiberet tempore iudicij accipiendi, absoluendus est heres.

XI. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

SEd & si hereditas amissa sit ob hoc quòd seruus non exhibeatur, æquissimum

est æstimari officio iudicis damnum hereditatis. Quo autem loco exhiberi rem oporteat[a]*, vel cuius sumptibus, videamus. & Labeo ait, ibi exhibendum vbi fuerit cum lis contestaretur, periculo & inpendiis actoris perferẽdam, perducendámve eò loci vbi actum sit. Pascere planè seruum, vestire, curare, possessorem oportere ait. ego autem arbitror interdũ etiam hæc actorẽ agnoscere oportere: si fortè ipse seruus ex operis vel artificio suo solebat se exhibere, nunc verò cogitur vacare. Proinde & si apud officium fuerit depositus exhibendus, civaria debebit adgnoscere qui exhiberi desiderauit, si non solebat possessor seruum pascere. nam si solebat, sicuti pascit, ita & civaria potest non recusare. Interdum tamen eo loci* †*exhiberi debet suis sumptibus. si fortè proponas data opera eum in locum abditum res contulisse, vt actori incommodior esset exhibitio, nam in hunc casum suis sumptibus & periculo debebit exhibere in eum locum vbi agatur: ne ei calliditas sua prosit. Si de pluribus rebus quis conueniatur, & litis contestatæ tempore omnes possedit, licet postea quasdam desierit quamuis sine dolo malo possidere, damnandũ, nisi exhibeat eas quas potest.*

[a] Iunge l. 10. 11. & 12. T. de rei vind.

† exhibere

XII. PAVLVS libro vicensimo sexto ad Edictum.

DE eo exhibendo quem quis in libertatem vindicare velit, huic actioni locus esse potest. Et filiusfamilias ea actione tenetur, si facultatem rei exhibendæ habet.

In actu qui potest iterari, absolutoria in primo, non parit exceptionem in secundo.

1 ¶ *Sæpius ad exhibendum agenti, si ex eadem causa agat, obstaturam exceptionem Iulianus ait. nouam autem causam interuenire, si is qui vindicandi gratia egisset, post acceptum iudicium eam ab aliquo accepit. & ideo exceptionem ei non officere. Item si ei qui furti acturus, ad exhibendum egisset, iterum furtum factum sit. Denique si quis optandi gratia ad exhibendum egisset, & post litem cõtestatam alterius testamento optio data sit, ad exhibendum agere potest. Si quis ex vuis meis mustũ fecerit, vel ex oliuis oleum, vel ex lana vestimenta, cum sciret hæc aliena esse, vtriusque nomine ad exhibendum actione tenebitur: quia quod ex re nostra fit, nostrum esse verius est.*

2 ¶ *Si post iudicium acceptum homo mortuus sit, quãuis sine dolo malo & culpa possessoris, tamen interdum tanti damnandus est, quanti actoris interfuerit per eũ non effectum quo minus tunc cum iudicium acciperetur, homo exhiberetur. tanto magis si apparebit eo casu mortuum esse, qui non incidisset si tum exhibitus fuisset. Si iusta ex causa statim ex-*

&c. Inst. de rer diuis. §. cùm ex aliena.

hiberi res non poßit, iussu iudicis cauere debebit, se illo die exhibiturum.

Heres in realibus iudiciis nec agit, nec conuenitur vt heres.

¶ *Heres non quasi heres, sed suo nomine hac 3 actione vti potest. Item heres possessoris suo nomine tenetur. Igitur non procedit quærere, an heredi & in heredem danda sit. Planè ex dolo defuncti danda est in heredem hæc actio, si locupletior hereditas eo nomine facta sit. veluti quòd pretium rei consecutus sit.*

Pro libero homine exhibendo non competit hæc actio.

XIII. GAIVS libro ad Edictum prætoris vrbani titulo de liberali causa.

SI liber homo detineri ab aliquo dicatur, interdictum aduersus eum qui detinere dicitur, de exhibendo eo potest quis habere. nam ad exhibendum actio in eam rem inutilis videtur: quia hæc actio ei creditur competere, cuius peculiariter interest.

XIIII. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SI vir nummos ab vxore sibi donatos sciēs suos factos non esse, pro re empta dederit, dolo malo fecit quo minus poßideat: & ideo ad exhibendum actione tenetur.

In causis summariis probatur interesse per iusiurandum.

XV. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

The

THensaurus meus in tuo fundo est, nec eũ pateris me effodere: cum eum loco non moueris, furti quidem aut ad exhibendum eo nomine agere rectè non posse me Labeo ait: quia neque possideres eum, neque dolo feceris quo minus possideres: vtpote cum fieri possit, vt nescias eum thensaurum in tuo fundo esse. Non esse autem inicuum, iuranti mihi non calumniæ causa id postulare, vel interdictum vel iudicium ita dari, vt si per me non stetit quo minus damni infecti tibi operis nomine caueatur, ne vim facias mihi quo minus eum thensaurum effodiam, tollam, exportem. Quòd si etiam furtiuus iste thensaurus est, etiam furti agi potest.

XVI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

CVm seruus tenet aliquid, dominus ad exhibendum suo nomine tenetur. si autem seruus citra scientiam domini dolo fecit quo minus habeat, vel furti actio, vel de dolo malo noxalis serui nomine danda est. ad exhibendum autem vtilis nulla constituenda est.

Sufficit exhibere in eadem forma, licet non eadem qualitate.

XVII. VLPIANVS libro nono de Omnibus tribunalibus.

SI quis hominem debilitatum exhibeat, vel eluscatum, ad exhibendum quidẽ absolui debet: exhibuit enim, & nihil impedit

directam actionem talis exhibitio. poterit tamen agere actor ex lege Aquilia de hoc damno.

XVIII. IDEM libro sexto Opinionum.

SOlutione chirographo inani facto, & pignoribus liberatis, nihilo minus creditor, vt instrumenta ad eum contractum pertinentia ab alio quàm debitore exhibeantur, agere potest.

XVIIII. PAVLVS libro quarto Epitomarum Alfeni.

AD exhibendũ possunt agere omnes quorum interest. Sed quidam consuluit, an posset efficere hac actio, vt rationes aduersarij sibi exhiberentur, quas exhiberi magni eius interesset. respondit, non oportere ius ciuile calumniari: neque verba captari". sed qua mente quid diceretur, animaduertere conuenire. nam illa ratione etiam studiosum alicuius doctrinæ posse dicere", sua interesse, illos aut illos libros sibi exhiberi: quia si essent exhibiti, cum eos legisset, doctior & melior futurus esset.

"Vide Anto. Augu. lib. 1. cap. 15.

XX. VLPIANVS libro secundo Regularum.

QVæstionis habendæ causa ad exhibendum agitur ex delictis seruorum ad vindicandos" conscios suos.

"In vulg. erat, ad in dicandos, sed malè.

Explicit ex ordine Digestorum liber decimus, de Iudiciis liber Sextus.

In

INCIPIT EX ORDINE

LIBER VNDECIMVS

De iudiciis liber septimus.

DE INTERROGATIONIBVS IN IVRE FACIENDIS ET INTERROGATORIIS ACTIONIBVS.

Interrogatio fit officio iudicis, non iure actionis. Bart.

CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

TOTIENS *heres in iure interrogandus est qua ex parte heres sit, quotiēs aduersus eum actio instituitur, & dubitat actor qua ex parte is cum quo agere velit, heres sit. Est autē interrogatio tunc necessaria, cum in personam sit actio, & ita si certum petetur. ne dum ignoret actor qua ex parte aduersarius defuncto heres exstiterit, interdum plus petendo aliquid damni sentiat.* 1 ¶ *Interrogatoriis*[a] *autem actionibus hodie non vtimur: quia nemo cogitur ante iudicium de*

[a] Totum hūc §. quidā à Triboniano putāt esse additum.

suo iure aliquid respondere. ideóque minus frequentantur, & in desuetudinem abierunt: sed tantummodo ad probationes litigatoribus sufficiunt ea quæ ab aduersa parte expressa fuerint apud iudices vel in hereditatibus, vel in aliis rebus quæ in causis vertuntur.

II. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

EDictum de interrogationibus ideo prætor proposuit, quia sciebat difficile esse ei qui heredem bonorúmve possessorem conuenit, probare aliquem esse heredem bonorúmve possessorem.

III. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

QVia plerumque difficilis probatio aditæ hereditatis est.

IIII. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

VOluit prætor adstringere eum qui conuenitur, ex sua in iudicio responsione, vt vel confitendo vel mentiendo sese oneret. simul etiam portionis pro qua quisque heres extitit, ex interrogatione certioretur.

Interrogationes dicuntur fieri in iure, vbicunque fiunt coram iudice, licet pro tribunali non sedeat. Bart.

Quod

1 ¶ *Quod ait prætor,* QVI IN IVRE INTERROGATVS RESPONDERIT, *sic accipiẽdum est, apud magistratus populi Romani, vel præsides prouinciarum, vel alios iudices. ius enim eum solum locum esse, vbi iuris dicendi, vel iudicandi gratia consistat: vel[a] si domi, vel itinere hoc agat.*

[a] Quidam putant legendum, nisi domi, &c.

Interrogato dandum est tempus ad deliberandum. Bart.

V. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

Q*Vi interrogatur, an heres vel quota ex parte sit, vel an in potestate habeat eum cuius nomine noxali iudicio agitur, ad deliberandum tempus impetrare debet. quia si perperam confessus fuerit, incommodo adficitur.*

VI. VLPIANVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

E*T quia hoc defunctorum interest, vt habeant successores: interest & viuẽtium, ne præcipitentur, quamdiu iustè deliberant.*

1 ¶ *Interdum interrogatus quis an heres sit, non cogitur respondere: vtputa si controuersiam hereditatis ab alio patiatur. & ita Diuus Hadrianus constituit: ne aut negando se heredem, præiudicet sibi: aut dicendo heredem, illigetur etiam ablata sibi hereditate.*

VII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

l. 1. §. 7. 7. Si quadru. paup.

SI quis in iure interrogatus, an quadrupes ,, quæ pauperiem fecit eius sit, responderit, ,, tenetur.

VIII. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

SI quis interrogatus de seruo qui damnum dedit, respondit suum esse seruum, tenebitur lege Aquilia quasi dominus. & si cum eo actum sit qui respondit, dominus ea actione liberatur.

Valet responsio sine interrogatione. Bart.

VIIII. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

SI sine interrogatione quis responderit se heredem, pro interrogato habetur. ¶ Inter[1] rogatum non solum à prætore accipere debemus, sed & ab aduersario. Sed si seruus interrogetur, nulla erit interrogatio: non magis quàm si seruus interroget. ¶ Alius pro alio [2] non debet respondere cogi, an heres sit: de se enim debet quis in iudicio interrogari: hoc est cum ipse conuenitur. ¶ Celsus libro quinto di-[3] gestorum scribit, si defensor in iudicio interrogatus, an is quem defendit, heres, vel quota ex parte sit, falsò responderit, ipse quidem defensor aduersario tenebitur: ipsi autē quē defendit, nullū facit præiudiciū. veram itaque esse Celsi sententiam dubium non est. An ergo non videatur defendere si non responderit, videndū. quod vtiq; & consequens erit dicere: quia*

*In vulg. est lex, Si defensor.

quia non plenè defendit.

Qui dicit se heredem, intelligitur in dubio insolidum.

4 ¶ *Qui interrogatus heredem se respõderit, nec adiecerit ex qua parte, ex asse respondisse dicẽdum est. nisi fortè ita interrogatur, an ex dimidia parte heres sit, et responderit heres sum: hic enim magis eum puto ad interrogatum re-*
5 *spondisse.* ¶ *Illud quæritur, an quis cogatur respondere vtrum ex testamento heres sit: & vtrum suo nomine ei quæsita sit hereditas, an per eos quos suo iuri subiectos habet, vel per eũ cui heres extitit. Summatim igitur prætor cognoscere debebit, cum quæratur, an quis respondere debeat quo iure heres sit: vt si valde interesse compererit, plenius responderi iubeat. quæ optinere debent non solùm in heredibus, sed etiam in honorariis successoribus.*
6 ¶ *Deniq; Iulianus scribit, eum quoque cui est hereditas restituta, debere in iure interrogatum respondere, an ei hereditas sit restituta. Si de peculio agatur, non oportere respõderi à patre, vel domino, an in potestate habeat filium, vel seruum: quia hoc solum quæritur, an peculium apud eum cum quo agitur est.*

Qui negat se dominum, non potest vti dominio illo. Bart.

X. PAVLVS libro quadragensimo octauo ad Edictum.

Non

NOn alienum est, eum à quo damni infecti stipulari velimus, interrogare in iure, an ædes eius vel locus sit, ex quo damnum timeatur: & pro qua parte: vt si neget suum prædium esse, nec caueat dãni infecti, aut cedere, aut resistẽdum putauerit, quasi dolo versatus tradere compellatur.

XI. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

DE ætate quoque * *interdum* * *interrogatus respondere debebit.*

Statur confessioni alicuius, licet non veræ, contra se. Bart.

¶ *Si quis cum heres non esset, interrogatus responderit ex parte heredem esse, sic conuenietur atque si ex ea parte heres esset: fides enim ei contra* * *se habebitur. Qui ex quadrante heres, vel omnino cum heres non esset, responderit se heredem ex asse, in assem instituta actione conuenietur.* ¶ *Si cum esset quis ex semisse heres, dixerit se ex quadrante, mendacij hanc pœnam feret, quòd insolidum conuenitur: non enim debuit mentiri, dum se minoris portionis heredem adseuerat. Interdum tamen iusta ratione potest opinari esse heredem ex minore parte. quid enim si nescit sibi partem adcreuisse, vel ex incerta parte fuit institutus? cur ei responsum noceat?*

1

* non pro se. Nouel. 48.

2

Tacẽs quo ad sui cõmodum habetur pro negante, & insolidum conuenitur. Bart.

Qui

3 ¶ *Qui tacuit quoque apud prætorem, in ea causa est, vt instituta actione insolidum conueniatur, quasi negauit se heredem esse. nam qui omnino non respondit, contumax est. contumaciæ autem pœnam hanc ferre debet, vt insolidum conueniatur; quemadmodum si negasset:*
4 *quia prætorem contemnere videtur.* ¶ *Quod autem ait prætor,* OMNINO NON RESPONDISSE, *posteriores sic exceperunt; vt omnino non respondisse videatur qui ad interrogatum*
5 *non respōdit, id est πρὸς ἔπος.* *i. ad rem. ¶ *Si interrogatus quis an ex asse heres esset, responderit ex parte: si ex dimidia esset, nihil ei nocere responsum. quæ sententia humana est.*

*ad dictū, ad propositum, ad interrogatum.

Obscurè respondere, & nihil respondere, paria sunt. Bart.

6 ¶ *Nihil interest, neget quis, an taceat interrogatus an obscurè respondeat, vt incertum dimittat interrogatorem.*

Ex causa iusti erroris, potest quis suam confessionem reuocare. Bart.

7 ¶ *Ex causa succurri ei qui interrogatus respondit, non dubitamus. nam & si quis interrogatus an patri heres esset, responderit, mox † probato testamento inuentus sit exheredatus, æquissimum est succurri ei. & ita Celsus scribit. hic quidem & alia ratione, quòd ea quæ postea emergunt, auxilio indigent: quid enim si occultæ tabulæ & remotæ postea prolatæ*

† prolato

latæ ſunt? cur noceat ei qui id reſponderit quod in præſentiarum videbatur? Idem dico & ſi qui heredem ſe reſpõderit, mox falſum vel inofficioſum vel irritum teſtamẽtum fuerit pronuntiatum: non enim improbè reſpondit, ſed ſcriptura ductus.

Qui interrogatur, tenetur quaſi contractum celebrarit ſuper quo interrogatus eſt. Bart.

¶ *Qui interrogatus reſpõderit, ſic tenetur quaſi ex contractu obligatus pro quo pulſabitur, dum ab aduerſario interrogatur. ſed & ſi à pretore fuerit interrogatus, nihil facit prætoris auctoritas: ſed ipſius reſponſum ſiue mendacium.* 8 ¶ *Qui iuſto errore ductus negauerit ſe heredem, venia dignus eſt. ſed & ſi quis ſine dolo malo, culpa tamen reſponderit, dicendum erit abſolui eum debere: niſi culpa dolo proxima ſit.* 9

Poteſt quis ſuam reſponſionem reuocare re integra, ſi ius aduerſarij non eſt factum deterius. Bart.

¶ *Celſus ſcribit, licere reſponſi pænitere, ſi nulla captio*[a] *ex eius pænitentia ſit actoris. quod veriſſimum mihi videtur. maximè ſi quis poſtea plenius inſtructus quid faciat, inſtrumentis vel epiſtulis amicorum iuris ſui edoctus.* 10

[a] Auguſt. lib. 1. emendat. cap. 6.

Filius ex mendacio punitur, non ex taciturnitate. Bart.

XII. PAVLVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

Si ſi

SI filius qui abstinuit se paterna hereditate, in iure interrogatus responderit se heredem esse, tenebitur: nam ita respondendo, pro herede gessisse videtur. sin autem filius qui se abstinuit, interrogatus tacuerit, succurrendum est ei: quia hunc qui abstinuit, prætor non habet heredis loco. 1 ¶ *Exceptionibus quæ institutis in iudicio contra reos actionibus opponuntur, etiam is vti potest qui ex sua responsione conuenitur. veluti pacti conuenti, rei iudicatæ, & ceteris.*

Confessionibus est standum, quibus ius vel natura non repugnat. Bart.

XIII. IDEM libro secundo ad Plautium.

COnfeßionibus falsis respondẽtes ita obligantur, si eius nomine de quo quis interrogatus sit, cum aliquo sit actio: quia quæ cum alio actio esset, si dominus esset in nosmet confeßione nostra conferemus. Et si eum qui in potestate patris esset, respõdissem filium meum esse ita me obligari, si ætas eius pateretur, vt filius meus esse poßit: quia falsæ confeßiones naturalibus conuenire deberent. propter quæ fiat, vt patrisfamilias nomine respondẽdo non 1 "*obliger.* ¶ *Eum qui patremfamilias suum esse responderit seruum, non teneri noxali actione. ac ne si bona fide liber homo mihi seruiat, mecũ noxali iudicio agi potest: & si actũ fuerit, manebit integra actio cũ ipso qui admisit.*

"al. deest, non. sed malè. Anton. Aug. lib. 1. emend. ca. 3.

XIIII.

XIIII. IAVOLENVS libro nono ex Cassio.

SI is cuius nomine noxæ iudiciū acceptum est, manente iudicio liber iudicatus est, reus absolui debet: nec quicquā interrogatio in iure facta proderit. quia eius personæ cuius nomine quis cum alio actionem habet, obligationem transferre non potest in eum qui in iure suum esse confitetur: velut alienum seruum suum esse confitendo. liberi autem hominis nomine, quia cum alio actio non est, ne per interrogationem quidem aut cōfeßionem transferri poterit. quo casu eueniet, vt non rectè hominis liberi nomine actum sit cum eo qui cōfessus est. ¶ In totum autem confeßiones ita ratæ sunt, si id quod in confeßionem venit & ius et naturam recipere potest.

XV. POMPONIVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI ante aditam hereditatem seruum hereditarium meum esse respondeam, teneor: quia domini loco habetur hereditas. ¶ Mortuo seruo quem in iure interrogatus suum esse confessus sit, non tenetur is qui respondit. quemadmodum si proprius eius fuisset, post mortem eius non teneretur.

XVI. VLPIANVS libro trigensimo septimo ad Edictum.

SI seruus ab hostibus captus sit, de quo quis in iure interrogatus respōderit in sua potestate esse, quamuis iura postliminiorum poßint

possint efficere dubitare nos, ADtamen non puto locum esse noxali actione: quia nō est in nostra potestate.* ¶ *Quamquam autem placet etiam eum teneri qui alienum seruum suum fassus esset, ADtamen rectissimè placuit eum demū teneri qui suum potuit habere. ceterum si dominium quærere non potuit, non teneri.*

"Accurs. malè legit, reficere. & Heruag. malè addit negationé. Ant. August. lib. I. cap. 2.

XVII. IDEM libro trigensimo octauo ad Edictum.

SI seruus non sit vnius sed plurium, & omnes mentiti sunt eum in sua potestate non esse, vel quidam ex illis, aut dolo fecerunt quo minus sit in potestate, vnusquisq; illorum tenebitur in solidum. quemadmodum tenerentur si haberent in potestate. Is verò qui nihil dolo fecerit quo minus in potestate haberet, vel non negauit, non tenebitur.

Sententia lata contra vnum ex sua confessione, non liberat verum dominum. Bart.

XVIII. IVLIANVS libro quarto ad Vrseium Ferocem.

QVi ex parte dimidia heres erit, cum absentem coheredem suum defendere vellet, vt satisdationis onus euitare posit respondit se solum heredem esse, & condemnatus est. quærebat actor, cum ipse soluendo nō esset, an resciso superiore iudicio, in eum qui re vera heres erat, actio dari deberet. Proculus respondit, resciso iudicio posse agi. idque est verum.

Inter quos non valet iudicium, nec confessio. Bart.

XVIIII. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

SI filius, cum pro patre suo ageret, taceat interrogatus, omnia perinde obseruanda erunt, ac si non esset interrogatus.

An confessio vnius liberet alium.

XX. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

QVi seruum alienum responderit suum esse, si noxali iudicio conuentus sit, dominum liberat. aliter atque si quis confessus sit se occidisse seruũ quem alius occidit: vel si quis responderit se heredem. nam his casibus non liberatur qui fecit, vel qui heres est. Nec hæc inter se contraria sunt. nam superiore casu ex persona serui duo tenentur, sicut in seruo communi dicimus, vbi altero conuẽto alter quoque liberatur. at is qui confitetur se occidisse vel vulnerasse, suo nomine tenetur. nec debet impunitũ esse delictũ eius qui fecit, propter eum qui respondit: nisi quasi defensor eius qui admisit, vel heredis, litẽ subiit hoc genere. tunc enim in factũ exceptione data summouẽdus est actor: quia ille negotiorum gestorum vel mandati actione recepturus est quod præstitit. Idem est in eo qui mandatu heredis heredem se esse respondit, vel cum eum alias defendere vellet. ¶ In iure interrogatus an fundum possideat, quæro an respondere cogendus*

*Hic in vulgata lectione est negatio, sed rectius abest à Florent. & manuscript.

1

sit

sit & quota ex parte fundum poßideat. respondi, Iauolenus scribit, possessorem fundi cogi debere respondere, quota ex parte fundum poßideat: vt si minore ex parte poßidere se dicat, in aliam partem quæ non defenderetur, in poßeßionem actor mittatur. Idem & si damni infecti caueamus. nam & hic respōdere debet, quota ex parte eius sit prædium: vt ad eā partem stipulationem accommodemus. Pœna autem non repromittentis hæc est, vt in poßeßionem eamus. & ideo eò pertinet scire an poßideat.

XXI. VLPIANVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

V*Bicumque iudicē æquitas mouerit, æquè oportere fieri interrogationem, dubium non est.*

Responsio facta in iudicio, non nocet respondenti, nisi respectu interrogantis. Bart.

XXII. SCAEVOLA libro quarto Digestorum.

P*Rocuratore Cæsaris ob debitum fiscale interrogante, vnus ex filijs qui nec bonorum poßeßionem acceperat, nec heres erat, respondit se heredem esse. an quasi interrogatoria creditoribus ceteris teneatur? respondit, ab his qui in iure non interrogaßent, ex responso suo conueniri non poße.*

l. 22. 7. de iudic.

DE QVIBVS REBVS AD EVNDEM IVDICEM EATVR. TIT. II.

In causis cōnexis plures, licet diuersi fori, coguntur apud eundem iudicem litigare. Bart.

POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinū.

SI INTER plures familiæ erciscundæ agetur, & inter eosdē cōmuni diuidūdo, aut finiū regundorū, eundem iudicē sumēdum. præterea quo facilius coire coheredes vel socij † possunt, in eundem locum omnium præsentiam fieri oportet.

†poßint

II. PAPINIANVS lib. secundo Quæstionum.

CVm ex pluribus tutoribus unus, quòd ceteri non sint idonei, conuenitur, postulante eo omnes ad eundem iudicem mittūtur. & hoc rescriptis principum continetur.

Lib. 60. βασιλικ. tit. 6.

DE SERVO CORRVPTO. TIT. III.

Edictum & eius interpretatio.

VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

Ait præt

AIT prætor, QVI SERVVM SERVAM ALIENVM ALIENAM RECEPISSE, PERSVASISSEVE QVID EI DICETVR DOLO MALO, QVO EVM EAM DETERIOREM FACERET, IN EVM QVANTI EA RES ERIT IN DVPLVM IVDICIVM DABO. *Qui bona fide seruum emit, hoc edicto nō tenebitur: quia nec ipse poterit serui corrupti agere. quia nihil eius interest seruum non corrumpi. & sanè si quis hoc admiserit, eueniet vt duobus actio serui corrupti competat. quod est absurdum. Sed nec eum cui bona fide homo liber seruit, hanc actionem posse exercere opinamur.* 1 ¶ *Quod antē prætor ait,* RECEPISSE, *ita accipimus, si susceperit seruum alienum ad se. & est propriè recipere, refugium abscondēdi causa seruo præstare, vel in suo agro vel in* 2 *alieno loco ædificióue.* ¶ *Persuadere autem est plus quàm compelli, atque cogi sibi parere. sed persuadere τῶν μέσων ἐστιν:* i. est ex mediis, & ad bonum ac malum æquè propendentibus verbis. *nam & bonū consilium quis dando potest suadere, & malum. & ideo prætor adiecit,* DOLO MALO, QVO EVM DETERIOREM FACERET. *neq; enim delinquit nisi qui tale aliquid seruo persuadet, ex quo eū faciat deteriorē. qui igitur seruum solli-*

citat ad aliquid vel faciendum vel cogitãdum improbè, hic videtur hoc edicto notari. ¶ Sed 3 vtrũ ita demũ tenetur, si bonæ frugi seruũ perpulit ad delinquendum, an verò & si malum ortatus est, vel malo monstrauit quemadmodum faceret? & est verius, etiam si malo monstrauit in quem modum delinqueret, teneri eũ. immo & si erat seruus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic verò laudator huius propositi extitit, tenetur: nõ enim oportet laudando augeri malitiam. Siue ergo bonum seruum fecerit malum, siue malum fecerit deteriorem, corrupisse videbitur. ¶ Is quoque dete- 4 riorem facit, qui seruo persuadet vt iniuriam faceret vel furtum, vel fugeret, vel alienum seruum vt sollicitaret, vel vt peculium intricaret, aut amator existeret vel erro, vel malis artibus esset deditus, vel in spectaculis nimius, vel seditiosus, vel si actori suasit verbis siue pretio, vt rationes dominicas intercideret, adulteraret, vel etiam vt rationem sibi commissam turbaret:

II. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

VEl luxoriosum vel cõtumacem fecit: quive vt stuprum pateretur persuadet.

III. VLPIANVS libro vicesimo tertio ad Edictum.

DOlo malo adiecto calliditatem notat prætor eius qui persuadet: cæterũ si quis sine

sine dolo deteriorem fecerit non notatur. & si lusus gratia fecit non tenetur. Vnde quaeritur, si quis seruo alieno suaserit in tectum ascendere, vel in puteū descendere, & ille parens ascenderit vel descenderit, & ceciderit, crúsque vel quid aliud fregerit, vel perierit, an teneatur. & si quidem sine dolo malo fecerit, non tenetur. si dolo malo, tenebitur.

IIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

S*Ed commodius est vtili lege Aquilia eum teneri.*

V. VLPIANVS libro vicesimo tertio ad Edictum.

D*Oli verbum etiam ad eum qui recepit, referendum est: vt non alius teneatur, nisi qui dolo malo † fecerit. ceterum si quis vt domino custodiret, recepit vel humanitate vel misericordia ductus vel adprobata atq; iusta* 1 *ratione, nō tenebitur. ¶ Si quis dolo malo persuaserit quid seruo quem liberū putabat, mihi videtur teneri eum oportere: maius enim delinquit qui liberum putans corrumpit. & ideo* 2 *si seruus fuerit, tenebitur. ¶ Haec actio etiam aduersus fatentem in duplum est: quamuis Aquilia infitiantem dumtaxat coërceat.* 3 *¶ Si seruus seruáue fecisse dicetur, iudiciū cum* 4 *noxae deditione redditur. ¶ Haec actio refertur ad tempus serui corrupti, vel recepti: non ad*

† recepit

ad præsens. & ideo & si decesserit, vel alienatus sit, vel manumissus, nihilo minus locum habebit actio. nec extinguitur manumissione semel nata actio:

VI. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

PRæteritæ enim vtilitatis æstimatio in hoc iudicium versatur.

VII. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

NAm & mali serui forsitan consequuntur libertatẽ: & posterior causa interdum tribuit manumissionis iustam rationem.

VIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd & heres eius cuius seruus corruptus est, habet hanc actionem non solùm si manserit in hereditate seruus, sed & si exierit: fortè legatus.

VIIII. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

SI quis seruum communem meũ & suum corruperit, apud Iulianum libro nono digestorũ quæritur, an hac actione teneri possit. & ait teneri eum socio. præterea poterit & communi diuidundo & pro socio, si socij sint, teneri, vt Iulianus ait. Sed cur deteriorem facit Iulianus condicionem socij, si cũ socio agat, quàm si cum extraneo agit? nam qui cum extraneo egit, siue recepit siue corruperit, agere

potest,

poteſt. qui cum ſocio, ſine alternatione, id eſt ſi corrupit. niſi fortè non putauit Iulianus hoc cadere in ſocium. nemo enim ſuum recipit. Sed ſi celandi animo recepit, poteſt defendi, teneri
1 *eum.* ¶ *Si in ſeruo ego habeam vſumfructum, tu proprietatem, ſi quidem à me ſit deterior factus, poteris mecum experiri. ſi tu id feceris, ego agere vtili actione poſſum. ad omnes enim corruptelas hæc actio pertinet: & intereſſe fructuarij videtur, bonæ frugi ſeruum eſſe in quo vſumfructum habet. Et ſi fortè alius eum receperit, vel corruperit, vtilis actio fructuario*
2 *competit.* ¶ *Datur autem actio, quanti ea res erit eius dupli. Sed quæſtionis eſt, æſtimatio vtrum eius duntaxat fieri debeat quod ſeruus in corpore vel in animo damni ſenſerit, hoc eſt quanto vilior ſeruus factus ſit: an verò & ceterorum. & Neratius ait, tanti condemnandum corruptorem, quanti ſeruus ob id quod ſubreptus ſit, minoris ſit.*

X. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

IN hoc iudicium etiam rerũ æſtimatio venit, quas ſecum ſeruus abſtulit: quia omne damnum duplatur. neque intererit, ad eum perlatæ fuerint res, an ad alium: ſiue etiã conſumptæ ſunt. etenim iuſtius eſt eum teneri qui princeps fuerit delicti, quàm eum quæri ad quem res perlatæ ſunt.

XI. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

NEratius ait, postea furta facta in æstimationē non venire: quam sententiam veram puto. nam & verba edicti, QVANTI EA RES ERIT, *omne detrimentū recipiunt.* ¶ *Seruo persuasi, vt chirographa debitorū corrumpat: videlicet tenebor. sed si consuetudine peccandi postea & rationes ceteráque similia instrumenta subtraxerit, vel interleuerit, deleuerit, dicendum erit, corruptorem horum nomine non teneri.* 1 ¶ *Quamuis autem rerum subtractarū nomine serui corrupti competat actio, tamen & furti agere possumus: ope enim consilio sollicitatoris videntur res abesse. nec sufficiet alterutra actione egisse: quia altera alteram non minuit. Idem & in eo qui seruum recepit, & celauit, & deteriorem fecit, Iulianus scribit. sunt enim diuersa malefitia furis, & eius qui deteriorem seruū facit. Hoc amplius & condictionis nomine tenebitur. quamuis enim condictione hominem, pœnam autē furti actione cōsecutus sit, tamen & quod interest, debebit consequi actione serui corrupti.* 2

XII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

QVia manet reus obligatus etiam rebus redditis.

XIII. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

HAec actio perpetua est, non temporaria. & heredi ceterísque successoribus competit. in heredem non dabitur, quia pœna-
1 lis est. ¶ Sed & si quis seruum hereditarium corruperit, hac actione tenebitur. sed & petitione hereditatis quasi prædo tenebitur.

XIIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

VT tantum veniat in hereditatis petitionem, quantum in hanc actionem.

De filio corrupto.

1 ¶ De filio filiáue familias corruptis huic edicto locus nõ est: quia serui corrupti cõstituta actio est, qui in patrimonio nostro esset. & pauperiorem se factum esse dominus probare potest, dignitate & fama domus integra manẽte. sed vtilis competit, officio iudicis æstimanda. quoniam interest nostra animum liberorũ nostrorũ
2 non corrumpi. ¶ Si seruus cõmunis meus & tuus propriũ meum seruũ corruperit, Sabinus, non posse agi cum socio: perinde atq; si proprius meus seruus corrupisset conseruum. Itẽ si seruus communis extraneum corruperit, videndum est vtrum cum duobus agi debeat, an & cum singulis, exemplo ceterarum noxarum. & magis est vt vnusquisque in solidum teneatur: altero autem soluente alterum libe-
3 rari. ¶ Si is in quo vsumfructum habeo, seruum meum corruperit, erit mihi actio cum domino

mino proprietatis. Pignoris dati nomine debitor habet hāc actionem. ¶ In hac actione non* 4 extra rem duplum est : id enim quod damni datum est duplatur. ¶ His consequenter & 5 illud probatur, vt si seruo meo persuaseris vt Titio furtum faciat, non solùm in id teneris quo deterior seruus effectus est, sed & in id quod Titio præstaturus sim. ¶ Item non so- 6 lùm si mihi damnū dederit consilio tuo, sed etiā si extraneo, eo quoq; nomine mihi teneris, quòd ego lege Aquilia obnoxius sim. aut si ex conducto teneor alicui, quòd ei seruum locaui, & propter te deterior factus sit, teneberis & hoc nomine. etsi qua talia sint. ¶ Aestimatio au- 7 tem habetur in hac actione, quāti seruus vilior factus sit. quod officio iudicis expedietur. Interdū tamen & inutilis fit, vt non expediat talem seruum habere. vtrum ergo & pretium cogitur dare sollicitator, & seruum dominus lucrifaciat? an verò cogi debet dominus restituere seruum, & pretium serui accipere? & verius est, electionē domino dari : siue seruum detinere cupit, & damnū quanti deterior seruus factus est, in duplum accipere : vel seruo restituto, si copiam huius rei habeat, pretium consequi. quòd si non habeat, pretiū quidem simili modo accipere debet. cedere autem sollicitatori periculo eius de dominio serui actionibus. Quod tamen de restitutione hominis dicitur,

*Perperā negationem sustulerat Haloander. Ant. August. lib. 1. cap. 2.

titur, tunc locum habet, cum homine viuo agitur. quòd autem si manumisso eo agatur, non facile apud iudicem audietur, dicendo ideo se manumisisse, quoniam habere noluerat domi ut & pretium habeat & libertum.

XV. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

Corrumpitur animus serui & si persuadeatur ei ut dominum contemneret.

XVI. ALFENVS Varus libro secundo Digestorum.

Dominus seruum dispensatorem manumisit, postea rationes ab eo accepit: & cum eis non constaret, conperit apud quãdam mulierculam pecuniam eum cõsumpsisse. quærebatur, posséne agere serui corrupti cum ea muliere, cum is seruus iam liber esset. respondi, posse. sed etiam furti de pecunijs quas seruus ad eam detulisset.

XVII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

Serui corrupti nomine & constante matrimonio marito in mulierem datur actio: sed fauore nuptiarum in simplum.

In vulga. De seruis fugitiuis.
* libr. 60. βασιλικ. tit. 7. c. 1.

DE FVGITIVIS*

TIT. IIII.

VLPIANVS libro primo ad Edictum.

&. Deute. cap. 23.

IS qui fugitiuum celauit, fur est. Senatus cēsuit, ne fugitiui admittantur in saltus: neque protegantur à vilicis vel procuratoribus possessorum: & multam statuit. his autem qui intra viginti dies fugitiuos vel dominis reddidissent, vel apud magistratus exhibuissent, veniam in ante actum dedit. Sed & deinceps eodem senatusconsulto impunitas datur ei qui intra præstituta tempora quàm repperit fugitiuos in agro suo, domino vel magistratibus tradiderit.

[a] Aliàs id nō licet. Instit. lib. 4. tit. 1.

¶ Hoc autem senatusconsultū aditum[a] etiam dedit militi vel pagano ad inuestigandum fugitiuum in prædia senatorum vel paganorum. cui rei etiam lex Fauia prospexerat, & senatusconsultum Modesto consule factū, vt fugitiuos inquirere volētibus litteræ ad magistratus dentur. multa etiam centū solidorū in magistratus statuta, si litteris acceptis inquirētes nō adiuuent. ¶ Sed & in eum qui quæri apud se prohibuit, eadem pœna statuta. est etiā generalis epistula Diuorū Marci & Commodi, qua declaratur & præsides & magistratus & milites stationarios dominū adiuuare debere inquirēdis fugitiuis: & vt inuētos redderent: & vt hi apud quos delitescant, puniātur, si crimine cōtingantur. ¶ Vnusquisq; eorū qui fugitiuū adprahendit, in publicum deducere debet.

debet. & meritò monetur magistratus eos diligenter custodire, ne euadant. ¶ Fugitiuũ accipe & si quis erro sit. Fugitiui autẽ appellatione ex fugitiua natũ non contineri Labeo libro primo ad Edictum scribit. ¶ In publicum deduci intellegũtur qui magistratibus municipalibus traditi sunt, vel publicis ministerijs. ¶ Diligens custodia etiam vincire permittit. Tamdiu autẽ custodiuntur quamdiu ad præfectum vigilum vel ad præsidem deducantur. eorúmque nomina, & notæ, & cuius se quis esse dicat, ad magistratus deferantur: vt facilius adgnosci & percipi fugitiui possint. ¶ Notæ autem verbo etiam cicatrices continentur. Idem iuris est, si hæc in scriptis publicè, vel in ædes proponas.

(margin: 4, 5, 6, 7)

II. CALLISTRATVS libro sexto Cognitionum.

FVgitiui simplices dominis reddendi sunt. sed si pro libero se gesserint, grauius coërceri solent.

(margin: l.6.§.ad l. Fau. de plagiar.)

III. VLPIANVS libro septimo de Officio proconsulis.

DIuus Pius rescripsit, eum qui fugitiuum vult requirere in prædijs alienis, posse adire præsidem litteras ei daturũ: & si ita res exegerit apparitorẽ quoq; vt ei permittatur ingredi & inquirere. & pœnam eũdem præsidem in eum constituere qui inquiri non permisserit. Sed & Diuus Marcus oratione quam

(margin: Plat. 12. de legib.)

quam in senatu recitauit, facultatem dedit ingrediendi tam Cæsaris quàm senatorum & paganorum prædia volentibus fugitiuos inquirere: scrutarique cubilia atque vestigia occultantium.

IIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

*Id est, magistri portus.

Limenarchæ & *stationarij fugitiuos deprehensos rectè in custodiam retinent. Magistratus municipales ad officium præsidis prouinciæ vel proconsulis comprehensos fugitiuos rectè transmittunt.*

V. TRYPHONINVS libro primo Disputationum.

SI in harenam fugitiuus seruus se dederit, ne isto quidem periculo discriminis vitæ tantùm sibi irrogato, potestatem domini euitare poterit. nam Diuus Pius rescripsit, omnimodo eos dominis suis reddere: siue ante pugnam ad vestias, siue post pugnam. quoniam interdum aut pecunia interuersa, aut commisso aliquo maiore maleficio, ad fugiendam inquisitionem vel iustitiam animaduersionis, in harenam se dare mallent. reddi ergo eos oportet.

In vulg. est tit. De aleæ lusu & aleatoribus.

*Est lib. 60. βασιλ. tit. 8. ca. 1.

DE ALEATORIBVS*

TIT. V.

VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

Prætor

, PRAETOR *ait*, SI QVIS EVM APVD QVEM ALEA LVSVM ESSE DICETVR, VERBERAVERIT, DAMNVMVE EI DEDERIT, SIVE QVID EO TEMPORE DOLO [a] EIVS SVBTRACTVM EST, [a] IVDICIVM NON DABO. IN EVM QVI ALEAE LVDENDAE CAVSA VIM INTVLERIT, VTI QVAEQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM. ¶ *Si rapinas* [a] *fecerint inter se collusores, vi bonorum raptorũ nõ denegabitur actio: susceptorem enim dumtaxat prohibuit vindicari, non & collusores:* 2 *quamuis & hi indigni videantur.* ¶ *Item notandum, quòd susceptorem verberatum quidem, & damnũ passum, vbicumque & quandocunque non vindicat. verùm furtũ factum domi, & eo tempore quo alea ludebatur, licet lusor non fuerit qui quid eorum fecerit, inpunè fit. Domum autem pro habitatiõne & do-* 3 *micilio nos accipere debere certũ est.* ¶ *Quod autem prætor negat se furti actionem daturum, videamus vtrum ad pœnalem actionem solam pertineat, an & si ad exhibendum velit agere, vel vindicare, vel condicere. & est relatum apud Pomponium, solummodo pœnalem actionem denegatam. quod non* [a] *puto verum: prætor enim simpliciter ait,* SI QVID SVBTRACTVM ERIT, IVDICIVM NON

Vide Cic. Philip. 2.

[a] Sic Flor. & vulga. & libr. βασιλ. rectè.

[a] furto scilicet

[a] l. 88. ff. 26. ff. de lega. 2.

[a] Rectè. Ant. Aug. lib. 4. cap. 14.

DABO ¶ IN EVM, *inquit*, QVI ALEAE LVDENDAE CAVSA VIM INTVLERIT, VTI QVAEQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM. *hæc clausula pertinet ad animaduersionem eius qui conpulit ludere.*[a] *vt aut multa multetur, aut in lautumias vel in vincula publica ducatur:*

[a] Quod maxime victi faciunt, inquit Græcus interpres.

II. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

Solent enim quidã & cogere ad lusum vel ab initio, vel victi, dum retinent. Senatusconsultum vetuit in pecuniam ludere: præterquam si quis certet hasta[b] *vel pilo iaciendo, vel currendo, saliendo, luctando, pugnando: quòd virtutis causa fiat.*

[b] Vide Græcũ epigrãma de quinque ludorum generibus lib. I. epigr. ti. I.

III. MARCIANVS libro quinto Regularum.

In quibus rebus ex lege Titia & Publicia & Cornelia etiam sponsionem[c] *facere licet. sed ex aliis vbi pro virtute certamen non fit, non licet.*

[c] l. 7. §. si quis. j. de præscrip. verb.

IIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

Quod in conuiuio vescendi causa ponitur, in eam rẽ familia ludere permittitur. ¶ Si seruus vel filius familias victus fuerit, patri vel domino competit repetitio. Item si seruus acceperit pecuniam, dabitur in dominum de peculio actio, non noxalis: quia ex negotio gesto agitur. sed non amplius

cogendus est præstare, quàm id quod ex ea re
2 *in peculio sit.* ¶ *Aduersus parentes & patronos repetitio eius quod in alea lusum est, vtilis ex hoc edicto danda est.*

SI MENSOR [a] FALSVM MODVM DIXERIT.

TIT. VI.

[a] Paulus lib. 2. sen. tit. 17.

VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

ADVERSVS *mensorem agrorum prætor in factum actionē proposuit, à quo falli nos nō oportet. nam interest nostra ne fallamur in modi renuntiatione si forte vel de finibus contentio sit, vel emptor scire velit vel vēditor, cuiusmodi ager veneat. Ideo autem hāc actionem proposuit, quia non crediderunt veteres inter talem personam locationem & cōductionem esse: sed magis operam beneficij loco præberi: & id quod datur, ei ad remunerandum dari: & inde honorariū appellari. si autem ex locato conducto fuerit actum, dicendum erit nec tenere intentionem.*
1 ¶ *Hæc actio dolum malum dumtaxat exigit. visum est enim satis abundéque coërceri mensorem, si dolus malus *solus* conueniatur eius hominis qui ciuiliter obligatus non est. proinde si imperitè versatus est, sibi imputare debet*

qui eum adhibuit. sed & si neglegenter, æquè mensor securus erit. lata culpa planè dolo comparabitur. Sed et si mercedem accepit, nõ omnem culpam eum præstare propter verba edicti. vtique enim scit prætor & mercede eos interuenire. ¶ *Is autem tenetur hac actione qui renuntiauit. sed renuntiasse & eum accipere debemus, qui per alium renuntiauit:*

II. PAVLVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

VEl per litteras. Sed si ego tibi, cũ esses mensor, mandauerim vt mensurã agri ageres, & tu id Titio delegaueris, & ille dolo malo quid in ea re fecerit, tu teneberis: quia dolo malo versatus es, qui tali homini credidisti.

III. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

SI duobus mandauero, & ambo dolosè fecerint, aduersus singulos insolidũ agi poterit. sed altero conuento, si satisfecerit, in alterũ actionem denegari oportebit. ¶ Cvm *petit autem hæc actio ei cuius interfuit falsum modũ renuntiatum non esse: hoc est vel emptori vel venditori cui renuntiatio offuit. Pomponius tamen scribit, si emptor plus dederit venditori propter renuntiationem, quia condicere potest quod plus dedit, agi cum mensore non posse: nihil enim emptoris interesse, cum possit condice*

dicere, nisi soluendo venditor non fuit: tunc
2 *enim mensor tenebitur.* ¶ *Sed si venditor maiorem modum tradiderit fraudatus à mensore, consequenter dicit Pomponius, non esse actionem aduersus mensorem: quia est ex vendito actio aduersus emptorem. nisi & hic emptor*
3 *soluendo non sit.* ¶ *Idem Pomponius scribit, si propter iudicium adhibitus mensor fraudauerit me in renũtiatione, teneri eum, si ob hoc de iudicio minus tuli. planè si à iudice adhibitus, contra me renuntiauerit dolo malo, dubitat an teneri mihi debeat. quod magis admit-*
4 *tit.* ¶ *Hanc actionem heredi, similibúsque personis dandam Pomponius scribit. sed in heredem, similésque personas denegandam ait.*
5 ¶ *Serui autem nomine magis noxale, quàm de peculio competere ait: quamuis ciuilis actio de peculio competat.*

IIII. PAVLVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

Haec actio perpetua est: quia initium rei non à circumscriptione, sed à suscepto negotio originem accepit.

V. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

Si mensor non falsum modum renuntiauerit, sed traxerit renũtiationem, & ob hoc euenerit vt venditor liberetur[*], *qui adsignaturum se modum intra certum diem promi-*

[*] læd - retur. legitur in lib. βασιλικ. rectè. βλάφῃ τὸν πράτην.

sit, hæc actio locum non habet. sed nec dari vtilem debere Pomponius ait. erit ergo ad actionem de dolo decurrendum. ¶ *Si cum falsus* [1] *modus renuntiatus esset, emptor cum venditore ex empto egisset, agere poterit etiam cum mensore. sed si nihil eius interest, condemnari mensorem non oportet. quòd si nõ de toto modo qui deerat, cum venditore egerit, sed de minore, consequenter scribit Pomponius de residuo cum mensore agi posse.* ¶ *Hoc iudicium* [2] *latius prætor porrexit. nam & si cuius alterius* [a] *rei mensuram falsam renuntiasse dicetur, hæc actio competit. proinde si in ædificij mensura fefellit, vel in frumenti, vel in vini:*

[a] Alciat. 3. dispunct. cap. 15.

VI. PAVLVS libro vicesimo quarto ad Edictum.

S*Iue de itineris latitudine, siue de seruitute inmittendi proiciendíque quæratur: siue aream, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit,*

VII. VLPIANVS libro vicesimo quarto ad Edictum.

V*El cuius alterius rei, tenebitur. & si mẽsor machinarius* [b] *fefellerit, hæc actio dabitur. necnon illud quoque Pomponius dicit, etiam in eum qui mensor non fuit, fefellit tamen in modo, competere hanc actionẽ. hoc exemplo etiam aduersus architectum actio dari debet qui fefellit. nam & Diuus Seuerus*

[b] Vide Budæũ hîc, & Vitruuium in præfatione lib. 10.

aduer

aduersus architectum, & redemptorem actiones dandas decreuit. ego etiam aduersus tabularium puto actiones dandas, qui in computatione fefellit.

DE RELIGIOSIS ET SVMPTIBVS FVNERVM[a] ET VT FVNVS DVCERE LICEAT.

TIT. VII.

[a] Vide Cęl. Rhodig. lib. 9. cap. 44. Paul. libr. sent. De sepulchris & lugendis.

VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

QVI propter funus aliquid impendit, cum defuncto contrahere creditur, non cum herede.

II. IDEM libro vicensimo quinto ad Edictum.

LOcũ in quo seruus sepultus est, religiosum esse Aristo ait. ¶ 1 *Qui mortuum in locum alienum intulit, vel inferre curauit, tenebitur in factum actione. In locum alterius accipere debemus, siue in agro siue in ædificio. sed hic sermo domino dat actionem, nõ bonæ fidei possessori. nam cum dicat*, IN LOCVM ALTERIVS, *apparet de domino eum sentire, id est eo cuius locus est. sed & fructuarius inferendo tenebitur domino proprietatis. An & socius teneatur, si ignorante socio intulerit, tractari potest. est tamen verius, familiæ erciscundæ, vel communi diuidundo con-*

cõ. l. 6. §. 4. T. cõm. diuid.

ueniri eum posse. ¶ *Prætor ait*, SIVE HOMO MORTVVS, OSSAVE HOMINIS MORTVI IN LOCVM PVRVM ALTERIVS, AVT IN ID SEPVLCHRVM, IN QVO IVS NON FVERIT, ILLATA ESSE DICENTVR : QVI HOC FECIT, IN FACTVM ACTIONE TENETVR, ET POENA PECVNIARIA SVBICIETVR. *De ea autem illatione prætor sensit, quæ sepulturæ causa fit. Purus autem locus dicitur, qui neq; sacer neque sanctus est, neque religiosus : sed ab omnibus huiusmodi nominibus vacare videtur. Sepulchrum est, vbi corpus ossáue homi nis condita sunt. Celsus autem ait, non totus qui sepulturæ destinatus est, locus religiosus fit: sed quatenus corpus humatum est. Monumẽtum est, quod memoriæ seruandæ gratia existat.* ¶ *Si vsumfructũ quis habeat religiosum locum non facit. Sed & si alius proprietatem alius vsumfructum habuit, non faciet locum religiosum : nec proprietarius. nisi fortè ipsum qui vsumfructum legauerit, intulerit: cum in alium locum inferri tam oportunè non posset. & ita Iulianus scrivit. aliàs autẽ inuito fructuario locus religiosus non fiet. sed si consentiat fructuarius, magis est vt locus religiosus fiat.* ¶ *Locũ qui seruit, nemo religiosum facit: nisi consentiat is cui seruitus deberetur. Sed si non minus commodè per alium locum seruitu-*

Macrob. lib. 3. Satur. cap. 3.

2

3

4

te vti

te vti potest, non videtur seruitutis impediẽdæ causa id fieri. & ideo religiosus fit. & sanè s habet hoc rationem. ¶ Is qui pignori dedit agrum, si in eum suorum mortuum intulerit, religiosum eum facit. sed & si ipse inferatur, idem est. ceterum alij concedere non potest.

III. PAVLVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

EX consensu tamen omnium, vtilius est dicere, religiosum posse fieri. idque Pomponius scribit.

IIII. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

*SCriptus heres prius quàm hereditatẽ adeat, patremfamilias mortuum inferendo locum facit religiosum. nec quis putet hoc ipso pro herede eum gerere. finge enim adhuc eum deliberare de adeunda hereditate. ego etiam si non heres eum intulerit, sed quiuis alius herede vel cessante vel absente vel verẽte ne pro herede gerere videatur, tamen locum religiosum facere puto. plerunq; enim defuncti ante sepeliuntur quàm quis heres * eis * existet. sed tunc locus fit religiosus, cum defuncti fuit: naturaliter enim videtur ad mortuum pertinere locus in quem infertur: præsertim si in eum locum inferatur in quem ipse destinauit. vsqueadeo, vt etiam si in legatũ locum sit illatus ab herede, inlatione tamẽ testatoris fit religiosus:*

si modo in alium locum tam oportunè inferri non potuit.

V. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum prouinciale.

FAmiliaria sepulchra dicuntur, quæ quis sibi familiæque suæ constituit. hereditaria autem, quæ quis sibi heredibúsque suis constituit:

VI. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

VEl quod paterfamilias iure hereditario adquisiit. Sed in vtroq; heredibus quidem ceterísque accessoribus qualescúnque fuerint licet sepeliri, & mortuum inferre: etiam si ex minima parte heredes ex testamento vel ab intestato sint: licet non consentiant alij. Liberis autem cuiuscumque sexus vel gradus, etiam filiisfamilias & emancipatis, idem ius concessum est: siue extiterint heredes siue sese abstineant. exheredatis autem, nisi specialiter testator iusto odio cōmotus eos vetuerit[a]*, humanitatis gratia tantùm sepeliri, non etiam alios præter suam posteritatem inferre licet. Liberti autem nec sepeliri nec alios inferre poterunt, nisi heredes extiterint patrono: quamuis quidam inscripserint, monumentum sibi libertísque suis fecisse. & ita Papinianus respondit, & sæpißime idem cōstitutum est. ¶ Si adhuc monumentum purum est, poterit quis hoc*

[a] Horat. li. 1. Serm. eglog. 8. heredes monimétum ne se queretur. l. 1. §. de sepulchr. violat.

hoc & vendere & donare. si cenotaphium sit, "posse hoc venire dicendum est: nec enim esse hoc religiosum Diui fratres rescripserunt.

"l.6.§.de rer.diuis. & 7.

VII. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum prouinciale.

IS qui intulit mortuum in alienum locum, aut tollere id quod intulit, aut loci pretium præstare cogitur per in factum actionem. quæ tam heredi quàm in heredem competit, et perpetua est. 1 *¶ Aduersus eum qui in alterius arcam lapideam, in qua adhuc mortuus nō erit conditus, mortuum intulerit, vtilem actionem in factum proconsul dat: quia non propriè vel in sepulchrum vel in locum alterius intulisse dici potest.*

VIII. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

OSsa "quæ ab alio illata sunt, vel corpus, an liceat domino loci effodere vel eruere sine decreto pontificum seu iussu principis, quæstionis est. & ait Labeo exspectandum vel permissum pontificale seu iussionem principis. alioquin iniuriarum fore actionem aduersus eum qui eiecit. 1 *¶ Si locus religiosus pro puro venisse dicetur, prætor in factum actionem in eum dat ei ad quem ea res pertinet. quæ actio & in heredem competit, cum quasi ex empto actionē cōtineat.* 2 *¶ Si in locū publicis vsibus destinatū intulerit quis mortuū, prætor*

"Vide Cicer. 2. de legib.

in eum iudiciũ dat, si dolo fecerit: & erit extra ordinem plectendus, modica tamen coërcitione. sed si sine dolo, absoluendus est. ¶ *In hac autem actione loci puri appellatio & ad ædificium producenda est. Nec solùm domino hac actio competit, verùm ei quoque qui eiusdem loci habet vsumfructum, vel aliquam seruitutem: quia ius prohibendi etiam hi habent. Ei qui prohibitus est inferre in eum locũ quò ei ius inferendi esset, in factum actio competit, & interdictum: etiam si non ipse prohibitus sit, sed procurator eius: quia intellectu aliquo ipse prohibitus videtur.*

VIIII. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum prouinciale.

LIberum est ei qui prohibetur mortuum ossáue mortui inferre, aut statim interdicto vti, quo prohibetur ei vis fieri: aut aliò inferre, & postea in factum agere. per quã consequitur actor quanti eius interfuerit prohibitum non esse. in quam computationem cadit loci empti pretium: aut conducti merces. item sui loci pretium, quem quis nisi coactus est religiosum facturus non esset. vnde miror quare constare videatur, neque heredi neque in heredem dandam hanc actionem. nam, vt apparet, pecuniariæ quantitatis ratio in eam deducitur. certè perpetuò ea inter ipsos competit.

X. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

SI venditor fundi exceperit locum sepulchri ad hoc vt ipse posterique eius illo inferentur, si via vti prohibeatur, vt mortuum suum inferret, agere potest: videtur enim etiam hoc exceptum inter ementem & vendentem, vt ei per fundum sepulturæ causa ire liceret.

XI. PAVLVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

QVod si locus monumenti hac lege venierit, ne in eum inferentur quos ius est inferri, pactum quidem ad hoc non sufficit: sed stipulatione id caueri oportet.

XII. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

SI quis sepulchrũ habeat, viam autem ad sepulchrum non habeat, & à vicino ire prohibeatur, Imperator Antoninus cum patre rescripsit, iter ad sepulchrum peti precario & concedi solere: vt quotiens non debetur, impetretur ab eo qui fundum adiunctum habeat. non tamen hoc rescriptum quod impetrandi dat facultatem, etiam actionem ciuilem inducit: sed extra ordinem interpelletur. præses etiam compellere debet iusto pretio iter ei præstari. ita tamen vt iudex etiam de oportunitate loci prospiciat, ne vicinus magnum patiatur detrimentum. ¶ Senatusconsulto cauetur, ne vsus sepulchrorũ permutationibus polluatur:

tur: id est ne sepulchrum aliæ conuersationis vsum accipiat.

Nunc de funeraria differere incipit.

¶ *Prætor ait*, QVOD FVNERIS CAVSA SVMPTVS FACTVS ERIT, EIVS RECIPERANDI NOMINE IN EVM AD QVEM EA RES PERTINET, IVDICIVM DABO. *hoc edictum iusta ex causa propositum est: vt qui funerauit, persequatur id quod impendit. sic enim fieri, ne insepulta corpora iacerent: néve quis de alieno funeretur. Funus autem eum facere oportet, quem decedens elegit. sed si non ille fecit, nullam esse huius rei pœnam, nisi aliquid pro hoc emolumentum ei relictum est: tunc enim si non paruerit voluntati defuncti, ab hoc repellitur. sin autem de hac re defunctus non cauit, nec vlli delegatum id munus est, scriptos heredes ea res contingit. si nemo scriptus est, legitimos vel cognatos, quosq; suo ordine quo succedunt.* ¶ *Sūptus funeris arbitrātur pro facultatibus vel dignitate defuncti.* ¶ *Prætor vel magistratus municipalis ad funus sumptus decernere debet: si quidem est pecunia* "*in hereditate, ex pecunia. si non est, distrahere debet ea quæ tēpore peritura sunt, quorum retentio onerat hereditatem. si minus, si quid auri argentíque fuerit, distrahi aut pignerari iubebit, vt pecunia expediatur:*

2 3 4

"Idē Plat. 12. de legib.

XIII. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum prouinciale.

Vel à

VEl à debitoribus, si facile exigi possit.

XIIII. VLPIANVS libro vicesimo quinto ad Edictum.

ET si quis impediat eum qui emit, quo minus ei res tradātur, prætorem interuenire oportere, tueríque huiusmodi factū, si quid impediat quo minus ei res venditæ tradantur. In vulg. incipit, At si quis.

1 *¶ Si colonus vel inquilinus sit is qui mortuus est, nec sit vnde funeretur, ex inuectis illatis eum funerandum Pomponius scribit. & si quid superfluum remanserit, hoc pro debita pensione teneri. Sed & si res legatæ sint à testatore de cuius funere agitur, nec sit vnde funeretur, ad eas quoque manuMittere oportet: satius est enim de suo testatorem funerari, quàm aliquos legata cōsequi. Sed si adita fuerit postea hereditas, res emptori auferenda non est: quia bonæ fidei possessor est, & dominium habet qui auctore iudice comparauit. legatarium tamen legato carere non oportet, si potest indemnis ab herede præstari. quòd si non potest, melius est legatarium non lucrari, quàm emptorem damno adfici.* 2 *¶ Si cui funeris sui curam testator mandauerit, et ille accepta pecunia funus non duxerit, de dolo actionem in eum dādam Mela scripsit. credo tamen et extra ordinem eum à prætore compellendum funus ducere.* 3 *¶ Funeris causa sumptus factus videtur is demum, qui ideo fit vt funus ducatur*

catur, sine quo funus duci non possit. vtputa si quid impensum est in † delationem mortui. sed & si quid in locum fuerit erogatum in quem mortuus inferetur, funeris causa videri impensum Labeo scribit: quia necessariò locus paratur, in quo corpus conditur. ¶ Impensa peregrè mortui, quæ facta est vt corpus perferretur, funeris est, licet nondum homo funeretur. Idemque & si quid ad corpus custodiendum vel etiam commendandum factum sit, vel si quid in marmor, vel vestem collocandam. non autem oportet ornamēta cū corporibus condi: nec quid aliud huiusmodi, quod homines simpliciores faciunt. ¶ Hæc actio quæ funeraria dicitur, ex bono & æquo oritur. continet autem funeris causa tantùm impensam, non etiā ceterorum sumptuum. Aequum autem accipitur ex dignitate eius qui funeratus est, ex causa, ex tempore, & ex bona fide: vt neque plus imputetur sumptus nomine quàm factum est: neque tantum quantum factum est, si immodice factum est. deberet enim haberi ratio facultatium eius in quem factum est: et ipsius rei quæ vltra modum sine causa consumitur. quid ergo si ex voluntate testatoris impensum est? sciendum est nec voluntatem sequendam si res egrediatur iustam sumptus rationē. pro modo autem facultatium sumptum fieri. ¶ Sed interdum is qui sumptum in funus fecit,*

† elationem

*Quidam putant legēdum, cōmūdandū. Ego excusam lectionē & Flor. magis probo. alij malè legunt, condendum.

cit, sumptum non recipit, si pietatis gratia fecit, non hoc animo quasi recepturus sumptum quem fecit. & ita Imperator noster rescripsit. igitur æstimandum erit arbitro & perpendendum quo animo sumptus factus sit: vtrum negotium quis vel defuncti vel heredis gerit, vel ipsius humanitatis: an verò misericordiæ vel pietati tribuens vel affectioni. potest tamen distingui & misericordiæ modus: vt in hoc fuerit misericors vel pius qui funerauit, vt eũ sepeliret, nc insepultus iaceret: nõ etiam vt suo sumptu fecerit. quod si iudici liqueat, non debet eum qui cõuenitur absoluere: quis enim sine pietatis intentione alienum cadauer funerat? oportebit igitur testari quem quo animo 7 *funerat: ne postea patiatur quæstionẽ.* ¶ *Plerique filij cum parentes suos funerant, vel alij qui heredes fieri possunt, licet ex hoc ipso neq; pro herede geritio neq; aditio*" *præsumitur, tamen ne vel miscuisse necessarij, vel ceteri pro herede gessisse videantur, solent testari pietatis gratia facere se sepulturã. quid si superuacuò fuerit factum? ad illud se munire*" *videntur, ne miscuisse se credantur: ad illud non, vt sumptũ consequantur. quippe protestãtur pietatis gratia id se facere. plenius igitur eos testari oportet, vt et sumptum poßint seruare.* 8 ¶ *Fortaßis quis poßit dicere interdum partem sumptus facti posse reciperari: vt quis pro parte quasi*

"pro cretio, videtur à Triboniano repositũ.

"l.20.§. de acq. hered.

catur, sine quo funus duci non possit. vtputa si quid impensum est in † delationem mortui. sed & si quid in locum fuerit erogatum in quem mortuus inferetur, funeris causa videri impensum Labeo scribit: quia necessariò locus paratur, in quo corpus conditur. ¶ *Impensa peregrè mortui, quæ facta est vt corpus perferetur, funeris est, licet nondum homo funeretur. Idemque & si quid ad corpus custodiendum vel etiam commendandum* * *factum sit, vel si quid in marmor, vel vestem collocandam. non autem oportet ornamēta cū corporibus condi: nec quid aliud huiusmodi, quod homines simpliciores faciunt.* ¶ *Hæc actio quæ funeraria dicitur, ex bono & æquo oritur. continet autem funeris causa tantùm impensam, non etiā ceterorum sumptuum. Aequum autem accipitur ex dignitate eius qui funeratus est, ex causa, ex tempore, & ex bona fide: vt neque plus imputetur sumptus nomine quàm factum est: neque tantum quantum factum est, si immodicè factum est. deberet enim haberi ratio facultatium eius in quem factum est: et ipsius rei quæ vltra modum sine causa consumitur. quid ergo si ex voluntate testatoris impensum est? sciendum est nec voluntatem sequendam si res egrediatur iustam sumptus rationē. pro modo autem facultatium sumptum fieri.* ¶ *Sed interdum is qui sumptum in funus fecit,*

† *elationem*

* Quidam putant legēdum, cōmūdandū. Ego excusam lectionē & Flor. magis probo. alij malè legunt, condendum.

tit, sumptum non recipit, si pietatis gratia fecit, non hoc animo quasi recepturus sumptum quem fecit. & ita Imperator noster rescripsit. igitur æstimandum erit arbitro & perpendendum quo animo sumptus factus sit: vtrum negotium quis vel defuncti vel heredis gerit, vel ipsius humanitatis: an verò misericordiæ vel pietati tribuens vel affectioni. potest tamen distingui & misericordiæ modus: vt in hoc fuerit misericors vel pius qui funerauit, vt eũ sepeliret, ne insepultus iaceret: nõ etiam vt suo sumptu fecerit. quod si iudici liqueat, non debet eum qui cõuenitur absoluere: quis enim sine pietatis intentione alienum cadauer funerat? oportebit igitur testari quem quo animo funerat: ne postea patiatur quæstionẽ. 7 *¶ Plerique filij cum parentes suos funerant, vel alij qui heredes fieri possunt, licet ex hoc ipso neq; pro herede geritio neq; aditio* ᵃ*præsumitur, tamen ne vel miscuisse necessarij, vel ceteri pro herede gessisse videantur, solent testari pietatis gratia facere se sepulturã. quid si superuacuò fuerit factum? ad illud se munire* ᵇ*videntur, ne miscuisse se credantur: ad illud non, vt sumptũ consequantur. quippe protestãtur pietatis gratia id se facere. plenius igitur eos testari oportet, vt et sumptum poßint seruare.* 8 *¶ Fortaßis quis poßit dicere interdum partem sumptus facti posse reciperari: vt quis pro parte quasi*

ᵃpro cretio, videtur à Triboniano repositũ.
ᵇl. 20. §. de acq. hered.

est mihi funerariam competere? & generaliter puto iudicem iustum non meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei & actionis natu-
13 *ra indulget.* ¶ *Diuus autem Marcus rescripsit, eum heredem qui prohibet funerari ab eo quem testator elegit, non rectè facere. pœnam*
14 *tamen in eum statutam non esse.* ¶ *Qui mandatu alterius funerauit, non habet funerariam actionem. sed is scilicet qui mandauit funerandum, siue soluit ei cui mãdauit, siue debet. quòd si pupillus mandauit sine tutore auctore, vtilem funerariam dandam aduersus heredem ei qui impendit: lucrari enim heredem iniquum est: si autem pupillus funus ad se pertinens sine tutoris auctoritate mandauit, dandam in eum actionem arbitror, si & heres extitit ei qui funeratus est, soluendóque hereditas est. Contra si quis mandatu heredis funerauit, non posse eum funeraria agere Labeo scribit: quia habet mandati actionem. si tamen quasi negotium heredis gerens funerauit, licet ratum non habeat, tamen funeraria eum agere posse*
15 *Labeo scribit.* ¶ *Datur autem hæc actio aduersus eos ad quos funus pertinet. vtputa aduersus heredem bonorúmve possessorem cæterósque successores.*

XV. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

negotium gerens, pro parte pietatis gratia id faciat. quod est verius. partem igitur sumptus consequetur, quem non donandi animo fecit. ¶ Iudicem qui de ea æquitate cognoscit, in- 9 *terdum sumptum omnino non debere admittere modicum factum, si fortè in contumeliam defuncti hominis locupletis modicus factus sit: nam non debet huius rationem habere, cum cõtumeliam defuncto fecisse videatur ita eum funerando. ¶ Si quis dum se heredem putat,* 10 *patremfamilias funerauerit, funeraria actione vti non poterit: quia non hoc animo fecit, quasi alienum negotium gerens. & ita Trebatius & Proculus putat. puto tamen & ei ex causa dandam actionem funerariam. ¶ Labeo ait,* 11 *quotiens quis aliam actionem habet de funeris impensa consequenda, funeraria eum agere nõ posse. & ideo si familiæ erciscundæ. agere possit, funeraria non acturum. planè si iam familiæ erciscũdæ iudicio actũ sit, posse agi. ¶ Idem* 12 *Labeo ait, si prohibente herede funeraueris testatorem, ex causa competere tibi funerariam. quid enim si filium testatoris heres eius prohibuit? huic contradici potest. ergo pietatis gratia funerasti. sed pone me testatum: habiturum me funerariam actionem: de suo enim expedit mortuos funerari. et quid si testator quidem funus mihi mandauit, heres prohibet, ego tamen nihilo minus funeraui? nónne æquum est mihi*

est mihi funerariam competere? & generaliter puto iudicem iustum non meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei & actionis natu-
13 *ra indulget.* ¶ *Diuus autem Marcus rescripsit, eum heredem qui prohibet funerari ab eo quem testator elegit, non rectè facere. pœnam*
14 *tamen in eum statutam non esse.* ¶ *Qui mandatu alterius funerauit, non habet funerariam actionem. sed is scilicet qui mandauit funerandum, siue soluit ei cui mãdauit, siue debet. quòd si pupillus mandauit sine tutore auctore, vtilem funerariam dandam aduersus heredem eius qui impendit: lucrari enim heredem iniquum est: si autem pupillus funus ad se pertinens sine tutoris auctoritate mandauit, dandam in eum actionem arbitror, si & heres extitit eius qui funeratus est, soluendóque hereditas est. Contra si quis mandatu heredis funerauit, non posse eum funeraria agere Labeo scribit: quia habet mandati actionem. si tamen quasi negotium heredis gerens funerauit, licet ratum non habeat, tamen funeraria eum agere posse*
15 *Labeo scribit.* ¶ *Datur autem hæc actio aduersus eos ad quos funus pertinet. vtputa aduersus heredem bonorúmve possessorem cæterósque successores.*

XV. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

Funeris impensam & patronus qui bonorum possessionem petit contra tabulas, præstat.

XVI. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

In eum ad quem dotis nomine quid peruenerit, dat prætor funerariam actionẽ: æquissimũ enim visum est veteribus, mulieres quasi de patrimoniis suis, ita de dotibus funerari: & eum qui morte mulieris dotem lucratur, in funus conferre debere: siue pater mulieris est siue maritus.

XVII. PAPINIANVS libro tertio Responsorum.

Sed si nondum pater dotem reciperauerit, vir solus conuenietur, reputaturus patri quod eo nomine præstiterit:

XVIII. IVLIANVS libro decimo Digestorum.

Impensa enim funeris æs alienum dotis est:

XVIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

Ideóque etiam dos sentire hoc æs alienum debet.

XX. IDEM libro vicensimo quinto ad Edictum.

Neratius quærit, si is qui dotem dederat pro muliere, stipulatus est duas partes dotis reddi, tertiam apud maritum remanere, pactus sit ne quid maritus in funus conferret,

an funeraria maritus tenentur. & ait, si quidem ipse stipulator mulierem funerauit, locum esse pacto, & inutilē ei funerariam ore. si verò alius funerauit, posse eum maritum conuenire: quia pacto hoc publicum ius infringi non posit. quid tamen si quis dotem hac lege dederit pro muliere, vt ad ipsum rediret, si in matrimonio mortua esset, aut quoquo modo soluto matrimonio? numquid hic in funus non conferat? sed cum dos morte mulieris ad eum 1 peruenerit, potest dici comferre eum. ¶ Si maritus lucratur dotem, conuenietur funeraria: pater autem non. Sed in hunc casum puto, si dos quia permodica fuit, in funus non sufficit, in superfluum in patrem debere actionem da-2 ri. ¶ Cum materfamilias decedit, nec est eius soluendo hereditas, funerari eam ex dote tantum oportet. & ita Celsus scribit.

XXI. PAVLVS libro vicensimoseptimo ad Edictum.

IN patrē cuius in potestate fuerit is cuius funus factum erit, competit funeraria actio pro dignitate & facultatibus.

XXII. VLPIANVS libro vicensimoquinto ad Edictum.

CElsus scribit, quotiens mulier decedit, ex dote quæ penes virum remanet, & ceteris mulieris bonis pro portione funeranda est.

XXIII. PAVLVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

*V*Eluti si in dotem centum sint, in hereditate ducēta, duas partes heres, vnam vir conferet.

XXIIII. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

*I*Vlianus scribit, non deductis legatis.

XXV. PAVLVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

*N*Ec pretijs manumissorum,

XXVI. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

*N*Ec aere alieno deducto.

XXVII. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

*S*Ic pro rata & maritum & heredem conferre in funus oportet. Maritus funeraria non conuenietur, si mulieri in matrimonio dotem soluerit, vt Marcellus scribit. quae sententia vera est. in his tamen casibus in quibus hoc ei facere legibus permissum est. ¶ Praeterea maritū puto funeraria in id demum teneri quód facere potest: id enim lucrari videtur quod praestaret mulieri si conueniretur. 1

XXVIII. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

*Q*Vod si nulla dos esset, tunc omnē impensam patrē praestare debere Atilicinus ait: aut heredes eius mulieris, puta emācipatae. quod si neq; heredes habeant, neque pater soluendo

uendo sit, maritum in quantum facere potest pro hoc conueniri: ne iniuria eius videretur, quondam vxorem eius insepultam relinqui.

XXVIIII. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum prouinciale.

SI mulier post diuortium alij nupta decesserit, non putat Fulcinius priorem maritum, licet lucri dotem faciat, funeris impensam 1 *præstare.* ¶ *Is qui filiamfamilias funerauit, ante quàm dos patri reddatur, cum marito rectè agit. reddita dote patrem obligatum habet. vtique autem si cum marito actum fuerit, is eo minus patri mulieris restituturus est.*

XXX. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

COntra quoque quod pater in funus filiæ impendit, aut alio agente secum funeraticia præstitit, ipse actione de dote à marito recipit. Sed si emancipata in matrimonio decedat, collaturos heredes bonorúmue possessores, & patrem pro portione dotis quam recipit: & virum pro portione dotis, quam lucratus est.

XXXI. VLPIANVS libro vicesimo quinto ad Edictum.

SI filiusfamilias miles sit, & habeat castrense peculium, puto successores eius an- 1 *te teneri: sic deinde ad patrem venire.* ¶ *Qui seruum alienum vel ancillam sepeliuit, habet* 2 *aduersus dominũ funerariam actionẽ.* ¶ *Hæc*

actio non est annua: sed perpetua. & heredi ceterísq; successoribus, & in successores datur.

XXXII. PAVLVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

SI possessor hereditatis funus fecerit, deinde victus in restitutione non deduxerit quod impenderit, vtilem esse ei funerariam. ¶ Si eodem momento temporis vir & vxor decesserit, Labeo ait in heredem viri pro portione dotis dandam hanc actionem: quoniam idipsum dotis nomine ad eum peruenit. [1]

XXXIII. VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

l.j.§.interdum.j. de suis & legit.

SI quis fuit heres, deinde hereditas ablata sit ei quasi indigno, magis est vt penes eum iura sepulchrorum remaneant.

XXXIIII. PAVLVS libro sexagensimo quarto ad Edictum.

SI locus sub condicione legatus sit, interim heres inferendo mortuum non facit locum religiosum.

XXXV. MARCELLVS libro quinto Digestorum.

* Liu.lib. 1.de Horatio qui sororem occidit.

MInimè maiores lugendum putauerunt eum qui ad patriam delendam & parentes & liberos interficiendos venerit. quem si filius patrem aut pater filium occidisset, sine scelere, etiam præmio adficiendum omnes constituerunt.*

XXXVI. POMPONIVS libro vicensimo sexto ad Quintum Mucium.

Cum

CVm loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt religiosa vel sacra esse, sicut homines liberi in seruitutem perueniunt. quòd si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reuersa pristino statui restituuntur.

XXXVII. MACER libro primo ad Legem vicensimam hereditatium.

FVneris sumptus accipitur quidquid corporis causa, veluti vnguentorum, erogatum est: & pretium loci in quo defunctus humatus est, & si qua vectigalia sunt, vel sarcophagi, & vectura: [a] *& quicquid corporis causa antequam sepeliatur consumptum est, funeris impensam esse existimo.* 1 *¶ Monumentum autem sepulchri id esse Diuus Hadrianus rescripsit, quod monumenti, id est causa muniendi eius loci factum sit, in quo corpus impositum sit. itaque si amplum quid ædificari testator iusserit, veluti in † circum porticationes, eos sumptus funeris causa non esse.*

[a] vestiaria, repofuerat Haloander rectè. nã & sic legũt Græci lib. 59. βασιλικ. ἐν σόλῃ.

† circuitũ

XXXVIII. VLPIANVS libro nono de Omnibus tribunalibus.

NE corpora aut ossa mortuorum detinerentur, aut vexarentur, néue prohiberentur quo minus via publica transferentur, aut quo minus sepelirentur, præsidis prouinciæ officium est.

XXXIX. MARCIANVS lib. III. Institutionum.

Diui fratres edicto admonuerunt, ne iustæ sepulturæ traditum, id est terra conditum corpus inquietetur. videtur autem terra conditum & si in arcula conditum hoc animo sit, vt non alibi transferatur. sed arculam ipsam, si res exigat, in locum commodiorem licere transferre non est denegandum.

XL. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

SI quis enim eo animo corpus intulerit, quòd cogitaret inde aliò postea transferre, magísque temporis gratia deponere, quàm quòd ibi sepeliret mortuum, & quasi æterna sede dare destinauerit, manebit locus profanus.

XLI. CALLISTRATVS libro secundo Institutionum.

SI plures sint domini eius loci vbi mortuus infertur, omnes consentire debent, cũ extranei inferantur. nam ex ipsis dominis quemlibet rectè ibi sepeliri constat etiam sine ceterorum consensu: maximè cum alius non sit locus in quo sepeliretur.

XLII. FLORENTINVS libro septimo Institutionum.

MOnumentum generaliter res est memoriæ causa in posterum prodita: in qua si corpus vel reliquæ [a] inferantur, fiet sepulchrum. si verò nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriæ causa factum, quod Græci κενοτάφιον appellant.

[a] Sic in Pandect. Flor. variè scripta est hæc dictio. Interdũ reliquæ, interdũ reliquiæ. Taurel.

XLIII. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

SVnt personæ, quæ quamquam religiosum locum facere nõ possunt, interdicto tamen de mortuo inferendo vtiliter agunt. vtputa dominus proprietatis si in fundum cuius fructus alienus est, mortuum inferat, aut inferre velit. nam si intulerit, non faciet iustum sepulchrum. sed si prohibeatur, vtiliter interdicto qui de iure dominij quæritur aget. eadémque sunt in socio qui in fundum communem inuito socio mortuum inferre vult. nam propter publicam vtilitatem ne insepulta cadauera iacerent, strictam rationem insuperhabemus: * quæ nonnumquam in ambiguis religionum quæstionibus omitti solet. nam summam esse rationem quæ pro religione facit.

* Id est, omittimus. & est vnũ verbum compositum. Sic in l. heredem. j. de his quæ vt indign. Gell. lib. 1. ca. 19.

XLIIII. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

CVm in diuersis locis sepultum est, vterq; quidem locus religiosus non fit: quia vna sepultura plura sepulchra efficere non potest. mihi autem videtur, illum religiosum esse vbi quod est principale conditum est: id est caput, cuius imago fit, inde cognoscimur. cum autem impetratur vt reliquæ transferantur, desinit locus religiosus esse.

XLV. MARCIANVS libro octauo Fideicommissorum.

Impen

IMpensa funeris semper ex hereditate deducitur. quae etiam omne creditum solet praecedere, cum bona soluendo non sint.

XLVI. SCAEVOLA lib. II. Quaestionum.

SI plura praedia quis habuit, & omnium vsumfructum separatim legauerit, poterit in vnum inferri. & electio erit heredis, & gratificationi locus. sed fructuario vtilem actionem in heredem dandam ad id recipiendum, quod propter eam electionem minutus est vsusfructus. ¶ Si heres mulieris inferat mortuam in hereditarium fundum, à marito qui debet in funus conferre, pro aestimatione loci consequatur. ¶ Ei cui vestimenta legantur, si in funus erogata sint, vtilem actionē in heredem dandam placuit: & priuilegium funerarium.

DE MORTVO INFERENDO ET SEPVLCHRO aedificando.*

*. in indice titu. inaedificando.

TIT. VIII.

Interdicta duo prohibitoria.

VLPIANVS libro sexagensimo * octauo * ad Edictum.

PRAETOR *ait*, QVO QVAVE ILLI MORTVVM INFERRE INVITO TE IVS EST, QVO MINVS ILLI EO EAVE MORTVVM INFERRE ET IBI SEPELIRE LICEAT, VIM FIERI VETO. *Qui inferendi*

ferendi mortuum ius habet, nõ prohibetur inferre. prohiberi autem inferre videtur, siue in locum inferre prohibeatur, siue itinere arceatur. Hoc interdicto de mortuo inferendo dominus proprietatis vti potest. quod etiam de loco puro cõpetit. Item si mihi in fundum via debeatur, in quem fundũ inferre volo, & via prohibear, hoc interdicto posse me experiri placuit: quia inferre prohibeor qui via vti prohibeor. idq; erit probandũ & si alia seruitus debeatur. Hoc interdictũ prohibitoriũ esse palam est. ¶ *Prætor ait,* QVO ILLI IVS EST INVITO TE MORTVVM INFERRE, QVO MINVS ILLI IN EO LOCO SEPVLCHRVM SINE DOLO MALO AEDIFICARE LICEAT, VIM FIERI VETO. *Interdictum hoc propterea propositũ est, quia religionis interest monumenta exstrui & exornari. Facere sepulchrũ siue monumentum in loco in quo ei ius est, nemo prohibetur. Aedificare videtur prohibere & qui prohibet eam materiam conuehi, quæ ædificio necessaria sit. proinde & si operi necessarios prohibuit quis venire, interdictũ locum habet. & si machinam alligare quis prohibeat: si tamen eo loci prohibeat, qui seruitutem debeat. Ceterum si in meo solo velis machinam ponere, non tenebor interdicto, si iure te non patiar. Aedificare autem non solùm qui nouum opus moli-*

tur

tur intellegendus est, verùm is quoq; qui vult reficere. Is qui id agit vt labatur sepulchrum, hoc interdicto tenetur.

II. MARCELLVS lib. XXVIII. Digestorum.

N*Egat lex Regia mulierem quæ prægnas mortua sit, humari antequam partus ei excidatur. qui contra fecerit, spem animantis cum grauida peremisse videtur.*

III. POMPONIVS lib. IX. ad Sabinum.

S*I propius ædes tuas quis ædificet {. & [a]) sepulchrum, opus [b] nouum tu nuntiare poteris. sed facto opere nullam habebis actionem, nisi quod vi aut clam. Si propius ædificium alienum intra legitimum modum mortuus illatus sit, postea eum prohibere non poterit ædificij dominus quo minus alium mortuum eò inferat, vel monumentum ædificet, si ab initio domino sciente hoc fecerit.*

[a] Abũdat.
[b] Vide l. vlti. §. fin. reg. l. 6. §. de act. empt.

IIII. VLPIANVS lib. II. Responsorum.

L*Onga possessione [c] ius sepulchri non tribui ei cui iure non competit.*

V. IDEM libro primo Opinionum.

S*I in eo monumento quod imperfectum esse dicitur, reliquæ hominis conditæ sunt, nihil impedit quo minus id perficiatur. Sed si religiosus locus iam factus sit, pontifices explorare debent quatenus salua religione desiderio reficiendi operis medendum sit.*

[c] Cicero. 2. de leg. ait Solonem vetuisse vsu capi ὅρον.

Explicitus est ex ordine Digestorum liber vndecimus, de Iudiciis liber VII. Feliciter.